

4 Avádatguovlojuohku

4.1 Avádagaid ásaheami ulbmilat ja vuolggasajit

Avádagaid ásaheami ulbmilin lea heivehit oktii meahcceguovlolága (62/1991) mihttomeriid ja stivret áidalas meahci dálá ja boahttevaš geavaheami nu, ahte ulbmilat ollašuvvet. Meahcceguovlolága golbma vuosttas juksanmeari – meahcceluonddu seailluheapmi ja maiddái sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvudeapmi – leat guovddášulbmilat olles áidalas meahcis. Dasa lassin meahcceguovloláhka gáibida guovllu máŋgabéalat geavaheami vejolašvuodaid ovddideami, mii dárkuha lága dárkilis vuoduštusaid mielde dán dáhpáhusas lagamustá virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma vejolašvuodaid ordnema. Dát ulbmil manná muhtin muddui ruossalassii golmma vuosttas mihttomeriin. Maiddái meahcceluonddu seailluheami, sámekultuvrii gullevaš boazodoalu sihkkarastima ja eará luondduealáhusaid dorvudeami gaskka gávdnojít ruossalasvuodat.

Avádatjuoguin lea figgamuš meahcceguovllu eanageavaheami mihttomearalaš stivremii ja minimastit birrasa guorbama, šládjavalljodaga hehtašuvvama ja geavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuodaid. Avádatjuohku govvida áidalas meahci máŋgabéalat geavahanulbmila vuoruheami áidalas meahci sierra osiin, vai meahcceguovlolága visot ulbmilat ollašuvvet.

Avádatjuogus beroškeahttá lea boazodoalu ja luondduealáhusaid fidnodoaibma sihkkaraston miehtá meahcceguovllu. Geavadis avádatjuoguin sáhttá stivret Meahcceráđđehusa eanageavahančovdosiid, virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma ja daidda gullevaš johtolagaid, eará bálvalusráhkadagaid, lohpepolitihka ja dohkálaš doaimmaid gustovaš láhkaásaheami olis.

Jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon rávarokkiid goaivun, eanaávdnasiid váldin ja eana- ja báktevuodu vhágúhttín. Seammaláhkai lea gildojuvvon lavdnjeeatnamiin šaddi muoraid čuohppan ja maiddái visttiid, geainnuid ja ráhkkanusaid ráhkadeapmi. Dás leat goittotge spiehkastagat. Lobálaš lea ráhkadir ja ortnegis doallat dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid, mat leat dárbbashaččat guosseolbmuid oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luonddubearošteaddjiid várás. Ásahus (852/1988) ii gáržžet guollebivddu, meahccebivddu, čoaggima dahje boazodoalu.

4.2 Avádagaid ásaheami vuoduštusat Muotkeduoddara meahcceguovllus

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea earenoamáš dehálaš guovlu boazodoalliide, luondduealáhusa eará doaibmiide, báikkálaš ássiide ja báikkálaš turismafitnodatdoalliide. Luondduealáhusaid ja sámekultuvrra oadjudeapmi ja maiddái guovllu meahcceluonddu – nugo maiddái báikkálaš olbmuid ruovttudárboaguolástusa, meahccebivddu ja luomečoaggima – seailluheapmi leat guovddážis. Báikki olbmuid virkkosmahttingeavahus meahcceguovllus lea dehálaš guovllu giliid lahkosiu ja giđđadálvve olles meahcceguovllus. Muotkeduoddara guovlu lea maiddái dehálaš meahccevánddardeaddjiide. Meahcceguovllu mánttanuorteoasis lea mohtorgielkámáđii, masa olgobáikegotte olbmuide miedehuvvojít mohtorgielkávuodjinlobit.

Dáid vuoduštusaigui stuorámus oassi meahcce- ja jekkiidsuodjalanguovllus galgá leat boaittoavádat. Virkkosmahttinavádagas sihkkarastojit sihke iešráđálaš ja oahpistuvvon luondduturismma vejolašvuodat ja stivrejuvvo áidalas meahci virkkosmahttingeavahus nu, ahte áidalas meahci eará atnui čuohcci hehttehus livčii unni. Avádatjuogus beroškeahttá lea boazodoalu ja luonddue-

aláhusaid fidnodoaibma dáhkiduvvon juohke sajis áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovllus maiddái virkkosmahttinavádagas; ja nuppe dáfus juohkeolbmovuoigatvuodaiguin oažju lihkadir juohke sajis áidalas meahcis – maiddái boaittoavádagas.

Meahcceuovllus lea vejolaš hukset doarjjabáikkiid boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Jekkiidsuodjalanguovlluin lobálaš lea hukset ja ortnegis doallat duše fal dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid, mat leat dárbbasklačča álmoga oahpasteami, dutkamušdoaimma ja luondduberoštumiid várás.

Avádatjuohku vuodđuduuvvá gustovaš dili kártemii ja árvvoštallamii boahttevuoda dárbbuin sierra geavahanvugiid hárrai. Avádatjuohku oadjuda boazodoaluin bargama vejolašvuodaid guhkes áigegaskkas uhcemustá dálá dásis, dannego dat muddledallá earret eará virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid sajádaga ja meahccejohtalusa. Avádagat eai gáržjet báikki olbmuid árbevirolaš vuogatvuodaid – nugo boazodoalu, meahccebivddu ja guollebivddu. Avádatjuoguin lea figgamuš sihkkarastit Muotkeduoddara meahcceuovllu luoduláganvuoda ja arvvosmahttit vánnddardeapmái juohkeolbmovuoigatvuodaiguin. Guovllu meahcceuovllu oktilašvuoda, vátta bálvalusrusrttegiid ja vádjolanjohtolagaid väíluma sáhttá atnit guovllu meahcnevánddardeami, luondduturismma ja virkkosmahttingeavaheami stuorámus geasuheaddjin.

4.3 Avádatjuohku

Guovlu juhkojuvvo guovtti avádahkii, mat stivrejít guovllu geavaheami, ráhkadagaid sajádaga ja maiddái johtalusa ja lohpepolitihka (govva 2, tabealla 4):

- 1) boaittoavádahkii (s. 154 600 ha, 97,7 % plánenviidodagas)
- 2) virkkosmahttinavádahkii (s. 3 650 ha, 2,3 % plánenviidodagas).

4.3.1 Virkkosmahttinavádat

Virkkosmahttinavádat rájáiduvvá eanaš kilomehterbeali govdosaš avádahkan Muotkeduoddara áidalas meahcis gustovaš mohtorgielkámádiija birrasiidda. Earenoamážit mohtorgielká-vuoyašeapmi čohkiida dán avádahkii. Dasa lassin virkkosmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámádiija ja Fierbnejávri (Viermijävri) ja Suololuobbala (Suáluiuobál) gaskasaš guovlu ja maiddái ng. **Lahtis-bartta** biras. Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhttá miedehit oanehis-áigásaaš lobiid vuoinjastansajiid doallama várás virkkosmahttinavádagas. Earenoamážit Fierbnejávri ja Suololuobbala birrasa guovllut leat dárkkuhuvvon lagamustá prográmmabálvalus-fitnodagaide miedehuvvon oanehisbotta vuoinjastansajiid várás ovdamearkka dihte fuolahuvvon čuoiganreaiissuid oktavuodás. Virkkosmahttinavádagas eai leat merkejuvvon vádjolanbálgát, iige dat eanaš eatnamiid beales heive bureas geasseáigge vánnddardeapmái. Geasset ja čakčat vánnddar-deaddjít johtet lagamustá boaittoavádagas, gos lea dáhittu seailluhit juohkeolbmovuoigatvuodaide vuodđuduuvvi vánnddardeami guovllu váldovánddardanvuohkin. Jagis 1949 huksejuvvon ng. Lah-tis-barta, mii lea Bealdojoga gáttis, ja dan biras leat bivnnuhiis vánnddardanguovlu maiddái geasset. Lahtis-bartta leat doallan ortnegis ja fuolahan guovllu vánnddardeaddjít ja báikkálaš turisma-fitnodatdoalli.

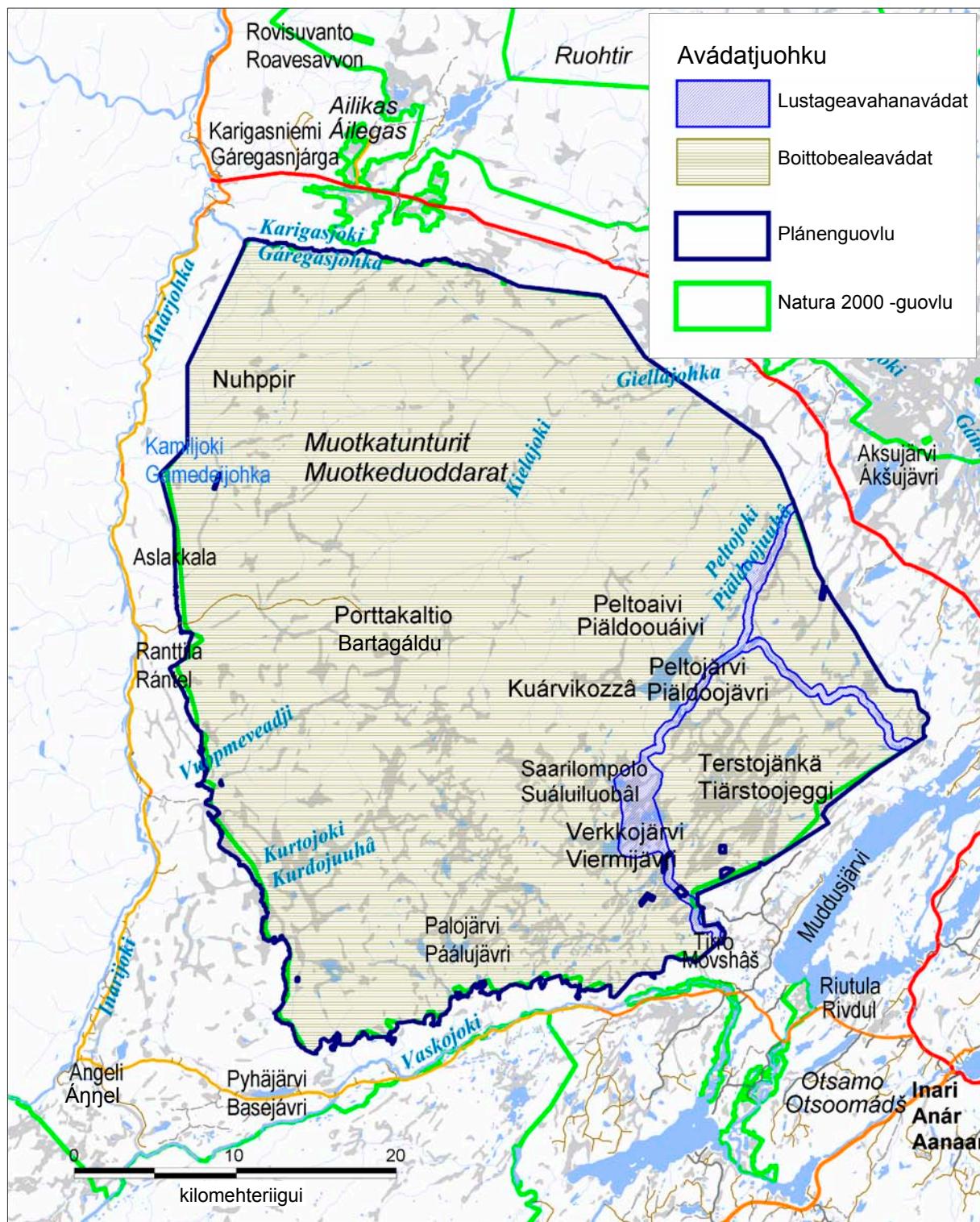
4.3.2 Boaittoavádat

Boaittoavádat lea nu luondduviidá guovlu go vejolaš, gosa eai ráhkaduvvo odđa bálvalusrusttegat. Guokte fuolahuvvon ávdinstobu, mat gávdnojít Muotkeduoddara meahcceguovllus, leat boaittoavádagas. Boaittoavádagas eai leat merkejuvvon geinnodagat iige daid leat dárkkuhus ráhkaditge. Davvi-Sámi eatnangottelávvii merkejuvvon boares Idnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálgá sáhttá goittotge dárbbašettiin merket odđasit. Jos bálggis merkejuvvo, de gáibida dat maiddái oahpistanmearkkaid ja ráhkadagaid (ovdam. guhkesmuoraid). Luondduealáhusain boazodoallu lea deháleamos geavahanvuohki dán avádagas. Ruovttudárbo- ja lustaguollebivdit guovllus johtet juoga veardde sihke geasset ja dálvet. Guovllus sáhttá lágidit meahcceguovlolundui heivvolaš oahpistuvvon reaissuid. Boaittoavádagas leat maiddái geasseáigásáš meahccejohtalusgeinnodagat ja lagamustá luondduealáhusaid fidnodoibmii gullevaš doarjjabáikkit. Jekkiidsuodjalanguovlluin luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde gustovaš doarjjasajiid dahje guolástan- ja meahccebivdodoarjjabáikkid huksen ii leat vejolaš.

Tabealla 4. Pláanas ovdanbukton avádatjuogu mielde lobálaš ja gildojuvvon ráhkadagat ja doaimmat.

* = Davvi-Sámi eatnangottelávvii merkejuvvon boares Idnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálgá sáhttá merket odđasit (ii ollašuhtujuvvo goittotge dán plánaágodagas).** = Gávdnovaš mohtorgielkávuojáhagaid sáhttá nuppástuhttit mohtorgielkájohtolahan. 1 = (gč. lohku 11.4 Meahccejohtalus). 2 = eará sajiin oahpistuvvon uhca joavkkuide, sierra soabahahtti máđiijaide.

Ráhkadat/Doaibma	Boaittoavádat	Virkkosmahttinavádat
Ávdinstobut	Eai odđa	Gal leat
Meahcceráđđehusa odđa fuolahuksa ja bearráigeahčostobut	Eai odđa visttit	Eai odđa visttit
Fitnodatdoalliide dárkkuhuvvon várren-čuozasajit (dolastallansadjı/visti)	Eai	Eai
Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš vuoinnastansajit	Eai	Gal leat, sierranas dáhpáhusain eanemustá 2 mánnotbadjái
Juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gohttemii mieđehahti gohttenlobit ovdam. dihte meahccebivdui, guollebivdui, iskáriidda dahje leairaskuvllaide	Gal leat, sierranas dáhpáhusaid buohta	Gal leat, sierranas dáhpáhusaid buohta
Boazodoalu doarjjabáikkit ja ráhkadagat	Gal leat	Gal leat
Eará luondduealáhusaid doarjjabáikkit, meahccebivdo- ja guolástandoarjjabáikkit	Gal leat meahcceguovllus, eai jekkiidsuodjalanguovllus	Gal leat meahcceguovllus, eai jekkiidsuodjalanguovllus
Vánddardeami ráhkadagat (ee. gohtten- ja dolastallansajit ja daid rusttegat, oahpistanmearkkat)	Eai odđa*	Gal leat
Merkejuvvon bálgát	Eai*	Eai
Čuoiganjohtolagat	Eai	Gal leat
Geasseáigásáš meahccefievrovuojáhagat báikkálaš olbmuide	Geasseáigásáš meahccejohtaluslohpegeavada mielde ¹	Geasseáigásáš meahccejohtaluslohpegeavada mielde
Odđa mohtorgielkámáđiijat/bálgát	Eai	Eai odđa**
Mohtorgielkásafarilobit pragrammabálvalusfitnodatdoalliide	Oahpistuvvon uhca joavkkuide, sierra soabahahtti máđiijaide	Riikkadási mg-máđiijas eai ráddjehusat, earremearrádusa mielde ²
Gielkálobit olgobáikkálaš olbmuide mohtorgielkámáđiijaid olggobealde	Dálveáigásáš meahccejohtaluslohpegeavada mielde ¹	Dálveáigásáš meahccejohtaluslohpegeavada mielde
Helikoptera seaivunsaít	Gal leat	Gal leat
Guhkesmuorat ja šalddit	Eai*	Dárbbu mielde
Meahccebivdu	Gal lea	Gal lea
Guollebivdu	Gal lea	Gal lea
Čoaggín	Gal lea	Gal lea
Gaskaboddosaš gohtten (eanemustá 3 jdr) juohkeolbmovuoigatvuodain	Gal lea	Gal lea
Dolastallan	Gal lea. Lobálaš goike ovsiiin, rissiin ja uhca gudduin	Gal lea. Lobálaš goike ovssiin, rissiin ja uhca gudduin

Govva 2. Muotkediuddar meahccgeuovllu avádatjuohku. © Meahcceráððehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

5 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun

5.1 Dálá dilli

5.1.1 Luonddusuodjaleapmi ja meahcceguovloláhka

Áidalas meahcit eai leat aitosaš luonddusuodjalanguovllut dahjege dat eai leat vuodđuduuvvon luonddusuodjalanylágain (1096/1996). Meahcceguovlolága (62/1991) oppalašvuoduštusain daddjojuvvo, ahte

Luonddusuodjalanguovllut eai geavadis duhtat visot dárbbuid, mat laktásit áidalas mehciid luonddudállodollui ja mánjgabéalát atnui. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkáraš guovluid, mat eai leat normála dálloaloanoan, muhto mat eai dattetge livčě nu čavgadit suodjaluvvon go luonddusuodjalanylágá (71/1923) [1096/1996] mielde gustovaš suodjalanguovllut.

Meahcceguovloláhka eastá dihto, sakka luonddu nuppástuhhti doaimmaid, muhto muđui áidalas meahcit leat láhkaásaheami ektui seamma sajádagas go daid birastahtti guovllut. Luonddusuodjalnláhka ii lokte meahcceguovlluid sierra ovdan, muhto láhka gustohuvvo áidalas meahcis seammaláhkai go earáge guovlluin.

5.1.2 Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat luonddusuodjaleamis

Luonddusuodjaleami stivre luonddusuodjalnláhka (1096/1996). Lága ulbmilin lea luonddu mánjgabéalátvuoda bajásdoallan, luonddučábbodaga ja eanaoainnusárvvuid gáhtten ja maiddái luondduvalljodagaid ja luonddubirrasa suvdilis geavaheami doarjun. Luonddusuodjaleamis ulbmilin lea riikamet luonddutiippaid ja luoduealánšlájaid oiddolaš suodjaleami dásí juksan ja seailluheapmi.

Eurohpa ovttastumiid rádi mearrádusain lea jagi 1992 rájes ovddiduvvon oktilaš eurohpálaš ekologalaš fierpmádat. Dán Natura 2000 -fierpmádaga ulbmilin leai dákkitit eurohpalaš luonddu mánjgabéalátvuoda sealuma. (Birasministerijja 1999)

Natura 2000 -fierpmádat čohkiida ovttastumi dehálažjan atnin guovlluin, main gávdnojít luonddudirektiivva (92/43/ETY) laktagi I logahallon luonddutiippat (gc. lohku 2.4 **Natura-luonddutiippat**) ja laktagi II logahallon šlájaid elinbirrasat. Dáid guovlluid gohčodit SCI-guovlun. Luonddudirektiivva vuodul evttohuvvon guovlluid lassin Natura 2000 -fierpmádahkii leat almmuhuvvon loddedirektiivva (79/409/ETY) njuolggadusaid mielde luohkáide juogaduvvon lottiidsuodjalanguovllut, maid gohčodit SPA-guovlun.

Luonddudirektiivva laktaga I luonddutiippain 69 dihtojit Suomas. Luonddudirektiivii gullet maiddái sullii 600 ealánšlaja, main Suomas gávdnojít sullii 130 šlája. Loddedirektiivva laktagi I leat logahallon sullii 200 šlája, mat gáibidit suodjalandoaimmaid. Suomas dáin gávdnojít sullii 60 loddešlája.

Jekkiidsuodjalanguovlluid dárkkuhussan lea suodjalit márksolaš jeaggeoppalašvuodaid, seailluhit jekkiineamet gávdnovaš ealli- ja šaddošlájaid, čajánasaid daid šaddadan ealánservodagain ja jápma luonduu čohkiideami ja eanaoainnusoppalašvuodaid. Jekkiidsuodjaleami váibmosin lea **jeaggeovttastumiid** suodjaleapmi. Jeaggeovttastupmi šaddada ekologalaš oppalašvuoda, man seailuma vuoddoektun lea, ahte dan čahce- ja biebmodoallu ii nuppástuhttojuvvo.

5.1.3 Árbevirolaš duovdagat

Muotkeduoddara meahcceuovllus (ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus) ii leat oktage riikkaviidosacčat, eatnangottálaččat ja báikkálaččat divrasin árvvoštallon árbevirolaš duovdda-čuožáhat (Kalpio & Bergman 1999).

5.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Plána luonddusuodjaluslaš ulbmilin lea guovllus dihttovaš luonddudirektiivva (92/43/ETY) laktaga I luonddutiippaid ja laktaga II šlájaid eallinbirrasiid suodjaleapmi ja maiddái guovllus dihttovaš áitatuollasaš ja ráfáidahtton šlájaid seailun guovllus.

Meahcceráđđehus vástida goaskin-, mearragoaskin-, bárbmo- ja rievssatfálle-, giljobaš- ja maiddái njállanáliid čuovvumis ja suodjaleamis. Dán barggus Meahcceráđđehus doaibmá ovttasbarggus dutkiiguin, luonddusuodjalanorganisašuvnnaiguin, bálgosiiguin ja eará čanasjoavkkuiuin.

Njálaid biedjoguovlluin lea figgamuš doallat riebannáli rájálažjan. Meahcceráđđehus sáhttá ohcat boahttevuodasge eana- ja meahccedoallosmisterijas sierranaslobi bivdit njála biedjoguovlluin riebaniid atnimiin veahkkenavvun mohtorgielkká ja bissu. Bivdin doibmejít báikkálaš guovllu bures dovdi olbmot. Ášsis addojuvvo informašuvdna jahkásaš čoahkkimiin čanasjoavkkuide (bálgosat, luonddusuodjalansearvvit, fuodđogáhttensearvvit ja gielldat).

Meahcceráđđehus čáđaha guovllus linnjálohkamiid stuorraspirenáliid dili čielggadeami várás ovttasbarggus FGDL:in ja bálgosiiguin. Luonddubearráigeahčít čuvvot stuorraspirenáliid maiddái eara doaimma lassin go johtalit guovllus.

Meahcceráđđehus oassálastá guovllu rievssatnáliid čuovvumii ja ordne bivddu stivrema suvdilis geavaheami vuodđojurdagiin.

Guollenáliid lunndolaš lassáneapmi oadjuduvvo guollebivddu muddemiin. Rávdduid sirddagilvimat čáđahuvvojit sivvadit ja kontrolla vuolde. Báhčaveaji čázádatguovllu čáziide sáhttá gilvit guliid Anára guollešaddadanlágádusas lohpeeavttuid vuodul.

Áitatuollasaš šattuid dihttomat dárkkistuvvojit ja válđojit čuovvumii dárbbu mielde. Dihtton-diedut surkejuvvojit birasháldahusa **Hertta**-diehtovuogádaga **ealánšlájat**-oassái. Áitatuollasaš šlájaid suodjaleamis doibmejuvvo ovttasbarggus Suoma birasguovddážiin, Lappi Geavu dutkamušllágádusain, Turku universitehta šaddomuseain, Luonddudiedalaš guovddášmusea šaddomuseain ja Oulun universitehta šaddomuseain ja maiddái báikkálaš ássiiguin ja šaddoberosteaddjiiguin.

Meahcceráđđehus oahpista guossejohtiid birrasa seastevaš vánndardeapmái luondduguovddážiin, luonddustobuin ja fierpmádatsiidduin (**luontoon.fi**, **lundui.fi**).

Meahcceráđđehus iská muddet meahccejohtalusa ja oadjudit guovllu luonddudili ja luođulágantuoda seailuma ja maiddái áitatuollásáš ealliid bessenráfi.

5.3 Čuovvun

Meahcceráđđehusa bargun lea čuovvut iežas hálldašan guovluid luonddu dili ja luonddus dáhpáhuvvi nuppástusaid ja maiddái áitatuollásáš ja vuorjeluvvan šaddo- ja eallišlánjanáliid. Meahcceráđđehus riepmá dárbbashaš suodjalandoaimmaide ja informere dás mearrideaddjiid. Dát lea oassi Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanbarggus. Meahcceráđđehus galgá čuovvut maiddái fuoddonáliid ovdáneami ja figgat ovttasbarggus fuodđogáhttenbiriin ja fuodđogáhttenserviiguin oadjudit daid. Dáid ulbmiliid ollašuhtima várás Meahcceráđđehus ee. gárvista dikšun- ja geavahanplánaid, oahpaha bargoveaga, doaibmá sertifikaston biras- ja kvalitehtavuogadaga mielde, bajásdoallá áitatuollásáš šlájaid registaraid, čuovvu jeavddalaččat gazzalottiid ja stuorra-spiriid meari ja čađaha fuodđolohkamiid.

Dehálaš bargoneavvu luonddudili čuovvumis lea Meahcceráđđehusa **SutiGis**-diehtomáddodat, gos gávdnojut iešguđet govadasa diedđut luonddutiippain. Luonddutiipadiedđut Muotkeduoddara áidalas meahci luonddutiippain leat boahtán jagiin 1996–2000 čađahuvvon Davvi-Sámi ja UKK-luonddumeahci luonddukártemis (Sihvo 2001, 2002) (Lavta 5).

Áitatuollásáš šattuid ja guobbariid gávdnostumit dárkkistuvvojtit meahcis ja Meahcceráđđehus ollašuhttá dasa vástuibiddjon šaddošládjačuovvumiid. Luonddusuodjalanásahusa (160/1997) mielde birasministeriija galgá lágidit luođuealánšlajaid čuovvuma Suomas nu, ahte dan vuodul sáhttá árvvoštallat sierra šlájaid suodjalandási. Earenoamážit ferte váldit vuhtii áitatuollásáš šlájaid. Áitatuollásáš šlájaid čuvvot riikkasteamet máŋggat sierra oassebealit ja máŋggain šlädja-joavkuun leat iežaset čuovvun- dahje bargojoavku. Dáin šlájain oassi lea dakkáraččat, maid dihttonguovllu deaddu lea Davvi-Suomas.

Meahcceráđđehus ovddida ja áhtada šaddoslájaid čuovvuma ovttas Suoma birasguovddážiin, guovlludáši birasguovddášiiguin, universitehtaid šaddomuseaiguin ja dutkamušlágádusaiguin ja maiddái vuovdedutkamušlágádusain. Meahcceráđđehusa luonddubálvalusat leat mielde ovddideamin EU luonddudirektiivva (92/43/ETY) šlájaid ja luonddutiippaid suodjaleami ja čuovvuma. Luonddubálvalusat leat oassálastán Suoma birasguovddáža jođihan luonddudirektiivva Laktaga I Suomas dihttovaš šlájaid ja luonddutiippaid oiddolaš suodjaleami dási árvvoštallanbargui áigodagas 2001–2006. Muotkeduoddara áidalas meahcis árvvoštallanvuloš šlájain gávdnojut uhcafiskesrássi ja jeaggenarti.

Meahcceráđđehusa koordinastima vuolde čuvvojuvvo goaskima, mearragoaskima, bárbmofálli ja rievssatfálli náliid áhtanušsan. Meahcceráđđehus doallá goaskinbesiin beasseregistara ja dárkkista besiid jahkásaččat. Bálgoisiid ovddasteaddjiiguin deaivvadit jeavddalaččat ja sis fidnejuvvon beassegeážádusaid dárkkistit. Dasa lassin guovllu gazzalodenáliid bessema ja náliid áhtanušsama leat čuvvon ja besiid dárkkistan máŋggat suorggi berošteaddjít.

Ovddabealde namuhuvvon gazzalottiid lassin birasministeriija Meahcceráđđehussii vástu vuollái addin šlájat leat njálla ja giljobaš, maid čuvvot jahkásaččat Meahcceráđđehusa doaimmas. Meahcceráđđehus doallá guovllu dovddus njállabiejuin registara ja čuovvu ovttas njállabargo-joavkuun njála dihttoma guovllus.

Fuođđo- ja guollevaljodaga dutkanlágádus lea dutkan guovllu guliid ja boazoguohtoneatnamiid dili. Jagis 1997 gárvistuvai dutkamuš Davvi-Sápmi bálgosiid dálveguohntoneatnamiid dilis ja jagis 1999 dutkamuš olles boazodoalloguovllu geasseguohntoneatnamiid dilis (Kumpula je. 1997, 1999). Jagiid 1999–2003 gaskkas lea dahkkon maiddái boazodoalloguovllu davvioasi dálveguohntoneatnamiid gearddahusinventeren (Kumpula je. 2004). Jagis 2006 gárvistuvai maiddái Metla raporta bohccuid dálveguohntoneatnamiid dilis Davvi-Sámi bálgosiin jagis 2004 (Mattila 2006).

Dálkkádatnuppastusa vejolačcat dagahan nuppástusaid guovllu šlájaide ja luonddutiippaide lea vuos váttis einnosit (gč. lohku 2.11 **Eanageavahananalysa**). Dálkkádatnuppástusas vuolgi váikkuhusaid ja váikkuhusaide vuogáiduvvama leat Suomas dutkan dáid majemuš jagiin ollu, ovdamearkan **SILMU-** ja **FINADAPT**-dutkamušprográmmat. Jagis 2005 gárvistuvvui eana- ja meahccedoallosministeriija láidehusas dálkkádatnuppastusa sisrikkalaš vuogáiduvvanstrategiija, mas evttohuvvojit doaimmat maiddái luonddu mánggabéalátvuoda suodjaleami várás (Marttila je. 2005).

Dálkkádatnuppástus lea áitta, ja dan ii sáhte ollásit eastadit, muhto luonddu ja olbmo vuogái-duvvama sáhttá veahkehit dahje goittotge nuppástussii sáhttá ráhkkanit goittotge muhtin muddui lasihemiin dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid dutkamuša ja čuovvuma, lasihemiin suodjalangguovlofierpmi oktilašvuoda, váldimiin dálkkádatnuppástusa vuhtii suodjalanguovlluid plánemis, ráddjemiin dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid ovddideaddji doaimma ja maiddái figgamiin eastit vieris šlájaid lávdama guovluide. Dannego dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid eai dovdda doarvái dahje daid lea váttis einnosit, de boahttevuodas luonddusuodjalanguovlluin bidjet návcçaid ain eanet luonddu čuovvumii ja dutkamuššii ja dasa lassin figget ráhkkanit maiddái vuordemeahttun nuppástusaide. Suoma luonddutiippaid áittavulošvuodaárvvoštallanprošeakta gárvistuvai geasse-mánuus 2008 (Raunio je. 2008). Dat ráhkadii buorre vuodu luonddutiippaid dili čuovvumii. Biras-ministeriija šaddá addit rávvagiid čuovvuma ollašuhttimis. Maiddái EU luonddudirektiiva (92/43/ETY) geatnegahttá lahttoriikkaid direktiivašlájaid ja Natura-luonddutiippaid dili jeavddalaš čuovvumii ja reporteremii.

6 Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun

6.1 Dálá dilli

6.1.1 Sámekultuvra

Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma (Sámediggi 2006) mielde sápmelaš doabamáilmis olbmo, luonddu ja giela eai earut nuppiinneaset. Sámeigella dátvista birastahtti ealli ja jápma luonddu vuodlaš ja dárkkas dovdamuša ja olbmo ja luonddu gaskasaš lagas ja dárkket suokkardallon lotnolasváikkahuusa. Prográmma mielde luonddubiras, kulturbiras, sosiála biras ja gielalaš biras leat oppalašvuota, birasdoaba, man oidnet oktan ollisvuohantan, dannego dat leat čatnagasas gaskaneaset. Sápmelaččaid eallinvuohki lea vuogáiduvvan luonddubirrasa addin vejolašvuodaide ja ráddjehusaide jahkeduháhiid áigge. Nana kultuvra sáhttá vuogáiduvvat earáge sadjái, vaikko ii gánkske šat lihkostuva sirdit dieđuidis sohkabuolvvas nubbái.

Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmmas gávn nahuvvo dasa lassin, ahte sápmelaččaid eallinvuohki, kultuvra ja árbevirolaš ealáhusat leat nuppástuvvan árbevirolaš dieđu ja čehppodaga vuodul, go bargovuogit ja bargoneavvut leat odasmuvvan ja maiddái sápmelaččaid servodatlaš váikkahanvejolašvuodat leat nuppástuvvan áiggiid mielde. Sámedikki mielde sápmelaččaid kultuvrra sealun ja ahtanušsan gáibida ain dálge árbevirolaš dieđuid ja dáidduid, ja maiddái vuognajopmodaga sirdásuvvama boahttevaš sohkabuolvvaide ja maiddái sápmelaččaid iešmearrideapmái vuodđuduvvi mearrádusdahkama eanageavaheamis. (Sámediggi 2006)

Kulturbirrasa suodjaleapmi adnojuvvo dábálaččat millosabbott eanagilvima ja visttiide gullevaš kulturduovddaoidnosa suodjaleamin. Sápmelaččaid áddejupmi kulturbirrasa árvvuin lea eanet sisđollui gullevaš go visualalaš. Raportta mielde sápmelaččaid kulturbirrasa ja kulturárbbi meroštallan lea dehálaš, dannego riikkadási doahpagiid mielde stuorra oassi sámi kulturárbbis báhcá meroštallama olggobeallái. Dáid doahpagiid bokte duohtavuođa juhket luohkáide ja ráhkadit rájáid, mainna meroštallet birrasa geavaheami, guovluid plánena ja suodjaleami ja maiddái guovluid eará hálldašeami. Dás lea maiddái mearkkašupmi dálle, go sámeguvlui háliidit lasi ekonomalaš doaimma, mii gáibida viiddis guovluid atnui. (Aikio 2005)

Sámedikki mielde sápmelaččaid viiddis geavahanguovllu dihte sápmelaččaid ásodagat leat leamaš jogo sirddehahttit (lávvu) dahje guovllu sierra osiin leat leamaš máŋggat gaskaboddosaš ásodagat (lávdnjegoahti). Dáid ásodagain ja luonddu geavahanvugiin eai leat báhcán bissovaš mearkkat, maid vuodul sahtašii navdit guovluid leamašan sápmelaččaid anus, muhto ferte sáhttít luohttit árbedihtui das, gii ja mat sogat leat hálldašan guovluid. Válđoálbmoga kultuvra bealistis vuodđuduvvá bissovaš visttiid huksemii ja maiddái guovluid jalgemii ja gilvimi ássanbirrasis. Sámedikki mielas dákkáraš intensiivvalaš eanageavaheapmi nuppástuhttá luonddu bistevaččat olbmo gáibádusaid mielde. (Sámediggi 2006)

Meahcceuololága (62/1991) okta váldodárkkahuus lea sámekultuvrra dorvudeapmi. Sáme-kultuvrra sajádaga muddedallet maiddái riikkaidgaskasaš soahpamušat ja láhkaásahaheapmi, mat leat jo muhtin muddui giedahallon logus 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat; 3.6 Sáme-kultuvrra dorvudeapmi.**

Meahcceráđđehussii lea addojuvvon earenoamáš geatnegasvuhta sámi kulturárbbi suodjaleapmái sápmelaččaid ruovttuguovllus (Láhka Meahcceráđđehusas 1378/2004). Lága 4. §:s daddjojuvvo, ahte almmolaš servodatlaš geatnegasvuodat gáibidit Meahcceráđđehusa hálddašeami vuollásáš luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiveheami sámedikkis addojuvvon lágas (974/1995) dárkkuhuvvon sápmelaččaid ruovttuguovllus nu, ahte sápmelaččaid kulturgáhttema vejolašvuodat oadjuduvvojít.

Sápmelaččain lea jagi 1995 rájes vuodđoláhkii (731/1999) vuodđduuvvi vuoigatvuhta ollašuhttit kultuvrraset iežaset ruovttuguovllus. Kultuvrra ollašuhttimii lohkkojit gullat árbevirolaš ealáhusat – nugo boazodoallu, guollebivdu ja meahccebivdu. Sápmelaččaid kulturiešráđđema lea ollašuhttán Suomas jagi 1996 rájes sámediggi, mainns eiseválddiin lea gullan- ja ráđđadallan-geatnegasvuhta áššiin, mat váikkuhit mearkkašahti lágiin sápmelaččaid sajádahkii.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ulbmilin lea ovddidit ja máŋggabealágahttit boazodoalu ja luondduealáhusaid ealáhusdoaimma, buoredit ealáhusaid ráhkadaga ja doaibmanvejolašvuodaid, ovddidit ođasmuvvi luondduvalljodagaid suvdilis geavaheami, ovddidit boazodoallo- ja luondduealáhusguovllu ja maiddái doarjut bieđgoássanguovlluid ja servodagaid ovddideami boazodoalloguovllus ja luondduealáhusaid fidnoguovllus. Lága mielde gustovaš doaimmain galgá giddet earenoamáš fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturvuogádahkii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus. Dát lea vuolggasadjin ee. dalle, go mieđehit guvlui boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš doarjjabáikkiid.

Boazodoallu lea seilon nana ealáhussan Muotkeduoddara meahcceuovllus olgguldas nuppás-tusain fuolakeahttá ja lea ainge guovllu guovdileamos luonddusealáhus. Muotkeduoddara meahcceuovllus dollet bohccuideaset Muotkeduoddara ja Báíšduoddara bálgosii gullevaš boazodoallit. Eará luondduealáhusain ee. ruovttudárboguollebivddus ja -murjemis, murjiid čoaggimis vuovdimii ja maiddái meahccebivddus lea mearkkašupmi báikkálaš olbuide, ja dat leat maiddái oassin daid bearrašiid ealáhusoppalašvuodas, mat fidnejit válđoáigáibođuset boazodoalus. Luondduealáhusaid fidnodoaimmas leat guhkes historjálaš árbevierut dán guovllus.

6.1.2 Sápmelaš kulturduovddaoainnus

Lappi birasguovddáža **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošektii gulai arkeologalaš ja sáme-kultuvrralaš oassi. Prošeavttas sámeguovllu giedħahalle oktan iehčanas oassin. Dannego **sámi kulturbirrasa** doaba lea ain ođđa ja stáđásmeahttun, de oidne dárbbu ášši oktasaš vihkkekallamii ja ovdaságaide. Semináraid ovdaságain ja logaldallamiin čohkkejuvvui almmolaš preantus (Magga 2007).

Sápmelaš kulturbirrasii gullet Magga (2003) mielde dološ bázahusat, huksenárbi, sámiealáhusaid šaddadan árbeduovddaođnosat oktan árbebiotohpaiguin ja dasa lassin birrasii ja duovdagiaidda gullevaš vuoinjalaš árbi. Vuoinjalaš, oaidnemeahttun kulturbirrasii dárkkuhit dan njálmmálaš árbbi, mii addá duovdagiaidda ja birrasii mearkkašumi nu, ahte das šaddá kulturbiras. Njálmmálaš árbbiin dárkkuhit báikkiide ja guovlluide gullevaš máidnasiid, muitalusaid, báikenamaid ja luđiid ja velá oppalaččat árbediedu báikkid ja guovlluid anus. Sápmelaš **kulturduovdagat**-doahpagis olbmo eai ná deattut luonddu nuppáštuhtin, muhto duovddaoainnus sáhttá orrut luonddu-duovdigin ja dattetge sisdoallat kulturduovdagiaidda laktojuvvon árvvuid ja mearkkašumiid. Dán dihte luondduduovdigin dahje meahccin meroštallon guovlu sáhttá leat sápmelažzii kulturduovdda. (Magga 2007)

Dakkár bissovaš dološ bázahusaid, mat jogo ollásit dahje muhtin muddui leat eatnamiin oaidnimis, lea álki áddet kulturbirrasa oassin. Stuorra oassi dološbázahusain goittotge báhcá čalmuiin čihkosiin lundai. Dán čihkosis bissovaš arkeologalaš árbbi oidnosiibuktin dáhpáhuvvá dáid čuozáhagaide guoskevaš dieđu gaskkustemiin ja muitalemiin. (Sarkkinen 2007)

6.1.3 Dološ bázahusat

Plánaguovllu dološbázahusaid inventeremát leat čuohzan measta ollásit guovllu nuortedavve- ja nuortaosiide. Helssega universitehta dutkit ja oahppit leat inventeren Giellajoga ja Bealdojoga gáttiid **Muotkeduoddara doložat – Muotkatunturin muinaisuus** -projeavttas jagin 2005–2007 ja maiddái dutkan roggamiiguin ovta orrunsaaji Bealdojotnjálmmis (Köngäs 2006, Seitsonen je. 2005, 2006a–b, 2007). Eará guovlluide lea dahkkon dušše muhtin soaittahatdárkkistanmátki (Hamari 2003 a–d). Olles guovllu dološbázahusahivvodat ii ná leat dovdus, ja inventeremiid galggašii viiddidit earenoamážit Muotkeduoddara meahcceuovllu viesttar- ja máuttaosiide.

Vaikko guovllu kulturárbbis lea inventerejuvvon easka oassi, de lea guovllu vássán ági čájehan iežas jo dál rikkisin ja beroštahttin. Guovlu lea leamaš ássojuvvon duodalágánit jo árra geáiggi rájes (Seitsonen je. 2006b). Doppe dovdet dál 36 dološbázahusčuozáhaga, main oassi lea bissovaš dološbázahusat, oassi gávnosbáikkit (tabealla 5, Lavta 10). Ovta čuozáhagas sáhttet leat mánggat oktatdološbázahusat. Dábáleamos dološbázahusčuozáhat plánaguovllus lea geáigásaaš orrunbáiki, mat leat 13. Mihtilmas gávdnosat ássansajiide leat kvárcadinggat, dinggaid ávnnasteamis šaddan váibmosat ja bázahatvuolahasat dahjege **kvárcačaskkáhagat** (Seitsonen je. 2005, 2006a). Orrunbáikkiin leat gávdnon maiddái ditnu d. silikona, buollán dávttit ja maiddái eanavuođu ivdneluvvamat.

Okta guovllus gávdnon ássansajiin lea dutkojuvvon maiddái roggamiiguin (Seitsonen je. 2006b). **Bealdojohnjálbmi (Peltojokisuu) 1** -ássanbáiki orru gávdnosiid ja ráhkadagaid vuodul lean geáiggi rájes mángga geardái anus leamaš gohttensadji, man geavaheapmi lea sáhttán laktásit ovdamearkka dihte geasseáiggi guollebivdui ja vejolačcat maiddái áigodagaide čadnojuvvon godderoggebivdui. Gohttensadji lea várra leamaš anus jo mesolihtalaš geáigáiggis.

Geáigásaaš ássanbáikkiid lassin guovllus leat dieđus gávcci geáigásaaš gávnossaji, main leat ássanbáikkiid láhkái gávdnon kvárcačaskkáhagat. Plánaguovllus leat gávdnon maiddái mánggat seailluheapmái adnojuvvon, gedđgiin bardojuvvont borat ja goittotge 15 bivdorokki.

Bissovaš dološbázahusat leat dološmuitolágain (295/1963) ráfáidahton ja daidda guoskevaš plánain ja doaimmain galgá bivdit cealkámuša Museadoaimmahagas dahje Lappi eatnangotte-museas. Bissovaš dološbázahusa roggan, gokčan, nuppástuhttin dahje jávkadeapmi lea gildojuvvon almmá dološmuitolága vuodul addojuvvont lobi. Dološbázahusaid dutkamuš gáibida álo Museadoaimmahaga lobi.

Museodoaimmahat ja Meahcceráđđehus leat dasa lassin dahkan ovttasbargui guoskevaš soahpmuša jagis 2003. Dan mielde Meahcceráđđehus lea oktavuođas Museadoaimmahahkii ovdal dakkár doaimmaid álggaheami, mat njáddásit Meahcceráđđehusa hálddašan eana- ja čahceviidodagain gávdnovaš dološ bázahusaide ja maiddái suodjaluvvont huksenárbái.

Visot dološbázahusčuozáhagat leat merkejuvvon Meahcceráđđehusa **REISKA**-diehtovuogá-dahkii.

Tabealla 5. Plánáguovllu dološbázahusregisteras gávdnovaš bissovaš dološbázahusat ja gávnnosčuožáhagat ja maiddái eará kulturárbečuožáhagat. * = Tabeallas gávdnovaš dološbázahus- ja kulturárbičuožáhagaid namat leat váldon Museadoaimmahaga bajásdoallan dološbázahusregisteras ja daid sámegielat hápmi sáhtta leat boastut.
¹ = (burtnut).

Sámegielat namma*	Suomagielat namma	Tiipa	Áigemeroštallan
Irjánmaras	Irjanmaras	Ássangieddi	Historjjálaš
Máhtes Biettar Gieddi	Kettu-Pekan kenttä	Ássangieddi	Historjjálaš
Bealdojohka 11	Peltojoki 11	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bealdojohka 13	Peltojoki 13	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bealdojohnjalbmi 1	Peltojokisuu 1	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bealdojohnjalbmi 2	Peltojokisuu 2	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bealdojohnjalbmi 3	Peltojokisuu 3	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bealdojávrrijargga máttta	Peltojärvenniemen tyvi	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bealdojávrrijarga 1	Peltojärvenniemi 1	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bealdojávrrijarga 3	Peltojärvenniemi 3	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 1	Ylempi Honkavuoma 1	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 2	Ylempi Honkavuoma 2	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 3	Ylempi Honkavuoma 3	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 4	Ylempi Honkavuoma 4	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 8	Ylempi Honkavuoma 8	Ássanbáiki	Geadgeágasaš
Gakčavári	Kaktsavaara	Lavdnjegoadiit	Historjjálaš
Vudnjosjohka		Lavdnjegoaohti	Historjjálaš
Junnásváráš	Junnasvarri	Barddus	Áigi meroškeahttá
Bealdojohka 10	Peltojoki 10	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Bealdojohka 14	Peltojoki 14	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Bealdojohka 15	Peltojoki 15	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Bealdojohka 9	Peltojoki 9	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Bealdojávri	Peltojávri	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 5	Ylempi Honkavuoma 5	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 6	Ylempi Honkavuoma 6	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Bajit Soarvevuopmi 7	Ylempi Honkavuoma 7	Gávnossadjii	Geadgeágasaš
Kúatiluahta/Goahteluokta	Kotalahti	Gávnossadjii, geadgeborit ¹	Geadgeág./Historjjálaš
Gálgoaivi	Kalgoaivi	Boazorátkkasadjii	Historjjálaš
Moidunaláš	Moidumalas	Boazorátkkasadjii	Historjjálaš
Ráhpesoaivi	Rappesoaivi	Boazorátkkasadjii	Historjjálaš
Stuorroaivi	Stuorroaivi	Boazorátkkasadjii	Historjjálaš
Urraoaivi 1	Urroaivi 1	Boazorátkkasadjii	Historjjálaš
Urraoaivi 2	Urroaivi 2	Boazorátkkasadjii	Historjjálaš
Vuobmejohka	Vuomajoki	Boazorátkkasadjii	Historjjálaš
Bealdojohka 12	Peltojoki 12	Geadgeborit (burtnut)	Áigi ii meroštallon
Dievvájávrre bálggis	Tievájárvén polku	Bivdoroggi	Ovdahistorjjálaš
Dievvájávri	Tievájávri	Bivdoroggi	Ovdahistorjjálaš
Mohkkeluoppal	Mukkalompolo	Bivdoroggi/-rokkit (eai dárrk.)	Ovdahistorjjálaš
Bealdojávrrijarga 2	Peltojärvenniemi 2	Suoji vuodđu	Historjjálaš
	Ritamaa	Boares dállu	Historjjálaš
	Kaisavarri 1	Geadgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon
	Kaisavarri 2	Geadgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon
	Jorba-Gaisavarri	Geadgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon

6.1.4 Duovddaoainnus ja huksejuvvon kulturárbi

Plánaguovlu lea Davvibádaeatnama–Lappi duovddaeatnangottis ja doppe Davvi-Sámi duottar-guovllus. Davvi-Sámi eatnangotteláva várás dahkon duovddaoainnusčielggadeamis guovlu sajáiduvvá Viesttardavi ja Davvi-Sámi duottarbadjosiodda (Lappi lihttu 2005). Guovllus eai leat riikkaviidosoččat dahje eatnangottálaččat divrras duovddaoainnusguovllut (Birasministeriija 1992), riikkadáseduovdagat dahje árbeduovdaidnosat dahje -biotohpat (Kalpio & Bergman 1999).

Guovllus eai leat maiddái riikkaviidosoččat mearkkašahtti kulturhistorjálaš birrasat (Museadoaimmahat 1993), ásahusain (480/1985) suodjaluvvon dahje Meahcceráđđehusa ja Musealágádusa soahpamušain várjaluvvon visttit dahje vistečoahkut.

Guovllus ii leat čadahuvvon huksenárbečielggadus. Lappi birasguovddáža koordinastin **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošeavtta inventerematge leat ollan dušše fal áibbas guovllu davvi-osiide. Doppe leat inventerejuvvon golbma sámekulturčuožáhaga. Vudnjosjogas lea boares eana-luvvan goahti, Gákcaváris njeallje luoskkagan goađi dahje goahtevuodu, Moaidunaláš lea boares bigálusbáiki.

Moaidunaláža lassin guovllus lea dieđus čieža eará boares boazorátkkasaji (tabealla 5). Eará historjálaš áiggi čuožáhagat leat Irjánmarrasa ássanbáiki, Biehtár Máhte gieddi (Piättär Mattii kieddi) ja Ritamaa boares dálu ássanvistebázahusat guovllu máttaoasis ja Bealdojávrejárggas boares suoji vuodđu.

Visot čuožáhagat leat merkejuvvon Meahcceráđđehusa **REISKA**-diehtovuogádahkii.

Guovllus čadahuvvon inventeremiin ja čielggademiin eai leat doarvái váldán vuhtii sápmelaš kulturárbbi. Sámedikki Museadoaimmahahkii 1.8.2008 addin cealkámušas (Dno 373/D.a.5/2008) gávnannahuvvo, ahte sápmelaččaid ruoktoduovddaguvlui guoskevaš riikkaviidosoččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid čuožáhatlogahallan lea väilevaš sámekultuvrra čuožáhagaid ektui. Sámedikki mielde sámečuožáhagaid oasis galggašii váldit vuhtii viidásut biraslaš oli čuožáhagaid válljemis, dannego sámekultuvrras gávdno dušše unnán huksejuvvon, dálá sohkabuolvvaide seilon huksenárbi. Váldovuohthagat ovđđit áigodagaid sámekultuvrras leat báhcán duovdagiaidda ee. goahtesadjin, lavdnjegoahtin, johtolahkan. sieidin ja ealáhusaid ráhkadahkan.

6.1.5 Kulturárbečuožáhagaide čuohcci áitagat

Lappi eanavuodu eatnangearddástuvvanproseassa lea hidis, ja olbmo vássán áiggi doaimmat vuhtojit dávjjemusat áibbas lahka eanagierraga, muhtimin juoba oindojitge eatnan alde. Muotke-duoddara guovllus dovddus dološ bázahusat leat dávjá sáttoeatnamiin, maid šaddogeardi lea rášsi guorbama vuostán. Arkeologalaš bázahusat vaháguvvet álkit dulbmoma, biekka dahje čázi dagan erošuvnna dihte. Dasa lassin kultur- ja gávnusgearddádagat leat dávjjemusat hui asehaččat, nu ahte binnánašge nohkan sáhttá daid duššadit. Dološbázahusaide čuohcci stuorámus áittadahkki lea eatnama nohkan vánddardeami, bohccuid guodoheami dahje meahccefievrruid geavaheami dihte. Eatnama gollama čuovvumušan dološ bázahusat ihtet oidnosii ja gártet rašsin mekanikhka-laš gollama vuostá.

Köngäs (2008) lea pro gradu -dutkkalmasastis giedħahallan vánddardeami váikkuhusaid plánaguovllu dološbázahusčuožáhagaide. Dássážii guovllus ii leat diedus vánddardeami ollásit duššadan dološbázahusčuožáhat, muhto duodalaš gollanmearkkat leat gávcci čuožáhagas (tabealla 6). Garrasepmosit gollan čuožáhagat leat dávjjemusat vuojjastansajiin, ja šaddogeardi lea din viidát duššan. Dasa lassin guovllus leat vihtta dološbázahusčuožáhaga, main šaddogeardi lea guorban muhtin muddui. Duššanvára vuollásaš čuožáhagat leat maiddái plánaguvlui doalvu bálgáid guorain meahcceuovllu ja Gámas–Gáregasnjárga–geainnu gaskasaš guovllus.

Guovllu visteárbečuožáhagain eanaš oassi lea jo sakka mieskan ja duššan. Boares, geavaheamis jávkan boazorátkkasajiin leat oidnosiš šat dušše unnán muorraráhkadagat. Dušše fal Seaskanjávrri rátkinbáikkis leat muorraráhkadagat ceaggut. Guovllus gávdnovaš goadit (Gákčavárri ja Vudnjosjohka) leat maiddái mieskan. Dáidda čuožáhagaide eai gustohuvvo dikšundoaimmat.

Tabealla 6. Duššanvára vuollásaš dološ bázahusat, mat gávdnojít plánaguvllus. * =Tabeallas gávdnovaš dološbázahus- ja kulturárbebáikkiid namat leat váldon Musealágádusa bajásdoallan dološbázahusregistaras ja daid sámegielat cállinvuohki sáhttá leat boastut.

Čuožáhat*	Dološbázahustiipa	Áigemeroštallan	Doaibmavejolašvuodat
Bealdojohka (Peltojoki) 9	Gávnussadjí	Geadgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bealdojohka (Peltojoki) 11	Ássanbáiki	Geadgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bealdojohka (Peltojoki) 13	Ássanbáiki	Geadgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bealdojohnjalbmi (Peltojokisuu) 1	Ássanbáiki	Geadgeáigásaš	Oahpistantávvval roggamiin, dolastallansaji jávkadeapmi, ávžžuhantávvval gohttet eará sadjái, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bealdojohnjalbmi (Peltojokisuu) 2	Ássanbáiki	Geadgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bealdojávrrijarga matta (Peltojärvenniemen tyvi)	Ássanbáiki	Geadgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bajit Soarvevuopmi (Ylempi Honkavuoma) 6	Gávnussadjí	Geadgeáigásas	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bajit Soarvevuopmi (Ylempi Honkavuoma) 8	Ássanbáiki	Geadgeáigásaš	Guhkesmuoraid ráhkadeapmi

6.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Guovllu kulturárvvuid suodjaleami váldoulbmilin lea sápmelaš kulturárbbi gáhtten ja maiddái dološbázahusaid suodjaleapmi.

Sámekultuvrra sajádaga muddejít dihto riikkaidgaskasaš soahpamušat ja láhkaásahaemit, maid leat giedħahallan logus 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat, 3.6 Sámekultuvrra dorvudeapmi**.

Kulturbirrasiid seailluheaddji ja eará árbevirolaš geavaheapmi ja diehtu leat ieža daninassii seailluhahtti kulturárvvut. Go ná lea, de eará sajis dán pláñas gávdnovaš evttohusat, mat oadjudit sámekultuvrra, luondduealáhusaid ja báikkálaš árbevirolaš luonddugeavaheami ja maiddái ovddidit árbevirolaš dieđu seailuma, leat kulturárvvuid suodjaleapmi.

Meahceráddhehusa kulturárbestrategija (2367/40/2006) ulbmilin lea, ahte luonddubálvalusaid hálldaašeami vuollásaš divrras kulturárbbi suodjaleapmi lea dáhkiduvvon. Kulturárbečuožáhagat sirdet dálá áigái diedu vássán áiggi ealáhusain ja eallinvuogis. Ovdahistorjjálaš ássanbáikkit ja gávnusčuožáhagat leat measta áidna gáldut, mat muitalit midjiide ovdahistorjjálaš olbmo

ceavzimis guovllus duon áigge. Kulturárbečuozáhagaid gáhtten lea Meahcceráddhehusa geatnegas-vuohta, muhto čuozáhagat maiddái fállet beroštahti ja máŋggabealát mearrebáikkiid vánddar-deaddjiide, luondduoahpisteapmái ja turismaeláhussii.

Meahcceráddhehusa luonddubálvalusaid kulturárbestategiija mielde luonddubálvalusat maiddái gáhtte **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošeavtta sámeoasi čuozáhagaid, ovddida árbevirolaš sápmelaš báikenamaid vurkema, dovdá ja ádde hálldašeami vuollásáš sámi bassi báikkiid árvvu ja mearkkašumi ja ovttasbargá Siida-sámemuseain ja figgá ovttasbargui universitehtaid lágadus-aiguin, mat oahpahit, ja dutket sámegiela, -kultuvrra ja historjjá. Eará dehálaš ovttasbargo-guoimmit leat sámediggi ja báikkálaš sámesearvvit.

Sámekultuvrra oadjudeami hárrái deháleamos gažaldagat dikšun- ja geavahanplánas gusket boazodoallovejolašvuodaid sihkkarastimii. Boazodoallu lea guovllu sámekultuvrra dehálaš vuoinj-ŋalaš vuodđu. Dat doallá badjin gielalaš ja kultuvrralaš bistevašvuoda. Nuppástusat boazodoalus dávistit nuppástussan boazosápmelaččaid eallinvuohkái. Dálázis sámekultuvrii váikkuhit maiddái máŋggat eará dahkit – nugo ee. márkanekonomija gáibádusat boazodoalu bokte dahje lassen-oaddin ja maiddái ekonomalaš ja politihkalaš deattut. Sámekultuvrra oadjudeami dikšun- ja geavahanplánas berre suokkardit gaskavuođas dáidda ovddádusbeliide.

Guovllu sierra geavahanvugiid heiveheapmi – oktii luondu suvdilvuoda vuhtiiváldimiin – meahcceguovlu juhkkjuvvo plánas avádagaiide. Dáinna lea figgamuš doallat vuollin boazodollui ja luondduealáhusaide čuohcci hehtehusaid, maid dagahit meahcceguojašeapmi ja virkkos-mahttingeavahus. Avádatjuohku ii gáržzit boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargama guovlus.

Ulbmilin lea maiddái, ahte kulturhistorjjálaččat mearkkašahti ja dološmuitolága (295/1963) mielde gustovaš čuozáhagat leat dieđus ja áššálaš divšsu vuolle. Oahpisteamis ulbmilin lea, ahte guovllu vánddardeaddjiide ja turismafitnodatdoalliide addojuvvo diehtu guovllu máŋggabealát kulturárbbis.

Meahcceráddhehus šaddá boahttevuodasge bargat divdna ovttas Musealágádusain ja **Siida**-sáme-museain. Ovttasbargu ovddideami várás lea dahkon Meahcceráddhehusa ja Musealágádusa gas-kasaš kulturárbeovttasbargui guoskevaš soahpamuš ja dasa lassin Sámemuseavuođđudusa ja Meahcceráddhehusa luonddubálvalusaid gaskasaš ovttasbargosoahpamuš.

Guovllu dikšumii dahje geavaheapmái guoskevaš visot doaibmaplánain bivdojuvvo cealkámuš Musealágádusas dahje Lappi eatnangottemuseas, jos plánejuvvon doaimmaiguin sáhttet leat váik-kuhusat dološmuittuide dahje eará kulturárbaí.

6.2.1 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaibmamis

Dološmuitolága (295/1963) mielde bissovaš dološbázahusa visot likahallan almmá lága vuodul addojuvvon lobi lea gildojuvvon (1 §). Dákkár doaibman mánnašuvvojít lágas roggan, gokčan, nuppástuhittin, vaháguhttin, jávkadeapmi ja eará likahallan. Ferte fuomášit, ahte dološmuitoláhká ráfáidahtta logahallon bissovaš dološ bázahusaid (2 §) almmá earenoramáš doaimmaid.

Dássáža rádjái Muotkeduoddariid áidalas meahcis eai leat aktiivvalaččat dikšojuvvon dološ-bázahusat dahje eará kulturárbečuozáhagat.

Köngäs (2008) lea vihkchedallan vejolaš doaimmaid duššanvára vuollásáš ološbázahusčuozáhagaid buohta:

- 1) johtin dološbázahusčuozáhagaid čađa eastaduvvo
- 2) johtin stivrejuvvo guhkesmuoraid ala, mat ráhkaduvvojít čuozáhagaid badjel dahje meattá
- 3) johtin ráddjejuvvo jo gávdnovaš bálgáide, maid buohta dološbázahus lea jo dušsan
- 4) čuozáhagaid lahkosiin jávkaduvvojít visot ráhkadagat, maid vánddardeaddjít leat guodđán, vai dat eai hohkat gohttet sadjái dahje
- 5) čuozáhat dutkojuvvo arkeologalaš roggamiiguin.

Visot ovddabealde namuhuvvon doaimmain lea goittotge iežaset váttisvuodat. Vaikko plána-guovllus eai leat oahpistuvvon vágjolanbálgát, de ohcalu guovlluid geavaheaddjiid johtin boares dovddus johtolagaide. Bálgát leat logiid jagiid dahje joba jahkečudiid adnojuvvon stáđásman johtolagat ja mohkohallet johtimii heivvolaš topografiija mielde. Lea váttis stívet johtima dain nuppe sadjái. Vuoinjastanasajit leat maiddái dahkon orustanboddii heivvolaš sajiide. Jos dain jávkaduvvojít johttiid ráhkadan dollasajiid, lea jáhkehahtti, ahte ođđa dahkko fargga seamma sajiide. Sajosdollasadjái oħċet geadggiid lagasbirrasis, ja seammás sáhttet vaháguhttit guovllu dološbázahusaid. Vuogálaš dikšundoaimmas guđege duššanvára vuollásáš čuozáhaga buohta šihttojuvvo báikái dahkon dárkkistanmohki maijá ovttas Musealágádusain.

Oassi dološbázahusain (bivdorokkit, sieiddit jna.) heive oaidnámuščuozáhahkan, jos daid sealuma sáhttá sihkkarastit oaidnámušanu fuolakeahttá. Oahpisteamis sáhttá buktit ovdan ja atnit ávkin guovllus oaidnínláhkai gávdnovaš mearkkaid ovdahistorjjálaš ja historjjálaš áiggi doaimmas. Go válljejít oahpistančuozáhagaid, de giddejít earenoamáš fuomášumi dasa, ahte stivrejít johtima ja eárá geavaheami doarvái guhkás eret dološbázahusain čuozáhagaid suodjaleami sihkkarastima várás. Dološbázahusaid vejolaš dikšuma, merkema ja ovdanbuktimá plánejít ovttas Musealágádusain. Jos dološbázahusaid sajádatguovlluin čađahit ovddeštanbargguid dahje birrasa nuppástuhitti eará doaimmaid, de dološ bázahusaid suddjejít doarvái buorre suodjeavádagain. Vejolaš ođđa bálvalusrusttegiid ráhkadeami dahje ovddeštančuozáhagaid válljema oktavuođas sihkkarastet, ahte guovllus eai leat ovddežis dovdameahttun dološbázahusat.

Vánddardeami bálvalusráhkadagaid divvumis, ođđadeamis ja ođđahuksemis giddejít fuomášumi boares huksengeavadagaid ja -árbbi seailluheapmái ja bajásdoallamii ja vuhtiiváldoet čuozáhaga álgovuđolaš bajloainnu.

Guovllus lea dárbu dološbázahusaid lasseinventeremiidda. Dieđut guovllu dološbázahusain leat doarvái buorit dušše fal Bealdo- ja Giellajoga gáttiin. Guovllu historjái gullevaš čuozáhagaid dieđu čoaggima jotket ovttasbarggus guovllus doaibmi dutkiiguin.

6.3 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu guovllu kulturárvvuid suodjaleami ja dikšuma ollašuvvama oassin Davvi-Sámi luonduvalljodatplána (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđđehusa biras- ja kvalitehta-vuogádaga čuovvumis. Dološbázahusaid dikšuma čuovvun ollašuhttojuvvo bissovaš dološbázahusaid dikšungihppaga rávvagiid mielde (Meahcceráđđehus 2002a). Luonduvalljodatplána mielde gustovaš mihttárin lea Meahcceráđđehusa Ohcejoga ja Anár gielddaide guoski ovttas-bargojoavkku lahtuid árvvoštallan Meahcceráđđehusa doaibmamis.

7 Luondu virkkosmahttingeavahus ja luondduturisma

Luondduturismmain dárkuhuvvo dás eará go ohcejohkalaččaid ja anárlaččaid turismma, mii čuohcá dán guvlui ja dorjjasta lundai. **Luondu virkkosmahttingeavahus** lea binná viidásut doaba go luondduturisma. Erohus lea das, ahte virkkosmahttingeavahus doallá siste maiddái báikkálaš olbmuid virkkosmahttindoaimma, go fas luondduturisma čujuha čuozaguvllu olggo-bealde boahtti olbmuide, geat mátkkoštít guvlui. Luondu virkkosmahttingeavahusa sáhttá ná juohkit (báikkálaš olbmuid) **lagasvirkkosmahttingeavahussii** ja (olgobáikegottálaš olbmuid) **gáiddosvirkkosmahttingeavahussii** dahje luondduturismii.

7.1 Virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma mearri ja luondu

Virkkosmahttingeavahus Muotkeduoddara meahcceguovllus lea luonddus beales eanaš ng. **árbe-virolaš meahccevánddardeapmi** – mii boahtá das, go guovllus váilot johtolagat ja leat unnán bálvalusrusttegat. Vánddardeaddjimearit guovllus leat viehka unnit. Stuorát vánddardeaddji-hivvodagat čuhcet eará guovluide, main leat fállat luondduturismma iešguđet dási berošteaddjiide dárkuhuvvon merkejuvvon johtolagat ja máŋggabealát bálvalusrusttegat.

Olgobáikegottálaš olbmuid virkkosmahttingeavahusa deaddu čuohcá Gáregasnjárga–Gámas-geaidnoguora luopmogiliid ja maiddái guovllu lagasgiliid lahkosiidda ja leavvá doppe áidalas meahci duottarbadjosiidda boares bálgáid ja johtolagaid ráigge. Oassi vánddardeaddjiin finada meahcceguovllus oanehis beaive- ja guollebivdomohkiin ja máhccá idjadit luopmogiliide, mat leat meahcceguovllu olggobealde.

Áiggi hárrái olgobáikegottálaš olbmuid virkkosmahttingeavahusa deaddu čuohcá meahcceguovllus geassái ja čakčii ja maiddái giđđadálvái. Guovllus johtií vánddardeaddjít, meahccebivdit ja guollebivdit ostet idjadanbálvalusaid lassin maiddái ee. borramuš- ja sáhttobálvalusaid báikkálaš prográmmabálvalusfitnodatdoallín meahcceguovllu olggobealde. Báikkálaš prográmmabálvalusfitnodatdoallít lágidit meahcceguvlui ee. stivrejuvvon ja fuolahuvvon meahccečuoigareaisuid, guolástan- ja meahccebivdoreaisuid ja girdinsáhtuid meahcce- ja guollebivdiide.

Olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkávujojašeami deaddu čuohcá giđđadálvái merkejuvvon mohtorgielkámáđijai, masa vuvdet vuodjinlobiid. Meahcceguovllu čađa doalvu gielkámáđijai lágidit maiddái ofelaston mohtorgielkásafariid, mat áiggi beales deivet giđđabadjái guovvamánu beallemuttos cuojo–miessemánu molsašupmái. Báikegottálaš olbmuid mohtorgielkávujojašeapmi deaivá áiggi beales eanaš giđđadálvái njukča–cupojománnui ja siivvuid mielde maiddái miessemánnui. Dalle gielddaolbmot fitnet eanaš guollebivdoreaisuin guovllu guollečáziin. Mohtorgielkkáiguin johtalit ovddemustá stáđásman johtolagaid ráigge.

Mohtorjohtalus lea gáržzedan áidalas mehciid sosiála mearkkašumis ja dahkan vejolažžan daid gáidoseamosge čiegaid juksama beaivvis dahje moatte beaivves. Nuppe dáfus mohtorgielkávujojašeapmi dakhá vejolažžan meahcceguvlui goastama maiddái sidjiide, geaid návccat dahje dáiddut eai ole iežas návccaiguin guovllus johtimii.

Muotkeduoddara guovllus eai leat dahkkon gallejeaddjidutkamušat, ja guossemeriid lea váttis árvvoštallat dan sivas, go guovllus eai leat merkejuvvon johtolagat ja guovlu lea luonddus beales iešráđalaš reaissuid čuozáhat. Árvvoštallamat guossejohtiid vátna mearis vuodđuduvvet guovllus johti báikkalaš ássiid ja Meahcceráđđehusa luonddubearráigeahčiid áicosiidda ja maiddái ávdinstobuid stohpogirjiiid čállosiidda. Ovdamearkka dihte jagis 2007 Gurdojoga (Kurdojuuhâ) ávdinstobu stohpogirjái ledje dearvvahusaset čállán dušše sullii 30 joavkku dahje olbmo.

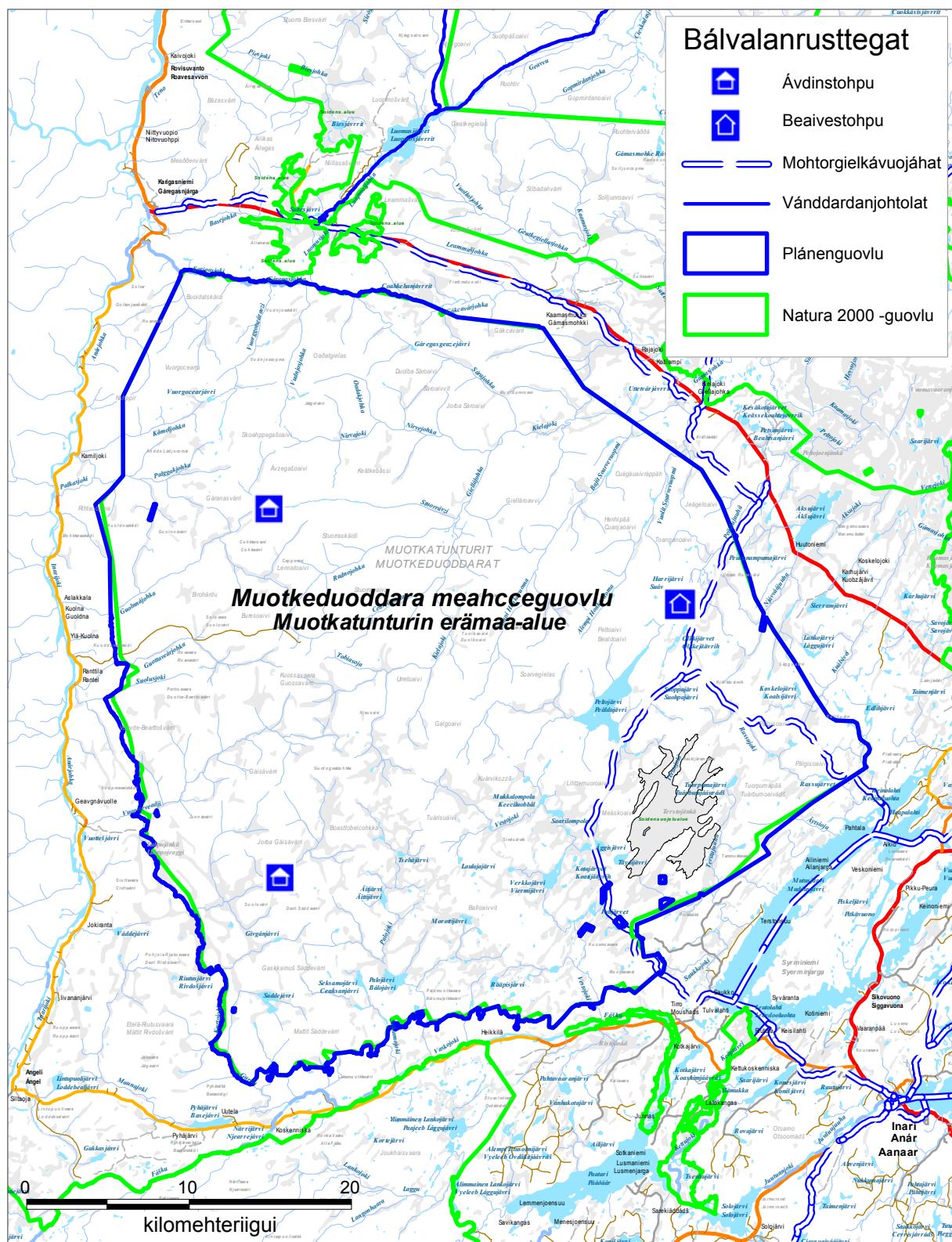
7.2 Virkkosmahttingeavahus

7.2.1 Virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat ja bálgát

Guovllus eai leat merkejuvvon vágjolanbálgát, ja Meahcceráđđehusa fuolahan ávdinstobut guovllus leat dušše guokte (Stuorrávži ja Gurdojohka). Bealdojohkagáttis lea dasa lassin uhca ng. **Lah-tis-barta**, mii lea huksejuvvon jagis 1949, ja dat lea merkejuvvon guovllu kártaide namahusain Lahtinen. Meahcceráđđehus ii leat fuolahan dien namalas bartta, muhto vánddardeaddjit ja báikkalaš turismafitnodatdoalli leat doallan bartta ortnegis guovllus johti vánddardeaddjiid várás. Diet namalas barta lea rabas ja buot vánddardeaddjiid anus, ja dat doibme vánddardeaddjiid dálkesuodjin, vuoinjastansadjin ja eanamearkan duottarguvlui doalvu vágjolanreaissuin. Guovllu máttanuorteoasi čáđa manná Meahcceráđđehusa bajádoallan mohtorgielkámáđii (govva 3).

Luondogozihaddji dárkkistemin Gurtojoga ávdinstobu dili bearráigeahčanreassisus. Govva: Ilkka Syvänperä.

Govva 3. Muotkedaodara meahcceguovlu dálás vánddardanbálvalusráhkadagat. © Meahccerádđhehus 2008,
© Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

7.2.2 Virkkosmahttingeavahus ja meahcceuovloláhka

Meahcceuovlolágas (62/1991) eai mánnašuvvo sánit **luondduturisma** dahje **virkkosmahttingeavahus**. Lága oppalašvuoduštusain daddjojuvvo: "Lappi luondu fállan vánddardan- ja áhpásmahttinvejolašvuodaid oadjudeami ja ovddideami várás ja maiddái daid turismageasuhannávcca seailluheami várás dárbašuvvojít áidalas meahcit." Dát čuokkis čujuha meahcceuovlolága 1. paragrífii, gos gávn nahuvvo, ahte "meahcceuovlluid vuodđudit – luondu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideami várás". Seamma ášsi ovdanbuktet maiddái lága dárkilis vuoduštusain: "Meahcceuovlluid vuodđudemien lea figgamuš maiddái ovddidit luondu mánggabealát geavaheami ja dan eavttuid nugo ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja virkkosmahttingeavahanvejolašvuodaid ja vuvddiid mánggabealát geavaheami."

Dannego meahcceuovloláhka gieldá stáhta eatnama dahje dasa čuohcci geavahanvuogatvuoda luohpadeami dahje láigoheami oktatolbmuide eará go boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide, de lea áhpásmahttinvejolašvuodaid ovddideapmi Meahceráddhehusa bargu. Eará oassebeliide eatnama luohpadeapmi eará go boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide gáibida stáhtarádi earáliiggánlobi.

Meahcceuovloláhka geatnegahttá virkkosmahttingeavaheami vejolašvuodaid ovddideapmái – ja nuppe dáfus gáibida meahcceluondu seailluheami ja maiddái sámekultuvrra ja luonddueáláhusaid oadjudeami. Dát gáibida muhtin muddui ruossalas figgamušaid oktiiveiveheami.

Meahceráddhehus stivre virkkosmahttingeavaheami iežas ráhkadan bálvalusrusttegiiguin, avádatjuoguin ja lohpegeatnegas doaimma buohta maiddái lohpemiedehanvuoduštusaiguin. Mohtorjohtaleapmi, guollebivdu ja meahccebivdu ja maiddái muđui go iežas návc caiguin geavvi turisma leat muhtin spiekastagaid vuhtiiválddekeahttá lohpeduogálaš doaibma. Geasse- ja dálveáigásaš meahcceuojášeami lohpeeavttut lea govviduvvon dán dikšun- ja geavahanplána logus 11 **Johtalus ja johtaleapmi**.

7.2.3 Virkkosmahttingeavahus ja jekkiidsuodjalanásahus

Jekkiidsuodjalanguovlluin jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) ii dagat gáržzidemiid meahcce- ja guollebivdui, luonddubuktagiid čoaggindoibmii dahje johtaleapmái juohkeolbmovuoigatvuoda vuodul. Ásahus dahká vejolažžan maiddái virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid. Lobálaš lea "dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid ráhkadeapmi ja fuolaheapmi, mat leat dárbašlaččat álbmoga oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luondduberošteami várás".

7.2.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahcceuovlu ii gula Meahceráddheusa virkkosmahttingeavaheami vuoruhusguovluide muhto oažžu profiilan riikkadási suokkardeamis hástaleaddji meahccebánddardeami guovlu. Meahcceuovlu "ovddidit" dás duohko dán oaidninvuogi vuodul; nuppiid sániiguin biehttalit measta ollásit bálgáid, johtolagaid ja bálvalusrusttegiid lasseráhkadeamis. Guovllu dáláš, oalle vátna bálvalusrusttegiid seailluhit ja bajásdollet. Uhcalágan prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuoda seailluhit nu, ahte dat ii áitte luonddueáláhusaid iige sámekultuvrra. Sámekultuvrii vuoduštuvvon prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuodaid ovddidit, jos dasa albmana dárbu.

Guovllu dálá bálvalusráhkadagaid seailluhit mearálaččat. Meahcceráddhehus bajásdoallá ja fuolaha guovllu ávdinstobuid ja gielkámádiijaid nu, ahte kvalitehtadássi bissu. Boares stobuid sáhttá dud-det odđa stobuiguin ja stobuid sáhttá divodit ja daid geavahandárkkuhusa sáhttá nuppástuhttit. Jos boares stobuid geavahandárkkuhusa lea áigumuš nuppástuhttit, de nuppástusain šiehtadallet guovllu bálgosiiguin ja eará ovttasbargooassebeliiguin.

Bealdojohkagátti ng. **Lahtis-bartta** fuolaheamis dakkko fuolahussoahpmuš ovdamearkka dihte báikkálaš turismafitnodatdoalliin. Soahpmuš gáibida, ahte barta ja dan biras dollojuvvo ortnegis ja rabasin visot vánddardeaddjiid anu várás. Soahpmušas eai čuovo earenoamášvuogatvuodat bartta geavaheapmái. Jos soahpmušeavttuid eai čuovo, de soahpmuš ii šatta dahje jos soahpmuša háliidit cealkit luovus, de barta sirdojuvvo eret meahcceuovllus.

Virkkosmahttingeavaheami vejolas odđa ráhkadagat (ee. goadit ja dolastallansajit) čohkkejuvvojít dás duohko virkkosmahttinavádahkii. Virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma stivren evttohusa láhkái ii gáržet boazodoalu ja báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuogatvuodaid – nugo meahccebivdu ja guollebivdu. Meahcceuovllu boaittoavádahkii eai ráhkaduvvo odđa stobut virkkosmahttingeavaheami várás. Muotkeduoddara meahcceuovllu guokte ávdinstobu leat boaittoavádagas, iige daidda leat dárkkuhus ráhkadit merkejuvvon johtolagaid.

Davvi-Sámi eatnangottelávas (Lavta 9) lea merkejuvvon meahcceuovllu čáđa Idnetvári-Gáregasnjárga-bálggis kultuvrralaččat dahje eanaoidnosiid beales mearkkašahtti geaidnun dahje johtolahkan. Goittotge dán plánaáigodagas bálggis ii fuolahuvvo iige merkejuvvo meahcis.

Meahcceuovllus sáhttá gohttet almmá sierra lobi juohkeolbmovuoigatvuoda vuodul. Vuovde-háld dahus sáhttá addit lobi juohkeolbmuidvuogatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii ovdam. dihte meahcce- ja guollebivdu oktavuodas ja maiddái leairaskuvllaaid dahje iskáriid doaimma várás.

Dolastallan lea lobálaš boaldimiin rissiid, goike ovssiid ja uhca gudduid. Dola ii oaččo cahkkehít vuollái kilomehterbeali duohken fuolahuvvon dolastallansajis. Dola cahkkeheaddji galgá fuolahit das, ahte dolla ii leaba dollsaji birrasii, ja go vuolgá dollsaje luhtte, de berre maiddái sihkkrastit, ahte dolla lea jaddan. Vuovdebuollinfáruhusaid áigge sajosdola bidjan lea gildojuvvon.

7.2.5 Čuovvun

Muotkeduoddara meahcceuovllus eai leat dahkon gallejeaddjidutkamušat, dannego guovllu luoduláganvuoda ja geainnohisvuoda dihte luohtehahti gallejeaddjidutkamuša dahkan lea váttis. Muotkeduoddara guvlui eai pláne jeavddalaččat čáđahahhti gallejeaddjidutkamuša, dannego guovlu ii gula Meahcceráddhehusa virkkosmahttingeavaheami vuoruhanguovlluide ja vánddardeaddjiid meari dihtet leat viehka unni.

Meahcceráddhehus čuovvu guovllu virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma ovdáneami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráddhehusa biras- ja kvalitehta-vuogádagas šihttojuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttárat leat boaldinmuorra-golahus, bázahusčoggón ja maiddái Ohcejoga ja Anára gieldda ovttasbargujoavkkuid árvvo-štallamat.

7.3 Luondduoahpisteapmi ja oahpahusgeavaheapmi

7.3.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceuovllu áhpásmahttinjohtiid oahpisteamis vástida Anáris gávdnovaš Davvi-Sámi luondduguovddáš **Sienda**. Earenoamáš mearkkašahti rolla luondduoahpisteapmi lea Meahcceráđđehusa neahrtasiidduin (www.luontoon.fi). Luondduoahpistemii stivrejít guovlluin johtiid ja fállit sidjiide luonddudieđu. Áššehasbálvalussii gullá maiddái Meahcceráđđehusa doaimma birra muitaleapmi ja ee. guollebivdolobiid vuovdin.

7.3.2 Ulbmilat

Muotkeduoddara meahcceuovllu luondduoahpistemii ulbmilin lea doarjut meahcceuovlolága (62/1991) ja suodjalanulbmila ollašuvvama movttiidahttimiin johtiid luonddu seastevaš ja eará geavahanvugiid gudnejahti virkkosmuuvandoibmii.

Oahpistandoaimmain ja gulahallamiin fidne buoremusta áiggi dássái johtiid dieđuid áidalas meahci luonddus ja geavaheamis ja sámekultuvrras ja maiddái virkkosmahttingeavaheami rähkadagain, njuolggadusain ja rusttegiin. Dalle johtiid dieđuid, vuordámušaid ja duohthaáššiid fidne buorebut vástidit nuppiideaset, mii oasistis geahpeda ruossalasvuodaid ja lasiha johtiid duhtavašvuoda. Diehtojuohkin ja máhcahaga aktiivvalaš vuostáváldin ovddidit guovllu suvdilis ja dorvvolaš geavaheami ja maiddái birrasa seasti vánddardeami.

Oahpistanmateriála buvttaduvvo suoma- ja sámegillii, ja dárbbu mielde maiddái eará gielaide.

7.3.3 Doibmiibidjamat

Guovllu áššehasrávvemis ja oahpisteamis vástida dás duohkoge Davvi-Sámi luondduguovddáš Siida. Maiddái eará Meahcceráđđehusa luondduguovddážat, -stobut ja áššehasbálvalusbáikkit ja dasa lassin Meahcceráđđehusa neahrtasiiddut addet dieđu guovllu luonddus, geavaheamis ja áhpásmahttinvejolašvuodain. Oahpistanmateriála odadeamis Muotkeduoddara meahcceuovlu buktojuvvo ovdan oassin Ohcejoga ja Anára guovlluid meahcce- ja luonddusuodjalanguovlluid oppalašvuodas.

Sierra gielaide ollašuhhton Meahcceráđđehusa neahrtasiidduid (www.luontoon.fi, www.lundui.fi) bajásdollet ja ovddidit guovddášulbmilin siidduid beaivádeapmi ja áiggedásis doallan. Dasa lassin fuolahit eará sámegielat materiála buvttadeamis. Divdna ovttasbarggus leat Siida-sámemuseain.

7.3.4 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu luondduoahpistemii ja áššehasbálvalusa áššehaskontavtaid meari ja áššehasduhtavašvuoda.

Meahcceráđđehusa oažjun áššehasmáhcahat čuvvojuvvo ja albmanan váttisvuodaide reagerejuvvo dili mielde.

7.4 Luondduturisma ja turismma eará fitnodatdoaibma

7.4.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguvlui čuhcet juoga veardde prográmmabálvalusfitnodagaid doaimmat (ovdam. čuoiganreissut, mohtorgielkásafárat ja dasa lassin meahccebivdo- ja guolástusturismii gullevaš bálvalusat).

Muotkeduoddara meahcceguovllu birrasis turisttaide lea fálaldagas maiddái ee. idjadambálvalusat, borramuš, boaldámuš, mátkemuittut ja meahccereaisobiergasat.

7.4.2 Ulbmilat

Turismadoaibma meahcceguovllus galgá leat uhcalágan ja stivrejuvvon. Doaibma ii oaččo hehttet meahcceguovlolága (62/1991) iige luonddusuodjalanlága (1096/1996) ulbmiliid ollašuvvama. Meahcceráđđehusa ulbmilin lea, ahte sápmelaččaid kulturgáhttema eavttut oadjuduvvojtit ja boazodoallolágas (848/1990) ásahuvvon geatnegasvuodat devdojuvvojtit (Láhka Meahcceráđđehusas 1378/2004).

Meahcceráđđehus figgá dahkat ovttasbargosoahpamušaid visot Muotkeduoddara meahcceguovllus doaibmi fitnodatdoalliigun. Bálvalusrusttegiid geavaheapmi gáibida soahpamuša dahkama, go fitnodatdoaibma manná badjel dábálaš juohkeolbmogeavaheamis. Soahpamušat gárvi-stuvvojtit Meahcceráđđehusa suvdilis luondduturismma vuodđojurdagiid mielde.

7.4.3 Doibmiibidjamat

Prográmmabálvalusfitnodatdoallit sáhttet atnit ávdinstobuid vuoinjastansadjin ovdam. bora-deapmái dahje dolastallamii dainna eavttuin, ahte sis lea lohpi dahje soahpamuš Meahcceráđđehusain. Fitnodatdoaimmas ávdinstobuid ii sáhte geavahit idjadeapmái. Fitnodatdoaibma ii govčča eret juohkeolmmošvánnddardeaddji stohpogeavaheami. Bálvalusrusttegiid geavaheapmi fitnodatdoibmii gáibida álohi sierranas lobi dahje soahpamuša. Fitnodatdoallis berrojuvvo meahcceguovllu fállan bálvalusain (ovdam. barttat, fuolahuuvvon dolastallansajit, bázahus-fuolahus) máksu, mii vuodđuduuvvá goluid duddehushaddái.

Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhttá mieđehit juohkeolbmovuoigatvuodain badjelmanni gohttemii lobiid sierranas dáhpáhusaid buohta oanehaš áigái (eanemustá 2 mónotbadjái) hávil ovddalgihtii sohppojuvpon báikkiide virkosmahttinavádahkii. Gohttenlobiiguun lea figgamuš doarjut ja álkidahttit omd. dakkár čuoiganvádjolusaid lihkostuvvama álkibut, maid luondoturisma-fitnodatdoallit lágidit dávjet seamma guovluide. Guovtti mónotbaji áigemearrái leat guorrasan Meahcceráđđehusa vásihusa ja čanasjoavkošiehtadallamiid vuodul. Dien namalas áiggis doaimma atnet bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja bissovaš ráhkkanusat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddái leat meahcceguovlolága (62/1991) dárkuhan atnuvuogatvuoda luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. Soahpamušaiguun ja lobiiguun lea dárkuhus čatnašuhttit doaimma lálideaddjiid doaibmat Meahcceráđđehusa suvdilis luondoturismma vuodđojurdagiid mielde. Lobis meroštallet dárkit eavttuid gohttemii. Gohttensajit eai oaččo leat áittatuollásáš šlájaid dahje dološmuittuid ektui rašes dahje muđui gollamii hearkkes sajiin, iige dain oaččo boahtit hehttehus boazodollui, vánddardeaddjiide dahje guovllu eará johtiide. Go lohpi lea nohkan, de gohttensaji galgá čorget ovddeš dillái.

7.5 Bálvalusráhkadagaid fuolahus

7.5.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceuovllu dikšumis vástida Meahcceráđđehusa Lappi luonddubálvalusat. Ovdamearkka dihte Davvi-Sámi luodumeahcceuovlluid bargoveahka vástida virkkosmahttingeavaheami bálvalusain, suodjalanbiologat ja spesiálplánejeaddjít vástidit šlájaid ja luonduutiippaid suodjaleami čuovvumis ja bivdobearráigeahčus vástidit bivdodárkkisteaddjít. Virgeoapmahašáššiid (ee. lohpeaáššiid ja maiddái boazodollui ja eará luondduealáhusaide gullevaš iešgudetlágan áššiid) giedahallá barggus vásstolaš olmmoš guovlojodiheaddjí ja guovlohoavddaid linnjámeroštallamiid ja rávvagiid mielde.

Guovllu fuolahus vuodđuduuvvá Meahcceráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogágada ja maiddái huksema ja hukseheami vuodđojurdagiidda. Muotkeduoddara guovllu fuolaheamis vástidit luodumeahccemeaštárat iežaset team-guovlluin. Guovllus doibme jagis 2008 eanaš áigge guokte luonddubearráigeahči sihke Ohcejoga ja Anára teamiin, mat fuolahit guovllu bálvalusráhkadagaid. Dásá dasa lassin doaibma jorahuvvo bargoministeriija ruhtadan doarjjabarggolaš olbmuiguin. Luonddubearráigeahčit čádahit guovllus fuolahuusbargguid lassin ee. bearráigeahču ja šládjačuovvuma.

7.5.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Fuolahuusoaimmaid lea figgamuš ollašuhttit nu, ahte doibmiibidjamiin šaddi hehttehus dahje muosehuhttín lundai ja johtiide livččii nu unni go vejolaš. Fuolahuusohtalus guovllus deattuhuvvá dálvai, goas johtalit mohtorgielkkáiguin. Geasi áigge meahccefievrruid atnet nu unnán go vejolaš.

8 Boazodoallu

8.1 Dálá dilli

Bohccot lihkadir eanaš oasi jagis viehka veaitalassii bálgosiid eatnamiin. Bohccuid lea goittotge guohitoneatnamiid seastima dihte figgamuš doallat geasset ja dálvet sierranas guovlluin. Muotke-duoddara meahcceguovlu lea Muotkeduoddara ja Báíšduoddara bálgosiid guohitoneatnamiin.

Boazodoalu mearkkašumi árvvoštalaadettiin ii leat doarvái dušše fal ruhtamearálaš árvvoštallan. Boazodoalus lea ekonomalaš váikkuhusaid lassin stuorra kultuvrralaš mearkkašupmi. Boazodoallu lea guovllu sámekultuvrra vuodđu. Boazodoalus lea maiddái viidásut servodatlaš mearkkašupmi. Ovdamearkka dihte Lappi turisma doarjala nannosit bohccui ja boazodollui čatnasan miellagovaide.

8.1.1 Muotkeduoddara bálggus

Muotkeduoddara bálgosa ollesviidotat lea 250 965 ha. Bálgosa guohitoneatnamiin sullii 123 469 hektára dahjege s. 49 % lea Muotkeduoddara meahcceguovllus. Muotkeduoddara bálgosa stuormus lobálaš eallibaozolohku lea 6 800. (Nieminen 2008) Muotkeduoddara bálgosa visot boazodoallit bohtet sámebearrašiin.

Muotkeduoddara bálgosa guohtonvuogádaguide guoskevaš teavstta lea dárkkistan bálgosa oasálaš Outi Jääskö 30.1.2008.

Muotkeduoddara bálgosis visot jahkásaš bargomuttuid áigemearri ja ollašuhtinvuogit leat gitta ráđđedeaddji dálke-, muohta-, goaivun-, spire- ja eará diliin.

Misiid leat eanaš jagiin merkon suoidnemánu áigge Bartagáldu gárddis. Gaskkohagaid misiid leat diliid dihte merkon guottehanáiddiid siste dahje guoddán mearkekeahattá. Mearcumii čohkkema ja ieš mearkuma ollašuhttet nu, ahte dálkkiid ja eará diliid vuhtiiváldimiin bohccuid váivvidit nu unnán go vejolaš. Bargovugiid, -áiggiid ja mihtomeriid sáhttá nuppástuhttit maiddái barggu olis.

Bálgosis leat ovddeš áiggiin soahpan, ahte niestebohccuid eai válde báhcímiin meahcis, muhto Bartagáldu áiddis dollet dađi várás rátkima ovdal ragatáiggi. Dalle bohccuid eai velá loga, muhto daid luitet ruovttoluotta geasseguohitoneatnamiidda. Bigálusas merkejít maiddái gottiid ja vejolačcat vuvdet njuovvanbohccuid ovddosguvlui. Čavčča 1998 rájes guovllus leat dávjá leamaš rievssatbividit oktan beatnagiiguin, man dihte bohccot leat gáidan nu guhkás, ahte rátkima ii leat gánnehan doallat.

Aiddonas vuovdinrátkimiid álggahit Skadjavári (Skadjavaara) gárddis dalán ragaha manjnjá, go bohccot leat boahtán Fáško- (Vášku) ja Anárjohkagáttiide (Aanaarjuuhâ). Álggahanáigemearri lea gitta guopparšattus, dálvamis, biergomárkaniin je. dagaldagain. Go sivllat leat gurrosat Anárjohka- ja Fáškogáttiin buktojuvvon bohccuin ja dilit muđuige mávssolaččat, Muotkeduoddariid beallái báhcán bohccuid čohkkema álggahit bálgosa nuortageažis Muttošjávrri (Mudusjävri), Gápmasa ja Giellanjárgga guovllus. Ealu buktet Skadjavárrai jogo Fáškogátti dahje duoddara badjel. Rátkima sáhttet doallat maiddái muhtin priváhta dahje gaskaboddosaš gárddis Gápmasis, ja dalle bohccuid fievrredit dálveguohitoneatnamiidda ja njuovvamiidda biillaiguin. Bálgosa

oasálaččat sáhttet váldit iežaset bohccuid áiddiid sisa jogo maŋjelis njuovvama várás dahje muđui dikšuma várás.

Eallibohccuid dálkkodit parasihtaid vuostá ja luitet dálveguohntoneatnamiidda guovtti sierra siidan, maid dikšumis siiddastalligáccit ieža vástidit. Áŋŋela siidda luitet gárddis máttaviestarii. Skáiddi siidda bohccuid luitet Fáškku duohkái nuorttas. Áŋŋela siidda eatnamat ollet bálgosa mätta- ja viesttarmáttaoasi Norgga rájás sullii Basijávrri buohta. Skáiddi siida doallá bohccuidis das nuorttas. Go guotteheapmi áidde siste lea nohkan, de siiddaid ii leat šat stuorra dárbu doallat divdna sierra. Oassi dálveguohntoneatnamiin lea Leammi álbmotmeahcis ja oassi Áŋŋel–Anár-eatnan-geaidnoguora ja maiddái Báðárskáiddi vuovdedoalloeatnamis. Maiddái bálgosa nuortedavveoasi Gámásjoga, Muttošjávrri ja Muotkeduoddariid gaskkas atnet dálveguohntoneatnamin.

Bohccuid lihkadeami ja buresveadjima geahčadit miehtá dálvvi. Dárbbu mielde bohccuid sirdet buoret guohntoneatnamiidda. Ealuid dahje daid osiid sáhttá dárbbu mielde finahit oddasit gárddis dálvvi mielde. Siiddaid čoahkis dahje sierra doallama várás dahje sirdima várás sáhttet atnit háválas biebmama veahaš. Maiddái bigálusaid oktavuodas bohccuid bibmet áiddiid siste, muhto eai meahcis – juos earáliiggánis váttis muohiadilli ii dan eavttuheamit gálibit (nugo giđđat 1997 ja 2007).

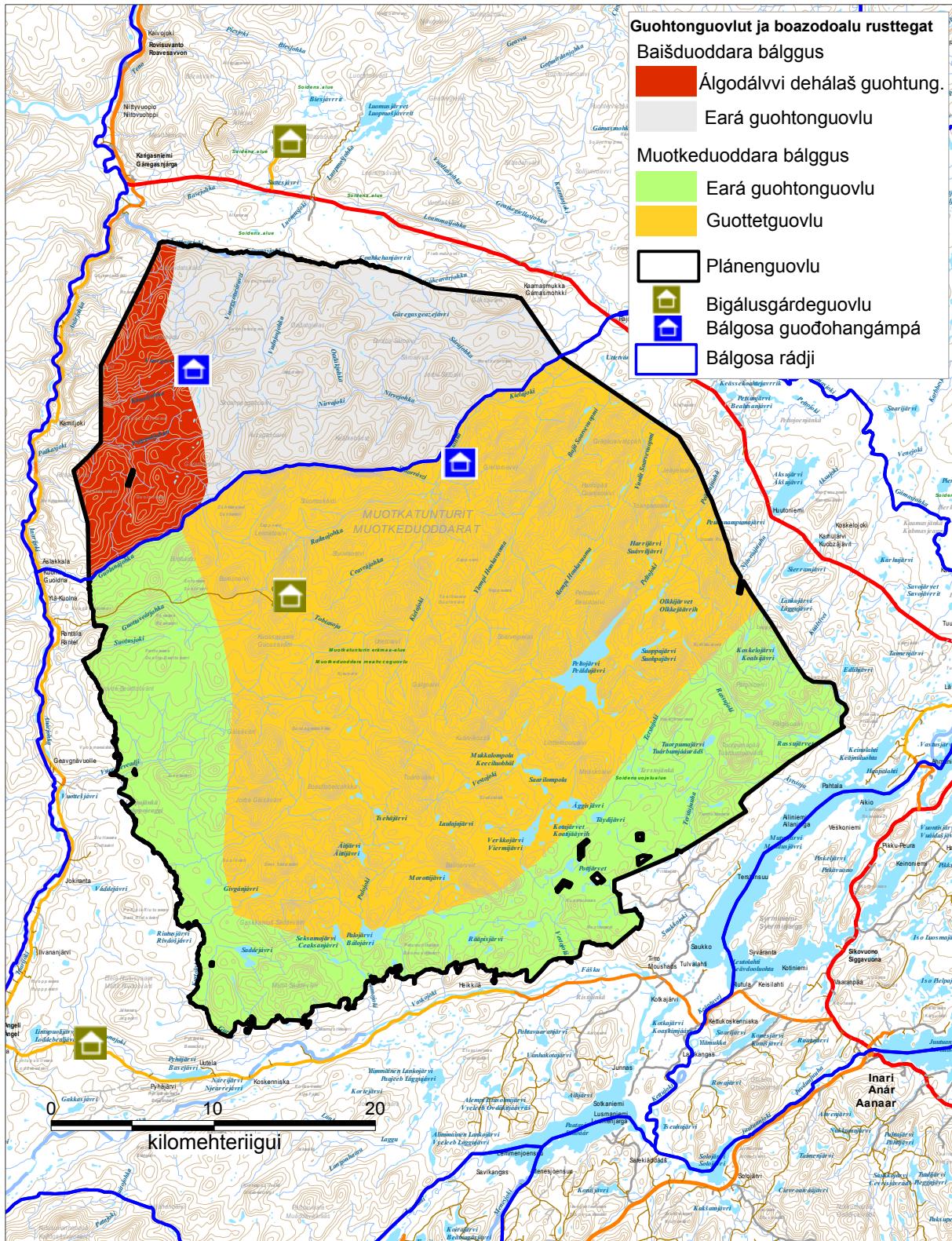
Bohccuid diktet johtit ja daid sirdet várrugasat dálveguohntoneatnamiin geasseguohntumiid beallái jo gasimus muohuttaa áigge, go jeahkála goaivun šaddá lossadin. Áŋŋela siidda bohccot bisánedje ovdal Meahcceráddhehusa muorračuohppamiid bures Fáškku, Soahtevuomi ja Áŋŋel–Anár-eatnan-geainnu gaskasaš lahppo- ja jeagelvuovdái. Nuorteleabbos máddin davás johtti bohccot bisánit Fáškogátti lahppoavádahkii mágga vahkui, dassážii go duoddarat guottetguovllus Bealdojávrri birrasiin bivlet. Olles duottar- ja soahkeguovllu sáhttá dárbašit jo árabus giđđat, jos guohtondilli nu gálibidit. Nuppe dáfus guovllu gártet giđđat maiddái garvit, dannego geatkkit dagahit doppe stuorra vahága.

8.1.2 Báíšduoddara bálggus

Báíšduoddara bálgosa ollesviidotat lea 285 845 hektára. Bálgosa guohntoneatnamiin 34 000 hektára (s. 12 %) lea Muotkeduoddara meahcceuovllus (govva 4). Báíšduoddara bálgosa stuorimus lobálaš ealliboazolohku lea 6 300. (Nieminens 2008)

Báíšduoddara bálgosa visot boazodoallit bohtet sámebearrašiin. Guovllus doibmet 10–14 siidda, maid mearri molsašuddá jahkásaččat dan mielde, mo bohccot fidnejit goaivut biepmu muohuttaa vuolde. Báíšduoddara bálgosa iešguđet oasit eai leat nammadvon sierra ovttage boazodoallái eaige ovttage siidii. Jahkásaš dálkedilli váikkuha dasa, gos bohccuid guođohit. Siiddat figget goittoge guođohit bohccuideaset jagis nubbái seamma oahpes guovlluin (Antti Piera Valle 12.6.2006). Bálgosa bohccuid lihkadeami ja buresveadjima čuvvot birra jagi, maiddái geasset (Báíšduoddara bálgosa boazodoalloplána boazodoallojähkái 2006–2007).

Bohccuid rátkima ja lohkama čädahit čakča–ođđajagimánus, man várás bohccuid čohkkejít Áile-gasa gárdái. Bigálusa maŋjá sullii 2/3 bohccuin sirdásit dan guođohanáiddi máttabeallái (Muotkeduoddara meahcceuovlui), mii lea Gámas–Gáregasnjárga–geaidnoguoras, ja 1/3 bálgosa davveoassái. Ođđajagi–guovvamánu molsašumis bálgosa davveoasi guođohanbohccuid buktet oddasit bigálussii. Daid rátkima maŋjá maiddái bálgosa mättaoasi guođohanbohccuid buktet bigálussii. Dán oktavuodas bálgosa visot bohccuid rátket sierra siidan. (Valle 2006)

Govva 4. Muotkeduoddara meahcceguovllu boazodoalu vuogádagat ja ráhkadagat. © Meahccerádđehus 2008,
© Genimap Oy, Lohpi L5293.

Cuono–miessemánus bohccot čoahkkanit iehčanassii Geavu kanjovnna gorsaguvlui, guottetsajiid lahka (kárta). Guottet dáhpáhuvvá miesse–geassemánu áigge. Guotteha maŋŋá bohccot čoahkkanit eallun čuoikkaid dihte. Ealut mannet bajás biggosut ja čoaskasut duoddarii (Guivi), gos čuoikkat leat unnibut. Suidne–borgemánu molsašumis lávžžáid ihtin biđge ealuid, ja dalle bohccot njidjet duoddaris vulos ájagáttiide ja bieđganit miehtá bálgosa. (Valle 2006)

Bálgosa mielde go rievssatbivdu lea álgán čakčamánus, de oassi Gáregasnjárga–Ohcejohka–geaidnoguoras ja maiddái Ohcejotgáttiin orru bohccuin báhtara meahccebivddus veahkkin anolaš beatnagiid Geavu luonddumeahci guvlui. Dát dagaha Geavu luonddumeahci guohtoneatnamiidda normála stuorát golahusa. Dása lassin ealgabivddus anehahti beatnagat dagahit čakčat bohccuid sirdáseami Áŋŋel–Gáregasnjárga–geaidnoguora (Muotkeduoddara meahcceguovlu) álgodálvve dehálaš guovlluin nuorttas guvlui, mii bealistis dagaha nuortelis guohtoneatnamiidda normála stuorát golahusa (govva 4). (Valle 2006)

Teavstta ja kártta lea dárkkistan Báíšduoddara bálgosa ovdaolmmošin boazoosit Antti Piera Valle 18.1.2008.

8.2 Boazodoallu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) doarju boazodoalu. Meahcceguovlolága ulbmilin lea eará bargguid lassin luondduealáhusaid ja sámekultuvrra oadjudeapmi. Dasa lassin meahcceguovloláhka addá vejolašvuoda boazodoalu dárbašan geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmái. Meahcceguovloláhka ii goittotge sisdoala boazodoalu dárkket stivrejeaddji seadáhusaid. Dat leat boazodoallolágas (848/1990).

Áidalas meahcit leat dárkkuhuvvon boazoguohtumin. **Luondduealáhusaid dorvudemiin** dárkkuhuvvo maiddái, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seailluhit buorrin guhkes áigegaskkas. Gažaldagas lea suvdilis geavaheami vuodđojurnda.

Boazodoallolágas guohtoneatnamiid suvdilis geavaheapmi stivrejuvvo eallibohccuid alimus boazologuin. Boazodoallolága mielde ”bálgosa eallibohccuid alimus logu mearredettiin eana- ja meahccedoallosmisteriija galgá giddet fuomášumi dasa, ahte dálveágodagas bálgosa viidodagas guođohuvvon bohccuid mearri ii mana badjel bálgosa dálveguohtoneatnamiid suvdilis buvttadan-návcca”.

Meahcceguovlolága ulbmilin lea maiddái guovllu meahcceluonddu seailluheapmi. Nugo ovddit bihtáin boahtá albma, de **meahcceguovluondu** ii goittotge sáhte dárkkuhit dievaslaš luodđudili olles guovllus, dannego meahcceguovloláhka dohkkeha boazodoalu birasváikkusuaid, gohan boazodoallu doaibmá suvdilit. Jeahkálat ja bohccuid eará biebmošattut leat ná bistevaččat boazodoalu anus. Boazoáiddit, barttat ja boazodoalu eará ráhkadagat gullet áidalas meahccái, boazodoallit sáhttet johtit áidalas meahcis meahccefievruiguin geasset ja dálvet ja sii sáhttet váldit doppe boaldinmuora.

Meahcceguovlolága oaidnu stuorraspiriin lea muhtin muddui ruossalas. Lága juksanmearri **meahcceluonddu seailluheapmi** doallá siste jurdaga, ahte áidalas meahcis leat maiddái bora-eallit. Mihtomearri **luondduealáhusaid dorvudeapmi** mearkkaša goittotge, ahte spiriid mearri ii sáhte leat oalle stuoris, dannego boazodoalu ovdduid galgá oktii heivehit stuorraspiriid dihtomiin. Geavadis ášši stivret lea gárvvistuvvon riikkadási spireprográmma, mas meroštaljoit spirenáliid ulbmilsturrodagat Suoma sierra osiin (Stuorraspirebargojoavkku 1996). Stáhta máksá buhtadusa spiriid goddin bohccuin. Gumpe- ja guovžanáliid mudjejt maiddái meahccebivdduin.

8.3 Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanoláhka

Jekkiidsuodjalanoláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit boazodoalu. Jekkiidsuodjalanoláhka 3. § čuoggás 8 gávn nahuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus leat 1. § mearrádusaid eastte-keahttá lobálaččat ”boazodoallu ja dan gáibidan doaimmat”. Boazodoallit sáhttet johtit jekkiidsuodjalanguovlluin meahccefievrruiguin geasset vealtameahttun boazodoallobargguin ja dálvet boazodollui gullevaš bargguin (Meahccejohtalusláhka 1710/1995, 4 §) ja sii sáhttet váldit doppe boazodoalu várás almmá earenoamáš lobi alcceset boaldin- ja goahtemuoraid (Boazodoallooláhka 848/1990, 40 §).

8.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđđehus váldá vuhtii boazodoalu fidnodoaimma gáibádusaid iežas doaimmain plánenviidodagas ja plána eanageavaheapmái čuohcci evttohusain ja ávžžuhusain. Meahcceráđđehus bivdá bálgosiin celkámušaid eanageavaheapmái gullevaš áššiin. Boazodoalu dárkilis stivren ii goittotge gula Meahcceráđđehussii. Meahcceráđđehus ii daga dán oktavuodas boazodoalu ordnestallamiidda – nugo ráhkadagaide, guodoheapmái ja boazomeriide – guoskevaš evttohusaid.

9 Guollečáziid dikšun ja guollebivdu

9.1 Guollebivddu mearkkašupmi

Plánenviidodaga deháleamos fitnetguolit leat eamišlájide gullevaš luossa, čuovža, hávga, vuosku, dápmot ja soavvil. Guollebivdu čuohcá ovddemustá stuorát jávrriide guovllu mättaosiin ja johkagáttiide.

Duottarčáziin guollebivddu luondu nuppástuvai 1960-logus guollebivdoneavvuid ja mohtorfievrruid ovdáneami ja maiddái guollegilvimiid olis. 1980-logu rájes guollebivddu dienas-mearkkašupmi lea geahppánan ja guollebivddus lea šaddan ain eanet ruovttudárbo- ja lustaguollebivddu. Guollebivddu mearkkašupmi ollugiidda guovllu lagasgiliin lea goittotge seilon oassin luondduealáhusaiguin bargama ja lea mágssolaš oassi máŋggaid anárlaččaid ja ohcejohka-laččaid eallinvuogis. Dat lea dehálaš nu fitnega, virkkosmahttima go báikkálaš kultuvrra sealuma beales.

Borranguollebivdu Suohppajávris
Muotkeduoddara meahcceguovllus.
Govva: Ilkka Syvänperä.

Olgobáikegottálaččat leat sáhttán bivdit duottarjávriin lagamustá iežaset oamastan gittaopmodaga bivdovuoigatvuodaid olis. Duottarčáziid virkkosmahttingeavahus lassánii 1970-logus, go dalle turisttaide vuovdigohte lustabivdolobiid muhtin ráddjejuvvon lustaguolástanguovlluide. Jagi 1998 álggu rájes turstaguolásteaddjit leat beassan bivdit duottarčáziide nugó earáge sajiin Suomas.

9.2 Guollebivdovuoigatvuohta ja guollebivdogáržzideamit

Jagi 1998 álggu rájes Davvi-Sámi guollebivddu leat muddledallan guolástanlákka (286/1982) ja -ásahus (1364/1997) ja dasa lassin daid vuodul addojuvvon mearrádusat.

Guollebivdui guoskevaš almmolaš stivren gullá guollebivdolága mielde gustovaš guolástanguvlui. Guollebivdoguovllu hálldašeami vuollái gullá guollefidnodoaimmalaččat oktilaš guovlu. Muotke-duoddara meahcceuovlu gullá guovtti guolástanguvlui: Anára ja Ohcejoga guolástanguvlui. Guollebivdoguovlluid ráját čuvvot gielldaid rájáid ja daidda gullet visot čahceviidodagat oamastan- dahje hálldašandilis beroškeahttá. Lahttun leat čahceviidodaga eaiggádat ja guovllus doibmevaš fidnoguolástan- ja lustaguollebivdoorganisašuvnnat. Guollebivdoláhka gáibida, ahte guolástanguovlu gárvvista geavahan- ja dikšunplána, mii sisdoallá čielggadusa guollebivdo- guovllu guollenáiid dilis ja dasa lassin dikšumii ja guollebivddu lágideapmái gusket almmolaš doaibmanlinjját. Guolástanguovllut leat gárvvistanalceset geavahan- ja dikšunplánaid jagis 2002. Goabbáge plána lea oðaduvvon gieskadepmosit jagis 2007, ja daid lea dárkkuhus beaivádit álo 3–5 lagi gaskkain.

Beroškeahttá guolástanguovllu guollebivddu mudden- ja stivrenbargguin ja geatnegasvuodain guollebivddu ordnen ja lobiid mieðeheapmi gullá čahceviidodaga oamasteaddjái. Guovllu čáziin badjel 90 % gullá stáhtii, ja daid hálldašeamsi vástida ná Meahcceráddhehus. Stáhta čáziid guollebivddu ja guollečáziid dikšuma stivrejít lágas ásahevvo guollebivdoráddadallangottit, mat doibmejít iešgudet gielldas. Meahcceráddhehus mieðeha guollebivdosráddadallangottiid rávvagiid mielde guollebivdolobiid ja čádaha čahceviidodagaid eará dikšunbargguid. Earenoamáš sivaid dihte rávvagiin sáhtta spiehkcasit.

Spiehkastahkan eará Suomas gieldda olbmuin lea vuogatvuohta fidnet mávssuhaga guolástanlobi bivdimii stáhta čáziin. Lohpi mieðehuvvo ruovttudárbbu borranguoli bivdimma, ámmát-guollebivddu dahje luondduealáhusaid fidnodoaimma vuodul. Geavadis visot Ohcejoga ja Anára gieldda olbmot leat fidnen mávssuhaga guollebivdolobi. Olgobáikegottálaš olbmuide sáhtta mieðehit guollebivdolobiid, jos dat eai heajosmahte gielddaolbmuid guollebivdovejolašvuodaid. Gielddaolbmuid guollebivdu muddejuvvo čahceviidodaga oamasteaddji lohpeeavttiguin (bivddusmearit je.).

Olgobáikegottálaš olbmuide vuvdojit lustaguollebivdolobit, mat gokčet measta olles guovllu. Lohpeviidodagaide gullameahttuun guovllut bohetet ovdan kárttain, mat juhkkojit lobiid fárus.

Oassi áidalas meahci guollebivddus dáhpáhuvvá eará go čahceviidodaga oamasteaddji mieðehan lobiiguin. Oaggun, rudneoaggun ja guollebivdu leanaviidodaš vuoggalobiin leat almmus-guollebivddu, masa buohkat leat vuogadahtton iige bivdu dárbaš čahceviidodaga oamasteaddji lobi. Oaggun ja rudneoaggun leat nuvttá ja vuoggabivdui dárbašuvvo leanaviidosáš vuoggalohpi. Almmusguollebivdovuoigatvuodat leat fámus eará sajiin earret luossa- ja čuovžačázadagaid guoika- ja rávdnjeosiin. Guovllu visot čázádagat leat luossa- ja čuovžačázit. Jos olgobáikegottálaš olmmoš hálida bivdit guoika- dahje rávdnjesajiin, de dasa dárbašuvvo Meahcceráddheusa lusta-guollebivdolohpi. Almmusguollebivdovuoigatvuohta ii maiddái guoskka čáziide, main guollebivdu almmá čahceviidodaga oamasteaddji lobi lea muđui gildojuvvo. Gildosa sáhtta ásaheit guollenáiid dábálačča beaktilut dikšuma bohtosiid dákideami várás ja godđuguovlluid suodja-leami várás.

9.3 Earenoamášvuđot guollebivdu

Earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuhta (guollebivdonávddašeapmi) lea gittaopmodahkii gullevaš vuogatvuhta bivdit nuppi gittaopmodaga, nuppi gili dahje nuppi laigogotti/juohkogotti čáhceviidodagas. Dákkáraš – eará go čáhceviidodaga oamastavuoigatvuhtii vuodul gustovaš – guollebivdovuoigatvuhta vuodđuduvvá dábálačcat odđadálu vuodđudan- ja dárkkistangirjiide dahje dondološ návddašeapmái.

Anára ja Ohcejoga gielddas leat earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuodat čilgejuvvon ja nannejuvvon stuorruohkodoaimmahuſaid manjá dollojuvvon čáhcebıréradjgegeavvandoaimmahuſain, main earret eará bidje sierra laigogottiide ja stáhtaeatnamii gullevaš čáhceviidodagaid gaskasaš rájáid. Doaimmahuſaid álggahedje Anáris j. 1961 ja Ohcejogas j. 1963. Goappáge doaimmahuſa dolvo registarii j. 1997.

Čáhceviidodagaid aiddonas juohku leai fidnejuvvon eanaš čadahuvvot j. 1984, muhto alimus duopmostuollu máhcahii Anára ja Ohcejoga doaimmahuſaid doaimmahuſolbmáide earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuodaid čielggadeami ja nannema várás (Anár – AR duopmu 27.6.1984 nr 1331 M 82/104 ja Ohcejohka – AR duopmu 27.6.1984 nr 1330 M 82/98).

Guollebivdovuoigatvuodaid čovde dan manjá **Anáris** doaimmahuſas j. 1985, eanarievtis 1989, alimus rievttis 1993, doaimmahuſas 1995 (Anárjárvri oktasaš čáhceviidodagat), eanarievtis 1996 ja alimus rievttis j. 1996 ja dasa lassin **Ohcejogas** doaimmahuſas j. 1985, eanarievtis 1989, alimus rievttis 1993, eanarievtis 1996 ja alimus rievttis j. 1996.

Manjemuš guollebivdovuoigatvuodat, main leai váidojuvvon, šadde lágfámolačcat čovdojuvvot alimus rievtti duomuiguin 14.11.1996 (Anár – AR mearrádus 14.11.1996 nr 4315 Diáranr M 96/138 ja Ohcejohka – AR mearrádus 14.11.1996 nr 4314 Diáranr M 96/54).

Doaimmahuſ- ja riektegeavvanášsegirjiin lea nannejuvvon dáluide guollebivdovuoigatvuhta dihto jávrriide dahje jávrri osiide, jogaide ja dasa lassin buodđo- ja nuohttunsajiide, main eanaš oassi lea stáhta čáhceviidodagain. Mearrádusain iai leat válđojuvvon bealli guollebivdovuoigatvuoda sisđollui dahje oamasteaddji ja earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuoda hálđdašeaddji gaskavuhtii. Geavadis ii ná leat diehtu, man galle ja makkár bivdosiid návddašeami hálđdašeaddjit sáhttet geavahit.

Áiggiid mielde dálut leat árbejuogu dahje gittaopmodatgávppiid bokte juohkásan máŋgan dállun, mat geavahit dál ovttas dálui nannejuvvon guollebivdovuoigatvuoda. Gudege laigodálu vuogatvuhta lea gitta das, maid ovdam. gittaopmodatgávppis leat soahpan. Ohcejogas leat álggahuvvон vuosttas gittaopmodatmeroštallandoaimmahuſat, main čielggaduvvo, maidda gittaopmodagaide dálu vuogatvuhta lea sirdásan ja makkár ossodagaiguin dát ožzot bivdit. Oasálašlogahallama mielde gustovaš gittaopmodagaid eaiggádat gullet oktasašguvololága (758/1989) mielde oasalašgoddái, mii mearrida ovttas guollebivdovuoigatvuoda geavaheamis. Doaimmahuſain leat fidnejuvvon alimus rievtti duomut jagiin 2002 ja 2006. Alimus rievtti varraseamos mearrádusa vuodul oasálašlogahallamat gárvistuvvojít iešguđet guollebivdosájiide. Alimus riekti gávnnaħii maiddái, ahte gittaopmodatmeroštallandoaimmahuſas ii sáhte čoavdit guollebivdonávddašeemiid sisdoalu.

Oktasaš guollečázi oasálašgoddi (ovddeš guolástangoddi) ii ná mearrit guollebivdonávddašeamis, muhto guollebivdovuoigatvuoda geavaheamis soahpan gullá ovttá dálú vuodul gustovaš oasálašgoddái. Earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuhta ii atte oktovuoigatvuoda guollebivdui, muhto čáhceviidodaga oamasteaddjis lea báldalas guollebivdovuoigatvuhta dáid čáhceviidodagain, maidda earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuhta čuohcá.

9.4 Guollegilvimat

Ohcejoga ja Anára guolástanguovlluin okta eanemus čázádagaid guollemáddodaga nuppástuhhttán dakhkiin leat 1950-logus álgán guollegilvimat. Gilvimiid váldoulbmilin leai lasihit čáziid guollebuvttadannávcca. Álggos čáziide gilve guliid lagamustá ruovttuid borranguliid bivdima dárbuide. Lunddolaš guollenáliid máhcaheami álggahedje 1980-logu loahpageahčen. (Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Puro & Maunuvaara 1997)

Plánenviidodahkii Ohcejoga guollebivdoguovllu oasis eai ollašuhte aitosaš gilvimiid. Rávduu sirdingilvimiid dákhet dušše muhtin duottarjávrriide Gáregasnjárgga gili lahkosiin. Anára guollebivdoguovllu oasis čuovžagilvimiid Anára guollešaddadanlágadusas dahket Báhčaveaji čázádatviidodagas meahcceguovllu mättaoasi muhtin stuorámus jávrriide, mat leat báikkálaš borrangollebivdiid višsalis anus. Giellajoga dápmotnáli, man šaddadit stáhta guollešaddadanlágadusas Anáris, gilvet lagamustá Muttošjávrái meahcceguovllu olggobeallái ja dasa lassin Gámasjohkii ja dan oalgejogaide. FGDL gilvá ovttasbarggus Meahcceráđđehusain dápmotšaddadeamis báhcán liigeveajehiid johkačáziide. (Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Anára guolástanguovlu 2007)

9.5 Guollebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) ii sisdoala guollebivdu iige guollečáziid dikšuma stivrejeaddji seadáhusaid. Dat gávdnojít guollebivdolágas (286/1982) ja -ásahusas (1116/1982). Meahcceguovlolága ulbmilat **sámekultuvrra dorvudeapmi ja luondduealáhusaid dorvudeapmi** bidjet goittotge guollebivdu daid geavahanvugiid jokkui, maid dihte áidalas meahcci lea vuodđuduvvon. Lága juksanmearis **meahcceluonddu seailluheapmi** sáhttá maiddái geassit muhtin linjjáid, maid galgashii váldit vuhtii, go mearrida guollečáziid dikšumis ja geavaheamis.

9.6 Guollebivdu ja jekkiidsuodjalanoláhka

Jekkiidsuodjalanoláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržzit guollebivdu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. § čuoggás 3 gávn nahuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. § njuolggadusaid easttekeahttá lobálaš guollebivdu.

Guollebivdu ja meahcceluonddu seailluheapmi, eaige guollebivdu ja luonddusuodjaleapmi leat ruossalassii gaskaneaset. Guollebivddus johtet goittotge dávjá mohtoriin geavvi fievrui. Guovllu geainnöhöisvuoda dihte ealáhusguollebivdu fidnodoaibma ja borranguoli bivdin ruovttudárbi guovllu čázádagain gáibida dálve- ja geasseágásaš meahcce- ja girdinjohtalusa. Vaikko guollebivdu ii daninassii áitte meahcceguolvluonddu dahje luodudilálašvuoda, de dasa laktáseaddji doaimmat sáhttet dan dahkat. Guollebivdovuoigatvuoha ii atte vuogatvuoda mohtorfievrui meahcis johtaleami.

9.7 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđđehus sáhttá addit lobi juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii guollebivddu oktavuodas. Fatnasa doallamii sáhttá miedehit lobiid.

Meahcceráđđehus oassálastá Ohcejoga ja Anára guollebivdoguovlluid guollečáziid geavahan- ja dikšunplánaid beaivádeapmái.

Guollenáiid lunddolaš lassáneapmi sihkkarasto guollebivddu muddemiin. Ohcejoga guolástanguovllus aiddonas guollegilvimiid guollešaddadanlágádusain eai ná ollašuhte. Gilvimiid sáhttá čadahit goittotge čázádatguovllu siste sirdimiin guliid dahje meadđemiid jávrris nubbái. Luodudili seailluheami várás sirdingilvimiid ulbmilin galgá ovddemustá leat eamiguollenáiid máhcaheapmi čáziide, main dat leat jávkan. Gilvimiid eai ollašuhte johkačáziide eaige luosa goargjunguvlui. Sirdingilvimiid koordineren ja das vástideapmi gullet čáhceviiododaga hálldašeaddjái, nu ahte visot guvlui čuohcci gilvimiidda galgá leat Meahcceráđđehusa lohpi ja daid galgá čadahit jierpmálaččat ja kontrolla vuolde millosit virgeoapmahašbargun. Lobi sirdingilvimiidda Meahcceráđđehussii miedeha eana- ja meahccedoallosministeriija, mii meroštallá maiddái lohpeeavttuid.

Anára guolástanguovllus Bähčaveaji čázádatviidodahkii gullevaš čázádagaiide sáhttá gilvit guliid maiddái FGDL:s Anára ja Čárbmajávrri guollešaddadanlágádusain. Guliid gilvimiidda dárbaša álo guollebivdovuoigatvuoda hálldašeaddji lobi. Odđa guollešlája orrut sajáduhttimii ja guliid sirdingilvimiidda galgá fidnet lobi BE-guovddáža guollealáhusossodagas. Gilvimiid bohtosiid čuvvot iskkadanbivdduin. Dasa lassin dieđu gilvvajávrriid guollehivvodaga ovdáneamis sáhttá fidnet guollebivdiin. Ovttasbarggu guollenáiid čuovvumis Anára guollebivdoguovllu, FGDL, Meahcceráđđehusa ja Lappi birasguovddáža gaskkas galggašii lagadit ovddežisge. (Anára guolástanguovlu 2007)

Guollebivdoráddjemiid dárbašlašvuoda galgá čuovvut dárkket olles áiggi ja dárbašlaš nuppá-stusat dakkosit golmma lagi gaskkain.

Vuođušusat ovddabealde mánnašuvvon evttohusaide leat lágaid ja ásahuaid lassin guolle-dávdaid eastadeapmi, guollenáiid seailluheapmi genehtalaččat buhtisin ja vieris šlájaid bunttihan ekologalaš nuppástusaid eastin.

9.7.1 Guolledávdaid leavvama eastadeapmi

Gyrodactylus salaris lea luosaid dábálaš čuopmaparasihtta olles Suomas earret Jiekjamerrii luoti čázádagain. Parasihtta lea sullii 0,5 mm guhkkosaš, man ii sáhte áicat báljes čalmiiguin. *G. salaris* bastá eallit ja lassánit maiddái girjobiebmoluosa čuomas, ja sáhttá oanehiságásaččat eallit maiddái máŋggaid eará guliid čuomas.

Parasihtta lea hui dábálaš ee. Durdnoseanu čázádaga luosaveajehiin, maidda parasihta eai leat gávnahan dagahit oainnus vahága dahje jámolašvuoda. Parasihta fievrásupmi Norgii 1970-logus lea dan sadjái dagahan luosa johkaveajehiid stuorra jámu measta 40 jogas, mii lea njeaidán oalát maiddái sállašiid. Sivvan atnet dan, ahte Atlántii luoti jogaid luossanáliin ii leat vuostálastinnákca *G. salaris*-parasihta liigelassáneami vuosta. Seamma lea gávnahnahuvvon maiddái Ruošša bealde ee. Gieretjogas. Parasihta leavvama eastadeapmi Detnui ja Njeavdánjohkii lea ná earáliigganit dehálaš.

Luossaparasihta ja guolledávddaaid leavvama sáhttá eastit desinfieremiin dahje goikademiin guollebivdobiergasiid, jos daid leat geavahan eará čázádagain. Desinfierenvejolašvuhta lea máŋgga turismafitnodagas, mat vuvdet guollebivdolobiid. Ealli guliid ja meadđema sirdin eará sajiin Suomas lea gildojuvvon Jiekŋamerri luoti čázádagai.

Eana- ja meahccedoallosministerija ásahusa Deanu, Njeavdánjoga, Báhčaveaji, Duollánjoga ja Uvddujoga čázádatguovlluid suddjemis *Gyrodactylus salaris* -parasihta leavvama vuostá (1376/2004) gustohit Suomas Nuortamerri ja Vilgesmerri luoti čázádagaid guovllus dihttovaš *Gyrodactylus salaris* -parasihta leavvama eastima várás ásahusa namuhuvvon Suoma beale čázádagaid guollenáliide ja guollešaddadanlágádusaide. Ásahusas raddjejit ee. guliid ja meadđema sirdima, seakteguliid sirdima ja geavaheami, guliid čoalluma ja maiddái guollebivdobiergasiid ja fatnasiid geavaheami.

9.8 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu guovllu guollenáliid ovdáneami Davvi-Sámi luonduvalljodatpláanas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas šihttojuvvon mihttáriiguin. Dát leat guollebivdolohpestatistihkat, gilvinraporttat ja raporttat dikšun- ja iskkadanguolástusas.

Luođudilálaš čáziid geavaheapmi ja dikšun gáibidit birrasa dili čuovvuma ja das geavvi nuppás-tusaid registerema. Čáziid suvrunovdáneami galgá čuovvut biraseiseválddiid doaimmas. Čuovvuma berre ollašuhttit sierranas sajiin guovllus ja seamma čáziin, vai dalle oaidná guhkes áige-gaskka nuppás-tusaid. Earenoamáš dehálaš lea čuovvut coages duottarjávrriid dili, main oksygenájkvan sáhttá váikkuhit oallege váralaččat guollenáliide.

10 Fuodðogáhtten ja meahccebivdu

10.1 Dálá dilli

10.1.1 Meahccebivdovuoigatvuohtha

Suomas meahccebivddu muddejit meahccebivdolágain (615/1993) ja meahccebivdoásahusain (666/1993). Lága gustohasuorggi ollái leat válndojuvpon dasa lassin meahccebivdu bissovaččat gullevaš doaimmat. Nuba gustohasuorgái gullet fuodðogáhtten, fuodðoealliid dagahan vahágiid buhtadeapmi ja maiddái beatnaga doallan (SII 300/1992, dárkilis vuoduštusat 1 §). Meahccebivdolága lassin meahccebivdodoaimmas galgá váldit vuhtii maiddái dan, mii luondu (1096/1996) ja ealliidsuodjalanlágas (247/1996) ásahuvvo. Luonddusuodjalanlágas ásahuvvo fuodðuide ja ráfáidahtekahtes ealliide gullameahttun ealliid suodjaleamis ja dikšumis. Ealliidsuodjalanlágain ovddidit ealliid buresveadjima ja buorre giedahallama.

Stáhta eatnamiin meahccebivdovuoigatvuoda geavaheamis ja fuodðodikšumis mearrida dat virge-oapmahaš, man hálddašeami vuolde guovlu lea (MeahccebivdoL 44 §). Meahccebivdolága 8. § mielde lea gieldda olbmos meahccebivdovuoigatvuohtha ruovttugielddas stáhta eatnamiin.

Meahcceráðdehusa hálldašeami vuollasaš stáhtaeatnamiid árbevirolaš meahccebivdoveavaheami ulbmil lea dáhkidot siviilaolbmo meahccebivdovejolašvuodaid suvdilis geavaheami vuodðojurdagiid mielde.

Meahccebivdolága 46. § mielde meahccebivdolohpi stáhta guovlluide galgá álo addojuvvot čalažjan dan geažil, go stáhta eatnamat leat viidát ja bearráigeahču váttis (SII 300/1992, 26, dárkilis vuoduštusat 45 §). Jos stáhta soames guovllus lea dárbu ráddjet lobiid meari, de lobiid miede-heamis ovdasadjái berre bidjat dakkár meahccebivdiid, geain mudui ii livčče vuogálaš meahccebivdovejolašvuohtha.

10.1.2 Fuodðogáhtten ja meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus

Meahccebivddus berre čuovvut suvdilis geavaheami vuodðojurdaga. Meahccebivdovuoigatvuhtii čatnasage bissovaččat geatnegasvuohtha fuodðogáhttemii. (SII 300/1992, dárkilis vuoduštusat 1 §)

Meahcceráðdehus stivre meahccebivdolohpeboaduid fuodðogáhttendoaimmaide – ee. smávvaspirebivdu ja fuodðonáli árvvoštallamii.

Fuodðo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus lea addán jagis 1989 fuodðogáhttenbiriide rávva-giid fuodðogolmmačiegagiid meriin. Ávžžuhusa mielde Muotkeduoddara meahcceguovllus galgagašedje leat uhcemustá vihtta fuodðogolmmačiegaga. Muotkeduoddara meahcceguovllus leat dušše guokte doibmevaš fuodðogolmmačiegaga, nubbi Bartagáldu geaidnoguoras (Guottoveaiskáidi) ja nubbi oðða guovlu meahcceguovllu davvirájá alde Gáregasjohkagáttis Anára ja Ohcejoga gielddarajá lahka.

Ealganáli sturrodaga lohkamii ja árvvoštallamii atnet sarvvabivdiid deavdin ealgaáiccusoarttaid ja girdinlohkama, man organisere fuodðogáhttensearvi.

Jagi 2006 árvvoštallamat guovžža, gumppe, geatkki ja albasa valljodagas ja lassánanbohtosis vuodđuduvvet máŋgga sierra materiálli, main deháleamos lea stuorraspireoktavuođaolbmuid čálihan áicosat. Áicosiid čálihedje dien namalas jagis olles riikka viidodagas oktii buot 24 427 stuhka. Valljodatárvvoštallamis válđojit vuhtii maiddái dutkamušdiehtu šláđjačuohccevaš, sierra sohka-beliide ja ahkejoavkuide mihtimas johtinviidodagas ja maiddái eallinbiriid sturrodagas iešguđet jagiáiggiin. Áiccuスマteriála dievasmahti dieđu fidne maiddái čuovvumiin GPS- ja radiosádden-rusttegiiguin guoraduvvon guovžžaid ja gumppiid. (www.rktl.fi) Suomas árvvoštalle gávdnon lagi 2005 loahpas 145–150 geatkki. Geatkis bohte 1 024 áicosia, 16 % eanet go jagis 2004. Geatkenálli lea nanosman davviboazodoalloguovllus. Doppe lassáneapmi lea čuohcan earen-oamážit Anára guvlui (www.suurpedot.fi).

Dálvet 1998–1999 šattai Meahcceráđđehusa Davvibađaeatnama luonddubálvalusain ja Davvi-Sámi luonddudikšunguovllus dárbu stuorraspirenáliid (earenoamážit geatkki) čielggadeapmái johtolatlohkamiiguin davi stuorra suodjalanguovlluin. Muotkeduoddara meahcceuovllus lohka-miid álggahedje jagis 2003; lohkamis leai gaskajahki jagis 2006. Guovllus leat buohkanassii čieža lohkanjohtolaga. Lohkamiin leat válđán áicosiid dušše getkiid luottain. Áicojuvvon oktagasaid mearri lea bisson lohkanáigges meahcceuovllus nanusin ja stádisin (10–12 oktagasa). (Ollila & Sulkava 2007) Eará stuorraspiriid oasis Inarin luonnonstäävät ry lea árvvoštallan Muotkeduoddara meahcceuovllus gávdnot gumppiid 0–3 heakka, albasiid 0–3 heakka ja guovžžaid 10–15 heakka.

Jagi 2005 rájes leat čoggojuvvon diehtu stuorraspiriin maiddái ng. **luoddaindeaksa** várás. Dán vuogadagas čálihuvvojit dálveágge mohtorgielkkáiguin vuddjon kilomehterat ja maiddái áicojuvvon stuorraspiriid ja čeavráid luottat. Vuogádagas eai sirrejuvvo varas dahje boares luottat iige čielggaduvvo, gallego oktagasa lea dakko johtán. Čoggon áicosiin rehkenasto sierra šláđaide indeaksa vuddjojuvvon 1 000 kilomehtera guovdu. Bohtosat leat ovdanbukton eanet go ovta gielda oppalašvuohtan luohtehahtivuoda buorideami dihte. Oktan ollisvuohtan rehkenastimis lea Davvi-Sápmi, mii gokčá Ohcejoga ja Anára gieldda viidodaga. Luoddaindeaksa vuodul geatki lea valljámus Anár-Ohcejoga guovllus ja buohkanassii geatkenálli orošii binná lassánan. (Ollila & Sulkava 2007)

Ohcejoga fuodđogáhttensearvvi guovllus bivdojedje j. 2003 70 miňkka ja 151 riebana ja Anára fuodđogáhttensearvvi guovllus ee. 171 riebana, 83 neadi ja 643 miňkka (Korhonen 2004). Smávvaspriid bivdu čohkiida gliid lahkosiidda ja meahcceuovllus bivdojuvvon smávvaspriid ossodaga olles fuodđogáhttenservviid guovlluin bivdojuvvon smávvaspriin lea váttis árvvoštallat. Ohcejoga fuodđogáhttensearvvi bealde meahcceuovllus dáhpáhuvvan bivddu árvvoštallet leat hui unnán (Vikevákora Pertti Anára FGS/15.4.2008, Porsanger Veikko Ohcejoga FGS/15.4.2008). Meahcceráđđehus skáhppui j. 2007 bivdoneavvuid báikkálaš meahccebivdiid atnui smávvaspirebivddu beaktimahttimá várás. Dasa lassin eana- ja meahccedoallosministeriija mieđehan spesiálalobiiguin leat riebanbivddu beaktimahttimá várás sáhttán njállaprošeavtta olis átnit mohtorgielkká veahkkin riebanbivddus.

Sihke Anára ahte Ohcejoga fuodđogáhttensearvvi guovllus meahccái dolvot jahkásáčcat sullii 100–150 njoallungeadđgi ealggaid várás. Ohcejoga fuodđogáhttensearvvi bealde Muotkeduoddara guvlui dolvot gedđgiin árvvu mielde 25 %. Anára fuodđogáhttensearvvi bealde guvlui doalvvohahtti gedđgiid ossodat olles mearis ii leat dieđus ja dan árvvoštallan lea váttis. (Porsanger 15.4.2008, Vikevákora 15.4.2008)

Meahccebivdolágas (615/1993) mearreduvvo beatnaga kittadoallangeatnegasvuodás. Dan mielde olgun orru beatnaga galgá doallat gitta dahje dan seammás gitta válldinlhákai 1.3.–19.8. gaskasaš áigge. Dás oažžu goittotge spiehkkasit, go eará go vuojeheddji beatnaga geavahit meahccebivdui ja maiddái dalle, go vuonccesbeatnaga dahje eará loddebeatnaga oahpahit almmá – ahte muose-huhttet ráfáidahtton fuodđoealliid daid sogalasihanáigge (MeahccebivdoL 51 §, 3 mom.).

Almmá eanaoamasteaddji dahje meahccebivdovuoigatvuoda hálldašeaddji lobi beatnaga ii oaččo doallat luovus nuppi olbmo eatnamiin.

Muotkeduoddara – ja maiddái eará boazodoalloguovllu – stáhta eatnamiid meahccebivdoáššiid ordnemiidda sáhttá váikkuhit maiddái boazodoalloláhka (848/1990). Davvi-Sámis stáhta eatnamat gullet earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guvlui. Dákkár guovllus eatnama ii oaččo geavahit nu, ahte das boahtá dovdomassii hehttetus boazodollui. Stáhta eiseválddit galget šiehtadallat bálgosiid ovddasteaddjiiguin, go plánejít stáhta eatnamiidda guoskevaš, boazodoalu fidno-doibmii dovdomassii váikkuheaddji doaimmaid.

Meahccebivdu lea báikkalaš eallinvuogi ja kultuvra oassi. Aitosáš dienasrievssatbivdit guovllus eai leat. Báikegottálaš olbmot bivdet rievssahiid soaittahagas buorre jagiin gárdumiin, oassái bivdiin bivddus sáhttá leat maiddái ekonomalaš mearkkašupmi. Báikegottálaš olbmuid eanalottiid bivdu lea eriid haga, muhto fuodđogáhltensearvi stivre dan ávžžuhusaiguin ja Lappi fuodđogáhntenbire oaneda dárbbu mielde bivdoáiggi.

Muotkeduoddara meahcceguovllu siste leat golbma meahccebivdoguovllu: Gáregasnjárga, Ánnjel ja Muotkeduottar. Smávvafuodđolobiid lassin Meahceráđđehus vuovdá Davvi-Sápmái ruovttugielddaset olggobealde meahcsteaddjiide jahkásacčat muhtin dakkár lobi, mat vuogadahttet ealgga ja maiddái guovžža meahccebivdui. Olles nuortabozodoalloguuvlui leai 20 guovžža bivdearri jahkái 2008. Lappi fuodđodikšunbire sáhttá miedehit eana- ja vuovdedoalloministerija mudden bivdoeari siste maiddái gumppe ja albasa bivdolobiid. Diet lobit miedehuvvojít dušše vahátákkastallamiin.

Gáregasnjárgga meahccebivdoguovlu lea ohcejohkalaš ealgabivdiide hui dehálaš meahccebivdoguovlu. Guovlu lea maiddái Báíšduoddara bálgosii dehálaš boazodoalloguovlu. Beatnagiiguin čáđahahtti ealgabivdu lea dagahan stuorra hehttetus boazodoallui vuojehemiin bohccuid eret johkalegiid soahkevuvddiin duottarbadjosiidda. Davi fuodđodikšunsearvvit leat evttohan eana- ja vuovdedoalloministerijai ealgabivddu áradeami. Dát álkidahtašii namuhuvvon váttisvuoda, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árat eret, ja bohccot beasasedje guohtut guovllus ráfis.

Ohcejogas ja Anáris meahccebivdui čatnasan turisma lea mearkkašahti ja čuohcá eanemus giđđaja čakčasesoŋnjii. Meahceráđđehusa Davvi-Sápmái miedehan smávvafuodđuid bivdolobit eai dáid majemuš jagiin leat vuogadahtán eará eanalottiid go rievssat- ja gironbivdu. Lohperávvagiin ávžžuhit guodđet girona bivddekeahttá. Rievssaha meahccebivdoáigodahkii lea vuovde-massii earenoamážit rievssatbivdu dárkkuhuvvon lohpetiipa, mas lea beaivveguovdilis fitnetearri. Meahccebivdoáigodagain 2004–2007 smávvafuodđolobiid fitnetearri leai Muotkeduoddara meahcceguovllu Ohcejoga beale oasis golbma rievssaha ja Anára beale oasis guokte rievssaha beaivvis. Áigodahkii 2007–2008 sálašearri njejahuvvui maiddái Ohcejoga guovlluin guovtti rievssahii beaivvis. Ovdal eanalottiid bivdoáigodaga vuovdinlhákai biddjon smávvafuodđolobiin máinnašuvvon bivdoealliid – čáhcelottit, njoammilat ja smávvaspiret – bivdodeaddu lea hui unni.

10.2 Meahccebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) váldá beali meahccebivdui dušše mihttomearálaš dásis. Lága ulbmilat **sámekultuvrra dorvudeapmi ja luondduealáhusaid dorvudeapmi** sisdotlet meahccebivddu. Báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuoigatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloluonddus.

10.3 Meahccebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit meahccebivddu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. § mielde meahccebivdu lea lobálaš daid jekkiidsuodjalanguovluin, mat leat meahccebivdolága (615/1993) 8. § dárkuhan gielldain, main gieldda olbmuin lea vuogatvuohita bivdit ruoktogiellasteaset stáhta oamastan guovluin.

10.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráddheusa ulbmilin lea oadjudit ja ovddidit sápmelaš ja suopmelaš kultuvrii čielgasit gullevaš bivdoárbevieruid. Meahcceráddheus čuovvu fuodđonáliid ovdáneami ja figgá ovttasbarggus fuodđogáhttenbiriin ja fuodđogáhttenserviiguin dorvudit daid.

FGDL:s jahkásaš nálleárvvoštallamiid ja sálašstatistikaid ja maiddái ovddit jagiid lohpemeriid, lohpebivdiid fitnetmáhcahaga ja rievssatbivddus dahkon eará čielggadusaid (ee. Kangas 2006, Gröndahl 2005) atnet veahkkin, go meroštallet meahccebivddu suvdilis mihttuibidjama ja fuodđonáliid. Fuodđonáli árvvoštallama luohtehahttivuoda buoredeami várás váldojit vuhtii fuodđogáhttensearvvi cealkámuš fuođdonális ja maiddái áicosat dain, geat johtet ollu luonddus (ee. virgedoaimmas bargit ja báikkálaš rievssatbivdit).

Báikkálaš vuogatvuodaid ja fuodđonáliid suvdilis dorvudeami várás Meahcceráddheus mearrida earrešiehtadusain lohpebivddu guovloeriid. Earremearrádusa ulbmilin lea vuodđudit meahccebivddu eriide nu, ahte dat lea ekologalaččat ja sosiálalaččat suvdil ja ahte sápmelaš kulturgáhttema ja meahccebivdolága (615/1993) 8. § mielde gustovaš vuogatvuodat dákpiduvvojtit ja boazodoallu váldojuvvo vuhtii lohpebivddu plánemis.

Bivdu gullevaš juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii sáhttá mieđehit lobiid, ja dolastallan meahccebivddu oktavuodas (atniimiin goike ovssiid, rissiid ja unna guduid) lea lobálaš meahcceguovllus. Šaddimuoraid njeaidin almmá sierranas lobi ii leat lobálaš. Meahccebivddu oktavuodas sáhttá muhtin veardde váldit gaskaboddosaš gohttemii dárbašlaš seakka lávvomuoraid. Meahccebivddu oktavuodas leat Meahcceráddheusa bajásdoallan ráhkadagat (dolastallansajit, dálkesuojit ja stobut) meahccebivdiid geavaheamis.

Meahccebivdolága mielde gieldda olbmuin lea vuogatvuohita bivdit ruovttugiellaset siste stáhta eatnamiin áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovllus. Gieldda olbmuid dálveáigášaš meahccejohataluslohipi dakhá vejolažžan mohtorgielkká geavaheami rievssatgárdumis. Mohtorgielkká ja njealjejuvllaga sáhttá atnit fuodđosallaša fievrireapmái meahcis eret stáđásman geavada mielde.

Ealga (Lappi fuodđogáhttenbire) ja guovžža (EMM) bivdu lea juhkon eriide, vai bastá čuovvut náliid ovdáneami. Rievssat- ja eanaloddelobit biddjojtit eriide nu, ahte meahccebivdu lea ekologalaččat ja sosiálalaččat suvdil.

Meahcceráđđehus vuovdá olgobáikegottálaš meahccebivdiide riikkadási gustováš vuodđojurđagiid mielde eriide juhkkovuvon meahccebivdolobiid. Lohpevuovdimiin dáhkiduvvo vejolaš-vuohta meahccebivdui maiddái daidda, geain ii muđui livčii vuogálaš bivdovejolašvuohta (MeahccebivdoL 46 §). Lobiid vuovdin sihkarastá sápmelaččaide ja earáide báikegottis eret-fárren olbmuide meahccebivdui ovddes ruoktoguovllusteaset ja nu joatkit árbevirolaš eallinvuogi ja bivdokultuvrra hárjeheami. Lohpemearis jahkásacčat mearredettiin čuvvojuvvo suvdilis geava-heami vuodđojurđda ja vuhtiiváldojuvvo sosiálalaš suvdilvuhta ja maiddái báikkálaš sállaša oassi. Lohpemeahccebivddu ordneminn Meahcceráđđehus ráđđadallá gieldaguovdilis čanas-joavkodilálašvuođain fuodđogáhttenservviin, bálgosiiguin, sámedikkiin, gielddaiguin, báikkálaš turismafitnodatdoalliiguin ja vejolaš ámmátmeahccebivdiiguin.

Lohpebivduu sáhttá stivret dahje ráddjet máŋgaláhkai, vai eastada meahccebivddus vejolaččat boahtti hehttehusaid. Meahccebivddus vejolaččat šaddan mearkkašahtti hehttehusaid ja vahágiid čoavdimá várás Meahcceráđđehus lágora ráđđadallama sierra oassebeliiguin. Go lea gullan ieš-guđet oassebeliid, de Meahcceráđđehus sáhttá ásahit gáržzedemiid olgobáikegottálaš olbmuid lohpebivdui. Ovdamearkka dihte vuojeheddji beatnagiin, gárdumiin ja beanageassástaga ávkin-atnimiin bivdu lea gildojuvvon visot Davvi-Sámi lohpeguovlluin. Dasa lassin sáhttá ásahit lohpeeavttuid – ovdamemarkka dihte oktavuođaváldingeatnegasvuohta bálgosiid oktavuođa-olbmuide. Dáinna lea figgamuš beavttálmahattit lohpemeahcásteaddjiid rávvema boazodollui gul-levaš aáššiin.

Meahcceráđđehus sáhttá mieđehit lobiid beatnaga oahpaheampái stáhta eatnamiin.

Meahcceráđđehus sáhttá vuodđudit dárbbu mielde guvlui fuodđonáliid árvvoštallama várás fuodđolohkanguovlluid. Fuodđogáhttensearvvit sáhttet vuodđudit ja merket meahccái fuodđo-lohkanguovlluid Meahcceráđđehusain sierra soabahahti sajiide.

Sarvvanáliid dikšuma várás njoallungeđđgiid bidjan lea vejolaš Muotkeduoddara guovllus.

Ája- ja jogašgáttiid siedgasuovkkaid vesáčuohppan lea lobálaš Meahcceráđđehusa čujuhusa mielde ealggä biebmodili buorideami várás.

Meahcceráđđehus atná smávvaspirebivduu (rieban, miňka) luonddusuodjalan- ja fuodđogáhtten-sivain dehálažjan. Meahcceráđđehus oassálastá heivvolaš osiin vejolaš smávvaspireprojeavtaide – nugo ovdam. riebanbivdui njállaguovllus, ja dasa lassin stivremiin ruđaid fuodđogáhttenbargui (ee. skáhppomiin bivdobiergasiid).

10.5 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu guovllu fuodđonáliid ovđáneami Davvi-Sámi luonduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvpon mihttáriiguin. Dát leat jahkásáš lohpearit ja sálašstatistikat, fuodđolohkama bohtosiid ja dasa lassin Anára ja Ohcejoga fuodđogáhttenservviid cealkámušat. Čuovvun čáđahuvvo ovttasbarggus ee. om. fuodđogáhttenservviiguin ja Fuodđo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádusain, bálgosiiguin ja Meahcce-ráđđehusa bargoveagain.

11 Johtalus ja lihkadeapmi

Johtinoktavuoðaid ja johtaleami stivrejeaddji seadáhusat gávdnojit goittotge meahcceguovlolágas (62/1991), luonddusuodjalanlágas (1096/1996), čáhcelágas (264/1961), lágas priváhta geainnuin (358/1962), gittaopmodagaid vuodðudanlágas (554/1995), meahccejohtaluslágas (1710/1995) ja áibmohtaluslágas (281/1995) ja maiddái daidda gullevaš ásahusain.

Juohkeolbmovuoigatvuodat leat fámus meahcceguovllus. Juohkeolbmovuoigatvuodaid vuodul buohkain lea vuogatvuhta johtit iežaset návccaiguin almmá áige- dahje guovloráddjehusaid.

11.1 Geainnut

11.1.1 Dálá dilli

Meahcceguovlolága (62/1991) 5. paragráfa mielde ”meahcceguovlluide ii oačo ráhkadir bissovaš geainnuid”. Seadáhus sihkkarastá meahcceguovlolága válđoulbmila, guovllu meahcceluondru seailluheami. **Bissovaš geainnuin** dárkuhit visot jagiáiggiin vuojehahti geainnu.

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea geainnoheapmi – earret Muotkeduoddara bálgosa Bartagáldu bigálusgárdái doalvu, lohkkabummain rustejuvvon priváhta geinnodaga. Davvin meahcceguovllu rádjá lea Gámas–Gáregasnjárga–geainnu máttabealde, máddin Anár–Áñjel–geainnu davábealde ja viestarí Gáregasnjárga–Áñjel–geainnu nuorttabealde.

Meahcceguovlolága dárkilis vuodústusain gávnahuvvo geainnuid ráhkadeamis dasa lassin, ahte ”geainnuid ráhkadangieldus ii guoskkašii paragráfa 3 momeantta mielde geainnu ráhkadeami dalle, go meahcceguovllu rájáid siste orru priváhta dálus lea láhkii vuodðuduvvi johtinvuoigatvuhta stáhta oamastan eatnama čáda”. Dása lassin goittotge gávnahuvvo lága dárkilis vuodústusain, ahte ”jos guovllu meahcceluondu gillášii das, ahte dákkáraš vuogatvuhitii vuodðuduvvi geaidnu ráhkaduvvošii, stáhtaráðdi sáhtašii evttohuvvon lága 8 § fámuin dihto eavttuiguin addit lobi geainnu várás vuodðuduvvon losádat- dahje geavahanvuogatvuða lotnumii”.

Eanaš priváhtadáluide, mat leat áidalas meahci siste, lea johtinvuoigatvuhta losádussan dahje geaidnovuoigatvuohtan. Ovdal dáid leat vuodðudan ng. **bálggeslosádahkan**, maid eai leat álo dárkket meroštallan; nuppiid sániiguin eanamihtidandoaimmahuas leat sáhttán nannet losádagaid gávdnon, muhto bálgáid sajádaga eai leat merken kártaide. Gustovaš gittaopmodatvuodðudanlágas (554/1995) mielde johtinoktavuohta ordnejuvvo dál priváhta geainnuin addojuvvon lága mielde gustovaš (358/1962) geaidnovuoigatvuohtan.

11.1.2. Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahcceguvlui eai ráhkat oðða geainnuid.

11.2 Meahccejohtalus

Meahcceguvololágas (62/1991) eai leat meahccejohtalussii guoskevaš seadáhusat. Meahccejohtalusa stivrejít meahccejohtaluslágain (1710/1995), mii mearrida johtimis mohtorgielkámádiijain, meahcis ja jienaid alde čáziid buohta, geainnuid olggobealde. Meahccejohtalus ii leat juohkeolbmovuoigatvuhta, muhto meahcis vuodjimii dárbbasuvvo earret muhtin spiekastagaid (ovdam. boazodoallit ja virgeoapmahačcat) eanaoamasteaddji lohpi (Meahccejohtaluslákha 4 §). Lobiin mearrida eanaoamasteaddji, man stáhta eatnamiin Muotkeduoddara meahcceguovllus ovddasta Meahccerádđehus. Meahccejohtaluslágá ulbmilin lea "eastadit hehttehusaid, mat lundai dahje earáberrasii, luondduealáhusaide, oktasaš áhpásmahttingeavahussii dahje eará almmolaš ovdui dahje priváhta ovdui šadet mohtoriin geavvi fievrruid geavaheamis meahcis ja mohtorgielkámádiijas, ja dasa lassin ovddidit johtalusdorvvolašvuoda". Mohtorgielkámádiijat leat geaidnojohtaluslágá (267/1981) 2. §:s meroštallon geainnut, main lea "almmolaš vuogatvuhta vuodjit mohtorgielkkáin muohttaga áigge mádiija ráigge, mii lea merkemiin earuhuvvon meahcis". Meahccejohtaluslágá 13. § mielde

meahcceguvlui sáhttá vuodđudit mohtorgielkámádiija mearridemiin das guovllu dikšun- ja geavahanplánas. — — Mohtorgielkámádiija vuodđudeamis ja heittihemis luonddusuodjalangan-lágas (71/23) [1096/1996] dárkkuhuvvon stáhtii gullevaš suodjalanguovllus mearrida guovllu hálldašeami vuodul Meahccerádđehus dahje Vuovdedutkanlágádus.

Maiddái ohcejohkalačcat ja anárlačcat dárbašit meahccejohtaluslobi iežaset gielddas johtimii, muhto dat lea sidjiide nuvttá. Báikegotti olbmuid nuvttá meahccejohtalusvuogatvuhta vuodđuduvvá láhkii Meahccerádđehusas (1378/2004). Lága 15. § mielde nuvttá bálvalusaide gullá earret eará "báikkálaš olbmuid vuogatvuhta atnit Meahccerádđehusa hálldašeami vuollásaš guovllu meahccejohtaluslágá (670/1991) [1710/1995] mielde meahccejohtalussii". Dasa lassin riikka-beaivvit gáibida meahccejohtaluslákii laktin cealkámušastis, ahte ráđđehus atná fuola das, ahte Meahccerádđehus dahje stáhta eará virgeoapmahaš miedeha Ohcejoga, Eanodaga ja Anára gielddas bissovačcat orru olbmuide guhkesáigásaš guovloguovdilis lobiid mohtorgielkká atnimii stáhta eatnamiin dainna eavttuin, ahte lobiin ii šatta meahccejohtaluslágá 5. §:s dárkkuhuvvon vahát.

Meahccejohtaluslágá 4. §:s ásahuvvo vuogatvuodas jodášit meahcis. Boazodoallobargguin lea lobálaš mohtoriin geavvi fievruin ja mohtorfatnasiin johtaleapmi ja maiddái helikoptera ja girdinmášiinna geavaheapmi. Bálgora olggobeale boazoreanggaid meahccejohtaluslobit, maid Meahccerádđehus miedeha, leat nuvttá. Meahccerádđehusa bargodoaimmain jođedettiin ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Seammaláhkai poliissa, tuollolágádusa ja rádjágozihanlágádusa virgedoaimmaide, buohccisáhttui, buollin- ja gádjundoaimma bargguide iige eará vealtameahttun virgedoaimmaide ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Energija- dahje dáhtasirdinrusttegiid fuolahusbargguide ja dán dihte johtimii ii dárbaš lobi. Maiddái váddásit lihkadanlámis olmmoš ja su miedušteaddji eai dárbaš meahcis johtimii eanaoamasteaddji lobi (1710/1995, 4 §). Meahccejohtaluslágá 28. § mielde guovloguovdilis birasguovddáš sáhttá ohcamušas miedehit olbmui, gean lihkadannákca lea agi, váttu dahje buohcuvuoda dihte hedjonan, lobi spiekastit 4. §:s dahje 8 §:s ásahuvvon gildosis dahje ráddjehusas.

Sierra johtalusvugiid gaskavuhta meahcceguvololága ulbmiliidda lea muhtin muddui ruossalas. Mohtorgielkká, njealjejuvllaga, meahccemohtorsihkkela, mohtorfatnasa ja girdinmášiinna geavaheapmi lea dálá áiggis dehálaš oassi luondduealáhusaiguin bargamis. Boazodollui mohtorgielká lea dehálaš bargoneavvu. Lustamohtorgielkávujašeapmi sáhttá šaddat boazodollui maiddái hehttehus ja vahát. Hárehis mohtorgielkávujašeapmi sáhttá bidget ealuid ja ruohthahit bohccuid. Boazoealuid biedganeapmi dagaha bealistis boazodoalliide lassegoluid.

Guollebivdu, meahccebivdu ja čoaggindoibaia dorjjastit maiddái mohtorgielkkáin, meahccebiilain, njealjejuvllagiin ja meahccemohtorsihkkeliin johtaleapmái mohtorfámuin. Gaskkat leat guhkit, ja sállaša ferte fidnet joðánit varasin geaidnogurrii ja ovddosguvlui vuovdimii.

Ohcejoga meahcceguovlluide leat šaddan stáðásman meahccevuojáhagat ovdal meahccejohtaluslága fápmuiboahrima. Muotkeduoddara meahcceguovllus leat muhtin geinnodagat, mat leat anus. Báikegotti olbmuid geasseáigásaš meahccejohtaluslobit Ohcejogas leat mieðehuvvon dihto vuojáhagaide (govva 5). Anáris geasseáigásaš meahccejohtaluslohpgegeinnodagat eai leat.

Áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovlluin eai leat meahccejohtaluslága mielde gustovaš mohtorgielkámáđijat. Guovllu m áttanuortečiegas Anára gieldda bealde manná mohtorgielkámáđii áidalas meahci siste sullii 35 kilomehtera veardde (govva 3, s. 65).

Nuppe dáfus meahcceguovlolága ulbmilin lea guovllu meahcceluonddu seailluheapmi. Meahcceluondu geahppána, mađi eanet áidalas meahcis leat olbmo dagahan luottat ja jienat. Mohtaraston meahcce- ja čáhcejohtalus čuohcá ovddemustá dihto johtolagaide (mohtorgielkámáđijat, johkarágget, njealjejuvllatvuojáhagat), ja vahágat guovllu lundai leat bisson viehka unnin. Luonddu gollama h árái vahágat leat oanehisáigásaččat, gaskaboddosaččat ja čuhcet eanaš ráddjejuvvon guovlluide seammás – go stuorámus oassi áidalas meahcis bissu luoduláganin. Dát dagahagat geahpedit guovllu meahcilundosašvuoda. Mohtorgielkká luodda luotkko muohntagis hohkaha bohccuid luotta ala ja ná gielkávuoašeaddji sáhttá diehemeahttunvuodas dagahit geahčuvuollásash boazoealu biedganeami. Muhto nuppe dáfus mohtorgielkká luodda luotkko muohntagis álkidahttá čuoigi johtiid.

Lappi birasguovddás sáhttá meahccejohtaluslága vuodul earenoamáš siva geažil ásahit mohtorgielkávuoašangildosa dihto guvlui dahje áigemearrái. Earenoamáš sivva sáhttá leat ovdamarkka dihte áitatvuollásash ealli beasi d. bieju biras čivganáigge dahje boazodoalus vuolgi dárbu. Luonddusuodjalanákkat sierranas gielddusguovlluide dahje -áiggiide eai áidalas meahcis dálá áiggis leat.

11.2.1 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

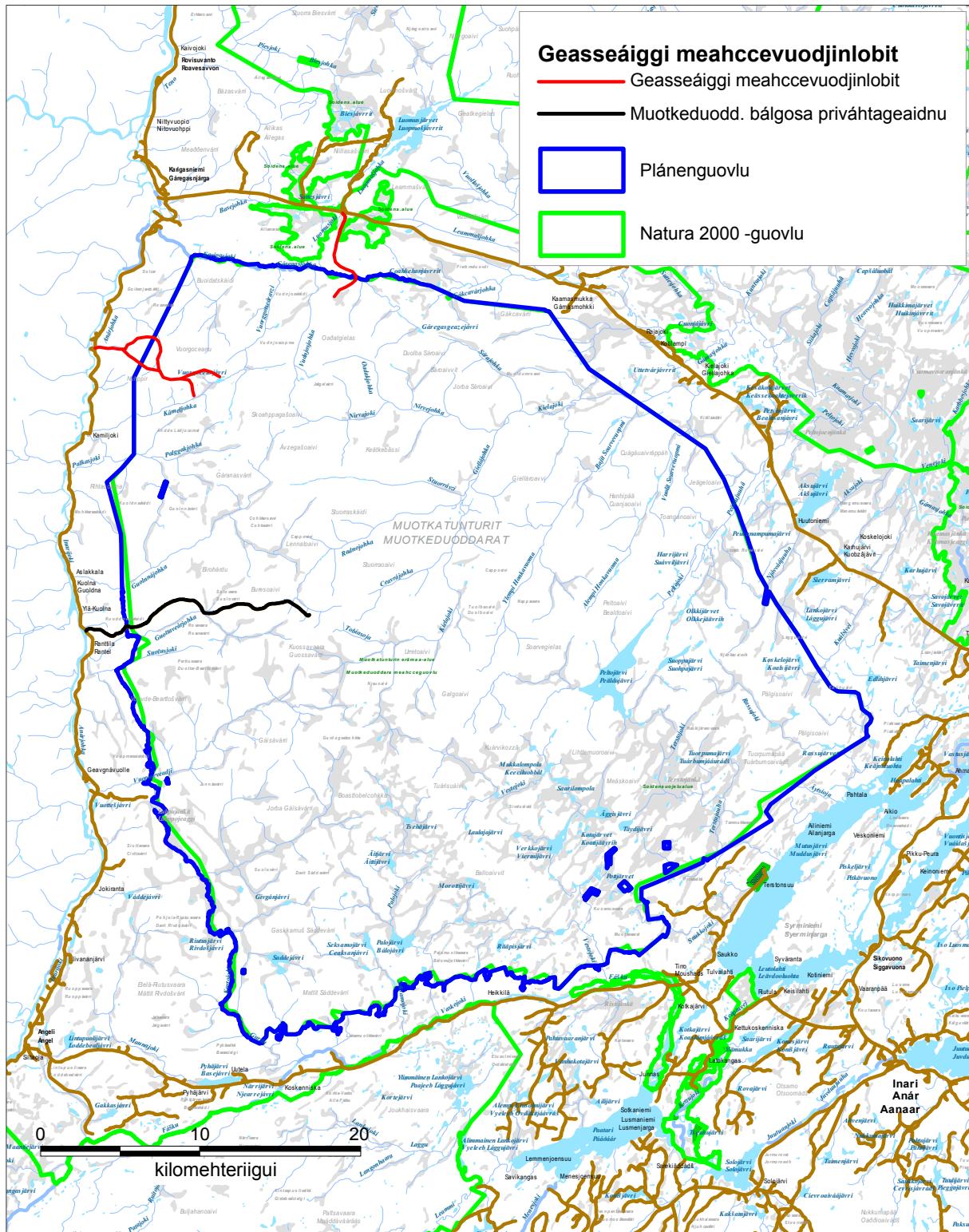
Meahcceráđđehusa dálá mohtorgielkámáđija sáhttá vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohtolahkan.

Meahcceráđđehus mieldeha meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui ja jekkiidsuodjalanguovlluide gustovaš lohpemiedehanprinsihpaid ja -rávvagiid mielde.

Muohtaáigái

Gieldda olbmuide mieldehuvvojit meahccejohtaluslobit olles ássangieldda viidodahkii (ii álmot-iige luonddumehciide) eanet go ovtta jahkái hávil.

Olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuoašeapmi stivrejuvvo Meahcceráđđehusa bajásdoallan mohtorgielkámáđijaide; máđijas spiehkaseapmi lea gildojuvvon eará sajiin go jienaid alde. Máđijaid sáhttá vuodđudit meahccejohtaluslága (1710/1995) mielde gustovaš mohtorgielkájohtolahkan.

Govva 5. Muotkeduoddara meahcceguovllu geasseágásaš meahccefievrovuojáhagat. © Meahcceráðdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasquovddáš 2008.

Meahcceráđđehus sáhttá miedehit lohpemiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde vuoduštuvvon dárbiid olgobáikegottálaš olbmuide mohtorgielkámáđijaid olggobeallái – ovdamearkka dihte gittaopmodaga lusa johtimii.

Luondduturismma dárbbuide sáhttá miedehit háválas lobiid prográmmabálvalusreaiissuid (ovdamearkka dihte oahpistuvvon čuoiganreaissut ja beanavuodjenmohkit) fuolahusa várás. Beana-vuodjenfitnodatdoalliid fitnodatdoaibma stivrejuvvo mohtorgielkámáđijjaide dahje bálgosiiguin sierra šihttojuvpon eará guovlluide.

Mohtorgielkásafaridoaibma stivrejuvvo ovddemustá merkejuvpon mohtorgielkámáđijjaide. Háválas lobiid ofelaston mohtorgielkásafariidda merkejuvpon virggálaš mohtorgielkámáđijaid ja -johtolagaid olggobeallái sáhttá miedehit lohpemiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde. Jos safaridoaibma lea jeavddalaš, de Meahcceráđđehus bivdá bálgosis cealkamuša atnui heivvolaš vuojáhagain. Safaridoaibma doalahuvvo smáveslágánin Muotkeduoddara meahcceguvllus.

Geasseáigásaš meahccejohtaluslobit

Báikkálaš olbmuide miedehuvvojít johtinlobit meahcceguvlui ja jekkiidsuodjalanguovlluide ovddes geavada mielde – dahjege Ohcejogas Meahcceráđđehus miedeha báikkálaš olbmuide geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui govvi 5 merkejuvpon stáđásman vuojáhagaide. Earenoamáš nana ákkaiguin (ovdam. ealggagoruha eretfievrrredeapmi) lobiid sáhttá miedehit maiddái kártii merkejuvpon vuojáhagaid olggobeallái Meahcceráđđehusa lohpemiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde.

Olgobáikegottálaš olbmuide Meahcceráđđehus ii eanaš dáhpáhusain miedet geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid.

Áhpásmahttingeavaheaddjiide dahje turismma fitnodatdoibmii eai miedehuvvo geasseáigásaš meahccejohtaluslobit.

Heasttaiguin vejolačcat čadahahti prográmmabálvalusfitnodatdoibmii miedehuvvojít johtinlobit eanaš dušše stáđásman johtolagaide (govva 5), maidda báikkálaš olbmuide miedehuvvojít geasseáigásaš meahccejohtaluslobit.

Eará ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđđehus sáhttá miedehit vihkkekallama vuodđul earenoamáš ákkaiguin maiddái eará meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui heivvolaš dárkuhussii.

11.2.2 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu meahcceguvllu meahccejohtalusa Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) šihttojuvpon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttárat leat vuojáhagaid ja máđijaid meari čuovvun ja maiddái lohpestatistikaid bajásdoallan.

11.3 Áibmojohtalus

11.3.1 Dálá dilli

Meahcceuololágas (62/1991) eai leat áibmojohtalussii guoskevaš mearrádusat, muhto dat gávdnojít áibmojohtaluslágas (281/1995). Áibmofievrruid girdileamis ja seaivumis mearreduvvo earret eará čuovvovaš:

Áibmofievru girdileapmái ja seaivumii oažju áibmojohtaluslágadusa addin mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceviidodagaa ja dasa lassin guovllu oamasteaddji dahje hálddašeaddji miehtamiin eará eana- dahje čáhceviidodaga, vaikko dat viidodat ii leat dakkár dárkuhussii earenoamážit lágiduvvon.

Girdinmášiinnat sáhttet seaivut áidalas meahci jávrriide ja girdilit dain almmá Meahcceráddhehusa lobi, go gažaldagas ii leat jeavddalaš johtaleapmi. Dan sadjái helikoptera seaivun eatnamii lea lobi duohken earret muhtin spiehkastagaid (gádjun- ja virgeadoaimmat ja maiddái boazodoalu ja luondduealáhusaid dárbbut).

Muotkeduoddara guovllus lea unnán girdindoiba.

11.3.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráddhehus sáttá miedehit dárbbu mielde helikopteriidda seaivunlobiid go lea gullan guovllu bálgosa. Lohpi gáibida sierranas soahpamuša, mas šihttojuvvo dárkes seaivunsajiid las- sin ee. bázahusfuolahušáššiin. Seaivunráddjehusat eai guoskka gádjun- ja virgedoaimmaide, heahetedillái, heahteseaivumii dahje eará dáhpáhusaide, maid sáttá buohtalastit ovddabealde máinnašuvvon diliide. Boazodollui ja luondduealáhusaide gullevaš fievrredemiide seaivun- ráddjehusat eai maiddái guoskka.

11.4 Čáhcejohtalus

Meahcceuololáhka (62/1991) ii sisdoala mearrádusaid čáhceviidodagaid johtinoktavuodain iige čáziid alde johtaleami vuogatvuodain. Dát seadáhusat gávdnojít čáhcelágas (264/1961). Čáhcelága mielde ”Juohkehaččas lea vuogatvuohta, go garvá dárbbašmeahettun muoseheami, joh- tit čázádagas, gokko dat lea rabas. Čázádat adnojuvvo rabasin, jos dat lágalaš vuogatvuoda vuodul ii leat giddejuvpon. Mii ovddabealde lea daddjon johtimis čázádagas, guoská buohtalassii johtimii jienja alde.” Čáhceviidodagain johtaleapmi ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin ja mohtor- gielkkáin lea ná visot friddja. Fatnasa doallan stáhta eatnamis gáibida Meahcceráddhehusa lobi.

12 Luondu eará geavaheapmi

12.1 Murjen ja guopparčoaggin

12.1.1 Dálá dilli

Murjiid ja guobbariid čoaggin lea Suomas juohkeolbmovuoigatvuohta. Láhka luonddubuktagiid čoaggima ráddjemis muhtin dáhpáhusain (332/1955) addá eana- ja meahccedoallosministerijai vejolašvuoda ráddjet čoaggima. Lága mielde

Dakkár guovlluin Lappi leanas, gos meahccemurjiid dahje eará daidda buohtastahti luonddubuktagiid čoaggimis stáhta eatnamiin lea báikkálaš olbmuid áigáiboadu beales dovdomas ekonomalaš mearkkašupmi, sáhttá eanadoallominsteriija, go namuhuvvon olbmuid ovdu dan gáibida, mearrádusainnis geldit earáin máinnašuvvon čoaggima.

Meahcceuololáhka (62/1991) ja jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) eai sisdoala mearrádusaid, mat stivrejít murjiid ja guobbariid čoaggima.

Luopmániid čoaggin Muotkeduoddara meahcceguovllu jekkiin lea leamaš ja lea ainge mángga báikkálaš olbmuide mearkkašahtti dienaspáldu ja dehálaš oassi báikkálaš ássiid luonddudállodoalus – maiddái, go dan geahčča kultuvrralaš oaidninvuogis, ns. dieduid, dáidduid ja kulturárbbi sirdimis nuorat sohkabuolvvaide.

12.1.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráddhehus ii ovddit dán pláanas árvalusaaid iige ávžžuhusaid čoaggindoaimma stivremis. Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovuoigatvuohta iige dan leat dárbu gáržžedit Muotkeduoddara meahcceguovllus.

Lubmemá várás mieðehuvvojít báikkálaš olbmuide meahccejohtaluslobit ovddabealde ovdanbukton vuojáhagaide, mat leat Ohcejoga gieldda guovllus (gc. lohku 11.2 **Meahccejohtalus**). Olgobáikegottálaš olbmuide eai mieðehuvvo meahccejohtaluslobit lubmemii.

12.2 Málbmaohcan ja ruvkedaibma

12.2.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara áidalas meahcis ii leat leamaš ruvkedaibma. Geologija dutkamušguovddáš čadahii meahcceguovllu olggobealde jagis 1994 Áñjela anortosihta ja dan birrasa málbma- ja industrijamineráladutkamušaid. Guovllus ledje šearppat Juolgevárrí 1 ja 2. Málbmadutkamušat šadde goittotge váidaga vuollái ovdal go eará bargguid besse čuožáhagain álggahit. Dannego eará málbmadutkamušaid Áñjela birrasis fidnejedje lohppii dálvet 1995, mearrededje luohpat maiddái kaoliidnadutkamušain áigojuvvon guovlluin Áñjela gili nuorttabealde. Ovddabealde máinnašuvvon sivain Geologija dutkamušguovddáš luobai dieid namuhuvvon šearpaguovlluin (<http://arkisto.gtk.fi>). Muotkeduoddara meahcceguovllus eai leat jagis 2008 gustováš eanavárremat eage šearppat (<http://www.tem.fi>).

12.2.2 Ruvkedoaimma stivrejeaddji seaðáhusat

Málmmaid ja eará ruvkeminérálaid ohcama ja ávkkástallama stivre ruvkeláhka (503/1965) ja -ásahus (663/1965). Eará ruvkedoibmii guovdilit váikkoheaddji seadáhusat leat goittotge čáhceláhka (264/1961), láhka birasváikkhuhusaid árvvoštallanmean nudeamis (468/1994), meahcceguovlluin meahcceguovlóláhka (62/1991) ja sámeguovllus dasa lassin láhka sámedikkis (974/1995) ja ON:a olmmošvuogatvuohatasoahpamuša 27. artihkal.

Meahcceguovlolága 6. §:s mearriduvvo, ahte "ruvkelága (503/65) mielde gustovaš ruvkrebire ii oaččo mearridit meahcceguvlui, jos ii stáhtaráddi leat addán dasa lobi". Lága dárkilis vuoduštu-sain ášši lea daddjon dárkkebut:

Evttohuvvon lága 4 §:ii sisagullevaš guovluohpadangildosa ulbmilin lea eastit meahcceguovlluid seailluheami áiti doaimmaid. Dát seadáhus ii goittotge guoskka ruvkke vuodđudeapmái. Ruve vuodđuduvvo ruvkelágas ásahuvvon ornegis, ja ruvkke vuodđudeapmái ii góabit evttohuvvon lága 4 §:s dárkkuhuvvon geavahanvuogatvuoda luohpadeapmái. Ruvkedoaimma álggaheapmi nuppástuhttá álo guovllu meahcceluonddu. Dán dihte árvaluvvo, ahte meahcceguovlluin ii ruvkedoaimma oaččosii álggahit almmá stáhtarádi lobi. Paragráfa mielde [bargofápmo- ja ealáhusministerija] ii oaččosii mearridit ruvkelága 4 logus dárkkuhuvvon ruvkrebire meahcceguvlui, jos dasa ii leat ožžojuvvon stáhtarádi lobi.

Ruvkelága mielde gustovaš šearppaid sáhttá dan sadjái ásahit meahcceguovllus. Ná ruvkelága 12. § mearráusaid mielde gustovaš golleroggan lea meahcceguovllus vejolaš dego ovdal, danne-gó eanavuodus gávdnovaš golli roggamii ja doidimii lea doarvái šearpavuoigatvuohat. Seamma-láhkai málmmaid, diamánttaid ja eará ruvkeminérálaid ohcan lea lobálaš visot Suoma ja EU siviilaolbmuide ja fitnodagaide. Golleroggama birasvahágiid eastadir dákádusmávssuiguin ja mášengolleroggamis dasa lassin čáhceláhkaásaheami vugiiguin.

12.2.3 Meahcceráðđehus ja ruvkeláhka

Ruvkelága (503/1965) čuovvuma bearráigeahčá bargofápmo- ja ealáhusministerija. Meahcceráðđehus dikšu geavadis mánngaid bearráigeahčanbargguid bargofápmo- ja ealáhusministerija rávvagiid mielde. Dasa lassin ruvkeláhka addá eananhálldašeaddjái dihto vuogatvuodaid, maid Meahcceráðđehus geavaha.

12.2.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde áidalas meahccái ii oaččo mearridit ruvkrebire almmá stáhtarádi lobi. Dannego láhka lokte mearridanvuogatvuoda ná alla dássái, de Meahcceráðđehus ii daga dán plánas doaibmaárvalusaid.

Bargo- ja ealáhusministerija galgá ráddadallat šearpalohpeohcamušain guovllu bálgosiiguin ja maiddái sámedikkiin (AHD mearráus 31.3.1999, Láhka sámedikkis 974/1995).

12.3 Eanaávdnasiid váldin

12.3.1 Dálá dilli

Eanaávdnasiid váldima meahcceguovllus muddledallá eanaávnnaasláhka (555/1981). Eanaávnnas-lága dárkuhan eanaávdnasat leat geaðggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahcceguovlolágas (62/1991) ii gávdno seadádus eanaávdnasiid váldimis. Muotkeduoddara meahcceguovllus ii leat leamaš eanaávdnasiid váldindoibaibma.

12.3.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahcceguovllus eai vuvdojuvvo eanaávdnasat. Jos Bartagáldu bigálusgárddi geainnu divvun gáibida eanaávdnasiid váldima, de dan sáhttá suovvat geainnu lahkosiin. Meahcceráððehus čujuha vejolaš sajiid eanaávdnasa váldimii. Eanaávdnasa váldimis šiehtaduvvo dárkebut lohpeeavttuin.

12.4 Lavnjji váldin

12.4.1 Dálá dilli

Meahcceguovllus lea muhtin meahccebivdo-, guolástan- ja luomečoagginatnui huksejuvvon lavdnjegoadit, maid divodeapmi lea áigeguovdil.

12.4.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Daidda lávdnjegoðiid eaiggádiidda, geat leat dahkan soahpamuša Meahcceráððehusain, sáhttá addit lobi unna lavdnemeriid váldimii Meahcceráððehusa čujuhusa mielde.

12.5 Muoraid geavaheapmi

12.5.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguovllus leat eanaš báljehasaid duottarjaloggážat, vuorješattot lageš-marrasat, vátnamuorat lagešmarrasat ja jeakkit. Meahcceguovllu viesttarmátt- ja máttaosis lea beahcevuovdi. Beahcevuovdi gávdno maiddái guovllu davvi- ja nuoraosiid johkalegiin.

Eana- ja meahccedoallosministerija mearredii jags 1977, ahte Keisárlaš Senáhta nannen mearrádusat (18.12.1885, 3.11.1891, 20.6.1894, 20.1.1914 ja 1.2.1916) muora váldimis ohce-johkalaččaid nuvttá muorrafidnemis Anárjoga čázádatguovllus leat ain fámus. Ohcejoga eana-doallo- ja luondduealáhusdálolaččain lea vuogatvuohta fidnet nuvttá huksenmuora iežas dállo-dollui Anárjoga čázádatguovllus. Nuvttá ceaggut addojuvvo steampalastima vuodul beahcemuorra fanas-, duodje-, huksen- ja áidemuorran.

Guovllus sáhttá vuovdit dahje luohpadit unna meriid boaldinmuora ja ávnnasmuora – ovdam. boazoáidestoalppuid.

12.5.2 Muoraid geavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde ”meahcceguovlluid vuovddit seailluhuvvojit luondduviða-dilis dahje dain doaimmahuvvo luondduvidá vuovdedoallu”. Meahcceguovlolága dárkilis vuoduštusaid mielde ”boaldin- ja ruoktodárbomuora válđima ii leat maiddái dárkuhus maidge osiin nuppástuhttit dálázis”.

12.5.3 Muoraid geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. § mielde ”jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon lávdnjeeatnamiin šaddi muoraid čuohppan”. Minerálaeatnamiin lobálaččat leat joba vuovde-ekonomalaš muorračuohppamat dikšun- ja geavahanplána mielde.

12.5.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Boaldinmuorra- ja eará dárboomorraváldinlobiid sáhttá addit guovllu minerálaeatnamiidda. Unnit-lágan boaldinmuorra- ja eará dárboomorraváldin lea lobálaš Meahcceráđđehusa čujuhusa mielde beahce- ja soahkeuvvddiin.

Meahcceráđđehusa mearrádusain jekkiidsuodjalanguovllu minerálaeatnamiin vuovdeekonomalaš muorračuohppamat eai dákko.

Meahcceráđđehus ii ollašuhte meahcceguovllus vuovdeekonomalaš muorračuohppamiid.

Meahcceráđđehus ii válđde iežas stobuide ja dolastallansajiide muora plánenviidodagas, muhto dárbašlaš muorat buktojit guovllu olggobealde.

Plánenviidodahkii eai mieđehuvvo eanamuorraváldinlobit. Dola cahkkeheapmi fuolahuvvon dolastallansajiid olggobealde lea lobálaš, go geavaha rissiid, goike ovssiid ja uhca gudduid; ii goittotte vuollái kilomehterbeali geahčen ráhkaduvvon ja fuolahuvvon dolastallansajis.

Boazodoallit eai dárbaš boaldin- ja lávvomuorraváldinlobi boazodoallubargguin guovllus jođe-dettiin (Boazodoalloláhka 848/1990).

13 Dutkamuš

13.1 Dálá dilli

Meahcceuovloláhka (62/1991) ii ásat meahcceuovlluide dutkamušlaš mihtomeriid – jos dakkárin ii ane luondu mánjgabéalat geavaheami ja dan vejolašvuodžaid ovddideami. Meahccerádđehus ii leat dutkamušlágádus, nu ahte dáid doaimmaid lágideapmi lea eará oassebeliid bargu ja Meahccerádđehusa rolla lea doarjut iežas doaimmaiguin guvlii heivvolaš dutkamušdoaimma.

Guovllu báktevuodđu lea dutkojuvvon 1800-logu rájes. Dan deháleamos oktadat, granuliittavádat, lea dovdojuvvon jo guhká (ovdam. Jernström 1874, Sederholm 1911). GDG (Geologija dutkamušguovddáš) lea dutkan guovllu lássá systemáhtalaččat jagiin 1957–1972. Dutkamušaid boädusin lea almmustahhton 1:400 000 -mihttolávvasaš láiskárta (Meriläinen 1965), Davvikalohtaprojeavtta kárttat mihttolávas 1:1 000 000 (Davvikalohtaprojeakta 1987 & 1988) ja Suoma geologalaš kárta (Korsman je. 1997). Dáid manjemuš jagiin GDG lea ollašuhttán guovllus maiddái geofysikálalaš vuollingirdimiid (Johansson & Perttunen 2006).

Ohcejogas Geavojávrri gáttis lea Turku universitehta Lappi dutkamušlágádus Kevo. Doppe dutket subárktalaš guovllu luondu ja maiddái olbmo ja luondu lotnolasváikkhuusa. Meahccerádđehus sáhttá oassálastit dutkamušaide ja doarjut vejolašvuodžaid mielde Geavu dutkamušlágádusa doaimma.

Fuođđo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus lea dutkan bohccuid guodoheami váikkuhusaid jeageleatnamiidda. Boazodoalloguovllus leat inventerejuvvon dálve- ja geasseguohtunvalljodagaid ja dasa lassin leat čáđahuvvon ođadaninventeremiid (Kumpula je. 1997, Kumpula je. 2004).

Maiddái Vuovdedutkanlágádus lea dutkan guovllu bálgosiid dálveboazoguohumiid dili jo guhká. Dáid varraseamos dutkamuš lea almmustahhton jagis 2006 (Mattila 2006). Guovdilis inventeren-bohtosat leat čálihuvvon lohkui 2.11 **Eanageavahananalysa**.

Bealdojoga ja Giellajoga leagis ja maiddái Bealdojávrri birrasis leat dahkkon arkeologalaš inventerem ja smávitlágan roggandutkamušat geasset 2005, 2006 ja 2007.

Museadoaimmahat lea ollašuhttan čielggadusa Ohcejogas dihttovaš boares ássan- ja goahtesajiin ja ee. boazodollui gullevaš eará čuozáhagain (Pieski 1992).

13.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Ulbmilin lea meahcceuovlolága (62/1991) ja dasa lassin luonddusuodjaleami ja suvdilis geavaheami ollašuvvama ovddideaddji dutkamušgeavaheami doarjun.

Meahccerádđehus sáhttá oassálastit dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit ja čuvvot guovllu ealliid ja šattuid dihttoma, lassáneami ja vuogáiduvvama davi birasdillái ja dasa lassin luonddutiippaid luonddudili ja das geavvi nuppástusaid.

Meahccerádđehus oassálastá dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit sápmelaččaid ja guovllu eará olbmuid árbevirolaš luonddudiedžuid ja maiddái guovllu dološbázahusaid ja kultúrbíbbi.

Meahcceráððehus atná guohtundutkamušaid dehálažžan ja evttoha daid joatkima ja ohpihii ovddideami.

Meahcceráððehus mieðeha dutkamušlobiid ja daidda čatnasán meahccejohtaluslobiid dušše falbures vuoduštuvvon meahcce- ja vuodðobargguid čaðaheapmái. Visot luonddudillái čuohcci dutkamušaid meahccebargguid ja materiála čoaggima ollašuhtima eaktun lea čálalaš dutkamušplána, mas bohtet albma ee. dutkamuša áigemearit ja ulbmilat, dutkamuščuožáhagat ja čoakkehahtti materiála ja maiddái árvvoštallan dutkamuša birasváikkhuhusain. Ohccin galgá leat dutkamušlágádus dahje ohcamuššii galgá laktit dutkamušsuorggi ovddasteaddji dutkamušlágádusa dahje universitehta lágádusa cealkámuš prošeavtta dieðalaš vuoduštusain. Dološbázahusaid dutkamuš gáibida álo maiddái Museadoaimmahaga lobi.

14 Doibmiibidjanplánat

Duššanvára vuollásaš dološbázahusaid suodjaleamis gárvvistuvvo doibmiibidjanplána, man Museadoaimmahat dohkkeha.

15 Plánenviidodaga olggobealát eanageavaheapmi

Plánenviidodaga ja dan birastahti geainnuid gaskkas leat ovddemustá suodjevuovddit ja máddin suodjevuovdeguovllu dállodoallovuovddit. Guovllu nuortemáttaoasis lea Bálgosiid ovttastumi Kutuharju boazodutkangárdi. Dutkangárddi viidodagas sullii 700 hektára lea plánenguovllus. Guovlu rájáduvvá máddin maiddái priváhtaeatnamiidda, main oasis lea vuovdedoallodoaibma. Guovllu nuortemáttaoasis plánenviidodaga olggobealde leat maiddái Akšojárjeakkit, mat gullet jekkiidsuodjalanprógrámmii. Plánenviidodaga ja Muttojávrri gaskkas lea Ohcejoga oktasaš-vuovddi doallovuovdeguovlu. Davvin meahcceguovllu ja Gáregasnjárga–Gámas-geainnu gaskii ollá maiddái Biešjeakki–Luopmošjoga jekkiidsuodjalanguovlu.

Ohcejoga gieldda gárvvistan Gáregasnjárgga gáddeoasseoppalašlávva, mii gokčá Gáregasnjárgga gili birrasa ja Anárjohkagátti, lea dohkkehuvvon Ohcejoga gielddaváldostivras 4.12.2007. Lávas čujuhuvvojít s. 45 odđa huksensaji Anárjohkagáddái.

Muotkeduoddara bálggus ja sámediggi atnet meahcceguovllu dálá ráddjema meanddo gáržin, ja oaivvildit, ahte bohccuid lunddolaš guođohanjohtin, mii gullá sápmelaš boazodoallukultuvrii, ii leat meahcceguovllu dálá rájáid siste vejolaš. Dán sivas Muotkeduoddara bálggus lea 14.5.2007 gárvvistan evttohusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis ja árvalan birasministerijai, ahte dat álggahivčii válmmaštallama meahcceguovllu viiddideami beales. Muotkeduoddara bálggus evttoha, ahte Muotkeduoddara meahcceguvlui laktojuvvojít meahcceguovllu viesttarmáatta- ja nuorttabealde oktii buot sullii 37 700 hektára viidosaš guovllut, main mearkkašahti oasi ii leat dállodoallovuovdi.

Birasministerija lea bividán guovddášministerijain ja guovloguovdilis doaibmiin cealkamuša. Cealkamušattiid oainnut ášsis mannet sakka iešguđet guvlui.

Birasministerija oaivvilda, ahte evttohuvvon guovlluin dasttán Muotkeduoddara meahcceguovllu lahkosiin leat muhtin muddui fuompášahti luodulágan árvvut ja vuovdeárvvut, mat laktásit maiddái boazodollui ja maid vuhtiiváldimii boahttevaš eanageavahanmearrádusain leat vuodušustsat (BM 28.1.2008, Dnr YM2/500/2007).

HÁLDDAHUS JA OLLAŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT

16 Geavahanvuogatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

16.1 Dálá dilli

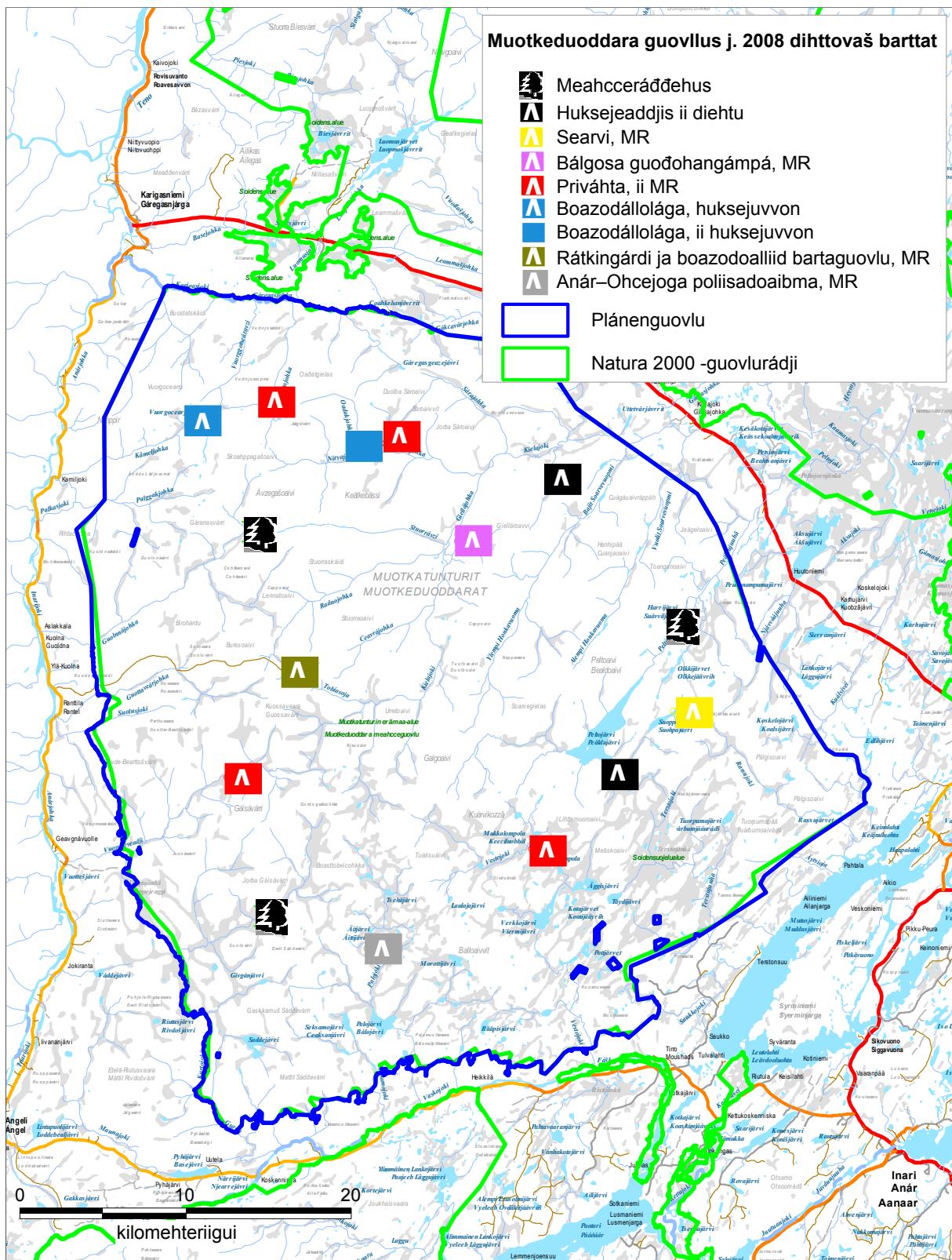
Muotkeduoddara áidalas meahcis ii leat birrajagáš ássan. Meahcceguovllu siste leat priváhtaeatnamat ja -čázit oktii buot sullii 110 hektára. Meahcceguovllu siste gávdnovaš priváhtaeatnamat eai gula meahcceguvlui eaige Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii. Oassi meahcceguovllu priváhtaeatnamiin leat huksejuvvon ja eanaš priváhtatdáluide, mat leat áidalas meahci siste, lea johtinvuoigatvuhta (bálgeslosádat) stáhta eatnamis (gč. lohku 11 **Johtalus ja lihkadeapmi**).

Muotkeduoddara meahcceguovllus leat gávcci láigoviidodaga dahje dakkár eará guovllu, man geavahanvuogatvuoda stáhtta lea luohpadan (dilli 14.2.2008) (tabealla 7). Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) 62. § vuodul mieðehuvvon guolástan-, meahccebivdoja murjendoarjjabáikkit meahcceguovllus eai leat. Guovllus leat guollebivvdu, meahccebivvdu ja lubmemá muhtin boares doarjjabáikkit, maidda eai velá leat dahkkon geavahanvuogatvuohatasahpamušat. Muotkeduoddara bálgosii lea láigohuvvon boazodoalloatnui guokte viiododaga, Bartagáldu bigálusgárdeguovlu ja Giellaroaivvin guođohanbartaguovlu. Dasa lassin meahcceguovllus leat guokte Báíšduoddara bálgosa hálddašan boazodállolága (590/1969) mielde gustovaš guođohanbáikki, main nubbi (Vuorgotčearjávri) lea huksejuvvon. Muotkeduoddara bálgosa boazodállolága vuodul gustovaš guođohanbáikkit leat meahcceguovllu olggobealde. (govva 6)

Tunturiharakat ry -nammasaš searvái lea láigohuvvon guovlu Suohpajávrri (Suoppâjävri) davvegežis searvvi lahtuid meahccevánddardandoarjjabáikki sajádahkan. Láigoguvlui lea huksejuvvon barta, **Harakanpesä**, jagis 1962 ja maajnelis sávdni. Bartta feaskkir doaimmai álggos ávdinstohpun. Suohpajávrri gráttis orron sávnni hirssaid bukte sadjái jagis 1963. Geasset 1986 sávdni nuppástuhtui ávdinstohpun. Gátti ávdinstohpoanus leamašan barta (sávdni) ja vuostegátti-gielkámádijja guoras leamašan vuoinjastangohti bulle giiddat 1996.

Tabealla 7. Muotkeduoddara guovlu gustováš geavahanvuogatvuoha- ja láigosohpamušat ja maiddái bálgosiid boazodállolága vuodul gustovaš guođohanbáikkit (dilli 6.10.2008).

Báiki	Geavahandárkuhus	Hálddašeaddji	Láigoáigi nohká
Bartagáldu	Bohccuid bigálusgárdi, čohkkenáidi ja boazodoallibarta	Muotkeduoddara bálggus	31.12.2017
Giellaroavvi	Boazoguođohanbarta	Muotkeduoddara bálggus	31.12.2012
Áitejávri	Polisiadoaimma meahccebargobarta	Anára–Ohcejoga poliisalágádus	31.12.2010
Suohpajávri	Searvvi lahtuid meahccevánddardandoarjjabáiki	Tunturiharakat ry	31.12.2011
Rántel–Bartagáldu	Geaidnovuoigatvuoha	Muotkeduoddara bálggus	27.10.1977–
Kutuharju	Iskkadangárdi boazodutkamii	Bálgosiid ovttastus	31.12.2010
Nirvejohka	Guođohanbáiki	Báišduoddara bálggus	Boazodálloláhka
Vuorgotčearjávri	Guođohanbáiki	Báišduoddara bálggus	Boazodálloláhka

Govva 6. Muotkeduoddara meahcceguovllu doarjjabáikkit ja dasa lassin geavahanvuogitvuoh- ja láigo-soahpamušviidodagat ja maiddái soahpamušahis visttit, mat leat dieðus (dilli 6.10.2008). MR = soahpamuš Meahcceráðþehusain. Boazodállolága = Boazodállolága mielde gustovaš guðohanbáiki. © Meahcceráðþehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

16.2 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahcceuovlluin

Stáhta eatnama ja geavahanvuoigatvuodaid luohpadeamis lea mearreuvvon meahcceuovlolága (62/1991) 4. § 1. momeanttas. Das daddjojuvvo: ”Meahcceuovlui gullevaš stáhta oamastan eana-viidodaga dahje dasa čuohcceaš geavahanvuoigatvuoda ii oaččo luohpadit iige addit láigohussii almmá stáhtarádi lobi.” Nuppi momeanttas gávnahuvvojít spiekastagat váldonjuolggadussii:

Lobi ii goittotge dárbaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide 7 §:s namahuvvon dikšun- ja geavahan-plána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fidnu várás, mii lea dárbašlaš bealuštan-gearggusvuoda dahje rádjábearráigeahččolágádusa doaimma várás.

Paragráfa goalmmát momeanta dadjá, ahte ”eanaviidodaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigat-vuoda luohpadeapmái ja láigoheapmái gustohuvvo mudui, mii vuogatvuodas luohpadit stáhta eanaopmodaga ja dietnasa bukti vuogatvuodaid addojuvvon lágas (687/78) ásahuvvo”.

Meahcceuovlolága dárkilis vuodušusat čilgejít ain ássi. Luohpadangildosa ulbmilin lea oadjudit áidalas meahci seailuma meahccin. Seadáhus ii goittotge leat eavttuheapmi. Stáhtaráđđi sáhttá luohpadit geavahanvuoigatvuoda, jos plánejuvvon fidnus lea oktasaš ovddu beales fuopmášahti mearkkašupmi. Vuodušusain gávnahuvvo maiddái, ahte seadáhus ii guoskka čáhceviidodagaid geavahanvuoigatvuodaide.

Eanaviidodahkii čuohcci geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi dárkuha eanaláigohan-soahpamušii balddastahti soahpamuša.

Meahcceuovlolága fápmuiobahtin- ja sirddaseadáhusain leat maiddái geavahanvuoigatvuodaide gullevaš mearrádusat. Dain gávnahuvvo:

Meahcceuovlluide dán lága fápmuiobađedettiin čuohcci losádatvuoigatvuodat ja daidda buohtastahti geavahanvuoigatvuodat ja maiddái láigosoaħpamušat báhcet ain fápmui. Meahceráđđehus sáhttá joatkit soahpamušii vuodđduuvvi vuogatvuodaid fámusbissunáiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde.

Meahcceuovlolága 8. § mielde Meahceráđđehus sáhttá ohcat stáhtaráđis lobi priváhta geainnu várás vuodđduuvvon losádatvuoigatvuoda dahje geavahanvuoigatvuoda lotnumii, jos meahcceuovllus biddjo álgui bissovaš geainnu ráhkadeapmái guoskevaš fidnu (gč. lohku 11 **Johtalus ja lihkadeapmi**). Jos geavahanvuoigatvuoda dahje losádatvuoigatvuoda lotnuma dihte ii sáhte lágidit vuogálaš johtinoktavuođa ja oamasteaddjái boahtáfuopmášahti hehttehus, stáhtta lea geatnegas oamasteaddji gáibádusa vuodđul lotnut eret guovllu.

16.3 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin

Jekkiidsuodjalanguovllus lea gildojuvvon visttiid, geainnuid ja ráhkkanusaid ráhkadeapmi (jekkiidsuodjalanásahus 852/1988, 1 §). Jekkiidsuodjalanásahusa mielde jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. § njuolggadusaid easttekeahttá lobálaš ee.

1) dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid ráhkadeapmi ja ortnegisdoallan, mat leat dárbašlaččat álbuma oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luondduberoštumiid várás; 2) meahccebivdu – –; 3) guollebivdu – –; 7) doibmiibidjamat guovllus orru visttiid, geainnuid, ráhkka-

nusaid ja maiddái ele- ja telefonlinjjáid ortnegisdoallama várás; 8) boazodoallu ja dan gáibidan doibmiibidjamat, – – 10) doibmiibidjamat, mat leat dárbbashaččat timbbarsuvdima, buollinbearráigehzu, gádjunbálvalusa, riikka rájáid goziheami ja bearráigehču ja maiddái kárten- ja eanamihtidanbargguid várás ja – – 12) eará doibmiibidjamat, mat leat dárbbashaččat jekkiidsuodjalanguovllu vuogálaš dikšuma ja geavaheami várás ja maid birasministerijia lea dohkkehan.

16.4 Eanageavahan- ja huksenlákha

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) 125. § mielde huksemii galgá leat huksenlohpí. Díkšunja geavahanplána ii njuolgga vuoggadahte huksemii, muhto huksen gáibida maiddái eanageavahan- ja huksenlága vuodul gustovaš lobi (gč. lohku 16 **Geavahanvuogatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi**).

Eanageavahan- ja huksenlága 72. § 1. momeantta mielde čázádaga gáddeeatnamiidda gullevaš gáddeavádahkii ii oaččo hukset vistti almmá sajádatláva dahje dakkáraš riekteváikkuheaddji oppalašláva, mas lea earenoamážit mearriduvvon oppalašláva dahje dan oasi atnimis huksenlobi miedeheami vuoduštussan. Nuppiid sániiguin: Go prošeakta dárbbasha huksenlobi ja lea gáddeavádagas dahje -guovllus, iige guovllus leat dakkáraš sajádat- dahje oppalašláva, mas prošeavta ollašuhttin lea lobálaš njuolgga huksenlohpevuogádagas, huksenprošeavta ollašuhttin gáibida EHL 171. § 3. momeantta vuodul spiehkastanmearrádusa guovllu birasguovddážis. Dát guoská maiddái turismma várás huksemii. Jos gažaldagas goittotge lea eanageavahan- ja huksenlága 72. § 3. momeantta ee. 1 ceahkká mielde gustovaš eana- ja vuovdedoalu dahje guollebivddu fidno-doaimma várás dárbbasha huksen, de huksen ii gábit birasguovddáža spiehkastatmearrádusa. Om. dáhpáhusat gáibidit álo dáhpáhusguovdilis vihkkedallama huksenbearráigehčus, mii galgá váldit vuhtii earenoamážit ealáhuslaš oaidninvuogi.

Jos huksenlohpí ohccojuvvo luonddusuodjaleami beales mearkkašahti guvlui, mii luonddusuodjalánlága (1096/1996) mielde gustovaš ásahusain (EHÁ 895/1999, 60 §) dárkkebut mearreduvvo, dahje guvlui, mii eatnangottelávas lea várrejuvvon áhpásmahttin- dahje suodjalanguovlun, de ohcamušas galgá bividit guovllu birasguovddáža cealkámuša.

16.5 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

16.5.1 Gustováš geavahanvuogatvuohta- ja láigosoahpamušat

Boazodoalu soahpamušat

Jotkojuvvo bálgosa Bartagáldu bigálusgárddi láigosoahpamuš ja Giellaroavi guodohanbartta láigosoahpamuš.

Bartagáldu rátkinsadjái huksejuvvon stobožat leat kártejuvvon 30.1.2008. Stobuid oažžu geavahit dušše boazodoalu bargoássansadjin. Stobuid oamasteaddjit galget deavdit daid boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) vuodul addojuvvvon váldodoaibmagáibádusaid boazodoaluin bargamis, mat leat namuhuvvvon stáhtarádi ásahusa (175/2001) 4. § 1. momeanttas.

Boazudutkamuša soahpamušguovlu

Jotkojuvvo Bálgoiid ovttastumi Kutuharju iskkadangárddi soahpamuš. Ovdal dálá soahpamuša nohkama (31.12.2010) lágiduvvo ráđđadallan soahpamuša ođadeamis Bálgoiid ovttastumi, Muotkeduoddara bágosa ja Meahcceráđđehusa gaskka.

Poliissaid barta

Jotkojuvvo Anár–Ohcejoga poliisadoaimma Áitejávrri (Äittijävri) bargoreaisobartta láigo-soahpamuš poliissa dárbbu mielde. Jos poliisadoaibma háiida luohpat soahpamušas, de bartta sáhttá sirdit Meahcceráđđehusa fuolahus- ja bearráigeahččostobožin.

Tunturiharakat ry Suohpajávrri barta

Lohkkaduvvon barta, mii lea searvvi lahtuid áhpásmahttinanus meahcceguovllus, ii leat meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid mielde gustovaš. Láigosoahpamuša joatkimii eai šat leat ákkat, ja Tunturiharakat ry láigosoahpamuš ii jotkojuvvo, go dálá soahpamuš nohká jagus 2011. Bartta ferte sirdit eret dahje dan sáhttá luohpadit Meahcceráđđehussii bearráigeahččostohpun dahje Muotke-duoddara bágosii guođohanbarten.

16.5.2 Ođđa soahpamušat

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš geavahanvuogatvuodat

Meahcceráđđehus sáhttá luohpadit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) vuodul gustovaš earenoamás ovddu geavahanvuogatvuodaid doarjabáikki ásaheami várás. Muotkeduoddara meahcceguovllus eaktun lea, ahte:

- 1) Ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága kriteriaid. Meahcceráđđehus bivdá cealkamuša Lappi BE-guovddážis.
- 2) Ohcci galgá leat báikegottálaš ja bargat sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin.
- 3) Doarjabáikkiid galgá – jos vejolaš ja vuogálaš – vuodđudit ovddeš visttiid dahje ráhkkanusaid oktavuhpii Meahcceráđđehusa čujuhan sadjái. Vistti alimus sturrodat lea 35 m^2 (latnja-viidotat), mii sissoallá maiddái sávnni. Dasa lassin oažju hukset sierranas vuorkávistti, masa eai boade liggehahti lanjat. Vuorkávistti viidotat oažju leat eanemustá 10 m^2 .

Geavahanvuogatvuodaid luohpadeamis mearredettiin galgá váldit vuhtii seađáhusaid, mat stivre-jit áidalas meahci geavaheami. Geavahanvuogatvuohhtasoahpamušat dahkkojit doppit áigái gusto-vazžan. Dán ovddu oažju geavahit duše boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága gáibidan dárkuhusaide. Boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (62 §, 4 mom.) vuodul Meahcceráđđehus sáhttá – go vuos bargofápmo- ja ealáhusguovddáš lea addán cealkamuša – geassit ruovttoluotta mieđehuvvon ovddu, jos ovddu ii sáhte atnit luondduealáhusa fidnodoaimma beales šat vuoduštuvvon ášin. Meahcceráđđehus bivdá meahccebivdui gullevaš geavahanvuogatvuohhto-ohcamušain cealkamuša ág. giellda fuodđogáhttenservviin ja guollebivdui gullevaš ohcamušain cealkamuša ág. giellda guollebivdoráđđadallangottis. Dasa lassin Meahcceráđđehus bivdá visot ohcamušain cealkámuša bágosis, man viidodahkii ohcamuš lea dahkon.

Boazodoalliid ja luondduealáhusain eanaš birgenlágiset fidnejeaddji olbmuid doarjjabáike-dárbbuid leat sáhttán ja sáhttá ainge lágidit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde luondduealáhusain bargis lea ”vuoigatvuhta stáhta eana- ja čáhceviidodagain ásahit Meahcceráddhehusa lohpe-mearrádusain doarjjabáikki meahccebivdu várás earenoamáš nana sivain dahje doarjjabáikki guollebivdu várás ja maiddái guollekealláriid ja vuorkásujiid ealáhusain bargama dihte vealta-meahttun sajiide”. Ferte fuomáshit, ahte meahcceuovloláhka (62/1991) ii geatnegahte Meahcceráddhehusa luohpadit guvlui gullevaš geavahanvuoigatvuoda. Dat dušše addá dasa vejolašvuoda – spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii gieldá luohpadeami. Ná Meahcceráddhehus sáhttá muddet doarjjabáikkiid meari meahcceuovlolága dárkkuhusaid mielde. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága riikkaráddhehusa evttohusa (SII 104/1999) ulbmiliidda lea čálihuvvon, ahte lága mielde gustovaš doaimmain galgá giddet fuomásumi sápmelaččaid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit sámekultuvrii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus. Jekkiidsuodjalan-guovlluide ii leat jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) mielde vejolaš dahkat boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlága 62. § vuodul gustovaš doarjjabáikesoahpamušaid.

Visttit, maid boazodoallu ja bálgosat dárbbašit

Boazodoalu dárbbašan odđa ráhkadagat čohkkejuvvojit ovddemustá bálgosiid guođohanbáikkiide dálás visttiid dahje ráhkkanusaid oktavuhtii. Dárbbu mielde sáhttá dahkat soahpamušaid earáge sadjái. Bálgosiid guođohanbáikkiid sajádaga sáhttá Lappi BE-guovddáža lobiin dárbbu mielde nuppástuhittit bálgosa evttohusa mielde.

Boares visttit, main váilu geavahanvuoigatvuhtasoahpamuš

Meahcceuovllus boares visttiide, main váilu geavahanvuoigatvuhtasoahpamuš, dahkkojot oama-steaddji ohcamušas geavahanvuoigatvuhtasoahpamušat, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš kriteriaid:

- 1) Visti lea huksejuvpon ovdal meahcceuovlolága fápmuiboahtima 17.1.1991.
- 2) Visti lea ássamii dohkálaš.
- 3) Vistti oamasteaddji lea báikegottalaš.
- 4) Oamasteaddji atná vistti sápmelaččaid árbevirolaš kultuvrii gullevaš meahccebivdui, guolle-bivdui dahje luomečoaggimii.
- 5) Vistis galgá leat gieldda huksenlohipi.
- 6) Ohci čájeha, ahte sus dahje su sogas lea oamastusvuoigatvuhta vistái.

Geavahanvuoigatvuhtasoahpamušaid sáhttá dahkat logi lagi guhkkosažžan.

Jos doarjjabáikki atnudárkkuhus nuppástuvvá meahcceuovlolága (62/1991) vuostásazžan, de Meahcceráddhehus lea vuoigadahtton botket soahpamuša.

Daidda oamasteaddjiide, geat fidnejit geavahanvuoigatvuhtasoahpamuša, sáhttá addit lobi divo-dit vistti, muhto ii viiddidit dan. Ovdal divodeami oamasteaddji galgá addit Meahcceráddheussii čilgehusa divvunpláanas.

Geavahanvuogatvuohhtasoahpamušas ii leat luovos sirdinvuoigatvuoda (vuovdin, láigoheapmi dahje eará luohpadeapmi). Geavahanvuogatvuohhtasoahpamuša sáhttá sirdit báikegottalaš olbmui, guhte geavaha vistti borranguollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma doarjjabáikin. Árbín čadahahhti sirdin gáibida dan, ahte olmmoš lea báikegottalaš ja vistti geavahandárkuhus seailu ovddežin.

Daid boares luonddumateriálain huksejuvvon visttiid (godiid), maid oidnet ássangealbboheapmin, guđdet luonddu fuolaheapmái dahjege eanaluvvat áiggiid mielde. Dákkár boares visttiid atnet leat oassi guovllu kulturárbis, ja ”áigi fuolaha” -vuodđojurdaga leat oaivvildan godiid historjjá gudnejahtti čovdosin. Jos soames divvugoahdákkár ássamii dohkketmeahttumin árvvoštallon vistti, de ferte Meahcceráđđehus álgghait doaimmaid vistti jávkadeapmin eret meahcceguovllus. Seammaláhkai meannudit odđa lobihis visttiiguin. Jos gažaldagas lea váralaš dahje mieskka-keahdes ávdnasiin huksejuvvon visti soahpamušahaga, de Meahcceráđđehus jávkada dahje ávžuha jávkadit vistti guovllus.

Daid ássamii dohkálaš visttiid buohta, maidda ii gávdno oamasteaddji dahje oamasteaddji ii hálit dahkat geavahanvuogatvuohhtasoahpamuša, Meahcceráđđehus álgghaha lága mielde doallevaš doaimmaid vistti jávkadeapmin eret meahcceguovllus.

Jos vistti oamasteaddji ii oro báikegottis geavahanvuogatvuohhtasoahpamuša ođadettiin ja vistái ii leat kriteraid deavdi báikegottalaš eará oamasteaddji, de vistti galgá gaikkodit.

Dieid doarjjabáikkiit oamastusvuogatvuodaid čielggadit ja oamasteaddjiiguin lea figgamuš dahkat geavahanvuogatvuohhtasoahpamušaid.

Jos meahcceguovllus leat boares, heajos, visot johttiid anus leamašan rabas barttat dahje lavdnjegoađit, daid vejolaš divodeapmi čovdojuvvo sierranas dáhpáhusaid buohta sierra. Čovdosiin válđo earenoamážit vuhtii sámekultuvrra seailluheapmi.

16.5.3 Oanehiságasaš lobit gohttemii ja vuoinjastansaji doallamii

Meahcceráđđehus sáhttá addit lobi juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii ovdam. dihte meahccebivddu ja guollebivddu oktavuodas ja dasa lassin leairaskuvllaid dahje iskáriid doaimma várás.

Meahcceráđđehus sáhttá miedehit prográmmabálvalusfitnodatdoalliide lobi doallat vuoinjastansaji (lávvu) boaradeapmái ja idjadeapmái, mii dáhpáhuvvá ovdamearkka dihte fuolahuvvon čuoiganreaiissuid oktavuodas (gč. lohku 7.5 **Luondduturisma ja turismma eará fitnodatdoabma**).

Guolástan- ja meahccebivdovuoigatvuodaid eai láigot.

16.6 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu meahcceguovllu geavahanvuogatvuodaid láigoheami ja luohpadeami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) šihttojuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttár lea logahallan jahkásáčcat guvlui dahkon geavahanvuogatvuohhta- ja láigo-soahpamušain.

17 Dorvvolašvuhta ja gádjundoaibma

Muotkeduoddara meahcceuovllus johtaleapmi gáibida vánndardeaddjis buriid meahccedáidduid. Spiehkastahkan lea oassálastin oahpistuvvon vádjolusaide, go dalle fitnodatdoalli fuolaha mátkká-lačadorvvolašvuodas ja buresveadjimis.

Lihkadeapmi meahcceuovllus lea johttiid iežaset ovddasvástádusas. Meahcceráđđehus vástida iežas huksehan ja bajásdoallan virkosmahttibálvalusráhkadagaid dorvvolašvuodas Meahcceráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogágada mielde. Meahcceráđđehus addá áigeguovdilis dieđu guovllu luonddudilis ja bálvalusrusttegiin Davvi-Sámi luondduguovddážis ja internetis čujuhusas www.lundai.fi Muotkeduoddara meahcceuovllu siidduin. Johttiid vástui goittotge báhcá váldit vuhtii, ahte davvin meahcceluonddus dálkedilit ja nu maiddái ovdamearkka dihte meahcceuovllu johkačáziid dulvedilit nuppástuvvet johtilit, ja dilli meahcis sáhttá leat jo nuppelágan go meahccái vuolgedettiin.

Áidalas meahcis doaibmi bargiid dorvvolašvuodas Meahcceráđđehus fuolaha bargodorvvolašvuoda lähkaásaheami olis. Hástaluslaš bargodilit bidjet alla kvalitehtagáibádusaid bargiid suodjegárvvuide ja maiddái bargo- ja oktavuodadoallanbiergasidda.

18 Bearráigeahču

18.1 Dálá dilli

Meahccerádđehus bearráigeahčá luonddusuodjalanguovlluid geavaheami virgeoapmahažjan ja guovlluid hálddašeaddjin. Meahccerádđehusa bearráigeahčodoaimma koordinastimis ja organiseremis guovluin vástidit meahccedárkkisteaddjít. Meahccedárkkisteaddjiid doaibmafápmudusat vuodđuduvvet láhkii Meahccerádđehusa meahccebearráigeahčus (1157/2005). Meahccebearráigeahču gullá maiddái poliissa ja rádjágozáhusa virgebargguide.

Meahccedárkkisteaddjiid doaibmagovvii gullá koordinastit bearráigeahčoovttasbarggu ovttasbargovirgeoapmahaččaiguin ja Meahccerádđehusa iežas bargoveagain. Bearráigeahčoovttasbargovirgeoapmahaččat leat ovddemustá poliisa, rádjágozáhuslágadus, tuollu, BE-guovddáš, birasguovddáš, guolástanguovllut, fuodđogáhttensearvvit ja fuodđogáhttenbire. Oassái ovttasbargovirgeoapmahaččaid bargoveagas lea čállojuvvon Meahccerádđehusa bearráigeahčokoarta, mii addá fápmudusa maiddái astoáigges dárkkistit doaimma lobálašvuoda stáhta eatnamiin. Meahccerádđehusa eará bargoveahka ollašuhtá luonddubearráigeahču iežas barggu oktavuođas čatnagasas iežas doaibmasuorgái. Oassi bargoveagas lea siste meahccebearráigeahčus viidát. Juohkehačča geatnegasvuhta lea unnimustá almmuhit meahccedárkkisteaddjái rihkkumušain, maid lea áican.

Bearráigeahču ovttasbargu čađahuvvo geavadis oktasaš plánemiin, ovttasgozihanreaiissuiguin, bearráigeahčcodáhpáhusaiguin ja dieđuid lonohallamiin. Ovttasdoaimmain fidne doaimma beaktileabbon resurssaid ovttastemiin ja čujuhemiin dárkket rievttes čuožáhagaide. Ovttasodaimmain fidne oainnusvuoda bearráigeahčui.

Bearráigeahčus lea dehálaš ovddalgihtii easteadeaddji váikkuhus rihkkosiid ja lobihis doaimma eastadeapmái. Meahccerádđehusa bearráigeahču dehálaš deattuhansuorggit leat Muotkeduoddara meahcceuovllus sihke lágalašvuoda ja lobálašvuoda goziheamis čuovvovaččat:

- meahccebivddu, guollebivddu, meahcceuovlolága (62/1991), luonddusuodjalanylága (1096/1996) ja meahccejohtaluslága (1710/1995) bearráigeahču
- stuorraspiriide čuohcci lágáhisvuodaid bearráigeahču
- geavahanvuoigatvuoha- ja láigosohpamušaid gustoheapmi
- bázahus- (1072/1993) ja birassuodjalnlágaid (86/2000) mearrádusaid bearráigeahču
- juohkeolbmovuoigatvuodaid bearráigeahču
- luonddus johtiid oahpisteapmi suvdilis ja birasdidolaš luonddugeavaheapmái
- áitatvuollásaš eallišlájaid bessema d. čivgama dárkun ja čuovvun (vejolaš muosehuhttimiid bearráigeahču).

Viiddis luonddusuodjalan- ja meahcceuovlluid bearráigeahču golmma (dilli jagis 2008) meahccedárkkisteaddji návciaiguin lea earenoamáš hástaleaddji bargu, iige dat lihkostuva almmá beaktillis ovttasbarggu eará doaibmiiguin. Meahccerádđehusa bissovaš meahccedárkkisteaddjiid meari lasiheapmi gáibidivččii lásseruhtadeami. Ovddemus vuohki guovlluid bearráigeahču beavttálmahttimis lea dál ovttasbarggu lávgadeapmi ja dálá resurssaid dárkkes čuozapeapmi. Dál rádjágozáhus, mas lea buorre báikkálášdovdamuš ja sierra mearráduaid dovdamuš, lea lávga ovttasbarggus Meahccerádđehusa bargoveagain.

Luondogozuheaddjiid bargu lea iehčanas ja gáibida báikkálaš diliid, luondu ja guovlluid buorre dovdamuša.
Govva: Ilkka Syvänperä.

18.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Ovddabeade mánnašuvvon váldogozihansurggiid bearráigeahču berre fidnet ordnejuvvot Muotkeduoddara guovllus jeavddalažjan ja geardduhahttin.

Muotkeduoddara meahcceuovllu bearráigeahčcoresurssaid lea fíggamuš lasihit ovddemustá virgeoapmahašbearráigozihanovttasbarggu beaktudemiin ja maiddái Meahcceráđđehusa iežas bargoveaga eará barggu lassin ollašuhttin bearráigeahču beaktudemiin.

Meahccedárkkisteaddji vástida bearráigeahču koordinastimis ja organiseremis ovttasbarggus Meahcceráđđehusa bargoveagain ja bearráigeahčcovirgeoapmahaččaiguin.

19 Ovttasbargu

19.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceuovlu lea viiddis, guovtti gildii ja guovtti bálgosa guohtuneatnamiidda gullevaš geavahanyugiid hárrái máŋgabéalát guovlu, gos váikkuhit máŋggat sierra geavaheaddji-ja čanasjoavkkut. Dáid juksanmearit ja sávaldagat sáhttet mannat ruossalassii gaskaneaset dahje meahcceuovlolága (62/1991) ulbmiliquin. Meahcceráddhehus figgá iežas doaimma plánemis ja ollašuhtimis ovttasbargui meahcceuovllus doaibmi oassebeliiguin, vai sierra geavaheaddji-joavkkuid gaskasaš dárbuid fidne heivehit oktii. Mearkkašahtti ovttasbargovuohkin adnojuvvojít sierralágan čanasjoavko- ja álbmotdilálašvuodat.

Dán plána gárvisteami várás vuodđuduuvvui ovttasbargojoavku, masa guovddášoassebealit namamedje iežaset ovddasteaddji. Guovddáščanasjoavkkut, maiguin čoahkkimiid dollet dahje maid čoahkkimiin Muotkeduoddara meahcceuovllu áššiid giedħallet dárbbu mielde:

- Muotkeduoddara bálggus
- Báíšduoddara bálggus
- Ohcejoga gieldda ovttasbargojoavku
- Anára ja Sodangili gielddaid ovttasbargojoavku
- sámediggi
- Ohcejoga gielda
- Anára gielda
- Ohcejoga guolástanguovlu
- Anára guolástanguovlu
- Ohcejoga guollebivdoráddadallangoddi
- Anára guollebivdoráddadallangoddi
- Ohcejoga fuođđogáhttensearvi
- Anára fuođđogáhttensearvi
- Anára luonduustibat
- Lappi birasguovddáš
- Museadoaimmahat
- sámemusea Siida
- Lappi rádjágozáhus
- poliisa
- tuollu
- turismafitnodatdoallit

Dasa lassin lágiduvvo jahkásaččat sápmelaččaid ruovttuguovllu bálgosiid ja Meahcceráddheusa oktasaš doaibmabeaivi, masa oassálastet bálgosiid ovdabmot ja Meahcceráddheusa ovddasteaddjit.

Dikšun- ja geavahanplánema veahkkin doibmejit jeavddalaččat čoahkkaneaddji Meahcceráddheusa gieldaguovdilis ovttasbargojoavkkut. Jovkui leat válljen iežaset ovddasteaddji gielda, sámediggi ja Meahcceráddhehus. Plánaáigodagas ovttasbargoavku čuovvu plána ollašuvvama.

Meahccebearráigeahčus ovttasbargu Lappi rádjágozáhusain, poliissain ja tuolluin lea lávgat. Lohpebivdu ordnestallamiin Meahcceráddhehus ráddadallá máŋggaid sierra oassebeliiguin čoahkkimiin, mat lágiduvvojít jahkásaččat (gč. lohku 10 **Fuođđogáhtten ja meahccebivdu**).

19.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráððehus figgá iežas doaimma plánemis ja ollašuhtimis ovttasbargui meahcceguovllus doaibmi oassebeliiguin. Sierra geavaheaddjijoavkkuid dárbbuid lea figgamuš duohtandahkat njuolggadusaid ja resurssaid olis ja maiddái eará geavaheaddjijoavkkuid dárbbuid vuhtiiváldimiin. Čanasjoavkoovttasbargu ja álbmotčoahkkimat jotkojuvvojit stáðásman ja doibmevaš málle mielde.

Sápmelaš kulturárbi gáhttejuvvo ovttasbarggus Museadoaimmahagain, Lappi birasguovddážiin ja sápmelaš doaibmiiguin.

Ovttasbarggu guovllus doaibmi turismafitnodatdoalliigui lea figgamuš lávgadit. Meahcceguovllus doaibmi turismafitnodatdoalliid lea figgamuš fidnet Meahcceráððehusain šihttojuvvon ovttasbargosoahpamuša ollái.

20 Resurssat ja áigemearit

20.1 Jahkásaš golut

Meahcceráđđehusa Lappi luonddubálvalusat vástida meahcceguovllus virkkosmahttingeavaheami bálvalusráhkadagaid fuolaheamis ja ortnegisoallamis, meahcceguovluondu suodjaleamis, stuorraspiriid ja áitatuollásas ealli- ja šaddoslájaid čuovvumis, fuođđonáliid čuovvumis, guollečáziid dikšumis ja meahccebearráigeahčus. Dasa lassin golut šaddet lohpeáššiid giedħahallamis ja maiddái plánen- ja hálldahusbargguin. Dát barggut leat máksojuvvon verroruđaiguin, ja daidda leat čujuhuvvon ruđat stáhta jahkebušeanta.

Virkkosmahttingeavaheami jahkásaš goluide gullet ávdinstobuid boaldinmuorra- ja bázahus-fuolahuus ja maiddái unnitlágan divodeamit. Seammaláhkai supmis lea siste riikkadási mohtorgielkámáđiijaid bajádoallan, mii gullá jagis 2001 rájes Meahcceráđđehusa servodatlaš áhpás-mahttibálvalusbargguide.

Luonddusuodjaleami goluide gullet áitatuollásas šlájaid inverteremat, čuovvumat, beasse- ja biedjolohkamat ja maiddái kulturárbbi suodjalanbarggut.

Jahkásaš goluin leat siste sierralágan lobiid giedħahellan, láigo- ja geavahanvuogatvuohatasahpamušaid dahkan ja dasa lassin eará hálldahussii ja dikšumii laktáseaddji barggut.

20.2 Investeremat

Dán plána vuodul guovllus eai ollašuhte odđa investeremiid.

21 Plána váikkuhusaid árvvoštallan

21.1 Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahcceguovloplánemis

Áidalas mehciid dahje jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid gárvvisteapmi ii gula daidda fidnuide, main ng. **BVÁ-lága** (Láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanvuogádagas 468/1994) vuodul galgá gárvvistit birasváikkuhusaid árvvoštallama. Lága 5. logus, mii giedahallá ”oppalaš čielggadangeatnegasuoda”, gávnahuvvo goittotge: ”Birasváikkuhusaid galgá čielggadit ja árvvoštallat doarvái bures, go virgeoapmahaš válmmaštallá dakkáraš plánaid ja prográmmaid, maid ollašuhttimis sáhttet leat mearkkašahti birasváikkuhusat, muhto maidda eai gusto-huvvo 2 logu seadáhusat árvvoštallanmeannudeamis.”

Aiddonas BVÁ-fidnu ektui dás lea dat erohus, ahte dikšun- ja geavahanplánas lea doarvái ovta molssaeavttu – loahpalaš evttohusa – ovdanbuktin. Birasministeriija rávvaga (Birasministeriija 1998) mielde dás árvvoštallet oppalačcat plána evttohusaid váikkuhusaid, buktet ovdan daid ávkkiid ja hehttehusaid ja dasa lassin ákkastallet, manin evtohusaide leat guorrasan.

Árvvoštallama oppalaš vuolggasadjin lea dat, ahte birasváikkuhusat šaddet dábálačcat dušše fal plána doibmiibidjamiin – ns. áššiin, maid plána nuppástuhttá plánema ovdalis dilis. Nu, jos áidalas meahci muhtin geavahanvuogis ii leat evttohus, de ii plánas leat dasa maiddái birasváikkuhus. Seammaláhkai, jos guovllu geavaheapmi lea nuppástuvvamin plánas ja Meahcceráddhehusas fuolakeahttá, de ii nuppástusa birasváikkuhus árvvoštallo.

Plánas sáhttet goittotge leat birasváikkuhusat almmá doibmiibidjanevttohusaidge. Plána sáhttá ovdamearkka dihte bukit ovdan áidalas meahcis odđa ja dehálaš dieđu, mii váikkuha almmolaš oaivilii, ja stivre nu mearrádusadahkkiid. Dahje ovdamearkka dihte, jos plánas eai evttot geasse-áigásaš meahccejohtolagaid adnojuvvon ráhkadagaid bajásdoallama, de sáhttá vuojáhat viidánit geahpedit guovllu luonduárvvuid ja meahcilundosašvuoda.

Plánain vurdet dábálačcat konkrehtalaš fidnuid – nugo ráhkadeami, goaivuma, luonduvalljodagaid geavaheami ávkin ded. Meahcceguovlluid ja luonddusuodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami plánemis ii dábálačcat leat ná, muhto máŋgii dilli lea aiddo nuppegežiid. Dikšun- ja geavahanplánaiguin lea figgamuš juksat buorre birasváikkuhusaid ollašuhtimiin meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid – guovllu meahcceluondu seailluheapmi, sámekultuvrra ja luonddue-aláhusaid oadjudeami ja maiddái guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

BVÁ-lága ”ulbmilin lea ovddidit birasbeliid vuhtiiváldima [ja] – – dasa lassin ovddidit siviilaolmuid, ovttastumiid ja eiseválddiid vejolašvuodaid oassálastit plánemii ja maiddái buoredit vejolašvuodaid heivehit oktii ulbmiliid ja oainnuid, go válmmaštallá plánaid ja prográmmaid” (Birasministeriija 1998). Meahcceráddhehus lea didolačcat ollašuhtán dán mihttomeari olles dikšun- ja geavahanplána gárvvistanáiggi nu, ahte lea gullan báikkálaš olbmuid ja čanasjoavkkuid dieđuid, oainnuid ja sávaldagaid. Logus 1.4 **Plánenproseassa** lea dárkilut govvádus oassálastin-proseassas.

21.2 Plána birasváikkuhusat

Plána vuodđuduuvvá suvdilis ovdáneami vuodđojurdagiidda nu, ahte dat figgá heivehit oktii ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekologalaš juksanmeriid. Čuovvovačcas suokkardallo sierra, mo plána váikkuha dáidda beliide.

21.2.1 Ekologalaš váikkuhusat

Muotkeduoddara meahcceuovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddusuodjalandilli lea čielggademiid vuodul dál viehka buorre ja plána vuolggasadjin lea, ahte dán buorre dili lea figgamuš guovlluin seailluhit. Dikšun- ja geavahanplánain lea figgamuš heivehit oktii meahcceuovllu sierra geavahanvugiid ulbmiliid ja nuppe dáfus meahcceuovloláhkii (62/1991) ja jekkiidsuodjalanláhkii (851/1988) sisagullevaš luonddusuodjalanulbmiliid nu, ahte luonddugeavaheami dagahan nuppástusat guovllu meahcceuovlolundai livče nu unnit go vejolaš. Earenoamážit luonduuviđadili dorvudeami ja ovddideami várás ovdanbukton doibmiibidjamat leat govviduvvon dárkkебut logus 5 **Luondu suodjaleapmi ja dikšun**.

Dálá luonddusuodjalandili seailluheami várás plána ii aivve árval aktiivvalaš seahkaneami guovllu áššiide dahje stuorra nuppástusaid dálá dillái.

Evttohuvvon avádatjuoguin ja dan vuodul stivremiin seailluhuvvo eanaš oassi áidalas meahcis ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu nu bures luonduuviđadilis go vejolaš ja oadjuduvvojit áitatuollásaš šlájaid ja direktiivašlájaid dihttonsajit, bessen ja čivgan. Hárvenaš ja áitatuollásaš šlájaid dihttoma ja lassáneami guovllus čuvvot Meahcceráđđehusa doaimmas geažos áigge.

Áidalas meahci luonduuviđadili seailluheami várás plánas árvaluvvo, ahte geasseáigášaš meahccejohtaluslobiid čavges mieđehanvuogádat jotkojuvvo. Olgobáikegottálaš olbmuide geasseáigášaš meahccejohtaluslobit eai dábálaččat mieđehuvvo, spiehkastahkan ovdamearkka dihte dutkamušprojeavttat. Boazodoalliid geasseáigasaš meahcceuodjimii plánas ii válđo bealli, dango sis lea dasa lágas ásahuvvon vuogatvuohta, go sii leat vealtameahttun boazodoallobargguin.

Čuovvun ja bearráigeahčeu leat dehálaš oassi plána mihttomeari postiivvalaš ekologalaš váikkuhusaid ollašuvvamis. Beaktilos čuovvumiin sáhttá áiggil reageret ii-sávahahti nuppástusaide, mat dáhpáhuvvet guovllu ekologalaš dilis.

Plána oktan guovllus gárvvistuvvon vuodđočielggadusain sáhttá lasihit álbumoga beroštumi guvlui. Oahpistemiin ja áššalaš ráhkadagaiguin sáhttá goittotge geahpedit johttiid birasváikkuhusaid, vaikko johttiid mearit lassánivččege.

Plána evttohusat dorjot guollenáiid lunddolaš lassáneami guollebivddu muddeini. Báhčaveaji čázádatviidodahkii gullevaš jávriid guollegilvimiid Anára guollešaddadanlágádusas jotket ovddeš geavada mielde. Čázádatguovllu siste dáhpáhuvvi sirdingilvimiid ulbmilin lea eamiguollešlájaid máhcaheapmi čáziide, main dat leat jávkan. Rávddu sirdingilvimiid Gáregasnjárgga lahkosa duottarjávriide jotket eana- ja meahccedoallosministerijja lohpeeavttuid mielde.

Bázahuš- ja boaldinmuorrafuolahušain geahpedit virkkosmahttingeavaheami vejolaččat vahátlaš váikkuhusaid guovllu luonduuviđadillái.

Boazoguohtumiid dilli meahci- ja jekkiidsuodjalanguovllus lea gitta boazodoalu siskkáldas ordnemiin: boazomeriin, lotnolas guodoheamis ja geavada guodohanbarggu ollašuhtimis. Plánas ii válđo bealli alimus suvdilis boazolohkui, dannego dat ii gula Meahcceráđđehusa bargguide. Boazoguohtumiid dili čuovvumis vástida Fuodđo- ja guollevaljodaga dutkanlágádus. Maid-dái plánaguovllu olggobeale eanageavaheamis – ovdamearkka dihte vuovdedoalu muorra-čuohppamiin – lea váikkuhus boazoguohtoneatnamiid dillái ja guođohandeddui. Plánaguovllu olggobealát eanageavaheapmi váikkuha boazodoalu guohtunordhemiidda ja sáhttá dakko bokte váikkuhit guođohandeddui maiddái plánaguovllus.

Meahccebivdolobiid vuvdet mearálaččat ja eriid mielde suvdilis geavaheami vuodđojurdagiid čuovvumiin. Rievssaha gárdebivddus ja luomečoaggimis šaddi ekologalaš vahágat leat unnit meahcci- ja jekkiidsuodjalanguovllus – earret lubmemii gullevaš geasseáigásaš meahccejohtalusa, masa plána bidjá čielga rájáid.

Huksen dihto vuodđojurdagiid vuodđul lea vejolaš meahcceuovllus. Jekkiidsuodjalanguovlluin huksen lea ásahusa (852/1988) mielde gildojuvvon.

Plána váikkuhusat daidda luonddutiippaide ja šlájaide, maid vuodđul guovlu lea válđojuvvon Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii

Muotkeduoddara meahcceuovlu gullá Natura 2000 -fierpmádahkii **Muotkeduoddara áidalas meahcci** (FI 1300202) -nammasaš Natura-guovlun, man sisä gullá maiddái Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu. Luonddutiippat ja šlájat, maid vuodđul guovlu lea válđojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, leat govviduvvon dán plána logus 2.

Stáhtaráđi mearrádus guovllu dohkkeheamis Natura 2000 -fierpmádahkii mearkkaša, ahte luonddusuodjalanolága (1096/1996) 65. ja 66. §:s ásahuvvon vuogatvuoh taváikkuhusat leat boahktan guovllus fápmui ja daid galgá čuovvut. Nu ahte jos dihto fidnu dahje plána jogo okto dahje vihkkekallon ovttas eará fidniguin dahje plánaiguin duođalágánit dovdomassii heajos-mahttá Natura-guovllu luondduárvvuid, de ferte prošeavtta ollašuhti árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Virgeoapmahaš ii oaččo miedehit lobi iige dohkkehít plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja gulaskuddanmeannudeapmi čájehit, ahte fidnu dahje plána dovdomassii heajos-mahttá Natura-guovllu luondduárvvuid (LsL 66 §). Ovddabealde máninnašuvvon luonddusuodjalanolága dárkuhan mearkkašanveara heajosmahttima šielbmá ja dan čuozaheapmi namalassii guovllu Natura 2000 -fierpmádahkii laktima vuoduštan luondduárvvuide dakhá vejolažžan guovllu virolaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanoláhkii vuodđuduvvi ollašuhtimis oktatdáhpáhusain ii eará čuovo.

Luonddudirektiivva (92/43/ETY) 6. artikhala seadáhusain gávnahuvvo, ahte luonddutiippa oasis suodjaleami dássi lea oiddolaš, go (Natura 2000 -guovlluid – 2000, s. 19)

- dan lunndolaš lávdanviidotat ja guovllut, main dat dihtto, leat stáđđásat dahje viidáneamin
- earenoamáš ráhkadat ja earenoamáš doaimmat, mat leat dárbašlaččat dan seailluheami dihte guhkes áigegaskkas, leat juo dál leamin ja seilot boahttevuodas, mii lea duođalágánit ovddalgihtii oaidnimis
- guovllu lunndolaš šlájaid suodjaleami dássi lea oiddolaš.

Stáhtarádi mearrádusas (Vn 20.8.1998) lea iešguđet Natura-guovllu buohta meroštallon suodja-leami ollašuhtinvuohki namuhemiin lága, man mearrádusaíd čuovvumiin oadjuduvvojít dat luondduárvvut, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. **Muotkeduoddara áidalas meahcci** -nammasaš Natura-guovllu ollašuhtinvuohkin meahcceguovllus lea meahcceguovloláhka (62/1991).

Guovllu geavaheapmi ja dikšun mearuštuvvá meahcceguovlolága ja maiddái dikšun- ja geavahan-plána vuodul. Natura-guvlui sisagullevaš Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea ollašuhtton nu, ahte das lea vuodđuduuvvon luonddusuodjalanolága mielde gustovaš suodjalantuovlu. Guovllu ollašuhtinvuohkin lea luonddusuodjalanoláhka. Meahcceguovlolágas ja luonddusuodjalanolágas leat meroštallon mihttomearit, mat stivrejít guovllu geavaheami. Natura-mearrádus ii buvtte dáidda áššiide geavadis makkárge nuppástusa. Dát lea gávnahuvvon maiddái om. stáhtarádi mearrádusas ovdamearkka dihte guollebivvdu, meahccebivvdu ja eará luondduealáhusaid hárrai. Meahcceguovlolága ja luonddusuodjalanolága ulbmiliid ollašuhti dikšun- ja geavahanplánain ii áitojuvvvo guovllu luonddutiippaid ja šlájaid oiddolaš suodjaleami dássi.

Guovllu dáláš geavaheapmi ii áitte daid luonddutiippaid ja šlájaid, maid vuodul Muotkeduoddara áidalas meahcci (FI 1300202) lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlo-fierpmádahkii. Dasa lassin plána oadjudá Natura-fierpmádaga luonddutiippaid ja šlájaid seailuma dás duohkoge earret eará meahccevuojášeami stivremiin, boaldinmuora váldima stivremiin, áššágullevaš oahpistan- ja bálvalusrusttegiiguin, guovllu luonddudili čuovvumiin ja bearráigeahčuin.

Oktiigeassun sahttá gávnahit, ahte plána ovddida **Muotkeduoddara áidalas meahcci** -nammasaš Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma. Go ná lea, de plána lea dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvama.

21.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat

Visot birasváikkuhusain lea sosiálalaš bealli. Dávjá lundai ja huksejuvvon birrasii čuohcci váikkuhusat albmanit eahpenjuolgga sosiála váikkuhussan. Sosiálalaš váikkuhusat árvvoštaljojít, vai sáhtašii čilget ja ávaštallat guovllu olbmuid eallima kvalitehtti ja guovllu ovdáneapmái čuohcci nuppástusaid, árvvoštallat ja einnostit servoža ja guovllu návcca vuogáiduvvat nuppástuvvi diliide, árvvoštallat nuppástusaid mearkkašumi sierra oassebeliide, váldit vuhtii ja heivehallat fidnus šaddi ruossalasvuodaid ja plánet hehtehusaid geahpedeami áiggil ja diđolaččat. Go sosiála váikkuhusaid suokkardallet, de lea dehálaš čielggadit maiddái dan, geaidda váikkuhusat čuhcet. (Birasministerija 1998)

Muotkeduoddara meahcceguovllus deattu oažžu sámekultuvrra ja boazodoalu ja eará luondduealáhusaid fidnodoaimma vejolašvuodaid sihkkarastin. Guovlu lea plánas juhkojuvvon vánddar-deami stivrema ektui áhpásmahttin- ja boaittoavádahkii. Dát juohku mudde virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid nu, ahte boaittoavádahkii eai ođđa virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat boade. Plánas eai gáržžit báikkálaš olbmuid ealáhusdoibman- eaige virkkosmuvvanvejolašvuodaid dálá dili ektui. Báikkálaš olbmuid ruovttudárbomeahccebivdo, -guollebivdu ja -čoaggin ja maiddái boaldinmuorraváldin ožžot joatkašuvvat nugo ovdal plánage.

Suoma vuodđolágas (731/1991) dáhkiduvvo visot suopmelaččaide ealáhusdoaimma friddja-vuohta, man birra ásahuvvo dárkkebut lágas ealáhusa fidnodoaimma vuogatvuodas (122/1919) ja maiddái eanageavahanlágain (nugo lágas 1378/2004 ja ásahusas Meahcceráđđehusas, meahcce-johtaluslágas 1710/1995, boazodoallolágas 848/1990, meahccebivdolágas 615/1993 ja guolle-bivdolágas 286/1982). Meahcceguovlollága (62/1991) oppalašvuoduštusain gávnannahuvvo, ahte ”meahcceguovlluin ii leat dárkuhus gáržžedit dálá návddašanvuoigatvuodaid” (SII 42/1990). Go ná lea, de Meahcceráđđehus galgá meahcceguovloplánemis váldit vuhtii báikkálaš olbmuid visot lágasásahuvvon vuogatvuodaid bargat boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin.

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea sápmelaččaid ruovttuguovllus. Plána dahká vejolažžan sápmelaččaide vuodđolágas dáhkiduvvon vuogatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra maiddái meahcceguovllus. Meahcceráđđehus ráđđadallá plána dasa gullevaš ráđđa-dallangeatnegasvuoda mielde sámedikkiin.

Váikkuhusat boazodollui

Boazodoalu geavada ordnemat leat boazodoallolága (848/1990) mielde bálgosiid bargun iežaset hálddahušguovlluin. Meahcceráđđehus ii ná stivre – iige sáhte stivret dan, gii oažžu bargat boazodoaluin meahcceguovllus. Meahcceráđđehus šiehttá geavada áššiid ollašuhttimis – ee. boazodoalloarjjabáikkiid vuodđudeamis ja sajáiduhttimis plána evttohusaid mielde – álo bálgosiiguin, ii ovttat olbmuiguin. Eará luondduealáhusaid odđa doarjjabáikkiid birra Meahcceráđđehus gullá ovto bálgosiid ja maiddái dárbbu mielde ág. gieldda guollebivdoráđđadallangotti ja fuodđo-gáhttensearvvi.

Boazodoalu oaidninvuohki lea plána válđojuvvon vuhtii čadahanvuodđojurdagiin – nuppiid sániiguin plána ii sisdoala dakkáraš evttohusaid, mat heajosmahtašedje boazodoaluin bargan-vejolašvuodaid. Boazodoalu vejolašvuodaid eai goittotge plánain buorit nu, ahte dát buorádusat buvttašedje mearkkašahtti ráđđehusaid áidalas meahci eará stáđasman ja lágasásahuvvon geavahanvugiide. Boaittoavádat gokčá stuorámus oasi áidalas meahci viidodagas. Maiddái virkkosmahttinavádat lea stuorra oasi jagis measta ollásit boazodoalu anus. Johtaleapmi ii plána mielde oaččo dovdomassii hehttet bohccuid iige guovllu eará ealliid. Mohtorfámuin johtima stivremiin adnojuvvon máđiijaide, lohpepolitihkain, beaktulis bearráigeahčuin ja virkkosmahttingeavaheami huksema čohkkemiin (bálgáiguin, ráhkadagaiguin ja áššáigullevaš oahpistemiin) stivrejuvvo eanaš oassi mohtorgielkkáin johtti lustageavaheaddjiin boazodollui dehálaš guovlluid olggobeallái.

Plána evttohuvvon avádatjuoguin – ja dan oktavuodas velá bearráigeahčuin – sihkkarastet boazodoalu doaibmavejolašvuodaid ja seailuma sámekultuvrra vuodđun guhkes áigegaskkas: viiddis guovluide eai ráhkut maidege, ja meahccejohtaluslobiid máđiijaid olggobeallái mieđehit mearálaččat. Olles áidalas meahcci lea boazodoalloguovlu dás duohkoge, ja eanaš oasi jagis dasa čuohcá hui unnán eará geavaheapmi. Giđa mohtorgielkásesonjja olggobealde guovllu virkkosmahttingeavahus lea hui unni ja čohkiida sesonjjasge Meahcceráđđehusa riikkadási mohtorgielkámáđiijai, guovllu máttanuorteoassái.

Mávssuvuloš turismadoaibma lea plána ráddjejuvvon smávisin ja lohpegeatnegassan. Fitnodatdoalliin, geat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhttá lohpi válđojuvvot eret gaskan turismasesonjja, ja sidjiide lohpi sáhttá ollásit báhcet mieđekahttá čuovvovaš sesonjji. Mohtorgielkávuoyašeapmi ohcejohkalaččain ja anárlaččain lea ruovttugielddaset siste lágasfápmuduvvон vuogatvuohta. Iešráđálaš beanageassastatdoibmii Meahcceráđđehus ii dálá dilis sáhte seahkanit muđui go stobuid geavaheami buohta, dannego iešráđálaš beanageassastatvuoyašeapmi lohkko-

juvvo juohkeolbmovuoigatvuohtan. Seammaláhkai lea ášsi meaccesihkkelastima ja riidema ektui. Plánas eai evttot mohtorgielkávuosaami ráddjenguovlluid vuodđudeami áidalas meahccái.

Maiddái meahccebivdu beatnagiin sáhttá dagahit manahusaid boazodollui. Meahccebivdolohpeordnemiidda ja beanaguovlluide guoskevaš čanasjoavkočoahkkimiin leat soahpan guovlluid, main bivdobeatnaga geavaheapmi lea lobálaš. Guovlluid šihttet boazodoalu dárbbuid vuhtii váldimiin.

Meahcceráddhehus čuovvu geažos áigge spirenáliid ovdáneami ja raportere ássojuvvon goaskin-revirain ja girdinnávccalaš čivggain birasministerijai. Eará spiriid reporteremis vástida Fuodđoja guollevaljodaga dutkamušlágadus. Goaskima ovddas buhtadusaid boazodollui máksá birasministerija ja eanastuorraspiriid boazodollui dagahan vahágiid eana- ja meahccedoallosministerija.

Váikkuhusat eará luondduealáhusaide

Plána oadjuda boazodoalu lassin maiddái luondduealáhusaid doaimma uhcemustá seamma dásis go meahcceuovlolága (62/1991) fápmui boađedettiin, ee. eanageavaheami ja meahccejohtalus stivremiin. Virkkosmahttingeavaheami vejolaš odđa ráhkadagat čohkkejuvvoit virkkosmahttinavádahkii. Meahcceráddhehus ii hukse odđa ávdin- dahje várrenstobuid odđa sajiide. Guovlu sealu geainnoheapmin ja guovllus johtin stivrejuvvo nu, ahte olgobáikegottálaš olbmot sáhttet almmá báikegottálaš ofelačča vuoašit mohtorgielkkáin dušše mohtorgielkávuojáhagaid ráigge. Geasse-áigge ovddemustá dušše báikegottálaš olbmot sáhttet johtit guovllus meahccefievrruiguin ja siige dušše dihto vuojáhagaid ráigge. Plánas lea várrejuvvon luondduealáhusaid fidnodoaibmiide råddejuvvon vejolašvuhta doarjabáikki fidnemii meahcceuovlui. Dasa lassin plána dakhá vejolažjan báikkálaš olbmuid boaldinmuora fidnema ja dakko bokte dákida iežas oasis luondduealáhusaiguin bargama.

Váikkuhusat virkkosmahttingeavahussi

Plánas evttohit virkkosmahttingeavaheami oasis, ahte virkkosmahttingeavaheami odđa ráhkada- gaid eai hukse. Guovllu dálás bálvalusráhkadagaid bisuhit ovddeš mearis ja virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid, bálgáid ja gielkájohtolagaid nu, ahte kvalitehtadássi sealu. Plána evttohusaid ollašuvvan mearkkaša, ahte meahcceuovllu virkkosmahttingeavahus ii plána fámusbissunáigges lagas boahttevuodas dovdomassii lassán. Liiggás stuorra johttimearit eai ná bilit guovllus virkkosmuvvi olbmuid meahccefievrruiguin ja áidalas meahcci bissu luodđuláganin maiddái virkkosmahttingeavahusa sosiála mearkkašumis.

Áhpásmahettingeavaheaddjiide eai mieđet geasseáigášaš meahccejohtaluslobiid. Visot mágssuvu- loš turismadoaibma lea sakka kontrolla vuolde, smávis ja lohpegeatnegas. Lohpepolitihka dasa lassin čavgejít plána evttohusaid mielde dárbbu vuodul. Turismafitnodatdoalliin, geat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhttá lohpi váldot eret gaskan turismasesonja, ja lohpi sáhttá báhcet mieđekahttá ollásit čuovvovaš áigodahkii.

Beanageassastatdoibmii, mii lea gávpedoaibma, Meahcceráddhehus lea mieđehan muhtin fitnodatdoalliide lobiid Anára ja Ohcejoga guovlluid gielkámáđiijaide. Dan sadjái iešráđálaš beanageassastatdoibmii Meahcceráddhehus ii dálá dilis sáhte seahkanit, dannego dat lohkkojuvvo juohkeolbmovuoigatvuohtan. Beanageassastagain johtima njuolggadusaid galggašii čielggadit vejolaš láhkaásahannuppástusaid várás. Beanageassastatdoibma ii sáhte boazodoalloguovllus leat juohkeolbmovuoigatvuhtii vuodđuduvvi doaibma, dannego beanageassastagain johtaleapmi lea

lassánan ja danin gáibiduvvo čielgasut láhkaásahaheapmi dán johtinvuogis. Seammaláhkai lea iešrádálaš meahccesihkkelastima guovdu. Dáid johtinvugiid lea figgamuš goittotge oahpistemiin ja čuvgehusain stivret dálá gielká-, njealjejuvllat- ja meahccevuojáhagaide. Čáhcemášengirdimiidda meahccejávrriide Meahcceráđđehus ii dálá dilis sáhte seahkanit, dannego áibmojohtaluslága (281/1995) mielde seaivun rabas čáhceviidodahkii gaskaboddosaččat lea lobálaš. Gaskaboddosaš lea visot johtalus, mii ii leat almmolaččat čadnojuvvon áigemeriide.

Váikkuhusat sámekultuvrii

Sámedikki, birasministeriija ja Meahcceráđđehusa gaskasaš ságastallamiin ja dasa lassin sámedikki ja birasministeriija ráđđadallamiin leat boahztán dán logu oasis dan oaivilii, ahte sámediggi lea kulturiešráđđenlága (974/1995) ollašuhti orgánan rivttes oassebealli gárvvistit meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkuhusaid árvvoštallama dan oasis go suokkardallet plána váikkuhusaid sápmelaččaide. Sámedikki árvvoštallan-oassi lea plána laktigin (Lavtta 2).

21.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat

Suoma áidalas mehciin lea riikkaekonomalaš imagomearkkašupmi. Riikkaidgaskasaš suodjalang-geatnegasvuodaid ollašuhttimis mehciin lea dehálaš oassi earret eará daid viidodaga geažil. Plána ekonomalaš váikkuhusaid suokkardallan vuolgá goittotge guovloekonomijja oaidninvuogis. Olles riikka ekonomijjai plánas ii leat oalle stuorra mearkkašupmi, dannego olles riikka beales dehálaš čovdosat – nugo ruvkedoaimma stivren – lea váldon sisá jo meahcceuovloláhkii (62/1991).

Plána vuodđuduvvá suvdilis ovdáneami vuodđojurdagiidda nu, ahte dat figgá heivehit oktii ekonomijja-, sosiála-, kultur- ja luonddárvvuid. Dat, mo dát oktiiheiveheapmi lea dahkkon, váikkuha geavasis plána ekonomalaš váikkuhusaide. Ekonomalaš suvdilvuhtii figgamis vuohkin evttohit luondduturismma ráhkadagaid ja oahpisteami bajásdoallama, birrasa seastima ja báikkálaš ekonomijja doarju oahpistandoibmii návccaid bidjama ja maiddái luondduealáhusaid vejolašvuodaid sihkkarastima.

Nugo sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusaid árvvoštallama oktavuođas gávnnahuvvui, de plánas eai gáržžet báikkálaš olbmuid ealáhusdoibmavejolašvuodaid dálá dili ektui. Dán dihte plánas eai leat ekonomalaš váikkuhusat guovllu ealáhusaide, muhto jos ealáhusaid gánneheapmi nuppástuvva, de dat dáhpáhuvvá juoga nu eará sivas.

Guovllu geasuhannávcia seailluheapmi nu, ahte bajásdollet bálvalusráhkadagaid ja luondduviđádili, buktá eahpenjulges boađuid guovllu turismafitnodatdoalliide (ovdam. fanas- ja girdinsáhtašeamit, gávppit, idjadeapmi, oahpistandoiba). Dasa lassin dat, ahte turismafitnodatdoalliide várrejít vejolašvuoda gaskaboddosaš vuoinjastansajiide ráddjejuvvon guovlluin, dáhkida iežas oasis guovllu turismii vuodđuduvvi ealáhusadoaimma.

Láhkaásahaami (ee. meahccejohtaluslága 1710/1995, boazodoallo- ja luondduealáhuslága 45/2000, meahccebivdolága 615/1993, guollebivdolága 286/1982 jne.), sosiálapolitika, márkaniid ja bearráigeahču nuppástusat váikkuhit dovdomassii sierra ealáhusaid gánnehahti doibmii ja dakko bokte maiddái áidalas mehciid atnui. Dannego dáidda áššiide ii plánain sáhte váikkuhit, de leat oaiivvildan, ahte ii leat jierpmálaš čadahit ekonomalaš váikkuhusaid ášševuđolaš dahje viiddis analysa.

Váikkuhusat boazodollui

Plána ii heajosmahte boazodoalu vejolašvuodaid dálážis. Plánas deattuhit boazodoalu fidno-doaimma mearkkašumi guovllu bálgosiid boazodoalliide, geat maiddái fidnejit mearkkašahti oasi bearrašiideaset birgenlágis luondduealáhusain.

Hárehis mohtorgielkávuojašeapmi ja beanageassastatdoaibma earenoamážit loahppagiða sáhttet dagahit fuopmášahti hehttehusa ja vahága boazodollui, go biđgejtit ealuid ja ruohtahit čoavjjet-áldduid. Dás šaddet liigegolut boazodollui.

Ráhkadagat ja plána mielde gustovaš čavges lohpepolitihkká ráddjejít virkkosmahttingeavaheaddjiid johtima eanaš oasis áidalas meahcis ja earenoamážit boazodollui dehálaš guohton-etnamiin, mii doarju boazodoalu. Boazodoallit dorvvastit guovllus jođedettiin muhtin muddui Meahcceráđđehusa ávdinstobuide earenoamážit ráfalaš áigges dahjege golggotmánus njukčámánnui. Maiddái dát geavat lea dihto eavttuiguin – earenoamážit mángga jándora geavaheami hárrai – nannejuvvon plánas. Plána evttohusaid ja ávžžuhusaid doibmiibidjan dáhkida boazodoaluin bargama vejolašvuodaid maiddái boahttevuodás.

Váikkuhusat virkkosmahttingeavahussii

Luondduturisma ja márssuvuloš prográmmabálvalusfálaldat lea oassi báikkálaš olbmuid birgenlágis. Eanaš oassi Ohcejoga ja Anára turismadietnasis čoggo goittotge eará sajiin go Muotke-duoddara meahcceguovllus. Smávitlágan stivrejuvvon gávppálaš luondduturisma heive meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid mielde Muotkeduoddara meahcceguvlui. Muotkeduoddara áidalas meahci gievrramus geasuheaddjin virkkosmahttingeavaheami beales sáhttá atnit guovllu meahci-lundosašvuoda, geainnohisvuoda ja vátna bálvalusrusttegiid. Plánas guovllu lea figgamuš ainge seailluhit meahccevánddardanguovlun nu bures áidalas meahccin go vejolaš. Plána evttohusaid mielde gustovaš avádatjuohku ja dan vuodul gustovaš infrastruktuvra- ja lohpepolitihkka oadjuda árbevirolaš ealáhusaid ja báikegotti olbmuid vuogatvuodaid, mii doarju meahcceguovllu lagas-giliid ássangelbbolažjan bissuma.

Plánas gárvvistit čielga doaibmanjuolggadusaid gávppálaš ja mohtorfámolaš luondduturismii, mainna ovddidit ealáhusa ahtanuššama, bargovejolašvuodaid ja dohkálašvuoda boazodoalu ja eará luondduealáhusa doaibmiid gaskavuodás. Dalle visot oassebeliid oktasaš intreassan lea meahcceguovloresurssa bisuheami nu bures luondduviđádilis go vejolaš.

Guovllu virkkosmahttingeavaheami ekonomalaš váikkuhusat dovdojít buot ovddemusas turismaboahntun ja bargosadjin, ofelaččaid bálkán, prográmmabálvalus-, lohpe-, idjadan- ja vuovdin-boahntun Meahcceráđđehussii, báikkálaš fitnodagaide ja johtalusfitdodatdoalliide ja maiddái vearroeuron ja seastun Ohcejoga ja Anára gildii.

21.3 Oktiigeassu ja boadusoavilat

Meahcceráđdehus čuovvu plánemis visot gustovaš lágaid ja ásahusaid ja maiddái figgá leat evtto-husain vuoggalaš. Meahcceuovloplánema vuolggasadjin lea meahcceuovloláhka (62/1991) ja dan vuodul gustovaš meroštallan áidalas mehciin. Meahcceráđdehus dovddasta sápmelaččaid vuodđolágalaš vuogatvuodaid iežaset kultuvrii gullevaš ealáhusaid fidnodoibmii ruovttuguovllu-steaset. Guovllus ožzot deattu boazodoalu ja luondduealáhusaid ja maiddái sámekultuvrra dorvudeapmi. Muotkeduoddara meahcceuovllus lea dehálaš mearkkašupmi earenoamážit lagasgiliid ássiid birgeláhkái, kultuvrii ja virkkosmahttindoibmii.

Muotkeduoddara meahcceuovllu ja dasa gullevaš Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun-ja geavahanplána ii dovdomassii nuppástuhte guovlluid geavaheami dahje luonddusuodjalalandili iige meahccelundosašvuoda. Plána válodgeaddu leage iešguđetlágan áitagiid eastadeamis ja daida ráhkkaneamis, vai meahcceuovlolága váldochmilat dahjege juksanmearálaš birasváikkahuusat ollašuvvet maiddái guhkes áigegaskkas. Plána figgá seailluhit dáláš ealáhusaid, sihkkarastit daid vejolašvuodaid ja šaddadit ođđa suvdilis luondduturismavejolašvuodaid. Avádatjuohku lea guovddášbargoneavvu virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma gurgalahttimis nu, ahte áidalas meahcci bissu áidalas meahccin maiddái boahttevuodas. Plána ii buvtte čiekjalis nuppás-tusaid Ohcejoga ja Anára kultuvrralaš ja sosiálalaš dillái dahje eallindiliide dan dili ektui, mii leai ovdal meahcceuovlolága. Go ná lea, de plána evttohusat ovddidit iežaset oasis eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) mihttomeriid ollašuvvama ja dasa lassin daid ulbmiliid ollašuvvama, maid stáhtarádi prinsihpamearrádus dien namalas lága vuodul lea ásahan guovluidegeavaheami riikka-viidosáš juksanmeriid birra.

Luonddusuodjaleami oaidninvuogis plána vejolašvuodat ovddidit Muotkeduoddara meahcceuovllu ja ná muhtin muddui maiddái Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga luonduárvvuid sealuma.

Dikšun- ja geavahanplánas ásahuvvojit guovllu dikšumii ja geavaheapmái ulbmilat, vuodđo-jurdagat ja ráddjehusat. Plánema oktavuođas čađahuvvon guovllu dálá dili kárten dahká vejolažžan juksanmearálaš birasváikkahuusaid ollašuvvama čuovvuma boahttevuodas. Ohcejoga ja Anára ovttasbargojoavkkuin ja guovllu bálgosiin lea guovddášrolla čuovvumis. Lea dehálaš, ahte maiddái báikkálaš ássit ja eará čanasjoavkkut sáhttet oassálastit plána ollašuvvama čuovvumii ja ahte sis lea vejolašvuhta váikkahuit plána lassin dan ollašuhttimii. Bearráigeahčču lea dehálaš oassi plána evttohusaid doibmiibidjamis ja čuovvumis. Bearráigeahččui galgá čujuhit doarvái resurssaid.

Gáldut/Girjjálašvuohta

Prentosat

Aikio, M.-S. 2005: Deanu- ja Ohcejohlegiid kulturinventeren / Tenon- ja Utsjoenlaaksojen kulttuuri-inventointi. Loahpparapoarta. – Sámi museum & Saamelaismuseosäätiö 2003–2004.

Airaksinen, O. & Karttunen, K. 2001: Natura 2000 -luontotyyppiopas. 2. divvojuvvon preantus. – Suoma birasguovddáš. Ympäristööpas/Birásrávagihppa 46. 194 s.

Anára guolástanguovlu 2007: Inarin kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma / Anára guolle-bivdoguovllu geavahan- ja dikšunplána. – 25 s.

Birasministeriija 1992: Arvokkaat maisema-alueet / Divrras duovddaoainnusguovllut. – Smieht-tamuš 66/1992. Birasministeriija, birassuodjalanossodat.

— 1998: Ohjeet suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista / Rávvagat plánaid ja prográmmaid birasváikkusuaid árvvoštallamis. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat. 37 s.

— 1999: Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotus / Natura 2000 -fierpmádaga Suoma árvalus. – Suomen ympäristö / Suoma biras 299. Helsset. 111 s.

— 2002: Ohjelma luonnon virkistyskäytön kehittämiseksi / Prográmma luondu virkkosmahttin-geavaheami ovddideami várás. – Suomen ympäristö / Suoma biras 535. Guovlluid geava-heapmi. Helsset. 48 s.

— 2007: Luonnon puolesta, ihmisen hyväksi. – Suomen ympäristö / Suoma biras 35/2007. Helsset. 162 s.

Elo, T. & Magga, P. (doaimm.) 2007: Eletty, koettu maisema. Nákökulmia saamelaiseen kulttuuri-maisemaan / Ellojuvvon, vásihuvvon duovddaoainnus. Oaidninvuogit sápmelaš kultur-duovdagii. – Suomen ympäristö / Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.

Eurohpá ovttastumiid rádi loddeditdirektiivva / Euroopan unionin lintudirektiivi 79/409/ETY.

Eurohpá ovttastumiid rádi luondodirektiivva / Euroopan unionin luontodirektiivi 92/43/ETY.

Gröndahl, K. 2005: Riekonmetsästyksen ekologinen ja sosiaalinen kestävyys Ylä-Lapissa metsästyskaudella 2001–2002 / Rievssatbivddu ekologalaš ja sosiálalaš suvdilvuohta Davvi-Sámis meahccebivdoágodagas 2001–2002. Ohppočajánasbargu. Roavvenjárgga ammáttalaskuvla, Luonduvalljodat- ja birassuorgi, vuovdedoalu oahppoprográmma. 140 s.

— & Stolt, E. 2006: Riistanhoito ja metsästys / Fuodđogáhatten ja meahccebivdu. – Girjiis Stolt, E. (doaimm.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikan-nimistö / Báíšduoddara meahcceuovllu ja Geavu luonddumeahci luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luondu-suodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 161: 114–130.

- Hallikainen, V. 1998: The Finnish Wilderness Experience. – Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágadusa diedáhusat 711. 288 s.
- 2001: Erämaat Suomessa / Áidalas meahcit Suomas. – Girjjis Kangas, J. & Kokko, A. (doaimm.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen / Vuovddi sierra geavahanvugiid árvoháhkan ja oktiiveiveheapmi. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágadusa diedáhusat 800.
- Hamari, P. 2003a: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 1 / Anár Muotkeduoddarar, Bealdojohka 1. Esihistoriallisem pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologiija ossodaga arkiiva.
- 2003b: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 2 / Anár Muotkeduoddarar, Bealdojohka 2. Esihistoriallisem pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologiija ossodaga arkiiva.
- 2003c: Inari Muotkatunturit, Tievajarvenpolku / Anár Muotkeduoddarar, Dievvájávrrebálggis. Esihistoriallisem pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologiija ossodaga arkiiva.
- 2003d: Inari Muotkatunturit, Tievajarvi / Anár Muotkeduoddarar, Dievvájávri. Esihistoriallisem pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologiija ossodaga arkiiva.
- Helle, T. 2006: Poronhoito ja muuttuva ilmasto / Boazodoallu ja nuppástuvvi dálkkádat. – Girjjis Nikula, A. & Varmola, M. (doaimm.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? / Dálkkádatnuppástus Lappis. Vuhttojítgo nuppástusat, vuogáiduvvago luondu? Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.
- & Aspi, J. 1983: Effects of Winter Grazing by Reindeer on Vegetation / Bohccuid dálveguođoheami váikkuhusat šaddogearðái. – Oikos 40: 337–343.
- , Kajala, L., Niva, A. & Särkelä, M. 1997: Poron laidunnuksen vaikutus tunturikoivikoiden rakenteeseen / Bohcco guođoheami váikkuhus lagešvuvddiid ráhkadahkii. – Girjjis Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajärvi, H. (doaimm.) 1998: Poron laidunnuksen vaikutus metsä- ja tunturiluontoon / Bohccuid guođoheami váikkuhus vuovde- ja duottarlundai. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágadusa diedáhusat 678: 132–141.
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (doaimm.) 1998: Retkeilykasvio. / Šaddogirji vánnddardeaddjiide. 4. ollásit oðaduvvon preanttu. – Luonddudiedalaš guovddášmuseo, Šaddomusea, Helsset. 656 s.
- Itkonen, P. 2006: Ilmastonmuutos ja Lapin luonnon suojojelualueet / Dálkkádatnuppástus ja Lappi luonddusuodjalanguovllut. – Girjjis Nikula, A. & Varmola, M. (doaimm.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? / Dálkkádatnuppástus Lappis. Vuhttojítgo nuppástusat, vuogáiduvvago luondu? Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.

Jernström, A. M. 1874: Material till finska Lappmarkens geologi / Materiála Suoma beale Sámi-eatnama geologijjas. 1. Utsjoki och Enare Lappmarker / Ohcejoga och Anára Sámieatnamat. – Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk / Suoma luondu ja álbmot -diedáhus 21: 93–229.

Johansson, P., Perttunen, V. & Maunu, M.: Muotkatunturin erämaa / Muotkeduoddara áidalas meahcci. – Ii almmustahhton. 13 s.

Jääskö O. 2001: Paliskunnan vuorovaikutteinen porotaloussuunnitelma. Lähtökohtia ja ehdotuksia paliskunnan suunnittelun ja vuorovaikutuksen kehittämiseen / Bálgosa lotnolas-váikkoheddji boazodoallopplána. Vuolggasajit ja evttohusat bálgosa plánema ja lotnolas-váikkuhusa ovddideapmái. Lappi universiteahhta 62 s.

Kaipiainen, H., Kemppainen, E., Peltonen, S.-L. & Alanen, A. (doaimm.) 1997: Uhanalaisuuden arvointiperusteet / Áittavulošvuoda árvvoštallanvuoduštusat. – Suomen ympäristökeskuksen moniste / Suoma birasguovddáža máŋggus 68. Suoma birasguovddáš, Helsset. 79 s.

Kallio, P., Laine, U. & Mäkinen, Y. 1969: Vascular Flora of Inari Lapland 1. Introduction and *Lycopodiaceae–Polypodiaceae*. – Rep. Kevo Subarctic Res. Stat. 5: 1–108.

Kalpio, S. & Bergman, T. 1999: Lapin perinnemaisemat / Lappi árbevirolaš duovddaidnosat. – Alueelliset ympäristöjulkaisut / Guovloguovdilis birasprentosat 116. Lappi birasguovddáš & Meahcceráđdehus. 236 s.

Kangas, L. 2006: Metsäkanalintujen metsästys Pohjois-Suomessa. Metsästyskuolleisuus, metsästyksen valikoivuus ja kestävyys / Eanalottiid meahccebivdu Davvi-Suomas. Meahccebivdo-jápmu, meahccebivdu válljenváikkahuus ja suvdilvuhta. Kala- ja riistaraportteja / Guolle-ja fuodđoraporttat 378. Fuodđo- ja guollevaljodaga dutkamušlágadus. 30 s.

Kankaanpää, J. 2002: Arkeologia/Arkeologija. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö / Dárvvatvári meahcceguovllu ja Leahteseanu–Vuottesjoga jekkiidsuodjalanguovllu luondu ja geava-heapmi. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalan-prentosat. Sarja/Ráidu A 140: 86–94.

— & Rankama, T. 2005: Early Mesolithic Pioneers in Northern Finnish Lapland. – Girjjis Knutsson, H. (doaimm.): Pioneer Settlements and Colonization Processes in the Barents Region. Vuollerim Papers on Hunter-gatherer Archaeology. Vol 1. s. 109–161.

Kauhanen, H. 2004: Kasvillisuus ja kasvisto / Šaddogeardi ja šattut. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammutinjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gálđoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144: 23–35.

Korhonen, P. 2004: Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa vuonna 2003 / Smávvafuodđuid meahccebivdu Davvi-Suomas jagis 2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodđoraporttat 326. Fuodđo- ja guollevaljodaga dutkamušlágadus. 65 s.

Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1994: Pohjois-Lapin kiinteät muinaisjäännökset / Davvi-Sámi bissovaš dološ bázahusat. – Julkaisu/Preantus 136, sarja/ráidu A. Lappi guovlolávvalihttu, Roavvenjárga.

Kumpula, J. 2003: Metsänkäsittelyjen vaikutukset porolaitumiin / Vuovdelihkahallama váikkuhusat boazoguohtoneatnamiidda. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodđoraporttat 286. Fuodđo- ja guollevalljodaga dutkamušlágadus. 60 s.

—, Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat / Suoma boazodoallogouvllu dálveguohunvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodđoraporttat 93. Fuodđo- ja guolledutkamuš. 42 s. + laktagat.

—, Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat / Suoma boazodoallogouvllu geasseguhtonvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodđoraporttat 152. Fuodđo- ja guolledutkamuš. 40 s. + laktagat.

—, Fielitz, U. & Colpaert, A. 1999: Porojen laidunten käyttö Pohjois-Lapissa. GPS-seuranta ja satelliittikuvatulkinnat laidunten käytön tutkimisessa / Bohccuid guoh toneatnamiid geavaheapmi Davvi-Sámis. GPS-čuovvun ja satelliittagovvadulkomat guoh toneatnamiid geavaheami dutkamis. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodđoraporttat 150. Fuodđo- ja guolledutkamuš, Gámas. 31 s.

—, Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004: Poronhoitoalueen pohjoisimman osa (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusinventointi vuosina 1999–2003 / Boazodoallogouvllu dävimus oasi (13 bálgosa) dálveguoh toneatnamiida odđainventeren jagiin 1999–2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodđoraporttat 303. Helsset. 39 s. + laktagat.

Köngäs, U. 2006: Muotkatunturin erämaa-alueen kulttuurihistoriallinen selvitys / Muotkeuduoddara meahcceguvllu kulturhistorjjálaš čielggadus. Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. – Dutkamušraporta 4. Helsset universiteahhta & Meahceráddhehus. 124 s.

— 2008: Virkistyskäytön vaikutus Muotkatunturin erämaa-alueen ja Pallas–Ounastunturin alueen muinaisjäännöksiin / Virkkosmahttingeavaheami váikkuhus Muotkeduoddara meahcceguvllu ja Bállás–Ovnnesduoddara guovllu dološbázahusaide. – Pro gradu -tutkielma/ dutkkalmas. Helsset universiteahhta, Kultuvrraid dutkamuša lágádus, arkeologiija oahppoávnnas.

Lapin Kansa 16.4.2008: Petovahingot luvataan korvata täysimääräisinä / Spirevhágiid lohpidot buhtadit dievasmearálaččat.

Lappi lihttu / Lapin liitto 2005: Pohjois-Lapin maakuntakaava / Davvi-Sámi eatnangottelávva. Duovddaoainnusčielggadus juovlamánnu 2005. – 104 s.

— 2006: Pohjois-Lapin maakuntakaava / Davvi-Sámi eatnangottelávva. Anár–Soađegilli–Ohcejohka. Čilgehus. 183 s.

Lehtola, T. 1998: Kolmen kuninkaan maa, historian Inari / Golmma gonagasa eana, historjjálaš Anár. – Gummerus kirjapaino Oy. 495 s.

Magga, P. 2003: Sápmelaš kulturbirasprógramma. Ovdačielggadus. – Deaddilkeahttá. Sámediggi.

Magga, P. 2007: Birrasis. Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen saamelaisosion loppuraportti / Lappi kulturbirrasat oahpisin -prošeavtta sámeoasi loahpparaporta. – Oulu universitehta, Giellagas-instituhtta.

Marttila, V., Granholm, H., Laanikari, J., Yrjölä, T., Aalto, A., Heikinheimo, P., Honkatuki, J., Järvinen, H., Liski, J., Merivirta, R. & Paunio, M. 2005: Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia / Dálkkádatnuppastusa sisriikkalaš vuogáiduvvanstrategiija. – Eana- ja meahccedoallosministeriija. Vammalan kirjapaino Oy. 272 s.

Mattila, E. 2006: Porojen talvilaitumien kunto Ylä-Lapin paliskunnissa vuonna 2004 / Bohcuid dálveguohitoneatnamiid dilli Davvi-Sámi bágosiis jagis 2004. – Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat 28. 54 s.

Mattus, I.: Muotkatunturin erämaa-alueen paikannimistö / Muotkeduoddara meahcceguovllu báikenamat. – Ii almmustahhton. 136 s.

Meahcceguovlokomitea/Erämaakomitea 1988: Erämaakomitean mietintö/Meahcceguovlokomitea smiehttamuš. Smiehttamuš 1988:39. Stáhta prentenguovddáš.

Meahccerádđehus 2002a: Kiinteiden muinajäännösten hoito-opas / Bissovaš dološbázahusaid dikšunrávagihppa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahccerádđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 64. 42 s.

- 2002b: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet / Luonddusuodjalandguovlluid dikšuma vuodđojurdagat. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat / Meahccerádđehusa luonddusuodjalandguovlluid ulbmilat, barggut ja dikšuma oppalašlinjját. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahccerádđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 63. 47 s.
- 2000c: Suomen erämaat / Suoma áidalas meahcit. – Rávagihppa. Oy Sevenprint Ltd. 11/2000.
- 2007a: Hoito- ja käyttösuunnittelun karttaohje / Dikšun- ja geavahanplánema kártaráva.
- 2007b: Hoito- ja käyttösuunnittelun ohje / Dikšun- ja geavahanplánema ráva. – Veršuvdna 2.0. Meahccerádđehus, luonddubálvalusat 11.1.2007. 64 s.
- 2010: Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet / Suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuodđojurdagat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahccerádđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 127. 93 s.
- & Ohcejoga gielda 2003: Utsjoen tuhokoivikoiden ennallistaminen / Ohcejoga dušsan soahkevuvddiid ovddešteapmi. – ”Tähti ja koivu” -hanke / ”Násti ja soahki” -fidnu. Prošeaktaplána 18.2.2003. Raporta.

Meriläinen, K. 1965: Inari-Utsjoki / Anár-Ohcejohka. Suomen geologinen yleiskartta / Suoma geologalaš oppalaškárta. – 1:400 000. Geadgešládjakárta C 8–9.

Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992: Den nordiska floran / Davviriiikkaid šattut. – Wahlström & Widstrand. 696 s.

Museadoaimmehat 1993: Rakennettu kulttuuriympäristö / Huksejuvvon kulturbiras. Valta-kunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt / Riikkaviidosaččat mearkkašahhti kulturhistorjjálaš birrasat. Huksenhistorjjá ossodaga preantus 16.

Natura 2000 -alueiden suojuelu ja käyttö / Natura 2000 -guovlluid suodjaleapmi ja geavaheapmi. – Luontodirektiivin/Luonddudirektiivva 92/43/ETY 6. artiklan säännökset / artihkala seadá-husat. Eurohpia ovttastumiid virggálaš prentosiid doaimmehat. 69 s.

Norokorpi, Y., Mäkelä, K., Tynys, S., Heikkinen, R., Kumpula, J., Sihvo, J., Eeronheimo, H., Eurrola, S., Johansson, P., Neuvonen, S. & Virtanen, R. 2008: Tunturit/Duoddarat. – Girjis Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (doaimm.): Suomen luontotyyppien uhanalaisuus / Suoma luonddutiippaid áittavulošvuolta. Oassi 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet / Bohtosatt ja árvvoštallama vuoduštusat. Suomen ympäristö / Suoma biras 8: 175–214.

Näkkäläjärvi, K. 2000: Siita eli lapinkylä yhteisöelämän perustana / Siida servodateallima vuodđun. – Girjis Pennanen, J. & Näkkäläjärvi, K.: Siiddastallan. Siidoista kyliin / Siiddain giliide. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen / Lundui čadnon sáme-kultuvra ja dan nuppástuvvan. Inarin saamelaismuseon julkaisuja / Anára sámemusea prentosat 3. Kustannus Pohjoinen. s. 138–147.

Ohcejoga guolástanguolu 2007: Utsjoen kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma / Ohcejoga guollebivdoguovllu geavahan- ja dikšunplána. 35 s.

Oksanen, L., Moen, J. & Helle, T. 1995: Timberline Patterns in Northernmost Fennoscandia. – Acta Botanica Fennica 153: 93–105.

Ollila, T. & Sulkava, P. 2007: Suurpetolaskennat Metsähallituksen Lapin luontopalveluissa / Stuorraspirelohkamat Meahcceráđđehusa Lappi luonddubálvalusain. – Raporta 30.11.2007. 14 s.

Pennanen, J. 2000: Suurporonhoito muutti tunturisaamelaisten lapinkyliä / Ealloboazodoallu riev-dadii duottarsápmelaččaid siiddaid. – Girjis Pennanen, J. & Näkkäläjärvi, K.: Siiddastallan. Siidoista kyliin / Siiddain giliide. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen / Lundui čadnon sámekultuvra ja dan nuppástuvvan. Inarin saamelaismuseon julkaisuja / Anára sámemusea prentosat 3. Kustannus Pohjoinen. s. 168–169.

Puro, A. & Maunuvaara, V. 1997: Paatsjoen vesistöalueen käyttömuodot ja niiden kehittäminen / Bähčaveaji čázádatguovllu geavahanvuogit ja daid ovddideapmi. Lappi birasguovddáš, Roavvenjárga. 130 s.

Rankama, T. 2003: The Colonisation of Northernmost Finnish Lapland and the Inland Areas of Finnmark. – Girjis Larsson, L., Kindgren, H., Knutsson, K., Loeffler, D. & Åkerlund, A. (doaimm.): Mesolithic on the Move. Oxbowbooks, Exeter. s. 37–46.

Rassi, P., Kaipiainen, H., Mannerkoski, I. & Ståhls, G. 1991: Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö / Áitatvuollásá ealliid ja šattuid čuovvundoibmagotti smiehttamuš. – Komiteasmiehttamuš 1991:30. Birasministerijja. 328 s.

- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuhta 2000. – Birasministerija & Suoma birasguovddáš, Helsset. 432 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2002: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuhta 2000. Alueellinen tarkastelu / Guovloguovdilis suokkardallan. – Giehtačálus. Birasministerija & Suoma birasguovddáš, Helsset.
- Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (doaimm.) 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus / Suoma luonddutiippaid áittavulošvuhta. Oassi 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet / Bohosat ja árvvoštallama vuoduštusat. – Suomen ympäristö / Suoma biras 8. 264 s.
- Rautiainen, V.-P. 1991: Pensaskanervan (*Myricaria germanica*) esiintyminen Utsjoella vuonna 1991 / Miesttalivnnju (*Myricaria germanica*) dihton Ohcejogas jagis 1991. – Ii almmustahhton. Turku universiteahhta, Šaddomusea. 18 s.
- Rintanen, T. 1982: Botanical Lake Types in Finland. – Ann. Bot. Fennici 19: 247–274.
- Ruuhijärvi, R. 1988: Suokasvillisuus/Jeaggešaddogeardi. – Girjis: Suomen kartasto / Suoma atlas, Vihko/Gihppa 141–143. Elävä luonto, luonnonsuojelu / Ealli luondu, luondu-suodjaleapmi. Eananmihtidanhálddahus & Suoma eatnandiedalaš searvi. 32 s.
- Ryttäri, T. & Kettunen, T. (doaimm.) 1997: Uhanalaiset kasvime / Min áitatuolláš šattut. – Suoma birasguovddáš. Kirjayhtymä Oy, Helsset. 335 s.
- Sámediggi 2006: Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma / Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma 2006. – Dohkkehuvvon sámedikki čoahkkimis 28.2.2006.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkoniemi, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000: Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luonduvalljodatplána. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja / Meahcceráđđehusa vuovdedoalu prentosat 38. 246 s. + laktagat.
- Sarkkinen, M. 2007: Arkeologinen perintö osana saamelaisalueen maisemaa / Arkeologalaš árbi sámeguovllu duovdaga oassin. – Girjis Elo, T. & Magga, P. (doaimm.) 2007: Eletty, koettu maisema. Nákökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan / Ellojuvvon, vásihuuvvon duovddaoainnus. Oaidninvuogit sápmelaš kulturduovdagii. – Suomen ympäristö / Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.
- Sederholm, J. J. 1911: Roches préquaternaires. – Atlas de Finlande 1910. I. s. 1–27. Karte N:o 3.
- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Pasanen, H. & Puttonen, S. 2005: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarat 2005. Arkeologinen tiedusteluretki Muotkatunturin erämaa-alueelle / Arkeologalaš vákšunreaisu Muotkeduoddara meahcceguvlui. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 1. Helsset universiteahhta. 51 s.
- , Nordqvist, K., Köngäs, U. & Nordqvist, H. 2006a: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarat 2006. Arkeologinen lisäinventointi Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš lasseinventeren Muotkeduoddara meahcceguvllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušr. 2. Helsset universiteahhta & Meahcceráđđehus. 54 s.

- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Köngäs, U. & Nordqvist, H. 2006b: Inari/Anár Bealdojohnjalbmi 1/2006. Arkeologinen kaivaus Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš roggan Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 3. Helsset universiteahhta & Meahcceráđđehus. 117 s.
- & Nordqvist, K. 2007: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarar 2007. Arkeologinen inventointi Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš inventeren Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 5. Helsset universiteahhta & Meahcceráđđehus. 117 s.
- Siekkinen A. 2002: Muotkatunturin paliskunnan paliskuntakohtainen metsätalouden toiminta-suunnitelma / Muotkeduoddara bálgosa vuovdedoalu bálgosguovdilis doaibmaplána 2002–2011. – Mánjggus 12.2.2002. Meahcceráđđehus. 35 s.
- Sihvo, J. 2001: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho-Kekkosen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho-Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 1. Prošeaktagovvádus. – Metsähallituksen luonnonsuojojulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 130. 76 s.
- 2002: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho Kekkosen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 2. Ylä-Lapin luontotyyppit / Davvi-Sámi luonddutiippat. – Metsähallituksen luonnonsuojojulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 137. 175 s.
- , Gröndahl, K., Stolt, E., Tuovinen, T. & Salmi, J. 2006: Ylä-Lapin alueen luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalljodatplána. Kausi/Áigodat 2006–2010. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja / Meahcceráđđehusa vuovdedoalu prentosat 57. 175 s.
- Stuorraspirebargojoavkku 1996: Suomen maasuurpetokannat ja niiden hoito / Suoma eanastuorra-spirenálit ja daid dikšun. – Stuorraspirebargojoavkku raporta. MMM:n julkaisuja / EMM prentosat 6/1996. Eana- ja meahccedoallosministeriija & birasministeriija, biras- ja luondduvalljodatráđđi. 41 s. + laktagat.
- Tikkanen, E. 1995: Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasitteena / Guoládag nuoskkidan-luoitimatt Lappi vuvddi losádussan. Itä-Lapin metsävaurioprojektin loppuraportti / Nuorta-Lappi vuovdevahátprošeavtta loahpparaporta. – Gummerus, Jyväskylä. 232 s.
- Valtonen, T. 2006: Paistunturin muinaisjäännökset / Báíšduoddara dološ bázahusat. – Girjjis Stolt, E. (doaimm.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö / Báíšduoddara meahcceguovllu ja Geavu luonddumeahci luondu, geava-heapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojojulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 161: 95–108.

Láhkačujuhusat

Ásahus guollebivdoásahusa nuppástuhttimis 1364/1997.

Ásahus Meahcceráđđehusas 1525/1993.

Ásahus muhtin jekkiidsuodjalanguovlluin, mat leat vuodđuduuvvon stáhta oamastan eatnamiidda 852/1988.

Ásahus sivilavuoigatvuodaide ja politikhalaš vuogatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oppalašsoahpamuša ja maiddái dasa gullevaš válljenvuloš beavdegrirji fápmuibidjamis 108/1976.

Ásahus stáhta oamastan visstiid suodjaleamis 480/1985.

Áibmojohtalusláchka 281/1995.

Bázahusfuolahuosláchka 1072/1993.

Birassuodjalanyláchka 86/2000.

Boazodállolálhka 590/1969.

Boazodoallolálhka 848/1990.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláchka 45/2000.

BVÁ-lága doibmiibidjan, oktavuohtavirgeoapmahaša barggut 1994: Bargojoavkku smiehttamuš 3.
– Birasministerija, biraspolithka ossodat. 56 s.

Čáhcelálhka 264/1961.

Dološmuitolálhka 295/1963.

Ealliidsuodjalanyláchka 247/1996.

Eanaávnnaasláchka 555/1981.

Eanageavahan- ja huksenláchka 132/1999.

Gádjunláchka 468/2003.

Geaidnojohtalusláchka 267/1981.

Gittaopmodaga vuodđudanláchka 554/1995.

Guollebivdolálhka 286/1982.

Hálddahusláchka 434/2003.

Láhka birashálddahusas 55/1995.

Láhka birasváikkusuaid árvvoštallanvuogádagas 468/1994. – BVÁ-láhka.

Láhka ealáhusdoaimma vuogatvuodaš 122/1919.

Láhka luonddubuktagiid čoaggima ráddjemis muhtin dáhpáhusain 332/1955.

Láhka Meahccerádđdehusas 1378/2004.

Láhka muhtin stáhtaoamastan guovlluid vuodđudeamis jekkiidsuodjalanguovlun 851/1988.

Láhka sámedikkis 974/1995.

Láhka sivilavuoigatvuodaide ja politikhalaš vuogatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oppalašsoahpamuša muhtin mearrádusaid dohkkeheamis 107/1976.

Láhka vuogatvuodas luohpadit stáhta gittaopmodagaid 973/2002.

Luonddusuodjalanolálhka 1096/1996.

Meahccebivdolálhka 615/1993.

Meahcceuovlolálhka 62/1991.

Meahccejohtaluslálhka 1710/1995.

Meahciráđđehusa meahccegozihanlálhka 1157/2005.

Nuortalašlálhka 253/1995.

Oktasašguovlolálhka 758/1989.

Ortnetlálhka 612/2003.

Ovttavearsdásašvuodalálhka 21/2004.

Priváhtageaidnolálhka 358/1962.

Ruvkelálhka 503/1965.

Ruvkesásahus 663/1965.

Sámedoaibmagotti smiehttamuš 2002. – Komiteasmiehttamuš 2001:14. 179 s.

Sámi giellalálhka 1086/2003.

Suoma vuodđolálhka 731/1999.

Vuovdelálhka 1093/1996.

Eará gáldut

Mela, M. 2008: Persovnnalaš diedáhus 23.4.2008.

Porsanger, V. 2008: Ohcejoga fuodđogáhttensearvvi doaimmajodđiheaddji jearahallan 15.4.2008.

Seppänen, M. 2008: Meahcceráđđehusa guollebivdomeaštára jearahallan 8.2.2008.

Valle, A. 2006: Bášduoddara bálgosa boazoisida jearahallan 12.6.2006.

Vikevákora, P. 2008: Anára fuodđogáhttensearvvi doaimmajodđiheaddji jearahallan 15.4.2008.

www.arkisto.gtk.fi

www.luontoon.fi

www.rktl.fi

www.suurpedot.fi

www.tem.fi

www.ymparisto.fi

Plána ovttasbargojoavkkut ja plánenčoahkkimiin ovdanboahtán oaivilat ja daid vuhtiiváldin plánas

Plánaárválus gárvvistuvai giđdat 2008. Dan ovdanbukte čanasjoavkkuide ja báikkálaš ássiide ja ráhkkanahtte plánema ovttasbargojoavkkuin čuovvovaččat:

Plána ovttasbargojoavku Ovddasteaddjit

- Muotkeduoddara bálggus: Tarmo Ljetoff
- Bášduoddara bálggus: Antti Piera Valle
- Sámediggi: Jan Henrik Sajjets
- Anára gielda: Jouni I. Jomppanen, Riitta Näkkäläjärvi
- Ohcejoga gielda: Ilmari Tapiola
- Davvi-Lappi Turisma Oy: Maaret Mattus
- Anára fuodđodikšunsearvi: Aarre Seurujärvi, Pertti Vikeyvákorva
- Ohcejoga fuodđodikšunsearvi: Aulis Nordberg, Esa Vuomajoki
- Lappi birasguovddáš: Liinu Törvi
- Anára luondduustibat: Martti Rikkonen, Esko Sirjola

19.12.2007 ja 27.5.2008 dolle Anáris plánenčoahkkimiid. Čoahkkimiin ovdanbuktojuvvon áššit leat čállon lavttatabellii.

Siendačoahkkaneamit báikkálaš ássiide

- Anáris 27.11.2007
- Gárigasnjárggas 26.11.2007
- Áŋjelis 26.11.2007

Eará dilalašvuodat

- Ohcejoga guollealáhusráđđadallangoddi 13.5.2008
- Anára guollealáhusráđđadallangoddi 9.12.2008

Sámediggelága 9. § mielde gustovaš ráđđadallan 20.8.2008

Čuovvovaš tabellii leat čállon čoahkkimiin pláni guoskevaš evttohusat, nuppástussávaldagat ja eará kommeanttat ja maiddái dat, mo daid leat váldán vuhtii plánas.

dgp = dikšun- ja geavahanplána. MR= meahcceráđđehus. fds = fuodđodikšunsearvi.

LAVTTA 1. 2(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ÁÐÐELIS 26.11.2007 Boares eanadáluid huksenmuorraváldinvuoigatvuhta. Huksenmuora galgá fidnet gili lahka. Leago huksenmuora váldinvuoigatvuhta gomihuvvon vai ii? Geas lea aiddo dál vuogatvuhta váldit ja geas ii dán áigge?	-Huksenmuorraváldivuoigatvuhta ii leat gomihuvvon. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Leago muora váldin árbehirsahuksemii vejolaš meahcceuovllus ovdam. dihte Vuobmejoga gili lahkosis?	-Unnitlágan muorraváldin sáhttá leat vejolaš soahpmuša mielde. +li nuppástus plánii.
Bartagáldu geainnu easttabumme lea gaskkohagaid lohkas. Manin, leago dušše boazodoallin vuogatvuhta johtalit dohko?	-Bartagáldu geaidnu lea Muotkeduoddara bálgosa priváhtageaidnu. +li nuppástus plánii.
Maid dgp ráddje eret dahje buktá lasi guovllu geavaheaddjiide?	-Báikki olbmuid vuogatvuodat seilot; avádatjuohkin väikkahu lagamustá virkkosmahttingeavahusa stívremii. +li nuppástus plánii.
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA GÁRIGASNJÁRGGAS 26.11.2007 Harakanpesä ("Skirebeassi") doaibmá lagamustá láigostohpun, maid dasa dahket?	-Lágiosoahpmuša eai joatkke, nuppástuhttet MR bearráigeahčostohpun, bálgosa boazobargostohpun dahje Tunturiharakat-searvi sirdá dan eret. +Čállon plánii.
Meahccebivdolobiid vuovdin ii leat ortnegis turismafitnodatdoalli ja bivdi oaidninvuogis; manin ii leat vejolašvuhta fidnet hávil vahku lobi?	-li dán pláanas linjái bijahahti ášši. +li nuppástus plánii.
Jos Itnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálggis merkejuvvo, de dan berre dihkkádit oðða linjái goittotge máttageažis.	-li leat dárkuhus merket goittotge dán dgp-áigodagas. +li nuppástus plánii.
Kulturbálgá sáhtašii dušše merket, ii dohko dárbbas ráhkadir maidege eará.	-Merkejuvvon bálgá olis šaddá dávjá dárbu ráhka-deapmái (guhkesmuorat, dolastallansajit ded.). +li nuppástus plánii.
Geasa gullá ovddeš rájá barta (Giellaroavi stoboš), leago dat bálgosa? Barta lea fuones ortnegis.	-Muotkeduoddara bálgosa stohpu. +li nuppástus plánii.
Meahcceluondu billašuvvá, jos bohtet lasi stobut ja johtolagat.	-Oðða stobuid ja johtolagaid ii leat dárkuhus ráhkadir. +li nuppástus plánii.
Gullágo guovlu jo Naturaan?	-Gullá. +li nuppástus plánii.
Sáhttágo johtit geasseágge mohtarievruuguin iežas eatnamiidda?	-Priváhtadáluide lea johtinvuoigatvuhta losádussan dahje geaidnovuoigatvuohtan. +Čállon plánii.
Meahcceuovllu siste ii oaččošii leat vuovde-doologeavahus.	- Meahcceuovllu siste ii leat vuovdedoallogoeavahus. +Čállon plánii.
Virkkosmahttinavádahkan Luopmošjogas vuolgi geainnus máttás Stuorraávžži guvlui ja kulturbálgái, doppe Goarvegacca bokte Bealdoaivvi badjel Lahtis-bartii, ns. ovdamearkka dihte ná sáhtašii dihkkádit geasseágge vánnddardanjohtolaga.	- Geasseágge vánnddardanjohtolagaid eai dihkkát, muhto guovllu profiilan šaddá hástaleaddji meahcce-vánnddardeami guovlu. +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA GÁRIGASNJÁRGGAS 26.11.2007	
Beanageassástatdoaibma lea ealáhusdoaibma iige eallibiinnideapmi; miid hehttehusaid lea beanageassástatdoaimmas?	-Bálgoiid oaidnu lea sakka vuostálas. +Buhtadusa vuostá čađahahtti beanageassástatdoaibma lea lobálaš mohtorgielkámáđiijas virkkosmahttinavádagas ja bálgosa miehtamiin maiddái boaittoavádagas. Dát čállon plánii.
Oažžugo ieš merket eanadahkii johto-laga ovdam. dihte málain gedđgiide?	-li oaččo. +li nuppástus plánii.
Mat leat Meahcceráðdehusa intreassat guovllu ektui?	-Áidalas meahciliagan guovlu almmá gokčevaš bálvalusrustema. +li nuppástus plánii.
Gielkámáđija guoras galggašii leat vuorjastanstoboš (gárvvuid goikadeami ded. várás). Sáhtašiig Harakanpesäs dahkat bartta om. atnui gielkámáđija gurri?	-Harakanpesäs sáhttá šaddat bearráigeahčcostohpu, bálgosa bárgobarta dahje Tunturiharakat sáhttá doalvut vissti eret meahcceuovllus. +Gielkámáđija gurri i leat plánejuvvon orustanstohpu, muhto dgp addá dasa vejolašvuođa.
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007	
Rájáiduvvágo plánenguovlu Gáregasnjárgga geidnui?	-li rájáiduva, ráddjen lea meahcceuovlolága mielde gustovaš. +li nuppástus plánii.
Mii dáhpáhuvvá lavdnjegođiide Bealdojoga ja -jávrre luhette?	-Oamastusvuoigatvuohta čielggaduvvo ja oamasteaddjiiguin lea figgamuš dahkat atnuvuoigatvuohtasoahpamuša. +Linjját leat čállon plánii.
Meahcceluonduu seailluheapmi lea dehálaš.	-Plána doarjaleaddji kommeanta.
Mii dáhpáhuvvá Lahtis-bartii?	-Bartta fuolahusas lea figgamuš dahkat soahpamuša ovdamearkka dihte turismafitnodatdoalliiin. +Čállon plánii.
Mii dáhpáhuvvá Harakanpesä-bartii?	-Lágosoahpamuša eai joatkke; barttas sáhttá šaddat bearráigeahčcostoboš, bálgosa barta dahje Harakanpesä-bartii doalvut dan eret. +Čállon plánii.
Mii dáhpáhuvvá priváhtaeatnamiiid stobožiidda plánenguovllu siste?	-Priváhtaeatnamat eai gula plánenguvlui. +li nuppástus plánii.
Mo váikkuha meahcce- ja guolle-bivdovuoigatvuodaide?	-Báikki olbmuid vuogatvuodat seilot. +li nuppástus plánii.
Rievssaha giđđabivdolobiid vuovdima galggašii heaitit.	+li nuppástus plánii.
Mat váikkuhusat leat das, jos mohtorgielkámáđijain vuodđudit johtolagaid?	-Mohtorgielkájohtolagat leat geaidnojohtaluslákkaásheami vuollásáččat nuppeláhkai go máđijat. +Dgp:ii lea čállon vejolašvuohto máđijaid nuppástuhttimis johtolahkan.
Mo máđijaid nuppástuhttin johtolahan váikkuha bálvalusrustemii (wc:t je.) ja njáskamiidda?	-Johtolaga doalli vásstus lea njáskat johtolaga standárddaid mielde. +li nuppástus plánii.
Johtolat dakhá vejolažžan veiarju fievrredeami mohtorgielkkás.	+li nuppástus plánii.
Maiddái boazodoallit sáhtašedje fievrredit om. dáhpáhusas veiarju fárus-teaset, ja dat dagašii vejolažžan maiddái meahccebivduu váikkuhusa guhkkin áidalas meahci siste, mas livčče mánggalágan váikkohusat ee. fuođđonáliide guovlluin, mat ovdal leamašan bivdodeattu olggobealde.	+li nuppástus plánii.

LAVTTA 1. 4(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007	
Mohtorgielkkáiguin vudjet guovtti sierra máđiija ráigge Páálgašuáivvi lusa. Badjegeinnodaga geavaheapmi lea boazodoalliid mielas boastut, báikki olbmot vudjet goittotge vuollemáđiija ráigge. Mannan dálvve Páálgašuáivvi livčii galgan ráfáiduhttit boazodollui.	-Johtolagaid leat dihkkádan danin badjelii, go dohko vudjet doittotge. Linnjádihkkademiin lea ná figgamuš stivret johtaleami. +li nuppástus plánii.
Mohtorgielkávuoddjít eai biso máđiijaid alde.	+li nuppástus plánii.
Mohkkeluobbala bartta áibbašit ruoktot.	-Mohkkeluobbalii eai hukse oðđa bartta. +li nuppástus plánii.
Leago priváhta eatnamiidda vuogat- vuhta mannat meahccevuojániin maiddái geasseágigge?	-Priváhtadáluide lea johtinvuoigatvuhta losádahkan dahje geaidnovuoigatvuhtan. Čállon plánii. +li nuppástus plánii.
Itnetváris vuolgi njealjejuvllatmáđijat leat nu govdagat, ahte juohkeokta geavaha daid iige guora iežas máđiija.	+li nuppástus plánii.
Meahcceráððehus fuolaha bures iežas oasi vánddardan- johtolagain, nuppeláhkai lea Norgga bealde.	-MR:a doaimma doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Mo meahcceguovllus dáhpáhuvvá spirenáli muddedallan? Ovdamearkka dihte geatkenálli lea dovdomassii lassánan. Mo meahcceguovloláhkka mudde náli vai muddego?	-Meahcceguovloláhkka ii muddedala spirenáliid. Geatki lea ráfáidahton. +li nuppástus plánii.
Muhtin muttus spirevahágat šaddet menddo stuorrán, ja dalle muddedallamii lea bággu váldit beali.	+li nuppástus plánii.
Muotkeduoddis geatkenáliid stuorrun lea hirbmat garas. Mannan giða badjel 1 000 km mátkkis 4 rievssaha ja árvvu mielde badjel 20 geatkki luottat.	-MR lea diðolaš geatkenális. +li nuppástus plánii.
Stáhtta ii bastte máksit spirebuhtadusaid, giða buhtadusat mávssekeahttá álgojagis geassemánu lohppi.	+li nuppástus plánii.
Mo oidnet prográmmabálvalus fidnodoaimma, ovdam. dihte beana- geassástatdoaimma? Beanaageassástat- johtolagat oktan orustanasajíguin je.	-Buhtadusa ovddas čaðahahti beanageassástatdoaibma lea lobálaš mohtorgielkkármáđiijas virkkosmahttinavádagas ja bálgosa miehtamiin maiddái boaittoavádagas. Dát lea čállon dgp:ii. +li nuppástus plánii.
Mánggat vuostálas oainnut beanageassástatdoaimma birra.	+li nuppástus plánii.
Mus lea beanageassástat, ja dat ii mu mielas váikkot lundai moge negativvalačcat.	+li nuppástus plánii.
Leago beanageassástatdoaibma dábálačcat lobi duohken (priváhta)?	-Priváhta beanageassástatdoaibma lea juohkeolbmovuoigatvuhta. +li nuppástus plánii.
Sáhttágo meahcceláhkáásahusain moge gieldit beanageassástatdoaimma?	-Gáibidivčii nuppástuaid láhkaásahaheapmái. +li nuppástus plánii.
Bivdobeatnagat, mat leat luovus, leat stuorit hehttehus; geassástagas beatnagat leat oppa áigge kontrolla vuolde.	+li nuppástus plánii.
Mo Bartagáldu geainnu sáhttá atnit prográmmabálvalus- fitnodatdoalliid doibmii, sáhttágo mannat rátkkabáikkis ovddosguvlui?	-li meahccevuojániin; meahccevuodjin lea lobi duohken. +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007	
Gii fidne čoavdaga Bartagáldu geidnui ja mainna ákkain?	-Lea Muotkeduoddara bálgosa priváhtageaidnu. +li nuppástus plánii.
Dáid dilálašvuodain galggašii bidjat stuorit almmuhusaid eanet diehtojuohkinásahusaide, ovdam. dihte Lapin radio dáhpáhusgeažádusaide ja Lapin Kansan bálsttáide.	-Buurre ja guottehahti máhcahat. +li nuppástus plánii.
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR	
Mo Ákšojávrri jeakkit eai gula plánenguvlui?	-Eai gula Naturai. +li nuppástus plánii.
Mo meahcceguovllu vejolaš viiddideapmi ovdána?	-Ášši ovdána sierra proseassas. +li nuppástus plánii.
Vuođuśtus meahcceguovllu viiddideapmái, meahcceguovlolága iežas vuodođusat, geatkkit ja goaskimat, viiddidanguovllut dehálaččat goapáiđe ja maiddái bohccuide; ná suodjalanoaidninvuogit, goaskimiid beassemuorat, dgp:s sáhtta váldit beali guovllu doarválaš suodjaleapmái.	-Meahcceguovllu viiddideapmi ii giedħallos dán plánas. +li nuppástus plánii.
Guovlu lea áidalas mehcíin áidaleamos ja nu berrešii leatge.	-Nu maiddái Muotkeduoddara meahcceguovllus. +li nuppástus plánii.
Guovlu lea áidalas mehcíin áidaleamos ja nu berrešii leatge.	-MR lea seamma oaivilis. Dgp doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Lahtis-bartta biras lea aktiivvaleamos vánddardanguovlu.	-Bartta biras lea váldojuvvon mielde virkkosmahttinavádahkii.
Leago leamin soames searvádat, mii figgá doallat Lahtis-bartta ortnegis?	-Plánas lea linnjáduvvon, ahte bartta fuolaheamis lea figgamus soahpat ovdam. dihte báikkálaš turismafitnodatdoalliiin. +Čállon plánii.
Jos bartta háliidit doallat, de boahtágo dat Meahcceráððehussii, gii fuolaha?	-Barta lea Meahcceráððehusa. Figgamuš lea soahpat fuolahusas ovdam. dihte turismafitnodatdoalliiin dahje giliservviin. +Čállon plánii.
Jos vuodđuduvvo geassebálggis, de gokko bokte?	-li leat dárkkuhus vuodđudit. +li nuppástus plánii.
Naba Harakka-barta, goarggostallan vuohttimis?	-Soahpamuša Tunturiharakat rs:in eai joatkke. +Čállon plánii.
Lahtis-barta lea lagamustá geasse-vánddardeaddjiid anus, guovlu lea viehkaláhkai guorban. Merkemiin lihkadeapmi guovdiluvašii buorebut ja seasttašii luonddu, maiddái dorvvolášvuoda beali berre váldit vuhtii.	+li nuppástus plánii.
Jos Harakanpesä láigosoahpamuša eai ođat, de šaddágo das ávdinstohpu?	-li šatta. Barttas boahtá bearráigeahčostohpu dahje bálgosa bargostohpu; Tunturiharakat sáhtá maiddái sirdit bartta eret. +Čállon plánii.
Harakanpesä lea fuones sajis geassevánddardeaddji várás.	+li nuppástus plánii.
Naba jos Harakanpesä várrenstohpun, de livčii vissásit gávpejohtu ja buvttašii ruđá fuolahangoluide?	+li nuppástus plánii.

LAVTTA 1. 6(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR Lea muittus, ahte Harakanpesä oktavuoðas lei ávdinstohpu.	-Boares sávdni lei ávdinstohpun; sávdni lea buollán. +li nuppástus plánii.
Stívrejuvvon čuoiganvádjolemiid jearaldat lei lassáneamin, muhto manai manjos go stobut (Mohkkeluoppal ja Suohpajávri) bulle.	+li nuppástus plánii.
Turismafitnodatdoalliide dihto gáržes čuozáhagat gohttensadjin dušše gielkámáđiijaide. Giđdat gielkámáđiija lahkosiin leat maiddái bohccot, main galgášii leat ráffi.	-Plána linnjádeapmi lea dat, ahte turismafitnodatdoalliide lea vejolaš mieđehit lobiid doallat gaskaboddosaš vuoiŋjastanasaji virkkosmahttinavádagas. +Čállon plánii.
Ii várra dat livčii nu váralaš, jos livčče dolastallansajit ovdam. dihte Fierbmejávrre ja Bealdojávrre gáttis.	-Oassi Fierbmejávrri guovllus gullá virkkosmahttinavádahkii. MR sáhttá ráhkadit dárbbu ja resurssaid mielde dolastallansaji guvlii. +li nuppástus plánii.
Čuoiganvádjoleapmi lea erenomáš buorre luondoturismavuohki. Idja-deamit maiddái luopmogiliin, ja vahátváikkhuhusat eai livčče nu stuorrát.	-Dgp linnjádemiiid doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Dálvvit leat leamaš heittogat, visot jeagelguolbanat leat dárbi bohccuide. Guovlu lea buorre researva (Gáregasnjárgga geainnu máttabeallii). Turisttat dušše johtolagaide.	+li nuppástus plánii.
In hálit Muotkeduoddaris reserváhta, in hálit ahte guovlu suodjaluvvo olbmuid vuostá. Čuoiganvádjoleapmi ii hehtte boazodoalu, dat lasiha olbmuid guvlii, mii fas lasiha bearráigeahču.	+li nuppástus plánii.
Čuoiganvádjoleamit ja heargesáfarit leat buoremus luondoturisma.	+li nuppástus plánii.
Suololuoppal ja Suohpajávri leat buorit gohttensadjin gielkámáđiija lahkosiin. Maiddái Bealdojávrri ja Suololuobbala lávdnejgoađit leat čuoiganvádjoleami buorre orustansajit.	+li nuppástus plánii.
Nirvejoga goahtái vudjet njealjejuvllagiin, dálvet mohtorgielkkáin. Doppe finahit olgoriikkalaš turisttaid, lávdnjegoađi anus leat stuorra váikkuhusat, mo MR dán válđá? Lávdnjegoahti lea soahpamušahaga ja leamašan dušše muhtin jagi.	-Boares visttiide soahpamušahaga lea figgamuš dahkat oamasteaddjiiguin soahpamušaid, main lea ráddjejuvvon geavahandárkkuhus. +Čállon plánii.
Muotkeduoddara guovllus leat boares goahtesajit nu ollu, gii dušše sáhttá ráhkadit boares vuodu ala goađi njálmämälaš soahpamušain oamasteaddjiin. Dásá ii bastte lágain seahkanit; láhkanuppástus?	-Odđa bartasoahpamušaid meahcceguvlii dahket dušše fal luondduealáhusaid bargiiguin. +Čállon plánii.
Leago lávdnejgođiid geavahus dutkojuvvon, man ollu meahccebividit geavahit dáid, fidnejuvvošedje meahccebividit eret geaidnoguorain.	-li leat dutkojuvvon. +li nuppástus plánii.
Lávdnejgođiid fierpmádat lea dehálaš. Lávdnejgođiid geavahan-dárkkuhus lea mánđii nuppástuvvan virkkosmahttinatnui (gielkávuojášeapmái), dásá galgášii bastit fidnet ortnega.	-Lea figgamuš fidnet stivra. +li nuppástus plánii.
Meahccebividokultuvra ii oaččo jávkat, muhto meahcce-vuojášeapmái obm. lávdnejgođiide galgá bastit fidnet stivra.	+li nuppástus plánii.
Rievssatbividu njukčamánus galgášii heittihuvvot.	-li dán plánas linnjáhahti ášši. +li nuppástus plánii.
Meahccebividogoađit leat dehálaččat. Mo daid fidnešii bissut dušše bivdogeavahusas?	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR Lávdnejgoðiid ii masage almmolaš geavahussii.	+li nuppástus plánii.
Lávdnejgoðiide galggašii čujuhit dušše teavsttas, ii kártaide.	-Dgp-kártta mihttolávva lea dakkáraš, ahte lávdnejgoðiid dárkes sajádat ii das geava čielggasin. +li nuppástus plánii.
Báikkálaš meahccebividit ja geavaheaddjít leat divodan lávdnejgoðiid bálgosiid lobiin ovdam. dihte Avvilis.	-Meahcceguovillus lávdnejgoðiid divvun ii leat vejolaš, jos dat ii leat linnjáduvvon dgp:s iige almmá MR:a lobi. +li nuppástus plánii.
Lávdnejgoðiid boasttogeavahus laktása mohtor-gielkávujojašeapmái ja njealjejuvllagiidda.	+li nuppástus plánii.
Luondočielggadusaide galgá fidnet čavgasut čárvvá, ja dat galggašedje leat buoret dásis.	-Dása leamašan figgamuš. +li nuppástus plánii.
Mo Muotkeduoddara etnihkalaš juohku, nugomat bartaávžžuhusat dušše sápmelaččaide?	-Sápmelašvuoda gáibádus ii leat. +Čállon plánii.
Giellaroavi bartta galggašii jávkadit kártaas.	+li nuppástus plánii.
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR Olbo váikkuhusa šaddogewardái leat gávnahan unnin; leago duoðaige ná? Mu oaivila mielde Gámas–Gáregasnýarga -geainnu gurrii lea leavvan ee. duiskalaččaid buktin fuoððariid fárus vieris šlájat. Geavu dutkanstášuvnnas galggašii leat dáin diehtu.	+Dievasmahtto-juvvon plánii.
Oalgejogažat, maiddá luossa ii daninassii goarkjo, leat leamaš dehálaš biebmoguovllut luossaveajehiidda. Gáregasnýarga–Gámas -geainnu ráhkadeami oktavuoðas dahkkon "rumbut" leat headjudan dili dovdomassii. Rumbuid sadjái livčii galgan ráhkadir šalddiid.	+Dievasmahtto-juvvon plánii.
Ohcejoga dálolaččain lea huksen- ja dárbbášmuora váldinvuoigatvuhta Anárjotsiste Anára gieldda bealde. Dasa lassin galggašii čállot, ahte boaldenmuora váldinvuoigatvuhta luoðus joatkašuvašii ovddeža láhkái.	+Dievasmahtto-juvvon plánii.
Rašes luondotiippaide berrešii lasihit lagešvuvddiid; dáidda váikkuhit duottarmihttár-roasut, garra guoðoheapmi ja maiddái boahttevaš dálkkádatnuppástus.	+Dievasmahtto-juvvon plánii.
Duottarmihttára máðut gullet lundai ja dat leat gávdnon álohii, ii daid sáhte suodjališ-goahtit.	+li nuppástus plánii.
Báíšduoddara bálggus lea áidon lagešvuvddiid, ja daid guovlluin eai doala geasset bohccuid.	+li nuppástus plánii.
Lagešvuoaudi dili galggašii čuovvut buorebut; stuorra roassogouovlluin oðastuvvan lea leamaš hiðis ja heittot/dihttotmeahttun.	+li nuppástus plánii.
Duottarmihttárroasus 1966 lea vášáhus, suoidni šattai bures, go jápmán sogiid oavssit gahče eatnamii. Ii boazu leat lagežiid stuorámus "vašálaš", earáge ealánat duššadit soahkevuvddiid.	+li nuppástus plánii.
Meahcceguololága vuoððudanulbmiliin luondu máñggabealát geavahusa ja dan vejolašvuodaaid ovddideapmi lea ruossalassii guovlluid meahcceluonduu seailuhemiin.	+li nuppástus plánii.
Suompelaš luonddusuodjaleapmi vs. sápmelaš eanageavaheapmi; luondu suodja-leamis olmmoš lea sirrejuvvon luonddus. "Amerihkálaš meahcceaaidnu" -fearániid dahje rievidanreairessuid guovlu, dáppe davvin goittotge normálageavahusa guovllut, ja meahcceguololága meroštallan lea buorre.	+li nuppástus plánii.

LAVTTA 1. 8(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Árbevirolaš oktavuohta olbmo ja luonduu gaskkas lea goittotge nuppástuvvan teknihkalaš ovdáneami olis.	+li nuppástus plánii.
Ohcejoga gieldda oppalašlávva ollá Anárjohkii Ohcejoga gieldda siste, galggašiigo dán máninnašit pláanas?	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Kárta virkkosmahttinaavádat (Fierbmejávri/Suololuoppal) lea menddo govdat/stuoris, ii berrešii leat eará virkkosmahttinaavádat go mohtorgielkájohtolat.	+li nuppástus plánii.
Virkkosmahttinaavádaga guovllut leat menddo stuorrát, sáhtašii leat dušše ovdam. dihte goahti johtolaga guoras. Guovllut leat ovddemustá dálvegeavahusa várás, eanadagaidge dálveatnuguolu.	+li nuppástus plánii.
Guvlui ollá turismafitnodatdoalliid doaibma, berrešii eanet ságastallat sin dárbbuid birra.	-Turismafitnodatdoalliiin lei vejolašvuohta oassálastit lági-duvvon álbmotdilálašvuođaide. Dasa lassin ovttasbargojovkui lei bovdejuvvon ovddasteaddji Davvi-Lappi Matkailus. +li nuppástus plánii.
Galggašiigo Gakčavári guovlu leat virkkosmahttinaavádat, doppe lea goittotge leamaš turismafitnodatdoalli orustansadji.	+li nuppástus plánii.
Gal diet namalas turismafitnodatdoalli birge almmá virkkosmahttinaavádagage, virkkosmahttinaavádaga ii dárbaš guvlu. lihan čuoigan ja meahccebivdu leat gildojuvvon, ii dárbaš sierra merkejuvvon virkkosmahttinaavádaga, prográmma-bálvalusfidnobargit sáhttet náge lágidit bivdoreairessuid. Báíšduoddara bálggus ii hálit guovllu virkkosmahttinaavádahkan.	+li nuppástus plánii.
Ráját leat nu čavgadat, ahte gosa boahtte-vuođas sajáduhttojít turismmas áigáibođuset fidnejeaddji olbmot? Mu mielas Gakčavári guovlu berrešii leat virkkosmahttinaavádat.	-Lihkadeapmi lea lobálaš, ja vejolaš ođđa ráhkadagaid dahje visttiid sáhttet cegget geaidnoguoraide meahcce-guovllu olggobeallái. +li nuppástus plánii.
Meahcceguovllus lea ollu lobihis huksen, masa Meahceráðđehus ii váldde beali (bálgát ja geainnut jed.). Dáid berrešii jávkadit.	-MR figgá eastadit lobihis huksema ja ráhkadeami. +li nuppástus plánii.
Pláanas miedđehit iešguđet dáhpáhusas lobiid juohkeolbmovuoigatvuodaid badjel-manni gohttemii ealgabivddu várás. Sáhtašiigo leat stuorfuođđuid bivddu várás?	+li nuppástus plánii.
Manin beanageassástatdoaimma vásihit nu biehtadahkesin?	-Gč. čuovvovaš kommeanttaid. +li nuppástus dgp:ii.
Bálgosa mielas beanageassástagat leat vearrámusat buohkain. Beanageassástagat lihkahallet bohccuid, bohccot báhtarit daid "eanet go gumppiid", beatnagat maiddái cillet oppa áigge.	+li nuppástus plánii.
Vahagat leat jo deaividan, go haskit leat goddán bohccuid. Umáhtut beanageassástatvuoddjít eai ádde, ahte haskit rasset gumppiid láhkái valvin; go dat leat luovus, de dat eai leat vuoddjii stivrremis.	+li nuppástus plánii.
Lohku 6.1.1 Sámekultuvra lei buorre teaksta.	-Dgp:a doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus dgp:ii.
Siida-sámemusea doaimmas leat gárvvistan dološbázahusain čielggadusa Ohcejoga oasseoppalašlöáva várás. Galggašiigo dán namuhit, vaikko guovllut eai gulage dgp-guvlui?	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCECERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Porttikaltio ii čuoja buorre suomagielat namman, galggašiigo leat Porttakaltio?	+Nuppástuhhton plánii.
Itnetvárrí–Gáregasnárga–bálggesášši berre smiehtta oððasit, galggašiigo merket boahttevuodas?	-Beaivebálgáide lea eanet jearaldat go guhkes mángga beaivvi johtolagaide/bálgáide. Johtolagaid doallis lea maiddái vástu vánndardeaddjiid bissumis bálgáid alde. Jos johtolat merkejuvvo, de dat gáibida vejolaččat maiddái valjjis ráhkadagaid. +li nuppástus plánii.
Bálgás lea áicamis erošuvdna, maiddái eará bálgain dáppe ja eará sajiiin (vádjolanskuovat losádussan); bálgáid merkema ja plánema ferte smiehttat siivvadit ja várrugasat.	-Guvlui eai leat plánema vuolde eará oðða bálgát go vejolaččat boahttevuodas Itnetvárrí–Gáregasnárga-gaskii. +li nuppástus plánii.
Eatnangotteláva čálihus geaidnun dahje johtolahkan galggašii leat bálgán .	+li nuppástus plánii.
Gáregasnárgga meahcceividogouolu lea Ohcejoga gieldda olbmuid deháleamos ealga-meahcceividogouolu, stuorra oassi ohcejohkalaččain fitná dán guovllus ealgabivddus.	+Dievasmahtto-juvvon plánii.
Guovlu lea maiddái Báíšduoddara bálgosa álgodálvvi dehálaš guohtunguovlu, dán dihte ealgabivddu berrešii áradit álgít čakčamánu álggus. Bohccuid sáhttá buktit guvlui easka ealgabivddu manjjá, dasgo meahcceividobeatnagat vuojehit bohccuid muđui Gáregasnárga–Gámas-geainnu davábeallái.	-li dán plánas linnjáhahti ášši. +li nuppástus plánii.
Berrešii váldit beali ealgabivddu áradeapmin namalassii dán guovllus, bivdu galggašii álgít ovdam. dihte čakčamánu álggus. Ealgabivddu áradeapmi báłvalivččii seamma-láhkai maiddái Muotkeduoddara bálgosa máddin.	-li dán plánas linnjáhahti ášši. +li nuppástus plánii.
Rievssatjávkan lea jo vuohttimis; rievssatnáli berrešii čielggadit albmálkai iige čoaggit šláddariid visot johttiin, turismafitnodatdoallin jed. Meahcceividoeärit, 2–3 rievssaha beaivvis, orrot dáid rievssatnálii leamin lagamustá humora. Maiddái fuođđogolmma-čiegagat lohkanvuogádahkan eai leat doibmevaččat ja dat eai leat doarvái guovllus. Jos juoga luonduovaljji vuvdet, de dan berrešii dovdat doarvái bures.	+li nuppástus plánii.
Guoros sadji rievssatnálii šaddá dohko, gosa lohpebividit bohtet; deaddu lassána earenoamážit giđđat.	+li nuppástus plánii.
Ovddideami vuolde lea oðða vuohki lágidit fuođđonáliid lohkama, ng. linnjálohan. Vuovdedoalo bealde linnjálohan vuogádahkan ii leat doibmen.	+li nuppástus plánii.
Rievssahiid lohkan ii šatta doibmet, dannego rievssat johtá. Mánđii meahcceividit leat beahettašuvvan vátña fuođđohivvodahkii. Heittogis imago, jos vuvdet meahcceividoloiid, muhto ii gávdno maid bividit.	+li nuppástus plánii.
Guovllus ii leat bivddehahti gironnálli, lohpi ii berrešii čuohčat girona bivdui.	-li dán plánas linnjáhahti ášši. +li nuppástus plánii.
Njukčámánu meahcceividoluvat dolvot gironiid, dannego meahcceividit oktan beatnagiiguiin sáhttet johtit dušše badjeeatnamiin (báljehasas), main maiddái giron loaktá bures.	+li nuppástus plánii.
Eará go fidnodoibmii gullevaš mášenjohtaleami ii berrešii suovvat. Mánđii báikki olbmo vierisbáikegottálaš verdde boahtá nuppiin gielkkáin fárus; vuohttimis leat maiddái eará ng. vearealbmonumit – ovdam. dihte čohkkajuksaleaddjít ja lustavuojašeaddjít. Vaikko fuođđuid eai bivdde gielkkáin, de daid goittotge gurret gielkkáin. Meahccejohtalus lohpegeavat beaikki olbmuide lea gánske joavdelasge udnovaš/luomus. Man muttus báikegotte olbmot leat fidnen friddja johtalanvuogatvuoda mohtorgielkkáin?	Vuođđuduvvá meahccejohtalus-láhkii jagis 1995 (1710/1995). +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR Galggašii leat eanet bearráigeahču, maiddái bearráigeahču mohtorgielkkáguin ráfehuhttá muhtimin boazodallo bargguid. Virgeoapmahaččaid bearráigeahču lea lassánan, lea maiddái badjelmearalaš vuosaepmi (MR ja rádjebearráigeahču je), mii dagaha hehttehusa boazodollui. Dás livččii buoret ovttasbarggu sadji MR ja boazo-dalliid gaskkas.	-Lohperávvagiin ja ášše hasbálvalusas deattuhit bohccuid vuhtiiváldima eanadagain jođedettiin. Lohpehálddašeaddji lea maiddái buhtadangeatnegas go dagaha hehttehusa. +li nuppástus plánii.
Maiddái ffds/fds:s lea geatnegasvuhta ollašuhttit bearráigeahču ovttas MR:ain. Bearráigeahčus váttisvuhtan lea leamaš badjálasvuhta ja váilevuodat oktasaš barggus ja kommunikašuvnnas. Goittotge fds/fds ja MR:sa olbmár dovdet boazodoalu ja máhettet láhttet riekta bohccuid siste.	+li nuppástus plánii.
Berošteaddjiluondogovvejeaddjit leat lassánan digiággi olis. Govvii háliidit earen-oamážit hárvenaš slájaid. Hehttehus maiddái muhttin vásihan ja luonduu burest dovdí ámmátluondogovvejeaddji doaimmas.	+li nuppástus plánii.
Ohcejoga gieldda dáluin lea huksen- ja ruoktodárbomuorraváldinvuoigatvuhta Anárjohsiste. Dán galggašii mánnašit sierra.	+Dievasmahtto-juvvon plánii.
Leago vejolašvuhta čállit, ah te barta aiggádiin ii livččii seamma boaldinmuorraváldinvuoigatvuhta go luonddue-aláhusdálolaččain/dáluin. Ohcejogas báikegotte dáluin lea vuoigatvuhta váldit boaldinmuora vuovddis vai leago?	-Boaldenmuorraváldimis ii gávdno čielga čálalaš dokumeanta. +li nuppástus plánii.
Boaldenmuorraváldin lea leamaš jahkečuđiid árbevierru ja vuoigatvuhta, ja lea šaddan ná "lákhan" / almmolaš geavadin ja lea boarrásut go vuodeláhka.	+li nuppástus plánii.
Bihlá 16.5.2 Ođđa soahpamušat gieđahallamii livččii dárbu-várrer lasi áiggi ja ođđa gieđahallama; ášši lea stuoris ja das sáhttet leat stuorra váikkuhusat.	-Dán muttus, ovdal go árválus vuolgá jorga-leapmái ja dan manjá čálalaš gulaskuddamii, de áigi lassekommentastimii lea sullii vahkku. +li nuppástus plánii.
Nirvejoga goahtái leat merkejuvvon geainnut ja buot. Geasa lávdnejgoahti gullá, dat lea lobiheapmi. Šláddariid mielde lávdnjegoađi geavaha turismafitnodatdoalli, guhte ii deavdde árvalusa bartasoahpamušgáibádusain ovttage.	-Dásá lea válđojuvvon árvalusas čielgasit bealli. +li nuppástus plánii.
Mu mielas dal gessojuvvojít hálteinijját; jos dál addojuvvo geasa beare vuoigatvuhta ráhkadiit lávdnejgoađi boares sadjái, de fargga dan fidnejit buohkat earátge. Dán dihle háliidan dán suokkardeami vuollá – dánna garvet lága ja ortnega, dánna berre leat čavgat.	-Plána linnjádemii eai leat vuoduštusat sirdit lávdnjegođiid turismageavahussii. +li nuppástus plánii.
Háliiduvvo, ah te MR atná fuola Tunturiharakat rs barttas, jos dat báhcá guovllu sisa, ja bearráigeahčcojuvvo ah te dan eai boaldde. Bearráigeahču lea dattetge menddo unnán oppanassii.	-Tunturiharakat čovdet loahpalaččat dan, sirdetgo bartta eret guovllus. Cálon dgp:ii. +li nuppástus plánii.
Livččigo Muotkeduoddara bálgosis atnu bartii?	-Gč. čuovvovaš kommeanta. +li nuppástus plánii.
Muotkeduoddara bálggus lonuhivččii bartta vaikko dalán Giellaroavi stobožii.	-Lasáhus tekstii: Lea vejolaš nuppástuhttit Meahcceráđđehusa bearráigeahčcostohpun dahje bálgosa guođohanbarten. +Dievasmahttojuvvon plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR Sávve lasi kommentastináiggi bihtá 16 Geavahanvuuoigatvuodaid láigo-heapmi ja luohpadeapmi oassái.	-Ovdal gulaskuddama lea áigi sulli vahkku. Čuovvovaš muddu dgp jorgalahttin sámegillii ja cáálalaš gulaskuddan. Maiddái sámediggeráðdállamat leat ain čádatkeahttá. +li nuppástus plánii.
Bartagáldu oðða barttain bálggus hálíidivččii ohcat kollektiivvalaččat soahpamuša ja láigoguovllu oððasit ráddjema.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
SÁMEDIGGELÁGA 9. § MIELDE GUSTOVAŠ RÁÐÐÁDALLAN 20.8.2008 ANÁRIS Dihtoštalle plána áigemeriiid.	-Dán ráððádallamis šihttojuvvon nuppástusaid mannjá Muotke-duoddara meahcceguovllu dgp vuolggahuuvvo gulaskuddamii. Lea dárkuhus, ahte dat vuolgá birasministerijai nannema várás ain dán jagi bealde. +li nuppástus plánii.
Gavnnahedje, ahte sámediggi lea rievttes doaibmi gárvvistit árvvoštallama dgp váikkuhusain sámekultuvrii. Árvvoštallan lea goittotge barggahahtti, ja sámediggi dárbbašivččii resurs-said Meahceráððehusas árvvoštallama gárvvisteapmái.	-Sávaldaga gávnnaheadje vuogálažžan, ja ásshái máhccet ain boahttevuodas. +li nuppástus plánii.
Bivde lasihit lohkui 3.6 Sámekultuvrra dorvudeapmi loguid ILO 169 -soahpamušas, ON eamiálbmotjulggáštusas ja maiddái soahpamušas Suoma searvamis Eurohpa uniovdnii (3. lassebeavdegirji).	-Šihtte, ahte om. bihtát lasihuvvojít. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Lohku 5.1.3 Árbeduovdagat . Gávnnahedje, ahte om. logu teaksta: "Muotkeduoddara meahcceguovllus (ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus) ii leat oktage riikkaviidosaččat, eatnangottálaččat dahje báikkálaččat divrrasin luohkkáduvvon árbeduovdačuozáhat (Kalpio & Bergman 1999)" lea garrasti daddjojuvvon ja eahpidedje, leago diehtu áiggedásálaš.	-Dien namalas almmohagas ásshís lea ná celkojuvvon, ja oððasut ivntenteren ja árvvoštallan árbeduovdagiiin ii leat čáðahuvvon.
Gávnnahedje, ahte bihtá 6.1.4 Duovddaoainnus ja huksejuvvon kulturbiras sisdoalu galggašii smiehttat dárkebut; ásshíi ii orošii leamin áigge dásis.	-Siehtadedje, ahte dievasmahttet dán logu. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Gávnnahedje, ahte lohku 6.1.2 Sápmelaš kulturduovadagat berrešii leat čiekŋalut.	-Siehtadedje, ahte dievasmahttet dán logu. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Dannego oðða giddehatdoaimmahuusat leat joðus, de lohkui 9.3 Earenoamášvudot guollebivdu bivdet lasihit cealkagii: Geavadis ii ná aiddo dál leat diedus, man galle bivdosa ja makkár bivdosiid návddašeami hálldašeaddjít sahttet geavahit.	-Siehtadedje lasáhusas. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Bivde lasihit lohkui 10.1.2 Fuođđodikšun ja meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus : Meahccebivddus galgá čuovvut ee. suvdilis geavaheami vuodđojurdagiid. Bivde lasihit maiddái, ahteealgabivdu beatnagiiguin ráfehuhttá ee. Guolnná guovllus (Báïšduoddara bálgosa guovllus) bohccuid.	-Gávnnahedje, ahte Meahceráððehusas ii leat vejolašvuhta seahkanit báikki olbmuid meahccebivdui, muhto lasihuvvo mánnašupmi meahccebivddu dagahan hehttehusas. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Sámedikki ovddasteaddjít almmuhedje, ahte sámediggi vuostálastá mohtorgielkámáđijaid nuppástuhettima johtolahkan, ja áashái máhccet okta vuodušusaiguin cealkámušas.	-

Sámedikki árvvoštallan plána váikkuhusain sámekultuvrii

S Á M E D I G G I
S Ä M I T I G G E
S Ä Ä 'M T E 'G G
S A A M E L A I S K Ä R Ä J Ä T

CEALKÁMUŠ

1 (8)

26.5.2010 Dnro: 496/D.a.6/2008

Meahcceráddheus
Lappi luonddubálvalusat
kirjaamo@metsa.fi
PL 8016
96101 Roavvenjárga

Čujuheapmi: Cealkámušbivdda Muotkeduoddara meahcceuovllu dikšun- ja geavahanpláanas,
árvalus 4.9.2008

Ášši: Cealkámuš Muotkeduoddara meahcceuovllu dikšun- ja geavahanpláanas

1. Láidehus

Sámediggi addá bivdaga mielde cealkámuša meahcceráddheusa luonddubálvalusaid árvalusas Muotkeduoddara meahcceuovllu dikšun- ja geavahanpláanan. Cealkámušas leat guovddážis áššit, main lea earenoamáš mearkkašupmi sápmelaččaid árbevirolaš eanageavahanvugiide, mat leat suddjejuvvon vuodđolágain, sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin ja dakko bokte olles álbmoga identitehtii. Sámediggi atná eanas osiin evttohusa Muotkeduoddara dikšun- ja geavahanpláanan buorrin, muhto háliida ovdanbuktit goittotge soames dárukudemii.

Muotkeduoddara meahcceuovlu lea meahcceuovlolága dárrkuhan manemuš dehálaš áidalas meahcci, masa ii ovdal leat gárvistuvvon dikšun- ja geavahanpláana. Meahcceráddheus/ luonddubálvalusat lea doallan sámedikkiin sámediggelága (974/1995) 9 § vuodđul gustovaš ráddadallama, mas ráddadallama muituivurkemiid mielde leat váldon vuhtii sámedikki bealde boahztán nuppástusevttohusat ja oaivilat ođđa, dál suokkardanvuloš árvalusá várás.

Meahcceuovloláhka lea addojuvvon jagis 1991 (62/1991), ja go lága vuodđul gustovaš meahcceuovlluid várás dikšunplánaid leat geargan válmmaštallat lága fápmuiboahtima rájes, de oppalašgávnnaheapmi lea, ahte vásihuks dikšun- ja geavahanplánaid gárvvisteamis lea čoggon májggabealágit. Dát boahztá ovdan maiddái dál suokkardanvuloš árvalusas, mas dákkár plániig gullevaš áššit leat ovdanbukton čoahkis ja čáhkidot ja nu ahte oktatáššiide lea álki váldit beali.

Dál suokkardanvuloš árvalusas leat maiddái hárvenaš viidát ja vuđolaččat giedahallon sámekultuvrra ja -ealáhusaid dárbbut meahcceuovllus ja maiddái dihkáduvvon áššáigullevaš láhkásahuslaš ja álbmotrievttálaš duogáš. Áššái máhccet lagabut áššečuoggáin 3.6 ja 6.

Jo meahcceuovlolága válmmaštallama oktavuodas dalá Sámi parlameanta ja sierranas ášshedovdi-bealit giddejedje muhtin muddui fuolaset dasa, ahte lága 1 § meahcceuovlluid vuodđudeami vuoduštusat sisdolle gaskaneaset ruossalas elemeanttaid. Lagamustá fuolla čuozai dasa, mo meahcceluondu ja sámekultuvra ovttá dáfus ja ”luondu mánggabéalát geavaheapmi” nuppe dáfus oktadtáhpáhusain šaddet heivehuvvot gaskaneaset oktii. Sátnehámit addet dan veardde luomos lihkadanmuni iešguđetlágan vuoruhansajágaid addimii.

Muotkeduoddara meahcceuovlui guoskevaš dikšun- ja geavahanplánas dát fuolla ii goittotge lovtta ovddemussii. Dán lea sihkkarastimin aiddo namuhuvvon avádatjuohku gorálaš ossodagaiguin. Dieđusge gáržesge guovllus doaimmaid lea vejolaš sajáduhttit nu, ahte stuorit oppalašvuhta muosehuvvá: Áššis ovdal jo oainnuset ovddidan bealit eai goittotge dađi viidabut oro lean fuolas plána vuodđovuolggasajis. Dán oktadtáhpáhusas meahcceráđđehussii ásahuvvon geatnegasvuhta meahcceráđđehuslága (1378/2004) 1 § mielde heivehit sápmelačaid ruovttuguovllus luondu-valljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte sámekultuvrra vejolašvuodat oadju-duvvojit, orru guoddán bustávalaš šattu.

2. Dárkilis evttohusat árvalusa sierra loguide

2. 9.2: Guovllugeavaheami historjá

Dán bihtás govviduvvo sulsullii guovllu ássama guhkes historjá. Guovllu árrahistorjá ii leat doarvái dutkojuvvon, ja dárbu guovllu kulturárbbi kártemii lea ain.

Jos ášši háliidivčii áiccalmahttit aibbas oanehaččat dárkilut govvidemiiguin, de earenoamáš buorre gálđu lea Pirkko Ukkonen nákkosgirji jagis 2001 (Shaped by the Ice Age). Ovtta áidna unna kárttas (s. 136) oidnuitj čielgasit sápmelačaid dálá ruovttuguovllu geađgeáigásáš ássan-sadjegávdnosat. Dain leat orron juoba 10.000 lagi dás ovdal, ja ássiid eallinvugiin muitalit earen-oamážit gottiid adádáktebázahusat, mat leat bures seilon eatnamis. Dát dieđut leat vissis, radio-čitnaáigemearuštemiin fidnejuvvon bohtosat eaige navdimat. Muhtin gávnussajit leat áibbas Muotkeduoddara meahcceuovllu lahkosiin.

Sámediggi hálida giddet fuomášumi dasa, ahte ng. eallobaoazodoalu historjá ja dan lávdan Supmii lea arkeologalaš dieđuid váiluma dihte váilevaš ja vuodđuduuvvá dušše čálalaš gálđuide. Sierra diedasurrgiid gaskavuodas eai leatge juksan čielga ovttamielašvuoda das, goas historjjás bohc-cuid dikšuma berre gohčodišgoahtit boazodoallun ja mo unna- ja stuorraboazodoalu sáhttá earuhit nuppiineaset. Guovllu kulturhistorjjá buohta sámediggi čujuha cealkámušasis Museo-doaimmahahkii riikkaviidosäččat dehálaš huksejuvvon kulturbirrasiin (lavta 1).

2.10: Dálá geavaheapmi

Dán bihtás govvejuvvojtit deháleamos osiin dat doaimmat, mat guovllus leat anus dál. Sámediggi dáhttu cuiget ahte bihtá máinnašupmi, man mielde meahcceuovllus ii leat bissovaš ássan, ii atte rievttes gova guovllu eanageavaheamis. Muotkeduoddara meahcceuovlu lea leamaš árbe-virolaččat ja lea ain sámeboazodoalu geavahan guovlu. Ovdal bissovaš dálloássama guovlu lea leamaš nana oassi sápmelaš jahkefárrestallanvuogádagas, mas sápmelaččat johte boazoealu fárus ja orro godjiin. Ainge boazodoallobarggut gáibidit gaskaboddosaš orruma boazoorohagain guođo-heami áigge.

2.11: Eanageavahananalysa

Bihttá álgá cealkimiin, ahte meahcceguovloláhka lea ásahuvvon dihto muddui boazodoalu dorvun. Dát doallá deaivása muhtin muddui. Vuosttas bihtá loahpas lea sáhka suvdilis geavaheami vuodđojurdagis. Dan ovddabeale cealkka goittotge lea ná: ”Luondduealáhusaid oadjudemiiin dárkkuhuvvo maiddái, ahte guohitoneatnamiid dili galgá seilluhit buorrin guhkás boahttevuhtii.”

Sámediggi hálida cuiget, ahte Muotkeduoddara meahcceguovllus ii leat bohccuid jeavddalaš lassebiebman nugo maiddái dikšun- ja geavahanplánasge gávn nahuvvo. Ná máinnašumiid lassebiebmama váikkuhusain boazodollui galgášii maiddái váldit eret, dannego ášši ii guoskka namuhuvvon guvlui moge. Sámediggi dáhttu ain fuopmášuhttit, ahte sámeboazodoalliin ja bálgosiin leat boahztán duojážassii dearvvuodat, ahte árvvoštallamat dálveguohitoneatnamiid dilis eai leat leamaš luohtehahttít. Guohitoneatnamiid suvdinnávcca leat čielggadan eanas eanaiskosiiguin eaige áššis leat bargan ovttas boazodoalliiguin. Muhtin dutkit leat beaivádan guohitoneatnamiid suvdinnávkaárvvoštallamiid satellihtagovaiguin, ja dávjá guohitoneatnamiid suvdinnávcca leat gávnahan buorebun go dušše fal eanamihidiiguin fidnejuvvon dieđut (ovdam. dihte Mattila Eero 2007: Bohccuid dálveguohitoneatnamiid dilli Davvi-Sámi bálgosiin jagis 2004).

Sámediggi hálida dasa lassin fuopmášuhttit, ahte boazu lea Sámi lundai gullevaš ealli. Guovllu šaddogeardi lea vuogáiduvvan bohcco, olbmo ja luonduu čuđiid jagiid bistán lotnolas váikkuhusa boäusin. Boazu dikšu guohtumiin guovllu árbebiotohpaid. Bohccuid guohtuma váikkuhus ii leat dušše luonduu ja šaddogearddi guorbadeaddji muhto maiddái šaddogearddi nanosmahti. Boazodoalu lassin guovllu šaddogeardái váikkuhit duottarmiittáriid dagahan vahágat. Ferte maiddái váldit vuhtii, ahte dálvvi manjoneamis iežas váikkuhus guovllu lundai ja šaddogeardái. Dikšun- ja geavahanplánas berre sivvadit giedħallat tearpma liigeguodoheapmi ja váldit maiddái vuhtii bohccuid miedas váikkuhusa guovllu šaddogeardái ja lundai ja dasa lassin satellihtagovaid bokte fidnejuvvon dárkkistuvvon dieđuid guovllu guohitoneatnamiid dilis. Hui vuđolaš lea vuovdedutkanlágadusa almmusbuvta *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa* ("Boazodoalu ja suodjaleami váikkuhusat Mällä luonddumeahcis", doaimm. Mikko Jokinen, 2005). Dien namalas dutkamušas gávn nahuvvo, ahte dutkit vuhtte bohccuid guodoheamis leat eanet ávkki go vahága guovllu lundai, šaddogeardái ja ealániidda. Bohccuid váikkuhusat vesáda-gaide leat maiddái positiivvalačcat.

Sámedikki oaidnu lea, ahte dikšun- ja geavahanplánii sisaváldon teavsttat liigeguodoheamis jávkaduvvojít duohtan čájetmeahttumin.

Luondduealáhus ii leat seamma ášši kuin sápmelačaid árbevirolaš ealáhus. Luondduealáhussan lohkkojít láhkaásaheami mielde dovdomas mearri ealáhusat, main eanas oassi eai leat sápmelačaid árbevirolaš ealáhusat, iige luondduealáhusbargi dárbaš leat sápmelaš. Luondduealáhusaid namas lea vejolaš bargat ealáhusaiguin, main ii leat ollege dahkamuš sápmelačaid áimmahuššan árbevirolaš ealáhusaiguin.

2.12 Oktiigeassu deháleamos árvvuin suodjaleami ja geavaheami olis

Sámediggi dáhttu giddet fuomášumi dikšun- ja geavahanplána geažideapmái Lapin Kansa čállagii spirevhágiid buhtadanvuogádagas. Sámediggi atná, ahte ođđa evttohuvvon spirevhátvuogádat áibbas nuppegežiid baicce heajosmahttá dálá dili. Sámedikki oaiviiliid berre váldit vuhtii dán ášši hárrai (lavtta 2, sámedikki cealkamuš fuođđovahátlágas).

3.6. Sámekultuvrra oadjudeapmi

Sámediggi hálida dárkilmahattit bihtá vuosttaš cealkaga: ”Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš iešráđđema ollašuhttá sámediggi, man sápmelaččat válljejit válggaiguin njealji jahkái hávil”. Dien namalas cealkámuaša livččii sivva hábmet dárkileabbot eahpečielggasvuodaid garvima várás nu, ahte Sápmelacčaid kultuvrralaš ja gielalaš iešráđđema ollašuhttá sámediggi. Sápmelaččat válljejit juohke njealját lagi dollojuvvon válggain iežaset ovddasteaddjiid sámedikki alimus mearredeaddji orgánni, sámedikki dievasčoahkkimii.

Bihtá 3.6 vuollebihtát leat dehálaččat ja govvejít Suomas dan áidna eamiálbmogii guoskevaš geatnegasvuodaid deavdima (vuodđolága 17 § 3 momeanta). Logahallan goittotge álgá ON siviila ja politihkalaš vuogatvuodaide guoskevaš soahpamušas (3.6.1) ja ovdána nu, ahte lagi 1999 vuodđoláhka giedahallo easka riikkaidgaskasaš ášsegirjjiid maŋjá čuhcosis 3.6.

Juridihkalaččat ášši suokkardemiin livččii vuogáleabbo álggahit bihtá govvádusain Suoma vuodđolágas ja bihttán 3.1 šattašii ná vuodđoláhka. Dáinna ii leat ulbmil unnášit álbmotrievtti mearkkašumi. Vuosttas bihttán gávdnovaš SP-soahpamušge lea dohkkehuvvon dábálaš láhkan, nu ahte vuodđolága mearrádusat mannet dan bajábeallái láhkahierarkijas. Suoma vuodđolága systematihkas čuovvu, ahte virgeoapmahaš galgá iežas doaimmas čuovvut vuos vuodđolága ja dasto olmmošvuogatvuohastoahpamušaid: ”Stáhtantuolggadus dáhkida olmmošárvvu rihkkomeahttun-vuoda ja oktatolbmo friddjavuođaid ja vuogatvuodaid ja maiddái ovddida vuoiggalašvuoda servodagas. Suopma oassálastá riikkaidgaskasaš ovttasbargui ráfi ja olmmošvuogatvuodaid oadjudeami ja servodaga ovddideami beales” (vuodđolága 1 §; maiddái duopmostuoluid bearráigeħčui guoskevaš lága 108 § 1 momeanttas vuogatvuohatkansler goziha vuodđovuoigatvuodaid ja dán maŋjá olmmošvuogatvuodaid ollašuvvama).

Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna ILO 169-soahpamušii guoskevaš bihttá 3.6.3 lea eavttuheamet dárbašlaš. Vuollebihtá vuosttas bihtá loahpas lea jorgguoavilalágan eahpečielggasvuhta, man livččii sivva divvut. Teavstta mielde: ”Soahpamuš lea geatnegahti, vaikko Suopma ii leat ratifieren soahpamuša, dannego Suoma láhkaásheapmi ii aiddo dál deavdde soahpamuš-mearrádusaid.”

Soahpamuša geatnegahtivuohta dan ratifierekeahthes dilis ii boađe das, ahte láhkaásheapmi ii dovddas sápmelaččaid vuogatvuodaid nugo soahpamuš gáibida. Gažaldat lea dan sadjái álbmotrievttálaš dulkomis, man maiddái ee. riikkabeivviid vuodđoláhkalávdegoddi lea nannosit deattuhan smiehttamušastis PeVL 30/1993, s. 2. Seamma oktavuođas vuodđoláhkalávdegoddi lea čilgen ášši nuge guhkás, ahte sápmelaččaid (dálá) vuogatvuodaid heajosmahti láhkaásheamis ii galgga spiehkkasit oppa dakkárge lágain, mii lea addojuvvon vuodđolága ásaheamis. Dušše fal dakkár dilis, mas konkrehtalaš fidnu čielgasit heajosmahtašii sápmelaččaid sajádaga, olmmošvuogatvuodat mannet hierarkijas vuodđolága ovddabeallái.

Muotkeduoddara meahci dikšun- ja geavahanplána buohta ii dieđusge leat jearaldat dakkáraš *láhkaásahusain heajosmahttimis* go vuodđoláhkalávdegoddi lea dárkuhan. Juridihkalaččat korrektia vugiin ovdanbuktimiin ášši ovddidanvuohki livččii ná govvádusalágan dahjege áššiid ortne-ga galggašii nuppástuhttit. Cealkka galggašii leat čuovvovaččat: Suoma láhkaásheapmi ii deavdde aiddo dál ILO 169-soahpamuša mearrádusaid. Soahpamuš dattetge geatnegahttá Suoma vaikko ii leat ratifierejuvvon.

3.6.5 Biodiversitehtasoahpamuš

Bihtá ferte dárkilmahattit soahpamuša sápmelaččaide guoskevaš mearrádusaiguin. Artihkkal 8 (j)-jorgalus sámegillii (ii virggálaš):

LAVTTA 2. 5(8)

"Soahpamušoassebealli galgá vejolašvuodaid mielde ja heivvolaš osiin sisriikkalaš láhkaása-heamis mielde gudnejahtit, suodjalit ja bajásdoallat eamiálbmogiid ja báikkálaš servodagaid dakkár dieđuid, hutkosiid ja geavada, mat gullet biologalaš májggabealátuođa ja suvdilis ovdáneami beales mearkkašahtti árbevirolaš eallinvugiide, ja ovddidit ja viiddidit daid gusto-heami namuhuvvon servodagaid miehtamiin ja miehteváikkuhusain ja maiddái arvvosmahttit dieđuid, hutkosiin ja geavadiin fidnejuvvon ávkki dássebealát juohkima."

Artihkkal 8 j lassin biodiversitehtasoahpamuša artihkalat 10(c) ja 18.4 giedđahallet eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid ja innovašuvnnaid. Artihkkal 10(c) ávžžuha soahpamuša oassebeliid suodjalit ja ovddidit biologalaš resurssaid dakkáraš geavaheami, mii laktása árbevirolaš kulturgeavadiidda ja doarju resurssaid suodjaleami ja suvdilis anu. Artihkkal 18.4 giedđahallá teknologalaš vuogádagaid ovddideami ja ovttasbarggu sierra oassebeliid gaskkas. Artihkkal ávžžuha soahpamuša oassebeliid doaibmat dainna lágiin, ahte dat váldá vuhtii eamiálbmogiid iežaset teknologalaš čovdosiid.

Dán oktavuođas berrešii namuhit stáhtarádi dohkkehan "Luondu májggabealátvođa suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategiija 2006-2016". Doaibmaprógrámma ulbmilin lea suodjalit ja dikšut biodiversitehta, vai Suomas eai jávkašivčče ealánslájat, genavalljodagat dahje eallinbirastiippat. Prógrámma giedđahallá maiddái sápmelaččaid vuogatvuodaid ja daid galggašii váldit vuhtii mieldečuovvovaš dikšun- ja geavahanpláanas.

Sámediggi evttoha bihtá dárkilmahttima dáid osiin.

3.6.11 Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma

Sámediggi háliida daddjot dárkileabbot, ahte sámedikki jagis 2006 dohkkehan suvdilis ovdáneami prográmma lea váldon oassin riikkaviidosä suvdilis ovdáneami strategijai iežas oassin.

3.6.12 Ovttaveardášašvuohthaláhka

Sámediggi evttoha, ahte ovttaveardášašvuohthalága giedđahalli čuhzosii váldojuvvo mánnašupmi positiivvalaš sierrameannudeamis: *Dáinna lágain eai eastte dakkár earenoamášdoaimmaid, maid mihttomearrin lea duođalaš ovttaveardášašvuodja juksan 6 § 1 momeanttas dárkkuhuvvon olgušteamis čuovvu hehttehusaid eastadeami dahje láivudeami várás (positiivvalaš sierra-meannudeapmi). Positiivvalaš sierragiedđahallan galgá leat juksanulbmila ektui rivttesgorálaš.*

4.3. Avádatjuohku

Nugo dikšun- ja geavahanplánain lea šaddan vierrun, de guovlluid geavaheami dárkilut oktatášshit giedđahallojti sierranas avádatjuogu olis. Muotkeduoddara guovllus avádagat leat 1) boaittoavádat ja 2) virkkosmahttinavádat. Boaittoavádat gokčá eavttuheamet stuorimus oasi guovllus, 97,7 %. Virkkosmahttinavádat, gosa mohtorgielkávuojášeami ja virkkosmahttimá bálvaleaddji sullasaš doaimmaid leat dárkkuhan čujuhit, gokčá dušše 2,3 % plánaguovllus. Muotkeduoddara meahcceuovlu lea Suoma eanemus luodulágan meahcceuovlu, iige leš sivva eahpidit, ahte iigo dikšun- ja geavahanplána guovddášulbmil leat addo dán luodumeahcceluonddu seailluheapmi dásovddos ja boahttevaš

buolvvaide. Meahcceguovlolága 1 § mielde meahcceguovlluid vuodđudit guovlluid luođumeahcceluonddu bisuheami várás, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid oadjudeami várás ja maiddái luonddu májggabealát anu ja dan vejolašvuodaid dáhkideami várás.

6. Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun

Sámediggi čujuha dán oktavuođas cealkámuššasis, man dat lea addán riikkaviidosaččat mearkka-sahhti huksejuvvon kulturbirrasiin Museadoaimmahahkii. Sámedikki oaiviliid leat jo váldán vuhtii čujuhemiin dien namalas cealkámuššii.

8. Boazodoallu

Sámediggi háliida dárkilut sátnehámiid bihttái 8.1 boazodoalu dálá boazodoallomálli guoskevaš áššiin. Bohccot eai johtal viehka veaittaliassii, muhto boazodoallit guođohit bohccuid dihto guovluin, gos dat bessel lihkadir viehka lupmosit. Dálve- ja geasseguoh toneatnamat leat sierra.

11.2.1 Ulbmilat ja doaimmat

Muotkeduoddara meahcceguovllus mohtorgielkámáđiifierpmádat ii leat viiddis. Mohtorgielkámáđijat vuodđuduuvvet dušefal meahcceráđđehusa mearrádusaide, ja dain ii dakkárin leat seammalágan bissovašvuoda suodji go aitosaš johtolagain.

Sámedikki nugo maiddái sápmelaččaid ruovttuguovllu bálgosiid oktasaš oaidnu lea, ahte máđii-jaid berre boahttevuodasge seailluhit máđijan iige daid galgga vuodđudit johtolahkan. Sámediggi evttoha, ahte dikšun- ja geavahanplánas válđojuvvo eret máinnašupmi: Meahcceráđđehusa dálá mohtorgielkámáđii sáhhttá vuodđuduuvvot virggálaš mohtorgielkájohtolahkan.

16.5.1 ja 16.5.2: Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Sámediggi atná logus 16 suokkardallama plánaárvalusa ng. geavahanvuoigatvuodaid láigo-heapmái ja luohpadeapmái guoskevaš evttohusas váttisin. Boazodoalloláhka giedđahalai hui váilevaččat doahpaga "guođohanbáiki". Guođohanbáikkiid dárbu šattai álgoálggus das, ahte áramus boazodáluid 1970-logu loahpas háliidedje stáhta beales vealttakeahttá ásahit gieldaguovddážiidda dahje goittotge soameslágan čoahkkebáikkide. Májggain sajiin sápmelaččaid ruovttuguovllus dálut ledje juoba 200-300 kilometra geahcen bohccuid guohitunguovllu. Lága 4 § mielde gustovaš válđonjuolggadus lea, ahte meahcceguvlui gullevaš stáhta oamastan eanaviiododaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigatvuoda ii oaččo luohpadit iige addit láighohussii almmá stáhtaráđi lobi. Paragráfa 2 momeantta mielde lobi ii goittotge dárbaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide áššáigullevaš meahcceguovllus dikšun- ja geavahanplána mielde. Muotkeduoddara meahcceguovllus buohta dikšun- ja geavahanplána árvalus juohká dás namalassii dárkuhuvvon "doarjjabáikkid" meahcceguovllus a) gustovaš geavahanvuoigatvuhta- ja luohpadansoahpamušaide ja b) odđa soahpamušaide.

LAVTTA 2. 7(8)

Sámedikki oaidnu lea, ahte doahpagiid ”báikkálaš ássi” dálje ”báikegoddelaš” anu berrešii gáržžedit sihke láhkaásameamis ja virgeoapmahašdoaimmas riektevuoduštusaid ektui vuodú-heapmin. Go gažaldat lea geavahanvuogatvuodaid (doarjjabáikkiid) miedeheamis báikegoddelaš luondduealáhusbargiide, de doahpaga dálá viiddis anu vuostá leat earret sápmelaččaid vuodđo-lágalaš iešráđđen ja kultuvrii vuoduštuvvi ealáhusaid návddašan vuodđoláhkasuodji sápmelaččaid buohta, maiddái suvdilis ovdáneami prográmma ja velá máŋgga eará ássi lassin riikkaviidosáš guovlogeavahanulbmilat mearrádusaiguin seailluhit duottarguovlluid nu oktilaš luondduoppalaš-vuohtan go vejolaš. Muhtimiid beales ovddiduvvon jurdda, man mielde EU-direktiivvat gáibidit visot EU-siviillaid gieđahallama seammaláhkai, manná eará álbmotrievtti vuostá. Stáhtaeatnama geavahusa plánedettiin galgá gustohit geavadii positiivvalaš sierrameannudeami vuodđojurdaga. Dán mielde eamiálbmoga lahtuide sáhtá ja galgáge sahttit addit ”earenoamášvuogatvuodaid”, mat loahpalolahpas eai leat sierravuoigatvuodat muhto boares historjálaš boasttovuodaid divvumii dárkuhuvvon doaimmat, ja mat vulget olmmošvuogatvuodaid gudnejahttimii guoskevaš universála vuodđojurdagiin. Vuogatvuodalaš dásis positiivvalaš sierranas gieđahallan lea váldon vuoggalaš ja juoba vealtameahttun oassin álbmotrievttis earenoamážit siviila ja politihkalaš vuogatvuodaide guoskevaš oppalašsoahpamuša gustohangearvadis ja ovttaveardásašvuodalágas. Soahpamuša dulkojeaddji ON olmmošvuogatvuohakomitea almmolaš cealkámušas nr 18 (1989) sierragieđahallan čujuhuvvo stáhtaid geatnegasvuohantan, mii čuovvu ovttaveardásavuhtii ja olguštangildosii guoskevaš SP-soahpamuša 26 artihkalis. Ásshis lea maiddái olmmošvuogatvuohaduopmostuolu ovttaskas duopmu jagis 2000: Thilemmenos v. Greika 6.4.2000, § 44.

Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahanvuogatvuodaid luohpadeapmi galgášii eavttuheamet ráddjejuvvot dušše sámekultuvrra dárbbuide.

3. Terminologalaš cuigemät

Dikšun- ja geavahanplánas geavahuvvo lotnolas sátnehámiiguin juogo tearbma gielddaołmmoš, báikkálaš ássi dahje báikegoddelaš. Sámedikki mielas máŋgaid sierra seammasullasaš tearpmaid anu galgášii fidnet ovttaláganin. Sámediggi evttoha, ahte njuolgguslaččat geavahuvvošii tearbma gielddaołmmoš, mii lea mearuštuvvon dárkilit gieldalágas iige dat guođe dulkommuni.

Sámedikki oainnu mielde doaba ”báikkálaš ássi” ja dákkár ássái gullevaš ”vuogatvuodat” eai dorjas suopmelaš riektevuogádaga vuodđojurdagiidda.

4. Evttohus Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis

Sámediggi evttoha joatkkavihkkedallamii ja boahttevaš ovttasbarggu várás árvalusa Muotke-duoddara meahcceguovllu viiddideamis. Muotkeduoddara bálggus lea ovttas sámedikkiin ovddi- dan sullii jahki dás ovdal evttohusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis.

Eanodagas skábmamánu 17. beaivve 2008

Klemetti Näkkäläjärvi
Ságajodiheaddji

Kaisa Korpiaakko-Labba
Ságajodiheaddji veahkeheaddji

Sagajodíheaddji mearredii cealkámušas 17.11.2008

Laktagat:

Sámedikki cealkámuš museadoaimmahahkii riikkaviidosäččat mearkkašahti huksejuvvon kulturbirrasiin

Sámedikki cealkámuš fuođđovahátlágas

Cealkámušoktiigeassu ja gulaskuddama áigge boahtán máhcahagat

Plánas bivde cealkámušaid 28 sierra bealis. Cealkámušaid fidnejedje 16 st. Cealkámušoktiigeasu manjá leat čállon maiddái gulaskuddama áigge fidnejuvvon eará máhcahagat. dgp = dikšun- ja geavahanplána. MR = Meahcceráđđehus, lsb = luonddusuodjalanbire rs.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OPPALAČČAT	
<p>Plána sisdoallá doarvái dieđuid guovllu luonddus ja dássáš geavahusas ja maiddái dikšumis. Plánas leat dasa lassin ovdanbukton juksanmearit deháleamos geavahan-vugiin. Suvdilis meahccebivduu, vealtameahttun fuođđodikšuma, fuođđonáliid inven-terema ja bearráigeahču dárbbut leat válđojuvvon vuogálaččat vuhtii. Sierranas ášsin fuođđodikšunbire atná earenoamáš hohpolážjan ja dehálažjan álggahit visot daid doaimmaid, maiguin veahkehit eahpedábálaš vuollegaš rievssatnáliid fas bajás. Oktiigeassun Lappi fuođđodikšunbire atná ovdanbukton plánaárvalusá bures gárvvi-stuvvon, ja das ii leat mihkkege cuiggodanlákai plána sisdoalus. Plána gárvistan-vuogi fuođđodikšunbire atná riektagin. (Lappi fuođđodikšunbire)</p>	<p>-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus pláni.</p>
Diet namalas plánenguovlu (1.3) lea ráddjejuvvon Natura-guovllu ráddjema mielde. Fuopmášahti lea, ahte Natura-ráddjema sisá báhcet ovddabealde namuhuvvon meahcceguovllu ja Tearstojeakki guovllu lassin maiddái 36 ha stáhtaeatnamat, mat gullet Ákšojávrri jeakkit (SSO 120597) -nammasaš jekkiidsuodjalanprógrámma-čuožáhahkii. Eanas stáhtaeatnamidda gullevaš Ákšojávrri jekkiid SSO-guovlu ii leat vuodđuduvvon jekkiidsuodjalanguovlun, ja dat ii gula Natura-fierpmádahkii eanet go om. unna osiin. Vaikko láhká-ásaheapmi ii geatnegahete gárvistit dgp dákkáraš guovluide, de dan galggašii álo goittotge suokkardit, go guovllut njađdásit goappat goabbáige. Jos árvvoštallama manjá boađus lea, nugo dn. plánas, ahte suodjalanprógrámmaguovllu dikšuma ja geavaheami plánemii leat dárbu, de čovdosa berrešii vuoduštit plánas. (Lappi biras-guovddáš)	<p>-Natura-diehtoskovádaga mielde Muotkeduoddara meahcceguovllu Natura-guovlu čohkiida Muotke-duoddara meahcceguovllus ja Tearsto-jeakkii jekkiidsuodjalanguovllus. Ákšojávrri jeakkii suodjalanprógrámma-čuožáhaga máttimus geažit ollet kárttas goittotge Natura-guvlui (sullii 7,7 ha). Dn. guovlu gokčá sullii 1,1 % Ákšojávrri jeakkii suodjalanprógrámmaguovllus, man olles viioddat lea sullii 683 ha. Geavadis gažaldat leš guovluid sierra-lágan digitastindárkvuođas. +Dievasmahttojuvvon pláni.</p>
Lappi birasguovddáža oainnu mielde dikšun- ja geavahanplána-árvalusas lea ee. avádatjuohkima ja mán̄ggaid doaimmaid (ee. geasseáigásaš meahccejohtalusa vuodđojurdagiid, geavahan-vuoigatvuodđaid luohpademiid) hárřai čujuhuvvon várrugas linnjá, ja dáid čovdosiiguin ovddidit sihke meahcceguovlolága ja luondd-suodjalanulbmiliid juksama. Lappi birasguovddáža oainnu mielde DGP:S ovdanbukton doaimmain eai čuovo dakkár váikkhusat, mat dovdomassii headjudivčče Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllu luondduárvvuid. (Lappi birasguovddáš)	<p>-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus pláni.</p>
Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána (bvm 4.9.2008) ollašuhttá mu mielas bures meahcceguovlo-lága juksameriid. Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánaárvalusas váilu sámedikki árvvoštallan plána váikkhusain sámekultuvrii, nuahte dien namalas cealkámuša ii dán cealkámušas leat sahttán árvvoštallat. (Anára gielda)	<p>-Sámediggi áigu čállit árvvoštallama plánas. +Sámedikki árvvoštallan dgp váikkhusain sámekultuvrii lasihuvvo plána laktagiin 2 árvvoštallama gárvistuvvama manjá.</p>
Meahcceráđđehusa spesiálplánejeaddjít Ilkka Syvänperä ja Elina Stolt leat čohkken Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp árvalus. Árválus lea viiddis, ja garvisteaddjiguovttos leaba mán̄ggain osiin bures áššai vuodjuluvvan. Dáidda gullet guovllu luonddu, kultur-historjjá, boazodoalu ja lotnolasgeavahusa govvádusat. (Tunturi-harakat rs)	<p>-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus pláni.</p>

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****OPPALAČČAT**

Muotkeduoddara meahcceuovllu dgp lea fuolalaččat gárvistuvvon ja buorre plána. Áššiid ovdanbuktet logalaččat ja ákkastallamiin daid rievttes sajiin. Dgp:s lihkostuvvet heivehit bures oktii guovllu sierra geavahanvugiid. Guovllu juohkin áhpásmahttin- ja ravdaavádahkii doarju ja čilge dán oktiiheiveheami. Muotkeduoddara meahcceuovlu lea áidalas mehcii áidaleamos, ja dohko ii dárbaš ráhkadir dálá viidásut bálvulus-rusttegiid doarjut gohttenvánddardeami. Muotkeduoddaris vándardit ja gohttejít eanas juohkeolbmovoigatvuodain. Virkkosmahttinavádagas lea dehálaš dorudit luondo-fitnodatdoaimma, ja earenoamáš dehálažžan mii atnit fuolahuvvon čuoiganvádjolemiid vejolažžan dakhama. (Suomen Latu rs)

Dgp:s leat vuhtiiváldojuvvon boazodoaluin bargama vejolašvuodat, ja dat oadjuduvvojít boahttewuođasge. Plána lea gárvistuvvon álggu rájes ovttasbarggus olles proseassa áigge báikkálaš bálgosiid, Muotkeduoddara ja Báíšduoddara, ovddasteaddjiguin, mas fuomása, ahte dgp:s lea boazodoallu vuhtiiváldon bures. Plána ii ovddit dakkár evttohusaid, mat headjudivčče boazodoalu bargguid vejolašvuodaid. Maiddái plánain eai buoreduvvo boazodoalu vejolašvuodat nu, ahte buorádusat bijašedje mearkkašahtti gáržzedemiid meahcceuovllu eará stádásman ja láhkaásahusvuđot geavahanvugiide. (Bálgosiid ovttastupmi)

Muotkeduoddara meahcceuovllu dgp lea luonddustis áibbas vuđolaš; báikkuid boahtá ovdan juoba gearddaheapmi, muho eanas plána luondu atnet buorrin, eren-oamážit, go gažaldagas lea vuosttas dikšun- ja geavahanplána, mii dahkko guvlui. Dát veršuvdna šaddá leat vuodđun manjnelis beaiváduvvon plánaide. Dgp mieigá oalle ollu sierralágan lágaide, mat stivrejít guovllu geavaheami ja anu plánema. Guvdilis láhka-čuoggát čielggaduvvojít sierra loguin vuđolaččat. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

Dikšun- ja geavahanplána lundai gullá goittotge maiddái ráđđejeaddji luonddudili govvádus. Luonddusuodjalanbire atná, ahte muđui oalle vuđolaš plánas báhcá váilit dárkit flora ja fauna ovdanbuktin. Plánas gávn nahitge: "Guovllus dihttovaš ealli- ja šaddoslájaid luonddusuodjalandilis ii leat gárvistuvvon sierra vuodđočielggadus" (s.17). (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

Guovllu earenoamáš beliid vuhtiiváldimiin dgp:ii livčii buorre čállit maiddái guovllus gávdnon stuorspiriid dahje bivddehyahhti šlájaid guovdu ovddit jagiid bivdoeriid (ovdam. dihte guovža). (Lappi luondu-suodjalanbire rs)

Lappi rádjábearráigeahčus ii leat mihkkege cealkinláhkai plánaárvallussii. (Lappi rajavartiosto)

Muotkeduoddara meahcceuovllu dgp árvalusas lea figgamuš seailluhit dálá ealá-husaid, oadjudit daid doaibmavejolašvuodaid ja láhčit ođđa suvdilis luondoturisma-vejolašvuodaid. Plánas guovddášbargoneavvu lea avádatjuohkin, vai áidalas meahcci seailu áidalas meahccin maiddái boahttewuođas. Dát guovddášulbmil galgá vuhttot plánas maiddái geavada dásis. (Ohcejoga gielda)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

-Guovllus leat ovdanbukton luondotiipadiedut ja dieđut doppe dihttovaš Natura-šlájain. Dgp luonddusuodjalanulbmilin lea luondodirektiivva laktaga I luondotiippaid ja laktaga II guovllus dihttovaš šlájaid eallinbirrasiid suodjaleapmi ja dasa lassin guovllus dihttovaš áitatvuloš ja ráfáidahhton šlájaid seailun. Ovdam. dihte šaddogearddi gokčevaš inverteremiidda eai Muotkeduoddara viiddis meahcceuovllus leat leamaš resurssat geavahanláhkai.
+li nuppástus plánii.

-Dgp:s lea árvvoštallan guovllu geatkenális (10–12 heakka). Eará stuorspiriid meari guovloguovdilis árvvoštallamii ii leat doarvái diehtu. Guovžja meahccebivddu oasis bivdoeriid meahcceuovlu ii sáhte čálilhit, dannego bivdoearit lea juhkojuvvon viidásut guovlluide. Olles nuortabooazodoallo-guvlui lei 20 guovžja bivdoearri jahkái 2008. Lappi fuođđo-dikšunbire sáhttá mieđehit eana- ja vuovdedoalloministerijia mudden bivdoeari olis maiddái gumpe ja albasa bivdolobiid. Lohpi mieđehuvvo dušše vahátákkastallamiin.
+Dievasmahttojuvvon plánii meahccebivddu oasis. Lasi-huvvon maiddái ovttasbargojoavkkus ovdanbuktojuvvon árvvoštallan guovllu gumpe-, albbas- ja guovžanáliin.

+li nuppástus plánii.

-Dgp linnjádemiiid čuovvu cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

LAVTTA 3. 3(22)

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
------------------------------------	---

OPPALAČČAT

Luondduealáhusaid doaban galgá DGP:S meroštallat, ja daid mearkkašumiš dikšun- ja geavahanplána anu stivrema várás berre dahkat sosioekonomalaš čielggadusa, mas meroštallojuvvo meahcceguovllu luondduvaljijiid áimmahuššama mearkkašumi báikkiolbmuid eoval ja dál, ja atnu geahčaduvvo maiddái meará-laččat. (Ohcejoga gielda)

Luondduealáhusaiguin bargi olbmot eai leat dušše fal dat, geat barget luondduealáhusaiguin ja geat leat fidnen ruhtadeami ja doarjaga háválaslunddot lága 45/2000 vuodul. Jos ná meannnuduvvo, de dat lea cájdidahtti ja rihkku daid boares dálolaččaid ja eará eamivuoigguosoamasteaddiid vuogatvuoda, geat eai aiddo gustovaš ruhtadan-lága bottas deaivva oamastit bohccuid dahje ollašuhtiit lága 45/2000 mielde ruhtaduvvon luondduealáhusdoaimma. Luondduealáhusdoaimma berre suokkardit viidat daid nuppástusdarbbuid vuodul, mat dáhpáhuvvet áiggiid mielde. Luondduealáhusat leat luondduealáhuslága ja maiddái boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága vuoduštuosi mielde gustovaš vuodðoealáhusat – nugo boazodoallu, meahccebivdu, guollebivdu, unnalágan eanadoallu. Dáidda gullet maiddái dálul lotnolasdoaimmat – nugo turisma/prográmmabálvalusat, unntilágan joatkkaválbmen, mii dáhpáhuvvá dálus, ja duodji om. vuodðoealáhusaid lassin. (Ohcejoga gielda)

Muotkeduoddara dgp:s sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaid dorvudeami lassin berre váldit vuhtii sámekultuvra oadjudeapmái dehálaš luondduvaljodagaid geavaheami mánggabealát vejolašvuoden ovdamearkka dihte ealáhusaid oðadeami várás turisma-bálvalusbuvttadeami bokte kultur- ja luonduárvvuid gudnejahtimiin. Báikkalaččat turismma ovddideapmi báikegotti dárbbuid ja vejolašvuodaid vuodul addá oðða árvvu boazodollui ja lasseárvvu maiddái árbevirolaš sámi ealáhusáide ja dasa lassin barggu ja áigáiboadu báikki olbmuid. Meahcceguovllu plánavuodot atnu ja stíren dáhkidot buoremusat meahcceguovllu luonduárvvuid seiluma ja dasa lassin bisuhit guovllu dehálaš dološbázahusaid ja kulturárbečuozáhagaid. Dásá visohii bargoneavvun dárbbašit bagadeami, oahpisteami, ráhkadagaid ja infrastruktuvrra. (Ohcejoga gielda)

Ohcejohkalaš dáluin ja sogain leat nana vuogatvuodat eatnamii ja čáziide. Meahccebivdu lea oassi báikkalaš eallin-vuogis ja kultuvrras. Rievssatgárdumis lea dálloidoallomearkkašupmi, seammaláhkai murjemis. Meahcceguovllus galgá suovvat boaldinmuora ja eará dárbbaš-muora váldima. (Ohcejoga gielda)

Ovdamearkka dihte dál gustovaš gullanprinsihppa gáibida dan, ahte ášše-oásálaččaide várrejuvvo dilálašvuohota oassálastit alcces guoskevaš ášši gieđahallamii. Maiddái dat, ahte dikšun- ja geavahanplána stívre guovlluid anu, gáibida plána ráhkanahttimis rabasvuoden ja viiddis gulahallama vuorrovuoruid. Dát ii ollašuvvan, vrd. vuodðolága 21 § 2 mom. dárrkuhan buorre hálddahus. Gielddaráððehus gávnnahe velá, vuodðolága (21 §) mielde juohkeovttas lea vuogatvuohota fidnet iežas ášši duopmostuolu gieđahallamii. Dát guoská ee. vuogatvuhtii ohcat nuppástusa dgp vuodul čádahahtti čovdosiidda. Dáid áššiid eai leat čielggadan plánas ollege. (Ohcejoga gielda)

+li nuppástus pláni.

-Dgp linnjádeamit eai fuonit báikki olbmuid luonduávkastallan-vejolašvuoden. +li nuppástus pláni.

-Bagadeami ja oahpisteami addet ee. eanadagain, bálvalusbáikkiin ja Meahceráððehusa neahktasiidduin. +li nuppástus pláni.

-Plána ii hedjonahte báikki olbmuid luonduáimmahuššan-vuogatvuodaid/vejolašvuoden. Plána mielde boaldinmuora ja eará dárbbašmuora váldinboaldin- ja eará ruovttudárbo-muora váldin lea lobálaš Meahceráððehusa čujuhusa mielde beahce- ja soahkevuvddiin. +li nuppástus pláni.

-Plána várás vuodðuduuvvui plánema ovttasbargojoavku, masa nammadii iežas ovddasteaddi maiddái Ohcejoga gielda. Ovttas-bargojoavku čoahkkani golbmii. Plánenproseassa álggu lági-duvvojedje siidadilálašvuoden Anáris, Gárigasnárggas ja Áñjelis. Gilledilálašvuoden almmuhuvvui báikkalaš aviissas Inarilainen. Almmuhus ledje maiddái oktavuohtadieđut lassedieđuid ja máhcahataddima várás. Dgp-árválus lea leamaš oaidninlháhkai cealkámušgulaskuddama áigge MR:sa neahktasiidduin, main lea maiddái leamaš vejolašvuohota addit máhcahaga das. Plána cealkámušgulaskuddamis lea juhkon diehtu Lappi guovllus ee. Lapin Kansas; dieđáhusas ledje maiddái oktavuohtadieđut lassedieđuid ja máhcahaga addima várás. Dgp:s s. 39 gávnna-huvvo: "Dán plána vuodul dahkon Meahceráððehusa virge-oapamahašmearrádusain sáhttá váidit váiddačujuhusa mielde Roavvenjárgga hálddahusriektái dahje dálougvloaláhusaid váiddalávdegoddái." +li nuppástus pláni.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****2 LUONDU JA HISTORJÁ**

Muotkeduoddara meahcci (FI 1300202) lea dohkkehuvvon Suoma Natura 2000

-fierpmádahkii luondodirektiivva mielde gustovaš servosa dehalazžan atnin guovlun (SCI-guovlu). Dan suodjaleami vuodđun leat oktiibuot 15 luondotíppa luondodirektiivva laktagis I ja oktiibuot 5 šlája laktagis II. Dikšun- ja geavahanplánas leat árvoštallon plána ollašuhtima váikkuhusat Natura 2000 -guovllu luonduárvvuide, mat leat suodjalanvuodoštussan. Lappi birasguovddáža oainnu mielde pláanas eai čuovo dakkár váikkuhusat, mat dovdomassii heajudivčče dáid luonduárvvuid. (Lappi birasguovddáš)

-Plána
doarjaleaddji
cealkámuš.
+li nuppástus
plánii.

Dgp áitatvuloš šaddošlájaid govvádusas (2.5.1) eai sierra váldde vuhtii luondodirektiivva nana suodjaleami gáibideaddji šlájaid (92/43/ETY, lavta IV), maid dihttonsaajid duššadeapmi ja hedjonahttin lea gildojuvvon (LsL 49 §). Goittotge plánenguvllus gávdnojít dihttovaš suodjaleami vuodđussan orru direktiivašlájat, jeaggenarti ja uhcafiskesrássi, leat goabbáge om. laktaga IV šlájat. Dáid dihttonsaajid gaskavuođa ovdamearkka dihte geasseágigge johtolagaide, virkkos-mahettingeavahusa ráhkadagaide dahje guovluide, main eana-geavaheami deattut leat stuorámusat, berrešii guorahallat dgp:s.

Ná dgp luonddugáhittenulbmiliidda gullevaš čáliheapmi laktaga II šlájaid eallinbirrasiid suodjaleamis šattašii gieđahallot konkrehta-lebbot. (Lappi birasguovddáš)

-Luondodirektiivva čavga suodjaleami gáibideaddji šlájain (92/43/ETY, lavta IV (jeaggenarti ja uhcafiskesrássi), mat leat dieđus, oktage dihttonsaadii gávdno dgp áhpásmahettinavádagas iige guovllu virkkosmahttingeavahusa ráhkadagaid áibbas lahköiidda. Guovllus eai leat geasseágigge virggálaš vágđolanjohtolagat. Ovdam. dihte Bealdojohkagátti bálgáid lahköiin eai leat dieđus gávdnosatt. +Dievasmahttojuvvon plánii.

2.6 GUOLLENÁLIT, 9 GUOLLEČÁZIID DIKŠUN JA GUOLLEBIVDU

FGDL gávnahaa, ahte guollenáliid, guollečáziid dikšuma ja guolle-bivdu gieđahalli oasit leat čálon Muotkeduoddara meahcceuovllu dgp:s bures ja áššálaččat. (FGDL)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp:s gávnahait, ahte luossaveajehiid goargnun lea sáhttán šaddat váddáseabbon Áŋjel-Gáregasnjárga-geaidnorumbuid ráhkadeami oktavuođas. Luossaveajehiid goargnuma lea sivva čuovvut, ja jos geaidnorumbuid áicet meariheamet hehttet guliid goargnuma, de galgá rumbuid divodeapmi dahje nuppástuhittin váldot áigeguovdi-lažjan nu, ahte guliid lunddolaš goargnuma fidne dorvudit. (Lappi Isb)

-Luossaveajehiid goargnuma čuovvumis vástida FGDL. Jos vátisvuodat almonit, de lea geaidnorumbuid dárbbašlaš divvun dahje nuppástuhittin geaidnoháldahusa vástus. +li nuppástus plánii.

Ohcejogas lustaguollebivdu bálvalusbuktagiid ovddideami várás ja borraguolle-bivdu dorvudeapmin guollečáziid galgá maiddái dikšut. Ohcejogas MR, čáhce-viđodagaid oasálašgottit ja gielda leat oktasaš barggus ollašuhtán duottarčáziid sirdingilvinprošeavta duottarrávduu lasiheami beales ja árktaš duottarčáziide gulle-vaš divrras rávduu genaárbbi seailluheami várás. Dienlágan doaimma galgá joatkit čázádaga siskkáldas sirdingilvimiiguin ja čáđahemiin dikšunguollebivdu. (Ohcejoga)

-Guollečáziid dikšuma jotket Ohcejoga guolástanguovllu geavahan- ja dikšun-plána mielde.
+li nuppástus plánii.

Meahcceuovllu geavahanplánas earenoamášvuđot guollebivdu-vuoigatvuoda oamasteaddjiide galgá addot vuogatvuota guollečáziid dikšumii jogo sirdingilvimiiguin dahje dikšunguollebivduun nu, ahte dat buvttadit guoli dan meari, mii dálu vuodđudeamis vuodđodállui eana-árvvoštallamis lea mearreduvvon ja maid čázádat suvdilis čázádat-geavahusa vuodul sáhttá buvttadit ja maiddái nu, ahte dat oadjuda sámekultuvraa seailluheami várás dárbbašlaš guollebivdu. (Ohcejoga)

-Čáziid dikšumis ja ovdam. dihte sirdingilvimiid lohpedárbbu fuola-heamis vástida guolástanlága mielde čáhceviđodaga oamasteaddji. Čáziid dikšot ovtasbarggus oasálašgottii-guin, gielldain ja siiddaiguin.
+li nuppástus plánii.

Oktasaš čáhceviđodaga oasálašgottis galgá leat vuogatvuota mearridit guollebivdonávddašeams, jos earenoamáš guollebivdu-vuoigatvuoda oamasteaddji vuodđodallu lea oasálašgotte oasálaš iige ná leat vuodđudan iežas oasálašgotti. Jos dállu lea iehčanas oasálašgoddi, de dat hálldaša iežas čáhceviđodaga bivdovuoigatvuodaid. Lea meariheapmi, ahte sápmelaččain álo guovllu hálldašeaddji ođđa sierra dulkomiguin váldojit eret luonduuvalljodagaid geavahanvuogatvuodat. (Ohcejoga gielda)

-Oktasaš guollečázi oasálašgoddii (ovddeš guolástangoddi) ii sáhte mearridit guollebivdonávddašeams, muhto guollebivduoigatvuoda geavahamis soahpan gullá earen-oamáš ovduu oasálašgoddái (ADS mearrádus 3003/2002).
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
2.6 GUOLLENÁLIT, 9 GUOLLEČÁIID DIKŠUN JA GUOLLEBIVDU Ohcejoga gieldda viidodagas čáhcebirerádjágeavvamis lea loahpa-lačcat čovdojuvvon dondološ návddašeapmái vuodušuvvi guollebivdu-vuoigatvuodat earret eará duottarjávriide stáhta ja nuppi siidda čáhce-viidodagain alimus rievtti 14.11.1996 addin duomuin. (Ohcejoga gielda)	-Plána mielde gustovaš cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Muotkeduoddara meahceguovllu jávrriide leat addojuvvon earen-oamášvuot guollebivdovoigatvuodat ovddabealde čilgejuvvon čáhcebirerádjágeavvamis stáhtačáhcin hálldašuvvon duottarjávriide. Earen-oamášvuot guollebivdovoigatvuhta ovddasta ruhtamearálaš árvvu, ja dat fidne nu vuodđolága opmodatsuoji (PeL 15 §) ja Eurohpa olmmoš-vuoigatvuhtasoahpmamuša 1. lassebeavdegrjii 1 artihkala mielde. (Ohcejoga gielda)	+li nuppástus plánii.
Alimus hálddahusriekti lea addán duomu 18.12.2006 (no 3111), mas čovdojuvvui jearaldat dálloquovdilis oasálašgottiid vuodđudeamis, man MR lei góibidan alimus duopmostuolus. Alimus riekti hilggi Meahccerádjehusa góibádusa. Go ná lea, de DGP:S máninnašeapmida, ahte oasálašgoddi (ovddeš guolástangoddi) ii mearret guollebivdonávddašeamis, ii lea doallevaš. Namalassii oasálašgoddi mearreda guollebivdovoigatvuoda geavaheamis guollebivdolága ja alimus duopmostuolu ovddabealde čilgejuvvon duomu mielde. Oasálašgottit leat olgušuvvon dgp válmmaštallamis lága vuostásacat, mii lea botnjan plána dovdomassii. (Ohcejoga gielda)	-Om. mearrádusas nannejuvvui eanarievtti 30.1.2004 (nr 199) mearrádus das, ahte earenoamáš ovddu oasálašgottit vuodđu-duvvojut guollebivdosajiid mielde. Oktasaš guollečázi oasálašgoddi ii mearrit earenoamáš ovddu geavaheamis. AHR:vtti mearrádus ii sirdde earenoamáš ovddu geavaheamis mearrideami oktasaš guollečázi oasálašgoddái. +li nuppástus plánii.
lešguđet dálu guollebivdu duottarjávriin lea váldojuvvon vuhtii vearumearredeamis guđetge dálu guovdu sierra dan mielde, go stuorrajuogus ja verruibidjamis Anára, Ohcejoga ja Eanodaga gielddas addojuvvon lágas (157/1925) lea ásahuvvon. Buohoras stuorrajuohkoásahusa (158/1925) 7 § mielde mantála rehkenasttedettiin galggai álo fuomáshit, ahte "dain laiggoscottiin, main árvvoštallama vuodul guollebivdu galgá mantála mearredeamis vuhtiiváldot, 1 kg sálteguoll biddjo vástidit 2 kg suoidnešattu". Guollebivdu duottarjávriin lea leamaš dálui gullevaš giddehatguovdilis earenoamáš ovdu ja vuogatvuhta, mii lea lohkkojuvvon vearuvuolláibidjamis ja seammás giddehatvuodđudeamis dálui. (Ohcejoga gielda)	-Dáluid vearuvuolláibidjamis eanas Deanu ja dan oalgejogaid luossabivdu lea mearridan mantála árvvu. Duottarjávriid guollebivddus, sállešis ja dan juohkášuvvamis ii leat fidnemis bealekeahes čielggadeapmi. Čáhcebirerádjágeavvamii lea dorvuduvvon ja nannejuvvonen dáluid guollebivdovoigatvuhta. +li nuppástus plánii.
2.8 NJIČČEHASAT Plánas cuigejuvvo, ahte 1900-logu álgogeahčen guovllus dihttojedje mágjibat. Nálli lea dálá áigges sogahuvvan. Leago dan ealáskahttin leamaš ovdan meahceguovlui guoskevaš plánain dahje ráđđadallamiin? (Lappi luondusuodjalanbire rs)	-Náli ealáskahttima vejolaš-vuodas lea ságastallon Meahccerádjehusas. +li nuppástus plánii.
2.9.2 GUOVLLU GEAVAHEAMI HISTORJÁ Bihtás govvejuvvo sullasačcat guovllu ássama guhkes historjá. Guovllu árrahistorjá ii leat doarvái dutkojuvvon, ja dárbu kulturárbbi kártemii lea ainge. (Sámediggi)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Ealloboazodoalu historjá ja dan leavvan Supmii lea arkeologalaš dieđuid váillođettiin váilevaš ja vuodđuduuvvá dušše čálalaš gálduide. Sierra dieđasurggiid gaskkas ii leatge juksjuvvon čielga ovttamielalašvuhta, goas bohccuid historjjálaš dikšuma galgá gohčodit boazodoallun, ja mo smávva- ja ealloboazodoalu sáhttá earuhit nuppiineaset. Guovllu kulturhistorjá oasis sámediggi čujuha cealkámušsasis Museodoaimmahahkii riikkaviidosacat mearkkašahti huksejuvvon kulturbirrasiin. (Sámediggi)	-Dgp čáliheami dárkkuhussan lea buktit albma, ahte boazodoalus leat guhkes árbevierut maiddái plánaguovllus, vaikko dárkkes ja riiddohis diehtu ii leatge fidnemis. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****2.10 DÁLÁ GEAVAHEAPMI**

Bihtá máinnašupmi das, ahte meahcceuovllus ii leat bissovaš ássan, ii atte rievttes gova guovllu eanageavaheamis. Muotkeduoddara meahcceuovlu lea leamaš árbe-virolaččat ja lea ainge sámeboazodoalu atrin guovllu. Ovdal bissovaš dálloássama guovlu lea leamaš bissovaš oassi sápmelaš jahkejohtinvuogádagas, mas sápmelaččat ásse boazoealu fárus godiin. Ainge boazodoallobarggut gáibidit gaskaboddosaš ássama boazodáluin guođoheami áigge. (Sámediggi)

+Váldojuvvo eret cealkka: Meahcceuovllus ii leat bissovaš ássan.

2.11 EANAGEAVAHANANALYSA

FGDL gávnna, ahte meahcceuovloláhka lea ásahuvvon muhtin osiin boazodoalu dorvun; danin boazodoalu birasváikkahuhsaid galgá dohkkehit nu guhká, go guođoheapmi lea suvdil. Luondduealáhusaid oadjudemii dárkkuhit maiddái dan, ahte guoh toneatnamiid dili galgá bisuhit buorrin guhkeságge juksanmearrin. Jearaldagas lea nu, dahje goittotge galggašii leat, suvdilis geavaheami vuodđojurda. (FGDL)

-Meahceráđđehus ii sáhte seahkanit boazodoalu guohtnordnemiida ja boazomeriide. MR:sa bargun ii maiddái leat meroštallat, goas guođoheapmi lea suvdil.
+li nuppástus plánii.

Boazodoalolágas guođoheami suvdilvuhta lea čadnojuvvon dálveguoh toneatnamiid dillái. Dálveguoh toneatnamiid suvdilvuhta lea dábálaččat boazodoalu minimadagaldat, mii mearređa maiddái luondduguohumiin guoh tu bohccuid alimus meari. Dálvet bohccuid lasseriebman ja parasihtadálkkodeapmi leat buoridan boazonáli eallinnávcca ja ceavzima ja maiddái lokten Muotkeduoddara ja Báíšduoddara bálgosiid miessebuvttadusa ja njuovvandeattuid. Dálá boazodoallovuogádagaiquin lea vejolaš ealihit nu stuorra boazomeari, ahte geasseguoh toneatnamiid muhto maiddái dálveguoh toneatnamiid dilli sáhttá čielgasit hedjonit. Maiddái Muotkeduoddara bálgosis bibmet bohccuid dálvet, ja ovdam. dihte Leammi álbmotmeahccái dolvo dálvet 2004–2005 ovttas Sálleváre bálgosiin oktiibuo 60 000 kg suoinni (Nieminen 2008). (FGDL)

-Pláns gávnna hit, ahte bohccuid bibmet eanadagain, jos earretlágan muohtadilli dan gáibida. Muotkeduoddara bálgus ii eanas biepma Muotkeduoddara meahcceuovllus guođohanordnemiid dihte.
+Dgp čáliheapmi dárkuduvvon.

Suoma luondotíippaid áítatvulošvuoda árvvoštallanfidnu gárvistuvai geassemánu 2008 (Raunio je. 2008). Liigeguođoheami váikkuhusat vuhtojit árvvoštallama mielde čielgasepmosit geasseguođohanguovlluid lagešvuvddiin ja guorba duottareatnamiin, gos earenoamážit jeagil lea geahppánan sakka ja lageža ođasmuvvan lea báikkuid jo eastašuvvan. Bohccot liikojit borrat soahkevesáid ja ođjjuid. Lagešvuvddiin eanet go bealli lea bohccuid geasseguoh tungsuvllus, gos soahki ii geavadis šat ođasmuva. Dás sáhttet leat jo váikkuhusat maiddái guovllu rievssatnáliide. (FGDL)

-Plána mielde gustovaš cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Maiddái guorba duottareatnamiin ja lagešvuvddiin sullii bealli gullá jeageleatnamiid ng. ekologalaš dili luohkkájuogu mielde **sakka guorban** guovlluide. Dáid guovlluin bajildusšaddogearddi biomássa lea geahppánan gaskameari mielde njealjátoassái juksandásis, ja buvtta lea buoh tallassii dušše sullii goalmádas das. Muotkeduoddara meahcceuovllus eanas oassi gullá árvvoštallama mielde luohkkái **sakka guorban** (Norokorpi je. 2008). Dálkkádatnuppástus lea Suoma luondotíippaid áítatvulošvuoda árvvoštallama mielde duottarluondotíippaid easka nubbin deháleamos áittadagaldat guovlluin bohccuid liigeguođoheami manjá (Norokorpi je. 2008). Fuodđo- ja guolle-ealáhusa dutkanlágádus atrá Muotkeduoddara meahcceuovllu eanageavahananalya oppalaččat buorrin ja deattuha geavahusas suvdilis geavaheami vuodđojurdaga (FGDL)

-Ná lea čállon.
Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Lappi luonddusuodjalanbire ávžžuha MR:sa ovddalgihtii árvvoštallat iežas doaimma dálkkádatnuppástusa váikkuhusaid duottarlundui. Dálkkádatnuppástusa hihtudeapmi ja dasa ráhkkanapmi galget leat Meahceráđđehusa doaimma čáđamanni temá, ja dálkkádatnuppástusa suokkardallti dutkamuša galgá doarjut. (Lappi lsb)

-Dát lea maiddái MR:sa oaidnu.
+li nuppástus plánii.

Earenoamáš fuomášumi bivdet giddet maiddái boazoguohton-eatnamiid atrui nu, ahte ealáhusa dagahan hehtehusat eana-dagaide bázašedje nu unnin go vejolaš ja **sakka guorban** guovllut eai šattašivčče lasi. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Meahceráđđehus ii sáhte seahkanit boazodoalu guođohanordnemiida.
+li nuppástus plánii.

2.11 EANAGEAVAHANANALYSA

Bihtá álgá gávnnahemii, ahte meahcceguovloláhka lea ásahuvvon muhtin muddui boazodoalu dorvun. Dát doallá deaivása muhtin osiin. Vuosttas bihtá loahpas hállojuvvo suvdilis geavaheami vuodđojurtagis. Dan ovddabeale cealkka goittotge gullo ná: "Luonddue-álahusaid oadjudemii dárkkuhit maiddái, ahte guohitoneatnamiid dili berre seailluhit buorrin guhkes áigegaskka sivttain." (Sámediggi)

Muotkeduoddara meahcceguovllus ii leat bohccuid jeavddalaš lasse-biebman, nugo dgp:sge gávnnahit. Ná máinnašumiid dan váikkuhusain boazodollui galggašii maiddái váldit eret, dannego ášši ii guoskka dn. guovluide moge. Sámediggi dáhllu velá giddet fuomášumi dasa, ahte sámeboazodoalliin ja -bálgosiin leat boahtán dávjá dearvuođat, ahte árvvoštallamat dálveguohitoneatnamiid dilis eai leat leamaš luohtehahttit. Guohitoneatnamiid suvdinnávcca leat čielggadan ovddemustá eanaiskosiiguin, ja áššis eai leat bargin ovttas boazodoalliguin. Ovttatutkit leat beaivádan guohitoneatnamiid suvdinnákcaárvvo-štallamiid satellihttagovaiguin, ja dávjá guohitoneatnamiid suvdinnákca lea gávnnahevun buorebun go beare fal eanadatmihtidemiid bokte fidnejuvvon dieđut (ovdam. dihte Mattila Eero 2007: Bohccuid dálve-guohitoneatnamiid dilli Davvi-Lappi bálgosiin jagis 2004). (Sámediggi)

Boazu lea Sámi lundai gullevaš ealli. Guovllu šaddogeardi lea vuogáiduvvan čuđiid jagiid áigges bohcco, olbmo ja luondu lotnolas váikkuhusa boáđusin. Boazu dikšu guohtumin árbebiotohpaid. Bohccuid guođoheami váikkuhus ii leat dušše luondu ja šaddogearddi guorbadeaddji, muhto maiddái šaddogearddi doarjaleaddji. Boazodoalu lassin šaddogeardái váikkohit duottarmihttáriid dagahan roasut. Ferte maiddái váldit vuhtii, ahte dálvvi manjoneamis lea iežas váikkuhus guovllu lundai ja šaddogeardái. DGP:S berre siivvadit giedđahallat tearpma **liige-guodoheapmi** ja váldit maiddái vuhtii bohccuid mieđas váikkuhusa guovllu šaddogeardái ja lundai ja velá satellihttagovaid bokte fidnejuvvon dárkkistuvvon dieđuid guovllu guohitoneatnamiid dilis. Hui vuđolaš lea vuovdedutkanlágádusa albmadus **Boazodoalu ja suodjaleami váikkuhusat Mällä luonddumeahcis** (doaimm. Mikko Jokinen 2005). Dien namalas dutkamušas gávnnahit, ahte dutkit atne bohccuid guođoheamis leamin eanet ávkki go hehttehusa guovllu lundai, šaddogeardái ja ealániidda. Bohccuid váikkuhusat vesáide leat maiddái positiivvalaččat. Sámedikki oaidnu lea, ahte dgp siste gávdnovaš teavsttat liigeguođoheamis válđojuvvorit eret duohtan čájetmeahtumin. (Sámediggi)

Luondduealáhus ii leat seamma ášši go sápmelaččaid árbevirolaš ealáhus. Luonddue-álahussan lohket láhkáasaheami mielde dovdomas meari ealáhusaid, main eanas oassi eai leat sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat, ja luondduealáhusain bargi ii maiddái dárbbaš leat sápmelaš. Luondduealáhusaid namas sáhittel doaimmahit ealáhusaid, main ii leat mihkkege dahkamušaid sápmelaččaid barggahahti árbevirolaš ealáhusaiguin. (Sámediggi)

2.12 OKTIIGEASSU DEHÁLEAMOS ÁRVVUIN SUODJALEAMI JA GEAVAHEAMI EKTUI

Sámediggi hálida vuhtiiváldit geázadusa Lapin Kansa čállagii spire-vahágiid buhtadanvuogádagas. Das vásihit, ahte ođđa evttohuvvon spirevahátvuogádat áibbas nuppegežiid headjuda dálá dili. Sámedikki oaiiviiliid berre válđit vuhtii dán áššis. (Sámediggi)

+li nuppástus plánii.

-Tearpma **lassebiebman** leat soahpan nuppástuhttit tearbman **jodáhalli biebman**. Lasihuvvo plánii sámeboazodoalliid ja bálgosiid ovddasteaddjiid oaidnu das, ahte árvvoštallamat dálveguohton-eatnamiid dilis eai leat luohtehahttit ja ovttasbargu ii boazodoalliguin leat leamaš.

+Dievasmahttojuvvon plánii. Adnojuvvo tearbma **jodáhalli biebman** tearpma **lassebiebman** sadjái.

-Liigeguođoheapmi lea šihttojuvvon nuppastahttot tearbman **guođoheapmi**. Dgp:s lea máinnašupmi, ahte vuogálaš boazo-guođoheamis sáhittel maiddái leat luondotippa bisuheaddji mieđas váikkuhusat, go oassi duoddariid sitnu-eatnamiin seailu nu miestagiidhaga. +Adnojuvvo tearbma **guođoheapmi**.

+li nuppástus plánii.

-Buhtadanvuogádat berrešii leat doibmevaš ja vuoiggalaš. Dáinna dgp:in ii goittotge sáhte váikkuhit spirevahágiid buhtadanvuogádahkii. +li nuppástus plánii.

3 DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI JUKSANMEARIT

Lágas Meahcceráđđehusa birra (1378/2004) lea MR:sa servodatlaš geatnegasvuhta mearreduvvon heivehit sápmelaččaid ruoktguovllusteaset hálldašan luondduvalljodagaid dikšuma, geavahusa ja suodjaleami nu, ahte sápmelaččaid kultuvra ollašuhttima vejolaš-vuodat dáhkidiuvvot (4.2). Dát čatná MR:sa maiddái ja earenomažít dan gárvistettiin dikšun- ja geavahanplánaid sápmelaččaid ruoktguovllu meahcceguovlluide. (Ohcejoga gielda)

-Ná dgp:s leat figgan dahkat. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****3 DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI JUKSANMEARIT**

Namuhuvvon meahcceráððehus-lágas ásahuvvojut MR:sii mánggat almmolaš hálddahusbarggut, ee. meahcceuovlolágas mearreduvvon barggut (6 §). Dán doaimmas meahcceráððehusa čatnet vuodðolága 2 logu 21 § 2 momeantta mearrádusat buorre hálddahusas nugo maiddái hálddahuslákha (434/2003, Gč. maiddái ráððehusa evttohusa láhkan meahcceráððehusas, HE/RE 154/2000 vp/ rb s. 37). Hálddahuslákha ii máninnašuvvo oppa dgp gálduin, vaikko doppe leat máninnašumit plána hárrai guovdilis lágain, ásahusain ja eará vuogatvuohtagálduin. (Ohcejoga gielda)

+Máinnašupmi
hálddahuslágas lea
lasihuvvon plánii ja
láhkačujuhusaide.

3.4 EANAGEAVAHAN- JA HUKSEN LÁHKA

Plána čuoggás 3.4 berrešii giedðahallat viidábut eatnangotteláva sisdoalu ja vuogatvuohavákkuhusaid. Váikkhuhusaid árvvoštallamis berrešii muitalit, mo plánain ovddidit riikkaviidosaš guovluidgeavahanulbmiliid ja eatnangotteláva ollašuvvama. (Lappi lihttu)

+Dievasmahttojuvvo.

3.6 SÁMEKULTUVRA DORVUDEAPMI

Earenoamáš buorrin luonddusuodjalanbire atná guovllu eamiálbmoga vuhtiiváldima čaða olles dgp. Sápmelaččaid sajádat ja earenoamáš vuogatvuodat leat namuhuvvon mánggi teavstas. Plánas boahtá albma maiddái buorre vuodjun ja dasa lassin duogášdieđuid dárkkistuhittin earenoamážit boazodoalu ja meahccebivdu guovdu. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

"Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš iešhálddašeami ollašuhttá sámediggi, man sápmelaččat válljejt válggain njealje jahkái hávil." Dn. cealkámuša livčii sivva dárkkál mahttit eahpečielggasvuođaid garvima várás nu, ahte sápmelaččaid kultuvrralaš ja gielalaš iešmearredeami ollašuhttá sámediggi. Sápmelaččat válljejt juohke njealiját lagi válggain iežaset ovddasteaddjiid sámedikki bajimus mearrideaddji orgánni, sámedikki dievasčoahkkimii. (Sámediggi)

+Dárkkálmahtton evttohusa mielde.

Bíhtá 3.6 vuollebihtát leat dehálaččat ja govvejít Suomas dan áidna eamiálbmogii guoskevaš geatnegasvuođaid deavdima (vuodðolága 17 § 3 mom). Logahallan goittotge álgá ON siviila ja politihkalaš vuogatvuodáide guoskevaš soahpamušas (3.6.1) ja ovdána nu, ahte lagi 1999 vuodðoláhka giedðahallo easka mánggaid riikkaid-gaskasaš ášsegirijiid mannjá čuoggás 3.6. Juridihkalaččat ášši geahčadettiin livčii lunndoleabbo álgghait bihtá govvádusain Suoma vuodðolágas, ja bihtá namman 3.1 berrešii leat vuodðoláhka. Dáinna ii leat dárkkuhus fuotnut álmotrievtti mearkkašumi. 1. bihttán gávdnovaš SP-soahpamušge lea dohkkehuvvon dáblaš láhkan, nuahte vuodðolága mearrádusat mannet dan badjel láhkahierarkijas. Suoma vuodðolága systematihkas boahtá, ahte virgeaoapmahaččat galget doaimmasteaset čuovvut vuos vuodðolága ja dasto olmmošvuoigatvuohatsoahpamušaid: "Stáhtanjuoggadus/vuođoláhka oadjuda olmmošárvvu guoskameahttunvuoda ja ovttatolbmo friddja-vuođaid ja vuogatvuodaid ja dasa lassin ovddida vuoggalašvuođa servodagas. Suopma oassálastá riikkaidgaskasaš ovttasbargui ráfi ja olmmošvuoigatvuodaid dorvudeami ja servodaga ovddideami várás." (vuodðolága 1 §; maiddái duopmo-stouluid bearráigeħččui guoskevaš lágá 108 § 1 momeanttas vuogatvuohatkansler goziha vuodðovuoigatvuodaid ja dán mannjá olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvama). (Sámediggi)

+Nuppástuhitto net dego lea evttohuvvon.

Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna ILO 169 -soahpamušii guoskevaš bihtá 3.6.3 lea eavttuheamet dárbbashaš. Vuollebihtá vuosttas bihtá loahpas lea jievžá-dahkes loahppajurdaga lágán eahpečielggasvuohta, man livčii sivva divvut. Teavstta mielde: "Soahpamuš lea geatnegahtti, vaikko Suopma ii leat ratifierien soahpamuša, dannego Suoma láhkaásahäapmi ii aido dál deavdde soahpamušmearrádusaid." Cealkka berrešii gullot čuovvovaččat: "Suoma láhkaásahäapmi ii deavdde aido dál ILO 169 -soahpamuša mearrádusaid. Soahpamuš goittotge geatnegahtá Suoma ratifieretkeahttáge." (Sámediggi)

+Nuppástahhton evttohusa mielde.

3.6.6 BIODIVERSITEHTASOAHPMUŠ

Bihtá galgá dárkkálmahttit soahpamuša sápmelaččaide guoskevaš mearrádusaiguin. Artihkala 8(j) jorgalus sámegillii (ii virggálaš): "Soahpamuš-oassebeallii galgá vejolašuođaid mielde ja heivvolaš osiin sisriikkalaš láhka-ásaheamis vuodul gudnejahttut, suodjalit ja bajásdoallat eamiálbmogiid ja báik-kálaš servosiid dakkáraš diehtámuša, hutkosiid ja geavadiid, mat gullet biologalaš mánnggahámátvuoda ja suvdilis ovdáneami dáfus mearkkašahti árbevirolaš eallin-vugiide, ja ovddidit ja viiddidit daid ollašuhittima dieid namalas servosiid miehtamiin ja dohkkehemiin ja dasa lassin roahasmahttit diehtámušas, hutkosiin ja geavadiin fidnejuvvon ávkki dássebealát juohkima." Artihkala 8(j) lassin biodiversitehta-soahpamuša artihkalat 10(c) ja 18.4 giedjahallet eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid ja innovašuvnnaid. Artihkal 10(c) ávžžuha soahpamuša oassebeliid suodjalit ja ovddidit dakkár biologalaš resurssaid geavahusa, mii laktása árbevirolaš kultuvrralaš geavadiidda ja doarju resurssaid suodjaleami ja suvdilis geavahusa. Artihkal 18.4 giedjahallá teknologalaš vuogádagaid ovddideami ja ovttas-barggu sierra oassebeliid gaskkas. Artihkal ávžžuha soahpamuša oassebeliid doaibmat vugiin, mii váldá vuhtii eamiálbmogiid iežaset teknologalaš čovdosiid. Dán oktavuođas berrešii namuhit stáhtarådi dohkkehan **Luondu mánnggabealát-vuoda suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategija 2006–2016**. Doaibma-prográmma ulbmilin lea suodjalit ja dikšut biodiversitehta, vai Suomas eai jávkaše ealánšlájat, genavalljodagat dahje eallinbirastiippat. Prográmma giedjahallá maiddái sápmelaččaid vuogatvuodaid, ja daid berrešii váldit vuhtii mieldečuovvu dgp:s. Sámediggi evttoha bihtá dárkkálmahtima dán osiin. (Sámediggi)

+Dárkuduuvvon plánii ja lasihuuvvon luondu mánnggabealátvuoda suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategija 2006–2016 sápme-laččaid eamiálbmogin giedjahalli juksanmearit ja doaimmat.

3.6.11 SÁPMELAČČAID SUVDILIS OVDÁNEAMI PROGRÁMMA

Sámediggi hálida dárkudit, ahte sámedikki jagis 2006 dohkkehan suvdilis ovdáneami prográmma lea váldojuvvon oassín sisriikkalaš suvdilis ovdáneami strategijai sierra ossodahkan. (Sámediggi)

+li nuppástus plánii.

3.6.12 OVTTAVEARDÁSAŠVUÐALÁHKA

Sámediggi evttoha, ahte ovttaveardásašvuðalága giedjahalli čuhcosii váldojuvvo míainnašupmi positiivvalaš earenoamášgieđahallamis: Dáinna lágain eai eastte dakkáraš earneoamášdoaimmaid, maid ulbmilin lea duohtaáššalaš ovttaveardásaš-vuoda juksan 6 § 1 momenttas dárkuhuvvon olgušteamis šaddevaš hehttehusaid eastadeami dahje láivudeami várás (positiivvalaš earenoamáš giedjahallan). Positiivvalaš earenoamáš giedjahallan galgá leat áigojuvvon juksanmeari hárrái ryttesgorálaš. (Sámediggi)

+Dievasmahttojuvvon plánii.

4 AVÁDATGUOVLOJUOKIN

Lappi birasguovddáža oainnu mielde evttohuvvon avádatjuohkimis lea figgamuš dákkitit meahcceguvololága juksanmeriid ollašuvvama: Virkkosmahttinavádat lea ráddjejuvvon viehka čavga dálá mohtorgielkámáđiija birrasii, ja eanas oassi guovllus lea jguđđojuvvon ravdaavádahkan. Ovdanbukton avádatjuohkin ja biehttaleapmi johtolagaid ja bálvalusrustema lassehuksemis dorvuda Muotke-duoddara sealuma áidalas meahccin, seammás dorvudemiiin guovllu luonduárvuid. (Lappi birasguovddáš)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp:s Muotkeduoddara meahccí lea juhkojuvvon áhpásmahttin- ja ravdaavádahkan. Virkkosmahttinavádat sisdoallá mohtorgielkámáđiija oktan daid lagašavádagaiquin guovllu nuortamáttáoasis. Dasa lassin virkkosmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámáđiija ja Fierbmezávrri ja Suololuobbala gaskasaš guovlu ja maiddái ng. Lahtis-bartta biras. Dgp mielde prográmmabálvalusfitnodagaide sáhttá mieđehit oanehiságge lobiid vuoinjastanasajid doallama várás áhpásmahttinavádahkii. Ravdaavádat lea nu bures go vejolaš luonduuvídá guovlu, gosa eai huksejuvvo bálvalusrustegat dálá guovtti ávdinstobu lassin. Guovllu lea figgamuš seailluhit vánnddardanguoulun, ja dohko sáhttá lágidit meahccelundui heivvolaš oahpistuvvon reaissuid. (Anára gielda)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****4 AVÁDATGUOVLOJUOHKIN**

S. 49 ovdanbuktojuvvorit avádatjuohkima mielde gustovaš suvvojuvvon ja gildojuvvon ráhkagat ja doaimmat. "Juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gohttemii mieðehahti gohttenlobit almmolačcat ávkkálaš servosiidda ovdam. dihte iskárlaččaide, searvegottiide dahje leairaskuvlavázziide." Láhkaásameami mielde juohkeolbmovuoigatvuodat leat buohkaid vuogatvuodat. Daid ii sáhte ráddjet geavaheaddji dahje geavaheami siva vuodul. Gaskaboddosaš gohtten lea juohkeolbmovuoigatvuodain lobálaš. Unni stuorát hehttehusa dahje ráfehisvuoda ii goittotge oaččo dagahit eanaoamasteaddjái. Dannego Suomas lea searvanfriddjavuohta, de gohttenlobi ii sáhte earen-oamážit čujuhit dušše teavsttas namuhuvvon "almmusávkeservosiida". Ná dat sivva, manin lea jođus dahje dat geainna lea jođus, ii oaččo bidjat olbmuid sierraárvosaš dillái juohkeolbmovuoigatvuoda dahje vejolaš lobiid hárrái. Dehálaš lea, ahte doaimmas ii šatta eanaoamasteaddjái unni stuorát hehttehusa dahje ráfehuhttin. Seamma sivain gaskaboddosaš gohttema juohkeolbmovuoigatvuodain ii sáhte maiddái ráddjet guoskat eanemustá 3 jándora áigái nu, go siiddu vuolleravddas gávnahit. (Suomen Latu rs)

S. 49 mánnašuvvo, ahte "beanageassástatjohtolagaide eai mieđet lobi almmá bágosa mihtama". Dán oktavuođas galgashii mero-šallat **beanageassástatjohtolaga**, dannego beanageassástagain vuodjin gullá juohkeolbmovuoigatvuodaide (vrd. mohtorgielká-johtolat). (Suomen Latu rs)

Dgp:s gávnahit, ahte Davvi-Lappi eatnangotteláva lávvamearrádusain Muotkemuoddarii lea tmerkejuvvon guovlovárren: kulturhistorjálačcat dahje duovdatoidnosiid beales mearkkašahti Itnetvári-Gáregasnýarga-bálggis. Ohcejoga gielda evttoha, ahte bágá atnuiváldima várás merkejuvvo áhpás-mahttinguovloavádat dán gaskii Gáregasnýarga-Stuorraávži ja das ovddos Anára Rivedolii, man atnu ráddjejuvvo bievlaágái (1.6.-30.9.). Vánddardan-johtolaga merken jo gávdnovaš johtolahkii seailluha Muotkemuoddara meahcceluonddu ja eastada dološmuittuid duššama. Geasseáigásaš vánddardanjohtolat šattašii čuovvut eanas boares Itnetvári-Gáregasnýarga-vánddardanbágá linjjá. Bálggis lea merkejuvvon eanadagaide 1960-logu loahpas. Dat lea leamaš fuolahuvvon bágán 1980-logu rádjái. Eanadagas bálggis lea ainge johtimáđiian. Ovdanbukton vánddardanjohtolahkii sáhttá bidjat sisa kulturábbiid, duovdatainns/luondočuozáhagaid ja oaidnámušaid. Ohcejoga gieldda bealde Báíšduoddara bágosis bievlaágges bohccot leat ovddemustá boazodoalloplána mielde Gáregasnýarga-Anár-eatnangeaidno-guora boazoáiddi davábealde dahjege Báíšduoddaris. Báíšduoddara bágosis guođohanjohtimi lea mihttomearrin geavahit Muotkemuoddara Ohcejoga gieldda beale guovllu dálveguohatum, nuahceasseáigásaš vánddardan-johtolat ii dagat gierdameahttu hehttehusa guovllu boazodollui, dannego kulturbálggis dárbašuvvo luondduealáhusdálolačcaid doaimmaid, guovllu ealáhusaid máŋggabealágahtima várás, turismma ovddideami várás ja sámekultuvra seailluheami várás. Boahtteuođas boazodoallu oktonassii ii dákkit sápmelašvuoda ja sámekultuvra sealuma. (Ohcejoga gielda)

Muotkemuoddara meahcceuovlu lea Suoma áidaleamos meahcceuovlu, ja ii leš sivva eahpidit, ahte iigo dikšun- ja geavahanplána guovdilis mihttomearr leat aiddo dán meahccelunddolašvuoda seailluheamia boahtteuođas ja boahtte sohkuoluovvaide. Meahcceuovlolága 1 § mielde meahcceuovllut vuodđduuvvovit guovlluid meahccelunddolašvuoda dorvudeami várás, sámekultuvra ja luondduealáhusaid oadjudeami várás ja maiddái luondu máŋgaga-bealát geavaheami ja dan vejolašuođaid dorvudeami várás. (Sámediggi)

-Juohkeolbmovuoigatvuodat badjelmanni doaibma ja ordnemati gáibidi guovllu hálldašeaddji lobi. 3 jándora gohttenrádjá juohkeolbmovuoigatvuodain lea MR:sa suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuodđo-jurdagiid mielde gustovaš cálileapmi, ja dat vuodđduuvvá MR:sa guhkes vásáhussii ja dihtui gohtema bistima váikkuhusain lundai. Váldojuvvo eret čálileapmi "almmusávkkálaš servosiin". +Nuppástuhhton plánii.

-Dás **beanageassástatjohtolagain** dárkuhit fitnodat-doalli iežas dihkkádan johtolagaid, main doaibma šattašii leat ohpitlaš ja bágosa oainnu mielde dagaha unni stuorát hehttehusa boazodollui. Go ná lea, de oaidnámuš lea, ahte dákkráš johtolat ii gula sisa juohkeolbmovuoigatvuodaide.
+li nuppástus plánii.

-Virkkosmahttinavádat ii viiddiduvvo goittotge dán plánas. Čanasjoavkkuiquin čađahuvvon ráddádallamiin leat measta ottajienalačcat dáhton doalahit virkkosmahttinavádag nu uhccin go vejolaš ja ná seailluha guovllu meahcceluonddu oktan vátna ráhkagaguin. Johtolaga lea vejolaš merket, jos oktasaš miella guovllu geavaheaddjiid gaskka boahtra ovdan, go plána boahtte háve dárkkistuvvo manemuštá jagis 2020.
+li nuppástus plánii.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****6 KULTURÁRBBI SUODJALEAPMI JA DIKŠUN**

Muotkeduoddara meahcceuovllu dgp guovllus lagi 2008 rádjái dihtui boahtán dološ-bázahusčuozáhagat, daidda čuohcci geavaheami dagahan guorban ja arkeogialaš kulturárbbi vuhtiiváldin bohtet čielgasit albma dgp:s. Giddes dološbázahusat leat dieđus 25 st, masa lassin guovllus leat moaddelogi dakkár arkeologalaš ja eará historjálaš áiggi kulturárbečuozáhaga, maid sáhttá atnit gávnussadjin. Viehka unna lohkumearri oppalaččat govvida aiddonassi easka 2000-logus cahkanan beroštumi guovllu arkeogalaš dutkamuššii. Inventerejuvvon guovlluin Bealdo- ja Giellajotgáttiuun dološbázahusat leat báikkuid valjis ja guovllu arkeologalaš kulturárbbi govva sáhttá nuppástuvvat dovdomassii, go dgp:sge gávnahnahuvvon arkeogalaš inventeremiid dárbu sávvamis lagašjagiin maiddái šaddá konkrehtalažjan. (Museadoaimmahat)

Miellagovva duottar- ja meahcceuovllus leage dieđu lassáneami mielde dievas-muvvamin maiddái arkeogalaš kulturbirasin. Guovllu jahkeduháhiid bistán ávkká-stallama sáhttá gánske buorebut áddet, go válđa vuhti guovllus jiekraáiggi manjá ráđđen stuorrát molsašuddan dálkkádatmuttuid ja šaddogeardeavádagaid. Guovllu dálá geavaheami luondu ja gárvvistahtti dgp mielde kulturbirrasa suodjaleami váttisvuodaid sáhttá dáppe oppalohkái árvvoštallat dovdomassii unnibun go birrasis. (Museadoaimmahat)

Áhpásmahttinguoovllus eai leat merkejuvvon vánddardanjohtolagat, muhto doppe manná bálggis, man turisttat eanemus várра geavahit guovllus jođedettiin. Guovllu dološbázahusain dán avádagas leat čuozá-hagat Bealdojávrri nuortamáttaoasis ja Bealdojohkagáttis. Dgp:s lea bures válđon vuhti čuozáhagaid raššodat gollama vuostá ja maiddái jo dáhpáhuvvan guorban. Boahttevuodas berre giddet earenoamáš fuopmášumi daidda dološbázahusguovlluide, maid lahkosiin turisttat lihkadir. Turismabálvalusaaid fálli fitnodatdoalliid ja oktonassii guovllus johti vánddardeaddjiid galgá rávvet das, ahte leat áidnageardásáš muitomearkkat guovllu dološ áiggis, ja daidda deaividan vahágiid ii sáhte moge duddet. Doppe jo gávdnovaš bálgáid dihkkádeami lea dán osiin sivva dárkkistit. Jos vahágat leat vuohittimis, de johtingeinnodagaid sajádaga dákkár báikkui galgá sirdit, dahje jos dat lea veadjemeahttuun, de berre čuozáhahkii ráhkadir guhkes muoraid dahje sullasaš suodjeráhkadaga. Galgá maiddái fuolahit das, ahte dáid guovlluin mange dáhpáhusas oaččo cahkkehit sajosdola. (Museadoaimmahat)

Oppalaš rávvagiin fuolakeahttá dološbázahusaid dikšumii ja atnui gullevaš visot jearaldagain galgá valdit oktavuođa Museadoaimmahaga dološbázahusaid dikšunoktadahkii. Pláanas lea sivva buktit ovdan Museadoaimmahaga ja MR:sa ovttasbargui guoskevaš soahpmuša. Dan mielde Meahcceráđđehus lea oktavuođas Museadoaimmahahkii kulturárbbi gáhttemii guoskevaš láhkaásahemmi gáibidan vugiin ovdal dakkáraš doaimmaid álggaheami, mat laktásit MR:sa hálđdašan eana-ja čáhceviidodagain gávdnovaš dološbázahusaide ja suodjaluvvon huksenárbbi. Soahpmuš ja das šihttojuvvon doaibmanvugiid lea buorre namuhit goittotge kulturárbbi čuovvuma gieđahalli logus 6.3. (Museadoaimmahat)

Sienda-sámemusea sajádat riikkaviidosaš spesiál musean berrešii boahtit ovdan čielgasit. Siidda galgá gullat áššedovdin guovllu kultur-árvuid dovdámis ja dorvudeamis. Muotkeduoddara meahcceuovllu geavaheami ja dikšuma várás dárbašuvvo dárkkit meroštallan ovda-mearkka dihte guovllu measta logi boazorátkinbáikki luondo- ja kultursárgosiin. Dgp:ii ii leat huksenárbbi hárrái sierra mihkkege cuiggodan-láhkai. (Museadoaimmahat)

-Plánain ovttalágan cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

+li nuppástus plánii.

-Virkkosmahttinavádat ii ola Bealdojohkagáddái muđui go Lahtis-bartta birrasis, gos eai leat inventerejuvvon dološbázahus-čuozáhagat. Bealdojávrri nuorta-máttageažis virkkosmahttin-avádagas lea okta inventere-juvvon dološbázahusčuozáhat. Duššanvárá vuollásaš dološ-bázahusaid suodjaleamis gárvvi-stuvvo plána mielde doaibma-plána, man Museadoaimmahat dohkkeha. Doaibmaplánas gažal-dahkii bohtet lagamustá aiddo Bealdojoga gáttii gávdnovaš dološbázahusčuozáhagat.
+li nuppástus plánii.

+Dievasmahttojuvvon lohkui
6.1 Dálá dilli mánnašupmi
Museadoaimmahaga ja
Meahcceráđđehus ovttasbargui
guoskevaš soahpmušas ja
das šihttojuvvon doaibmavugiin evttohusa mielde.

-Meahcceráđđehus doaibma lagas ovttasbarggus Siida-sáme-museain.
6.2 mánnašupmi sámemusea-vuođđudusa ja MR:sa gaskasaš ovttasbargosoahpmušas.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****6 KULTURÁRBBI SUODJALEAPMI JA DIKŠUN**

Sámediggi čujuha dán oktavuođas iežas addin cealkámuššii riikkaviidosaččat mearkkašahti huksejuvvon kulturbirrasiin Museadoaimmahahki. Sámedikki oaiviliid leat jo vuhtiiváldán geażidemiin dien namalas cealkámuššii. (Sámediggi)

-Sámedikki cealkámuššii Museadoaimmahahki lea čujuhuvvon logus 6.1.4 **Duovdagat ja huksejuvvon kulturárbbi**. Logus gávnahit ee., ahte čađahuvvon inverteremiin ja čielggademiin eai leat váldán doarvái vuhtii sápmelaš kulturárbbi, ja ahte sápmelaččaid ruoktoguvlui guoskevaš riikkaviidosaččat mearkkašahti huksejuvvon kulturbirrasiid čuožáhatlogahallan lea váilevaš sáme-kultuvrra čuožáhagaid hárrai. Om. čuožáhagaid oasis berrešii váldit vuhtii viidásut biraslaš oli čuožáhagaid válljemis, dannego sámekultuvrras lea dušše unnná dálá sohkabuolvvaide seilon huksejuvvon árbi.
+li nuppástus pláni.

7 LUONDDU ÁHPÁSMÄHTTINGEAVAHUS JA LUONDOTURISMA

S. 63 čilgejtit luondu virkkosmahttingeavahusa ja luondoturismma doahpagiid. "Árbevirolaš juohkeolbmovuoigatvuodaide vuodđuduuvvi luonddus lihkadeapmi dáhpáhuvvá goittotge iešrádálaččat fuolahusbálvalusahaga, ja dalle gažaldat lea dábálaččat ng. árbevirolaš meahccevánnddardeamis." Cealkka lea bihtás amas, dannego das sisadolalaččat sehkkejtit meahccejohtalus ja juohkeolbmovuoigatvuodaide. Juohkeolbmovuoigatvuodaide johtalit mohtoriidhaga. Meahccejohtalus lea mohtorfámuuin lihkadeapmi. Juohkeolbmovuoigatvuodaide vuodul čađahahtti vánddardeamiide sáhttet laktásit bálvalusat, maid fuolahit mohtorfámuiguin. Muhto dát ášshit eai oaččo seahkanit gaskaneaset. Gávpedoaimmalaš ja ii-gávpedoaimmalaš virkkosmuvvama ja johtima meroštallan ja rájá geassin lea váttis ja joba veadjemeahttun. Dán čuoggás dat ii leat maiddái vuogálaš. Juohkeolbmovuoigatvuodaide ja lohpegeavat eai oaččo leat gitta das, lohkojuvvogo doaibma vuolggasajis gávpedoaimmalažjan vai ii. (Suomen Latu rs)

S. 67 gávnahit: "Dola cahkkeheapmi lea lobálaš atnimiin rissiid, goike ovssiid ja unna gudduid". Dárkuhago dát dan, ahte sajosdola cahkkeheapmi lea lobálaš? Jos, de livččiigo sivva dadjat maiddái, ahte meahcebuollinváruhusa áigge dolastallangielldus guoská kategoralacčat buohkaid? Ja ahte dolas vástida álo dan cahkkeheaddjii. (Suomen Latu rs)

S. 69 gávnahit: "Bálvalusrusttegid geavaheapmi gáibida soahpamuša dahkama, go doaibma manná badjel dábálaš juohkeolbmogeavahusa." Soahpamuša ii sáhte ráddjet guoskat dušše fitnodatdoibmii, muhto dat galgá seammalágánin guoskat visot doaimmaide. (Suomen Latu rs)

"Prográmmabálvalusfidnobargit sáhttet atnit vuoinjastansajid dušše lobiin dahje soahpamušain." Dán ášhi ii sáhte lága mielde ráddjet ná. Fitnodathápmi, organiserenvuohki, searvanvuohki ded. ii vuioiggadahte meahcceráđđehusa dán mielas ášehasaid válljemii. Jogo báiki lea priváhta ja giddejuvvon dahje dasto almmolaš ja buohkaide rabas. Seammá guoská ávdinstobuide ja prográmmabálvalusfidnobargit idjadeapmáidain. (Suomen Latu rs)

-Hábmejuvvo cealkka "Árbevirolaš juohkeolbmovuoigatvuodaide – –" ođdasit. Dán oktavuođas lei figgamuš govvet buorebutge árbevirolaš meahccevánnddardeami.
+Dárkkistuvvon pláni.

-Sajosdola cahkkeheapmi lea lobálaš meahcceguovllus plána mielde; sajosdola cahkkeheapmi meahccebuollinváruhusa áigge lea dieđusge gildojuvvon. Lasihuvvo máinnašupmi pláni.
+Dievasmahttojuvvon pláni.

-Váldojuvvo eret álgoteavsttas sátni **fitnodatdoaibma**.
+Dárkkálmahattton pláni.

-MR:sa suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuodđojurdagat linnjádit: "Luondo-bálvalusaaid bajásdoallan rabas fuolahuvvon vuoinjastansajid (ovdam. dihte ávdinstobut ja fuolahuvvon dolastallansajit) geavaheapmi gávpedoibmii lea vejolaš, jos dat ii gáržžit guovlluid ja bálvalusrakadagaid almmolaš anu. Dákkár bálvalusaaid geavaheapmi gáibida lobi dahje soahpamuša ja lea málvssu duohken."
+li nuppástus pláni.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI **MEAHCCERÁÐÐEHUDA KOMMEAÐTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S**

7 LUONDDU ÁHPÁSMAHTTINGEAVAHEAPMI JA LUONDOTURISMA

"Prográmmabálvalusfitnodatdoallíide sáhttet mieðehit juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gohttemii lobiid guðetge dáhpáhusas oanehis áigái (eanemustá 2 mónotbadjái) hávil ovddalgihtii šihttojuvvon báikkiide áhpásmahattinavádahkii." Gohttema ráját eai mearuštuvvo dárkket lágas. Lea dehálaš meroštallat dárkkebut, maid dát darkkuha. Doaimma govvádus berrešii vuoduštuvvat rihkuslága hálldašan-vuoigatvuhtii ja dan meroštallamii. Dasa lassin masa vuodđuduvvá dat, ahte lohpi mieðehuvvo eanemustá guovtti mónotbadjái hávil?" (Suomen Latu rs)

-Juohkeolbmovuoigatvuhtii gullameahttun gohtten gáibida eana-oamasteaddji lobi. Dákkařaš gohttemin adnojuvvvo seamma sajis dáhpáhuvvi ja guhkit áigge go 3 jándora bisti gohtten ovdam. dihte tealittás. Gohttenlobit eai eanas mieđehuvvo guhkit áigái go guokte vahku (14 jnr). Áhpásmahttinavádahkii mieđehahti gohttenlobiiguin lea figgamuš doarjut ja álkidahytti ovdam. dihte luondoturisma-fitnodatdoalliid lágidan máŋgga beaivvi čuoiganvádjolemiid lihko-stuvvama álkibut. Maksimas 2 mb áigái leat guorrasan čanas-joavkoráđđadallamiin. 2 mb áigges atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažjan, ja giddes ráhkadagat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddái leat meahcceguvollága dárkuhan geavahan-vuoigatvuoden luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas.

+Čáliheanmi dárkkálmahtton

+Callheap! darkkalmantton.

Beanageassástatdoaibma lea ain stuorát välttisvuohta boazodollui. Bálgoosiid ovttastupmi atrá positivvalažjan, ahte DGP:S váldet beali beanageassástatdoibmii. Dán doaimma stivrejít oahpistemiin ja čuvgehusain jo gávdnovaš gielka-njealjejuvllat- ja eanadatmáđiiaide. DGP:S daddjo, ahte beanageassástatdoaibma ii sáhte leat boazodoalloguovillus juohkeolbmovuoigatvuhtii vuodđu-duvvi doaibma, ja ahte doibmii gáibidit cielgasut láhkáasaheami johtalanvuohkin. Bálgoosiid ovttastumi mielas beanageassástatdoaibma lea gávpedoaibma iige juohkeolbmovuoigatvuohta. (Bálgoosiid ovttastupmi)

-Plána doarjaleaddji
cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Čuoggás 7.2.4 gávnahit, ahte eatnangoddelávvi merkejuvvon kulturhistorjá-laččat dahje duovdatlaččat mearkkašahti geainnu dahje johtolaga eai goittotge dgp-áigodagas fuolat eage merke eanadahkii. Dgp áigeulbmiliid eai leat cielgasit muitalan. Čuoggá 1.4 mielde dgp galgá dárrkkistit 10–15 lagi gaskkain dahje dávjjibutge. (Lappi lihttu)

+Dievasmahtto.

Lappi lihtu virgedoaimmahaga mielas Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánaárválus válđa vuhtii Davvi-Lappi eatnagoddeláva ja ovddida dan ollašuvvama. (Lappi lihttu)

-Plána doarjaleaddji
cealkámuš.
+li nuppástus dgp:ii.

8 BOAZODOALLU

Muotkeduoddara bálgosa olles viidodat lea 250 965 ha, ja bálgosa guođohan-guovlluin 123 469 ha dahjege sullii 49 % leat Muotkeduoddara meahcceguovllus. Maiddái Leammi álbmotmeahcis 44 791 ha lea Muotkeduoddara bálgosis. Dát vástida 17,8 % bálgosa eanaviidodagas (Nieminen 2008). Muotkeduoddara bálgosa alimus lobálaš ealliboazolohku lea dál 6 800. Báíšduoddara bálgosa olles eanaviidodat lea buohtalassii 285 845 ha (Nieminen 2008). Báíšduoddara bálgosa guođohanguovlluin 34 000 ha dahjege sullii 12 % leat Muotkeduoddara meahcceguovllus. Báíšduoddara bálgosa stuorámus lobálaš ealliboazolohku lea dál 6 300. (FGDL)

+Dárkkálmahtton plánii
guođohanguovlluid
viidodagaid juohkášuvvan
ja alimus dál lobalaš ealli-
boazomearit.

Muotkeduoddara bálgosa boazodoalu govvádusas máinnašit Áñjela siidda bohccuid bisánan ovdal Meahcerárđđehusa muorračuohppamiid Fáškku, Soahtevuomi ja Áñjel–Anár-eatnangeainnu gaskasaš lahppo- ja jeagelvuovdái. Namutkeahttá guđđet priváhta olbmuid ja boazodoalliid muorračuohppamiid váikkuhusaid guovllu boazodollui. Báíšduoddara bálgosis namuhit, ahte dušše beatnagiiguin čađahahtti rievssatbivdu bidjá bohccuid báhtarit čakčat Geavu luonddumeahccái ja dagaha dan guohponeatnamiidda dábabálaš stenorát guorbama. Eará osiin Fuođđo- ja guollebivddu dutkanlágás atrá Muotke- duoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána boazodoalu oasis áššá-laččat čállojuuvvon. (FGDL)

-Dn. teavstta lea
doaimmahan Muotke-
duoddara bálggus. Muorra-
čuohppamiid váikkuhusat
guovllu boazodollui leat
navdimis seammasulla-
saččat beroškeahttá das,
gii čuohppamiid lea bidjan
doibmii.
+li nuppástus dgp:ii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MR:SA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
8 BOAZODOALLU Boazoáiddit, stobožat ja boazodoalus eará dárbbashaš ráhkadagat gullet guvlui. Boazodoalus dárbbashaš oðða ráhkadagain bálgus ferte ráðdádallat Meahceráðdehusain, ja daid galgá almmá earenoamáš siva suovvat. (Bálgosiid ovttastupmi)	+li nuppástus plánii.
Bálgosiid ovttastupmi gávnaha, ahte dábálaččat luondu bisuheapmi guoskameahttumin dorvuda bohccuid doppe gávdnovaš guodohan-guovlluid. Boazodoallu lea sakka luonduus sorjavaš ealáhus. Suodja-leemiin ii oaččo goittotge gáržžedit luonduuealáhusaid ja boazodoalu doaimma. Juksanmearrin berre leat boazodoalu vejolašvuodaid seaillu-heapmi boahttevuodasge. (Bálgosiid ovttastupmi)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Spirenáiid nanosmuuvvan bálgosa siste hehtte boazodoalu dovdomassii, ja dán sivas meahcceguvlui berrešii gárvistit eriid stuorra eanaspiriide ja ovddidit doibmevaš buhtadanvuogágada spirevahágiid eastadeapmái. (Muotkeduoddara bálgus)	-Eai gula Meahceráðdehusa doaibmaváldái, ja eai leat dán plána linnjáhahti ášsit. +li nuppástus plánii.
Báíšduoddara bálgosa boazodollui Muotkeduoddara meahcceguovllus lea earenoamáš mearkkašupmi guoðoheami lotnolasvuoda ollašuhttimis. Dásá čujuhemii Ohcejoga gielda evttoha, ahte bohccuid guoðodettiin lupmosit Ohcejoga beale Muotkeduoddara meahcceguovllus golggot-guovvamánu (15.10.–28.2.) áigges galgá boazodoalu earenoamáš dárbbuid váldit vuhtii meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas. Geavadis Báíšduoddara bohccuid sirdin Muotkeduoddara dálveguohntoneatnamiidda dáhpáhuvvá golggotmánu loahpa ja juovlamánu gaskasaš áigge nu, ahte bálgosa bohccuin 2/3 guohtu lupmosit Muotkeduoddara dálveguohntun-guovllus, ja dalle bohccot galget beassat leat ráfis. Dát aiddo lea hui kritikhalaš áigodat luoduguohntumiidda vuodðuduvvi boazodoalu bistil-vuoda dákideami várás. Oððajage–guovvamánu molsašumis luoðus guohttu bohccuid buktet rátkimii, ja dalle daid bigálusain buktet iežaset siiddaid guoðohanguovluide, man manjá bohccuin atnet fuola bisteavaš geahčuin ja guoðohemii ovdal guottetguvlui sirdima. (Ohcejoga gielda) Ságajoðiheaddji evttohii lasihit cealkámušii, ahte Muotkeduoddara Ohcejoga beale guovllus gildojuvvo ealgabeatnadiid geavaheapmi 1.11.–31.12. Evttohus ságajoðiheaddji evttohan lasáhusain dohkkehuvvui. (Ohcejoga gielda)	-MR ii sáhte gieldit ealga-beatnagiid geavaheami guovllus. Ovttasbargojoavkku majemuš čoahkkimis giedahalle ášši. Čoahkkimis šiehtadedje čáli-huvvot dgp:ii, ahte beatnagiiguin čaðahatti ealgabivdi dien namalas guovllus dagaha hui stuorra hehtehusa boazodollui vuojehemiin bohccuid eret johkalegiid lagešvuvddiin duottarbadjosiodda. Davi fuodðdodikšunsearvvit leat evttohan eana- ja vuovde-doalloministerijai ealgabivddu áradeami. Dát geahppudivččii namuhuvvon váttisvuoda, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árat eret. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Sámediggi háliida dárkkálmahttit bihttái 8.1 boazodoalu dálá dili boazodoallomálli guoskevaš áššiid. Bohccot eai vágjol áibbas luomusin, muhto boazodoallit guoðohit bohccuid dihto guovlluin, main dat sahttet lihkadir viehka friddja. Dálve- ja geasseguohntoneatnamat leat sierranasat. (Sámediggi)	+Dárkkálmahtton plánii.
10 FUOÐÐODIKŠUN JA MEAHCCEBIVDU Diet namalas guovlu lea árbevirolaččat báikkálaš ja gieldda meahce-bivdi ássiid rievssatbivdoguovlu. Dat lea gáibidan ee. gárdumii dárbbashaš ja guovllus gávdnovaš miestagiid, soġiid/sieðggaid ávkinatnima. Dát bivdovuohki lea leamaš guhkesáigásaš arbevierru. Dán vuodul maiddái ii leat jáhkehahtti dat, ahte livččii moge dárbu gáržžedit dálá šaddi "skierasmuora" geavaheami boahttevuodasge. Čakčat gieldda olbmot bivdet guovllus guovžža. Ealgabivdu lea dien áigge maiddái mearkkašahtti. Dikšun- ja geavahanplánain ii sáhte gáržžedit gieldda olbmuide gullevaš árbevirolaš meahccebivdovuoigatvuodaid ja -vieruid; lei de jearaldagas čakčat bieblaágges dahje dálvet čaðahahti meahccebivdu. (Anára fds)	-Plána linnjádemiid mielde gusto-vaš cealkámuš. Plána ii gáržžet gieldda olbmuid láhkaásahuslaš meahccebivdovuoigatvuoda. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MEAHCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S**10 FUODDODIKŠUN JA MEAHCCBIVDU**

Anára fds gávnaha, ahte fuoddonáli dikšun ja dan doarvái buorre oadjudeapmi láhkaásahuslačcat gullá duše fal fuodðovirgeoapmahažžii. Dán dihte fds háliida addit diehtun dan, ahte Muotkeduoddara fuoddonálli ja dan dikšun ovddosguvluige šaddá leat fuodðodikšunvirgeoapmahačaid vásttus. Lihkadeapmi ii oaččo šaddadit meahcccebivdi gieldalažžii eastagiid dálá dili ektui. Dát guoská lihkadeapmái mohtorgielkkáin dávet ja eará lágalaš johtinvugiigun eará áigge nu, go dat dálge dáhpáhuvvá. Fd-serviidi oaijejurrdan cealkámuša gárvistettiin lea leamaš seailluhit árbe virolaš meahcccebivdovejolašvuođa maiddái Muotkeduoddara meahccgeouvllus, ja ná dorvudit meahcccebivdokultura joatkašuvvama dásseárvosažžan visot gieldalažžaid gaskkas. Mii gávnahit, ahte plána sisdoallá fds:vi dáid vuodðojurdagiid. (Anára fds)

FGDL gávnaha fuodðodikšuma ja meahcccebivdu giedahalli oasi čállojuvvon burest ja áššálačcat Muotkeduoddara meahccgeouvllu dgp:s. (FGDL)

Bálgosiid ovttastupmi evttoha lasihuvvot, ahte spesiállobiigun suovašedje meahcccebivdu Muotkeduoddara meahccgeouvllus vaháteallide, mat dagahit boazodollui stuorra hehtehusa (ovdam. dihte gumpe, geatki, guovža, albbas jed.) spirevhágiid gáržžedeami várás. (Bálgosiid ovttastupmi)

Fuodðodikšuma ja meahcccebivdu oasis Lappi luonddusuodjalan-bire cuige, ahte vearrámus váttisvuhta dn. áššis leš suollemas bivdu. Leatgo Meahceráðdehusas resurssat ja/dahje intressat bearráigeahčcat stuorra spiriid suollemas bivdu, ja doalvugo bearráigeahčču suollemasbivdu gáržžedeaddji sankšuvnnaide? Luonddusuodjalan-bire gávnaha dasa lassin, ahte maiddái meahcccebivdu (vrd. guollebivdu) sáhttá guorbadit eandagaid, vaikko dat áiggi beales deaiváge eanas muohaágái. Goittotge mohtoraston meahcccebivdu sáhttá šaddadit guorbamiid ja máđijaid govduma ovdamarkka dihte ealgabivdoágge. Dgp:s gávnahit, ahte geasseáigáš meahcccevuodenlobiid sáhttá miedehit earenoamáš nana sivaid dihte (ovdam. dihte ealggagoruha eretfievredeapmái) maiddái máđijaid olggobeallái. Mo dákkáraš spesiállobi miedeheapmi geavadis ollašuhtto, go ealga lea jo goddojuvvon? Vejolaš lobihis máđijaid olggobeale meahccjohtalusa livččii maiddái buorre árvvoštallat plánas. (Lappi Isb)

Ohcejogas deháleamos fuodðoloddi lea rievssat. Rievssatbivdu lea okta árbevirolaš jahkejohtui vuodðuduvvi sápmelaš luondu-ealáhus, mas lea ainge maiddái ekonomalaš mearkkašupmi. Dgp doaibmabidjun Ohcejogas rievssatbivdu turistalobiid vuovdin stírevjuvvo maiddái báikkálaš turismafitnodatdoalliid bokte vuhti-váldimiin, ahte vuovdinčuoggát juohkášuvvet dássidit gielda sierra osiide. Dat eastá bahkašuvvamis šaddi hehtehusaid ja dahká vejolažžan báikkálaš meahcccebivdofelaččaid geavaheami. (Ohcejoga gielda)

11 JOHTALUS JA LIHKADEAPMI

Muhtin om. váttisvuhtačuhcosiid ektui ruossalassii gávnahuvvo s. 87, ahte "juohkeolbmovuoigatvuodaid vuodul buohkain lea vuogatvuohat lihkadir iežas návccaiguin almmá áige- dahje guovloráddjemiid". Dát gal lea riekta ja aiddo ná ášši gullage daddjot. "Heasttaiguin vejolaččat dáhpáhuvvi prógrámmabálvalusfitnodatdoibmii miedehit johtinlobiid ovde-mustá -- ". Dán čuhcosa galgá vuodžutit nuppeláhkai, dasgo fitnodat-doibmii vuodðuduvvi riidenge lea juohkeolbmovuoigatvuohat. Jos riiden dáhpáhuvvá bissovaš johtolagain, de dat lea sierra ášši. Johtolaga doallis lea hálldašanvuogatvuohat iežas johtolahkii. (Suomen Latu rs)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš. Dgp ii nuppástuhte dálá geavada johtaleamis. Meahccjohtalusas čuvvot gustovaš njuolggadusaid ja MR:sa lohperávvaga. +li nuppástus plánii.

-Dgp doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus dgp:ii.

-Eai leat dikšun-ja geavahanpláanas linnjáhahtti áššit. +li nuppástus dgp:ii.

-Meahcccebivdu ja meahccjohtalusa lobálašvuođa bearráigeahččet ee. Meahceráðdehus ja rádjágozáhus. Ealgabivdu oktavuođas lohpi ealgga viežžamii addojuvvo meahcccebivduoigatvuodai vuodul bivdoloi hállda-šeaddjái. Lohpi sarvvaallisállaša viežžama várás laktojuvvo sarvvaallisállaša bivdovuoigatvuohatamearrádusaide. Meahccjohtaluslohpi dokumenterejuvvo manjgilgihtii ja olgobáikkii olbmuid guovdu biddjo rehket almmuhusaid vuodul. Lobihis meahccjohtalusa lea váttis dárkkebut árvvoštallat. Muotkeduoddara guovllus dat ii leat stuorra váttisvuohat. +li nuppástus plánii.

-MR atrá, ahte 2005 fápmuiboahán láhka MR:as daga vejolažžan meahccbebivdolobiid addima fitnodatdoallide ovddosvuodima várás. Meahcccebivdolobit leat virgeoapmahašmearrádusat. MR vuovdá gustovaš njuolggadusaid ja riikkaviidosaš vuodðojurdagiid miede eriid vuodul meahcccebivdolobiid. +li nuppástus plánii.

-Heasttaiguin dáhpáhuvvi prógrámmabálvalusfitnodatdoaimmain dárkuhit dáid seamma sajiide čuohcci ohpitlaš ja jeavddalaš doaimma. Go ná lea, de oaivvildit, ahte doaibma ii gula juohkeolbmovuoigatvuodai. +Hábmejuvvon ođđasit.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****11 JOHTALUS JA LIHKADEAPMI**

Gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanpláanas gávnahit, ah te boazodoaluin sáhtta bargat boazodoallolága mielde. Boazodoallit sáhttet lihkadiit guovllus dábálaš vugiin mohtarievruigui almmá ráddjemiid maiddái bievlla áigge. Merkejuvvon johtolagat ráddjejít áhpásmahttingeavaheaddjiid lihkadeami earenomažit boazodollui dehálaš guohtunguovlluin, mii doarju boazodoalu. Oððja johtolagaid plánemis ja ráhkadeamis berre ráððadallat bálgosiin. (Bálgosiid ovttastupmi)

Vilda, áhpásmahttindárkuhusas čaðahuvvon mohtorgielkávuosaame bearráigeahču galgá maiddái čavget. Ii leat doarvái, ah te dása lea figgamuš, muhto eanaviidodagaid hálldašeaddjin MR:s lea vástu bearráigeahčus. (Lappi luondu-suodjalabire rs)

Muotkeduoddara meahcceuovllus mohtorgielkájohtolatfierbmi ii leat viiddis. Mohtorgielkámáđijat vuodđuduvvet dušše fal Meahceráððehusa mearrádusaide, ja dain ii dakkárin leat seammalágan bissovaš suodji go aiddonas johtolagain. Sámedikki – nugo maiddái sápmelaččaid ruoktouguovllu bálgosiid – oktasaš oaidnu lea, ah te máđijiaid galgá boahrtteuođasge seailluhit máđijian iige daid galgga vuodđudit johtolahkan. Sámediggi evttoha, ah te dgp:s válđojuvvo eret máinna-šupmi: Meahceráððehusa dálá mohtorgielkámáđija sáhtta vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. (Sámediggi)

13 DUTKAMUŠ

Luonddusuodjalanguovlluid ja maiddái meahcceuovlluid boazoguohton-eatnamiid dili, álmmi ja nuppástusaid eai čuovo mis MR:s ja aiddonassii dutkamuš-lágadusaidge doaimmas. Boazodutkamuša oasis gávnahit goittotge Fuodđo- ja guollebivddu dutkanlágádusa guorahallan bohccuid guođoheami väikkahuhsaid jeageleatnamiidda. Boazodoalloguovllus lea inventerejuvvon dálve- ja geasse-guohtunvalljodagaid ja maiddái čaðahuvvon oððja inventeremat (Kumpula je. 1997, Kumpula je. 2004) Maiddái vuovdedutkanlágádus lea dutkan guovllu bálgosiid bohccuid dálveguohnteanamiid álmmi jo guhká. Manemuš dutkamuš lea almmuhuvvon jagis 2006 (Mattila 2006). Guovddasbohtosat ja dálveguohnteanamiid álmmi livččii maiddái sivva namuhit Muotkeduoddara meahcceuovllu DGP:S, go govvidit dan bálgosiid dálá dili. Oððja inventeremat jagiin 2005–07 čájehit jeagel-guolbaniid jeageldili ainge hedjonan measta buohkain boazodoalloguovllu davvi- ja gaskaoasi bálgosiin. Earenomaš čielggas jeagelbiomássaid geahppáneapmi lei leamaš dain bálgosiin, gos dat ledje alimusat ain 1990-logu beallemuttus. Jeagel-biomássat ledje sakka geahppánan 2000-logus boazodoalloguovllu davveoasi bálgosiin (Kumpula je. 2007). (FGDL)

16 GEAVAHANVUOIGATVUOÐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOPADEAPMI

Dikšun- ja geavahanpláanaevttohusas lea gávnahuvvon, ah te Tunturiharakat rs láigoahpamuša eai joatkke, go dálá soahpamuš nohká 2011. Dikšun- ja geavahanpláana mielde bartta galgá sirdit eret dahje dan sáhtta luohpadit Meahceráððehussii bearráigeahčostohpun dahje Muotkeduoddara bálgosii guođohan-bartan. Harakanpesä-barta lea Muotkeduoddara meahcceuovllu áhpásmahttin-avádahkan čujuhuvvon guovllus mohtorgielkámáđijaid earránanguovllus. Mu mielas Harakanpesä-bartta vejolaš boahrttevaš geavahanvuohkin berrešii dgp:s namuhit meahcceuovlolága vuoinjja mielde bartta ávkkástallama ovdamearkka dihte várrenstohpun báikkálaš ássiide sámekultuva, boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide. Čohkkemiin maiddái báikkálaš luonddugeavaheami álkit fuolahahhti guovlluide sáhtta meahcceluonddu seastit ovddežis boahrttevaš sohkuolvvaide. (Anára gielda)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

-Meahccejohtalusa bearráigeahčet ee. MR ja rádjágozáhus.
+li nuppástus dgp:ii.

-Davvi-Lappi eatnan-gottelávas diet namalas máđijat leat merkejuvvon johtolahkan.
+li nuppástus plánii.

+Dievasmahtto lohkui 2.11 **Eanageavahan-analysa.**

-Harakanpesä boahrttevaš vuorbbis lea háleštallon jagiid mielde Tunturiharakat rs:iin, ovttasbargojoavkku čoahkkimiin ja MR:ssa. Bartta loahpalaš vuorbbis láigo-soahpamuša nogadettiin mearreda Tunturiharakat rs, mii sáhtta háliidusas mielde sirdit bartta eret guovllus, go láigo-soahpamuš nohká.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****16 GEAVAHANVUOIGATVUOÐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI**

Dgp gárvisteaddjít evttóhit (bihtá 16.5, s. 104), ahte Suohpajávri gáttis orru Tunturiharakat rs Harakanpesä-nammasaš baratta láigoággi eai joatkke, muhto dan galgá gáikkodit dahje luohpadit MeahcceráÐdehussii dahje Muotkeduoddara bálgosii. Min mielas evttóhus rihkku ng. ovttaveardásaašvuoda vuodđo-jurdaga vuostá. Dán čuoččuhusa dovdumearkkat ollašuvvet dainna, ahte visot eará losádusaaid/láigogaskavuodas MR:sii orru dáfüid giddehagaid eai evttot eretváldit, muhto daid láigo-áiggii jokket, dušše fal min searvi láigosohpamuš nogašii. Dasa lassin árvalusa gárvisteaddjít evttóhit, ahte datge gidde-hagat (5 st), mat leat álgoálggus lágaheamit, almmá láigo-soahpamuša ja huksenlobi guvlui huksejuvvon, šaddet fidnet láigosohpamuša, go dihto kriteriat devdojít. Lea áddet-meahttun, ahte Tunturiharakat rs bartta gávnnahit meahcce-guovlolága vuostásaažan, go visot eará giddehatlosádusat, joba lághis dakkárat, leat dgp vámhmaštallid láhkadulkoma mielde gustovaččat. Berre mánnašit, ahte Meahcce-ráðdehusas ii leat goassige leamaš cuiggodemoš searvvi doaimmas dahje Harakanpesä bírrasa luondduviđá bajás-doallamis. Visot lobivuollásaš doaimmaid, lei jearaldagas de láigoággi oðadeapmi dahje boaldinmuora váldinvuoigatvuohu, leat fuolahan áššálaččat lohpemeannudeami bokte gitta bartta huksema rájes jagis 1962. (Tunturiharakat rs)

Dgp sisdoalus sahtá vuohttit, ahte vámhmaštæaddjiin ii leat leamaš anus Tunturiharakat rs:ái guoskevaš materiála. Tunturiharakat rs lea leamaš guhkeságáaš váíkkuheaddji vánddardeami, guovllu kulturárbbi ja dáidaga suorggis. Sevari lea bajásdoallan buorre vánddardeami beaggima ja buriid gaskavuodaid báikkálaš olbmuide. Tunturiharakat lea almmuhan measta gaskkaidhaga njealje logijagi áigge guovllu mehciin ja vánddaran-vásáhusain jahkásäččat Harakan nauru -nammasaš prentosa. Dán ráiddu čállagat sisidollet viiddis čoakkáldaga soađi manjeláiggí báike- ja vánddardanhistorjjá ja maiddái meahccekultuvrra deattuhemiin Muotkeduoddara meahcceguovllu dehálašvuoden. Dgp vámhmaštallit eai manje mearis leat leamaš diđolaččat das, mo Harakanpesä ja Muotkeduoddara guovlu leat movttiidahttán min lahttun gullevaš/gullan dáiddačehpiid. Dáin mii dán oktavuođas mánnašit grafikháriid Urpo Huhtanen ja Matti Laine, diktačálli Mikko Kilpi ja čikja- ja duodjedáiddár Helky Juvonen. (Tunturiharakat rs)

Ollu mátkkoštan presideanta Urho Kaleva Kekkonen Harakan-pesäs oktan mieđušgácciinis ijastaladettiin fuomášahtií báikki earenomaš luondu giittusreivves, man son sáddii. Livččiige váiðalahtti, jos bartta ja Tunturiharakat-searvvi geavahanvuoigatvuoden eanaviidodahkii eai meahcceguovllu dgp:s anášivčče seailluhánárvosažan. Min mielas evttóhus manná meahcce-guovlolágas mángii deattuhuvvon lotnolasgeavahusa ovddideami, áhpásmahtíingeavaheami, vánddardeami ovddideami ja suvdilis luondoturismma ovddideami vuostá. (Tunturiharakat rs)

Vátta fuopmášupmái ii maiddái galgga guođđit dan vuđolaš ášši, ahte Tunturiharakat rs ja Harakanpesä leat soađi geavvan sohkuoluvelva áigáfidhemuš. Soađi manjá vátis áiggege lei veteránain mokta vánddardit Muotkeduoddara duovdagin ja cegget dohko doarjjabáikkiset. Livččiige albma dáhpá sidjide oaidnit manjemuš beivviinneaset, ahte stáhtta ja dan ovddasteaddji, man beales sii leat bidjan heakkaset vára vuollái, ii ollege anášii árvvus sin badjel 46 jagi joatkašuvvan rahčamuša Davvi-Lappi vánddardeapmái, muhto ahte sin oassi meahccekultuvrra bajásdoallin adnojuvvo lágaheapmin. Mii várra sahttit čuvgehit dán beali ovdam. dihte min searvvi gudnelahttu, Kunnia-Tunturi-Harakka Jaakko Jokela nuppi áddjás aktivitehtain dahjege oassálastimiin veteránaárbebargui. Dás gávdnojít dieđut www.lutonmiehet.fi-siidduin. (Tunturiharakat rs)

-Eará láigoguovllut, maid soahpamušaid leat evttóhan joatkit, laktásit jogo boazodollui dahje guovllu bearrágehčui, nuahle láigo-soahpamušaid joatkin lea ákkastallon. Boares barttaide geavahanvuoigatvuota-soahpamušaid haga sahtá dahkat oama-steaddji ohcamušás geavahanvuoigatvuohasohpamušaid, jos logus 16.5.2 govvejuvvon čavgadis eavttut ollašuvvet. Boares ráhkkanusat (lávdnejgoađit) laktásit báikkálaččaid doaimmahan luondu-ávkkástallamii (meahccebivdu, guollebivdu ja čoaggin), ja leat ná dehálaččat maiddái báikkálaš kultuvrra seailuma beales. Meahcceguovlolága mielde "Meahcceguvlui gullevaš stáhta oamastan eanaviidodaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigatvuoden ii oaččo luohpadit iige addit láigoheapmái almmá stáhtarádi lobi. Lobi ii goittotge dárbaš geavahanvuoigatvuoden luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahccebivdu dahje čoaggima dárbbuide." +li nuppástus pláni.

-Vámhmaštæaddjiin lea leamaš anus Harakan nauru -prentosat, MR:s ja Tunturiharakat-searvvi gaskasaš láigosohpamušat ja daidda gullevaš eará reivvestallan. +li nuppástus pláni.

-Priváhta lohkkaduvvon barta ii doarjo guovllu lotnolasgeavahusa ovddideami iige áhpásmahtíinanu muđui go searvvi lahtuid guovdu. +li nuppástus pláni.

-Ášši ii moge čatnas Suoma stáhta dahje MeahcceráÐdehusa veteránaide čájehan árvvu-satnimii dahje dan vailumii. +li nuppástus pláni.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****16 GEAVAHANVUOIGATVUOÐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOPADEAPMI**

Tunturiharakat rs evttahage, ahte Muotkeduoddara meahcceuovllu dgp-árvalusas bihtás 16.5 **Juksanmearit ja doaibmabijut** válodojuvvo eret dulkon, man miedle Harakanpesä ii leat meahcceuovlolága vuoinjja miedle gustovaš ja ahte dan galgá gaikkodit dahje luohpadit MR:sii dahje Muotkeduoddara bálgosii. Dasa lassin min oaivila miedle priváhtaopmodat návddaša vuodðolágalaš suoji, ja eanaaoamasteaddji ii sáhte luohpadit dan alcces dahje goalmát oassebeallái. (Tunturiharakat rs)

Oðða soahpamušain gávnahit: "Juohkeolbmo-vuoigatvuoðat badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii sáhttá MR addit lobi almmusávkáláš dárkkuhussii doallat vuoinjastansaji." Manin dát meroštallo guoskat dušše "almmusávkáláš dárkkuhussii", go geavaheapmi goittotge vuogatvuoðalačat lea priváhta? "MR sáhttá mieðehit fitnodagaide lobi doallat vuoinjastansaji." Manin namuhuvvo fitnodagaide? Dásge doaibmi vuogatvuoðalaš sajádagas ii leat mearkkašupmi ášši dahje dan vuoggalašvuoða ektui. Oažžugo dáid geavahan-vuoigatvuoðaid oppalohkáige meahcceuovlolága vuodul luohpadit?" (Suomen Latu rs)

Báíšduoddara bálggus gávnaha, ahte ášshehis barttaid ja ráhkadagaid berrešii jávkadit guovllus. Ii eará cuiggodanláhkai. (Báíšduoddara bálggus)

Dgp:s gávnahit, ahte guovllus leat "máñggat bálgosa boazodoalliid sobožat, main eai leat lobit" (s. 100). Dákkár lobihis ráhkkanusaid dihtton lea lunndolačat ii-sávahahhti. Jos dálá barttaid eretdoalvumii eai leat áigumušat, de berre MR goittotge aktiivvalačat váikkuhit diehtojuohkimiin dasa, ahte oðða lobihis ráhkkanusat eai iðe guvli. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

Plána láigosoahpamuša luovuscealkimis Tunturiharakat rs:iin luonddusuodjalanbire atná linnjái heivvolaš čoavddusin. (Lappi Isb)

Luonddusuodjalanbire moaitá áigumuša guoðdit ássangealbbohis visttiid "luondu dikšumii" (s. 106). Áigumuš lea vuosttasinge viehka eahpedárkket almmuhuvvon. Maid riektatuoda miedle dárkkuhit, go ráhkkanusaid guðđet luondu dikšumii? Luonddusuodjalanbire mielas áššáleabbo livčii goittotge stuorimus ráhkadagaid ja vejolaš váralaš huksenmaterálaid erettievredeapmi guovllus. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

16.5.1 GUSTOVAŠ GEAVAHANVUOIGATVUOHTA- JA LÁIGOSOAHPMUŠAT, 16.5.2 OÐÐA SOAHP.

Boazodoallolága (848/1990) miedle Bálgoisiid ovttastupmi iežas bargguid ollašuhtima várás doarju ja čaðaha boazodollui guoskevaš iskkadandoaimma ja bajásdoallá iskkusboazočorraga. Muotke-duoddara meahcceuovllu DGP:S jotketge Bálgoisiid ovttastumi Kutuharju ("Goðđubuolžža") iskkusgárddi soahpamuša Boazodutkamuša soahpamušguovllus, rievtabut Boazoiskkusdoaimma soahpamušguovllus. Maiddái tabeallas 7 livčii deaivilut máninnašupmi iskkusgárddis iskkusdoibmiii go boazodutkamušii. (FGDL)

-MR ii dieðusge sáhte mearredit luohpadit bartta alcces dahje goalmát oasseballái, muhto dgp dahká vejolažžan dušše dan luohpadeami. Jos Tunturiharakat rs guorrasivčii luohpadeapmái, de luohpadan-eavtuin šihttojuvvošii servviin. +li nuppástus plánii.

-Válodojuvvo eret sátni **almmusávkáláš**. Guovllu áhpásmahittinavádahkii mieðehahhti gohttenlobiigui lea figgamuš doarjut ja álkidahtti ovdam. dihte luondoturismafitnodatdoalliid lágidan máñgga beaivve čuoiganvádjolemiid lihkostuvvama geahppaseabbot. Maksimas 2 mb áigodahkii leat guorrasan čanasjoavkoráðdállamiin. 2 mb siste atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažjan, ja giddes ráhkadagat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddái leat meahcceuovlolága dárkkuhan geavahanvuoigatvuoða luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. +Nuppástuhtton plánii.

-Dgp linnjádeemiid miedle guovllus gávdnovaš visot barttat galget deavdit dihto kriteriaid ja oamasteaddjiigui dahkanjotit soahpamušat. +li nuppástus plánii.

-Dieid namalas barttaid báikkis lea dahkanjotit láigosoahpamuš Muotke-duoddara bálgosiin 6.10.2008 dgp linnjádeami miedle. +Dievasmahtto plánii. Maiddái kárta beaiváduvpon.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.

-Luondu dikšumii guoðehahhti visttiin dárkkuhit luonddumaterálain ráhkaduvvon lávdnjegođiid, mat eanaluvvet áiggi miedle. Dat leat oassi guovllu kultúrbabis, ja "áigi fuolaha" -vuodđojurdaga leat atnán lávdnejgođiid historjjá gudnejahtti čoavddusin. Jos lea jearaldagas váralaš dahje eanaluvakeahtes materálain ráhkaduvvon visti, de MR jávkada dahje ávžuha jávkadit dan guovllus dgp miedle. +Dievasmahttojuvpon plánii.

-Tabellii leat čállon teavsttat dušše láigosoahpamušaid miedle. Láigosoahpamušas lohká guovllu geavahanulbmilin: bohccuid dutkamušdoaimma várás. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO LEA
VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S****16.5.1 GUSTOVAŠ GEAVAHANVUOIGATVUOHTA- JA LÁIGOSOAHPMUŠAT, 16.5.2 OÐÐA SOAHP.**

Bálgosa stíra evttöha, ahte Kutuharju boazoiskkusgárdeáiddi láigosohpmuša eai oðadivčče Bišku- ja Lávluváre laigguseatnamiid oasis dan manjá, go láigosohpmuš nohká jagis 2010. (Muotkeduoddara bálggus)

-Áššis lágidit ráððádallama Bálgoysiid ovttastumi, Muotkeduoddara bálgosa ja Meahcceráððehusa gaskkas ovdal soahpmuša oðadeami (2010).
+Dievasmahttojuvvon plánii.

Sámediggi atná dgp-árvalusia logus 16 suokkardallon ng. geavahanvuoigatvuoðaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš evttöhusa problemáhtalažžan. Boazodállo-láhka giedhalai hui váilevaččat doahpaga **guoðohanbáiki**. Guoðohanbáikkid dárbi šattai álgoálggus das, ahte áramus boazodáluid 1970-logu loahpas háliidedje stáhta bealde vealttakeahittá sajáduhittí gieldaguovážiidda dahje goitttoge muhtinlágan čoahkkebáikkide. Márjga sajis sápmelaččaid ruoktuguovllu dálut ledje joba 200–300 km duohken bohccuid guohtunguovlluin. Lága 4. § mielde gustovaš váldonjuolggadus lea, ahte stáhta oamastan meahccegulvi gullevaš eanaviidodaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigatvuoða ii oaččo luohpadit iige addit láigoħussii almmá stáhtarádi lobi. Paragráfa 2. momeantta mielde lobi ii goitttoge dárbbas geavahanvuoigatvuoða luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide áššáigullevaš meahcceguovllu dgp mielde. Muotkeduoddara meahcceguovllu buohta dgp-árvalus juohká dás namalassii dárkkuhuvvon doarjjabáikkid meahcceguovllus a) gustovaš geavahanvuoigatvuoht- ja luohpadansoahpmušaide; ja b) oðða soahpmušaide. (Sámediggi)

+li nuppástus plánii.

Sámedikki oaidnu lea, ahte doahpajid **báikkálaš ássi** dahje **báikegoddelaš** geavaheami berrešii gáržžedit sihke láhka-ásaheamis ja virgeoapmahašdoammas vuogatvuoh tavuoduštusaid beales ákkaheapmin. Go gažaldat lea geavahanvuoigatvuoðaid (doarjjabáikkid) miedeheamis báikegoddelaš luondduealáhus-fidnoolbmui, de doahpaga dálá viiddis geavaheami vuostá leat earret sápmelaččaid vuodðolágalaš iešhálddašeapmi ja kultuvrii vuodðuduuvvi ealáhusaid návdašan vuodðolága suodji sápmelaččaid buohta, maiddái suvdilis ovdáneami prógrámma ja máŋgga eará ášši lassin riikkaviidosaš guovlluidgeavahanulbmilat oktan mearrádusaiguin seailluhit duottarguovlluid nu oktilaš luondduolles-vuohtan go vejolaš. Muhtun dáfuin ovdanbukton jurdda, man mielde EU-direktiivvat gáibidivčče visot EU-álbmotlahttuid giedhallama áššis seammaláhkai, lea eará álbmotrievtti vuostá. Stáhtaeatnama anu plánedettiin galgá ollašuhttiit geavadii positivvalaš earenoamáš-giedhallama vuodðojurdaga. Dán vuodul eamiálbmoga lahtuide sáhttá ja berrege sáhittit addit "earenoamáš vuogatvuoðaid", mat loahpalooahpas eai leat sierravuoigatvuoðat, muhto boares historjálaš áššiid divvuma dárkuheaddji doaimmat ja mat vulget universála olmmošvuogatvuoðaid gudnejahttima guoskevaš vuodðojurdagiin. Vuogatvuoðalaš dásis positiivvalaš spesiál-giedhallan lea oamastuvvon vuoggalaš ja joba vealtameahttun oassin álbmotrievtis – earenoamážit siviila- ja politihkavuoigatvuoðaide guoskevaš oppalašsoahpmuša ollašuhttingeavadis ja ovttaveardsašvuodenálagas. Soahpmuša dulkojeaddji ON olmmoš-vuogatvuohtakomitea oktasaš oaiivils nr 18 (1989) earenoamáš giedhallan ovdanbuktojuvvo ovttaveardsašvuhtii ja olggústeami gieldimii guoskevaš SP-soahpmuša 26. artihkalis čuovvovaš stáhtageatnegasvuohtan. Áššis lea maiddái olmmošvuogatvuohtarietvtti oktonas duopmu jagis 2000: Thilemmenos v. Greika 6.4.2000, § 44. (Sámediggi)

-Doahpaga **báikegoddelaš** geavahit teavstta logahahttivuoða buoredeami beales, ja dainna dárkuhit báikegottis orru čálihuvvon olbmo. Doahpaga **báikkálaš ássi** eai geavat. Gáibádus ohci sápmelašvuodas boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš oðða geavahanvuoigatvuohtasoahpmušaid fidnema várás lea váldon eret pláñas biras-ministerija ja vuogatvuohtaministerija ráððádallamiid vuodul. Seammaláhkai geavahanvuoigatvuohtasoahpmuša haga orru boares visttiide soahpmuša ozadettiin lea doarvái, ahte ohci lea báikegoddelaš ja eará DGP:S namuhuvvon kriteriat divvet. Dgp:ii čállojuvvo boazodoalu ja luondduealáhusaid oðða doarjjabáikkid oasis: "Ohci galgá leat báikegoddelaš ja bargat sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin." Soahpmuša haga orru boares barttaid guovdu čállojuvvo: "Oamasteaddji geavaha vistti sápmelaččaid árbevirolaš kultuvrii gullevaš meahccebivdui, guollebivdui dahje luomečoaggimii."
+Nuppástuhhton plánii.

Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahanvuoigatvuoðaid luohpadeapmi berrešii eavtuidhaga rájáiduvvat dušše sámekultuvra dárbbuide. (Sámediggi)

-Gč. ovddit kommeanta.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MEAHCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
19 OVTTASBARGU Guovdileamos čanasjoavkkut, maidguin čoahkkimat dollojtit dahje maid čoahkkimiin Muotkeduoddara meahcceguovllu áššit gieðhallojtit dárbbu mielde, leat boazodoalu bealde Muotkeduoddara bálggus, Báis-duoddara bálggus ja sámediggi. Čanasjovkui galggašii Fuodđo- ja guollebivddu dutkanlágádusa oaivila mielde gullat maiddái Bálgoiid ovttastupmi, man bargun lea jo boazodoallolága (1990, 20 §) mielde 1) doaibmat bálgosiid oktičadnin, 2) ovddidit boazodoalu ja 3) ovddidit boazodoalu dutkamuša, boazodollui guoskevaš iskkusdoaimma ja boazonáláiduhtima. Leahan Bálgoiid ovttastumi boazoiskuskusgárdi Muotkeduoddara meahcceguovllus. (FGDL)	-Bálgoiid ovttastumis lea bivdojuvvon cealkámuš dgp:s. Dgp ovttasbargojovkui gullet lahtut goappáge bálgosis, mat doibmejit guovllus. Bálgoiid ovttastupmi gávn nahage cealkámušastis: "Dikšun- ja geavahanpláanas lea váldon vuhtii boazodoaluin bargama eavttut ja daid dorvudit boahttevuodasge. Plána lea dahkkon álggu rájes ovttasbarggus olles proseassa áigge báikkelaš bálgosiid, Muotkeduoddara ja Báisduoddara, ovddasteaddjiiguin, mas fuomáša, ahte pláanas lea váldojuvvон boazodoallu bures vuhtii." +li nuppástus plánii.
21 PLÁNA VÁIKKUHUSAID ÁRVVOŠTALLAN S. 118 seamma bihtás gávn nahit: "Beanageassástatdoaibma lea juohkeolbmo-vuoigatvuohita." – "Beanageassástatdoaibma ii sáhte boazodoallokuovllus leat juohkeolbmvuoigatvuodaide vuodđuduuvvi." – "MeahcceráÐdehus lea miedehan muhtin fitnodatdoalliide lobiid beanageassástatdoibmi gielkámáđijaid rágge." Oaidnu das, miid beanageassástatdoaibma riektatvuoda mielde lea, báhcá ollásit eahpečielggasin. Dás galggašii dadjat, ahte a) beanageassástatdoaibma lea juohkeolbmvuoigatvuhta beroškeahttá doaimma dárkuuhusas (goittotge dálá láhkaásaheami mielde). b) Beanageassástatjohtolaga sáhttá merket gaskaboddo-saččat eanadahkii soahpamiin das MR:ain. Dalle johtolaga hálldašanvuoigatvuohita bissu MR:lla. c) Beanageassástatdoaibma sáhttá dagahit boazodollui "unni stuurát hehttehusa" dihto sajii, dihto dilis dahje dihto áigge. Dan dihte dn. doaimma figget stivret guovluuide, maid birra lea soabaduvvon boazodoaluin. Hehttehusa daga-headdji doaimma figget dovdát ee. beavttálmahttimiin meahccebearráigeahču. Hehttehusaide lea vejolaš váldit beali rávvemiin ja oahpistemiin. Lágahisvuođaid eastadir beaktilit. (Suomen Latu rs)	+Nuppástuhtto bihtá sátnehbmen álkbüt lohkkái raphaeladdjin.
EARÁ Lea dehálaš hálldašit meahccejohtalus meari ja johtolagaid pláanas gávn nahuvvón vugiin. Gávpedoaimmas, almmusávkkaš doaimmas ja lágiduvvón doaimmas lea goasii seammalágan váikkuhusat birrasii ja eanageavaheampái. Organiseretkeahthes doaimmas leat maiddái iežas váikkuhusat. Organiseretkeahthes doaimmas lea čielgasit dárbašlaš soahpat eanaoamasteaddjiin. Dáinna dorvudit doaimma, dan eavttuid ja bistevašvuođa. Dán dihte organiserenvuogi ii galgga válđit soahpamušdárbbu vuodđun. Organiseren lea buorre ášši. Dalle lea vejolaš soahpat doaibmiin eanageavaheamis ja stivret golahusa dan suvdilis guovluuide, ovdamearkka dihte guhkkelebbui dološázahusain. Lea buorre, ahte maiddái meahcceguvlui beassá oahpistemiin lihkadiit olgun, virkkosmuvvat, oahpásmuvvat lundui ja vásihit meahcceguovllu ráfi. Jos dákkáraš doaimma doarjaleaddji gávpedoibaibmabuvttada vuottu, dat lea buorre ášši. Suomen Latu atná dehálažjan áidalas meahcilágan guovluid seilluheami. Lea dehálaš, ahte dain sáhttá lihkadiit juohkeolbmvuoigatvuodain birra jagi. (Suomen Latu rs)	+li nuppástus plánii.
Muotkeduoddara bálgosa stivrra evttohus lea leamaš, ahte Muotkeduoddara meahcceguovlu viiddiduvvošii guoskat maiddái Fáškogátti guovllu. Om. viddidan-doaibma doarjiošii báikkálaš bálgosa boazodoaluin bargama vejolašvuođaid. (Bálgoiid ovttastupmi)	-Meahcceguovlluid viiddideamis eai mearret dán proseassas. Bálgosa ja sámedikki viiddidan-árvalusá gávn nahit logus 15 Plánenguovllu olggobeale eanageavaheapmi . +li nuppástus plánii.
Bálgoiid ovttastupmi deattuha ráđđadallangeatnegasvuođa boahttevuodas. Stáhta virgeoampahaččat galget ráđđadallat bálgosa ovddasteaddjiiguin, go plánejit stáhtaeatnamiidda guoskevaš, boazodoaluin bargamii vuđolaččat váikkoheaddji doaibmabijuid (boazodoalloláhka 53 §). (Bálgoiid ovttastupmi)	-Ná leat doaibman ja doibmejit. +li nuppástus plánii.

EARÁ

Teknihkalaš áššin cuigejít, ahte bihtáid 3.5 ja 3.6.8 ja bihtáid 3.4 ja 3.6.9 bajilčállagat leat gaskaneaset identalačcat. Seakhaneami garvima dihre bihtáid 3.6.8 ja 3.6.9 bajilčállagiid livčii sivva nuppástuhtit dárkkebun. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

Dikšun- ja geavahanplánas atnet molsašuddi sátnehámiiguin jogo tearpma **gieldda olmmoš, báikkálaš ássi** dahje **báikegoddelas**. Sámedikki mielas mánjga sierra seammastiillat tearpmaid geavaheami berrešii dahkat ovttaláganin. Sámediggi evttoha, ahte njuolgguslačcat geavahuvvošii tearbma **gieldda olmmoš**, mii lea meroštallon čielgasit gieldalágas iige guođe dulkonvári. Sámedikki oainnu mielde doaba **báikkálaš ássi** ja dákkár ássái gullevaš "vuoigatvuodat" eai miegga suompelaš vuoigatvuohatuogádaga vuodđojurdagiidda. (Sámediggi)

Sámediggi evttoha joatkkasmiehttamii ja boahttevaš ovttasbarggu várás ainge árvalusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis. Muotkeduoddara bálggus lea ovttas sámedikkiin ovddidan sullii jahki dás ovdal evttohusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis. (Sámediggi)

+Leat dárkkálmahttán bajilčallagiid 3.6.8 ja 3.6.9.

-Teavstas atnet tearpma **báikegoddelas** teavstta logahahtti-vuoda buoredeami várás, ja dainna dárkuhit jogo Anáris dahje Ohcejogas ássi ja čállon olbmo.
+Geavahuvvo tearbma **báikegoddelas**.

-Bálgosa ja sámedikki viiddidan-evttohusa gávnahit logus 15 **Plánenguovllu olggobeale eana-geavaheapmi**. Birasministerija mearreda ášši ovdáneamis.
+li nuppástus plánii.

11.11.2008 plána ovttasbargojoavkkus manne čađa cealkámušoktiigeasu ja šiehtadedje velá čuovvovaš nuppástusain:

- Dievasmahttet plánii árvvoštallamiid plánaguovllu gumpe-, albbas- ja guovžanáliin. Váldet eret dasa lassin mánnašumi meavreriebana lassáneamis guovllus, dannego oktage čivgabiedju ii leat dihton.
- Siehtadedje duddet tearpma **liigeguodoheapmi** tearpmain **guodoheapmi**.
- Siehtadedje cállit čielgaseabbot ealgabeatnagiid boazodollui dagahan hehttehusas ee. Gáregas-njárgga meahccebivdoguovllus. Siehtadedje lasihit mánnašumi, ahte davi fuodđodikšun-searvvit leat evttohan eana- ja vuovdedoalloministerijai ealgabivddu áradeami. Dát geahpedivči dien namuhuvvon váttisuoda, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árabut eret, ja bohccot beasašedje guohtut doppe ráfis.
- Siehtadedje duddet tearpma bohccuid **lassebiebman** tearpmain **bohccuid jodáhalli biebman**.
- Siehtadedje lasihit logu 3 **Dikšuma ja geavaheami juksanmearit** álgui bihtá, mas muallit, manin čuovvovaš lágaid ja soahpamušaid leat bidjan logahallamii lohkui. Ná čielggasmahttet plánenguovllu dikšuma ja geavaheami juksanmeriid.

Čuovvovaš tabellii leat čállon gulaskuddama áigge plánas fidnejuvvon máhcahagat. Máhcahagat eai leat rátkojuvvon fáddásurggiid mielde, muhto dat leat čállon plána laktagii dan ortnegis, go dat leat boahtáni Meahcceráđđehussii.

MÁHCAHAGA ADDI /MÁHCAHAT**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S**

Mun lagidan čuoiganvádjolemiid Muotkeduoddara guovllus. Dat dáhpáhuvvá nu, ahte mohtorgielkkáin geasehuvvojít biergasat ja dahkko láhttu, áššehasat čuoiggadit joavkun manjis. Dálá olmmoš amaša dálvet tealttás orruma, nuahde liegga muorraássansadji galggašii leat idjadeapmái. Muotkeduoddariiñ livččii doarvái okta ásodat Mohkkeluobbala lahkosiidda, dakko gokko muhtimin lei ávdinstohpu. Dat bálvalivččii olles áidalas meahci. Muotkeduoddara pláanas lea vejolašvuhta ráhkadiit ásodaga guovtti mánnotbadjái duon guvli. Jos áigi vanahuvvo njealje mánnotbadjái, de ásodat sáhtašii leat dálvebadjái vejolaš. Muđui dat báhcá ráhkataehattá. Molssaeaktun livččii dat, ahte Meahcceráđđehus ráhkadahtašii fiellogoađi Mohkkeluobbalii. Ja orrunsadji galggašii leat dakkáraš, man sáhttet atnit maiddái turismafitnodatdoalliid joavkkut.

Almmá orrunsađi orošii Muotkeduoddara dálvevánddardeapmi muđui nohkamin measta oalát. Guovllu hástalahkesvuhta eastada ovttat dálvevánddardeaddjiid beroštumi Muotkeduoddariida.

Ofelaston joavkovánddardeapmi attašii áššehasaide vejolašvuoda oahpistuvvat duon fiinna áidalas meahccái ja livččii maiddái ekologalaš, bearráigeahču vuolde go livčče. Sávvamis mu ášši čielggai didjiide ja nuppástus buoret guvli dáhpáhuvašii.

(Esko Aarnio / Esko Adventures tmi)

Máňggat báikkit Muotkeduoddara dálá meahcceuovllu siste leat leamaš ovdam. dihte Gánddažiid (Sajjets-soga) geavahusas jo guhká (ee. Irjanmaras). (Niilo Vuomajoki)

Plánii livččii buorre čállit maiddái gumpe-, albbas- ja guovžanálle- árvvoštallamiid guovllus. (Martti Rikkonen / Anára luonduustibat rs)

-Meahcceráđđehus ii áiggo ráhkadit meahcceuovlui goittotge lagas jagiin virkkosmahttingeavahusa ráhkadagaid. Gohttenlobiin maksimas 2 mb áigái leat guorrasan čanasjoavkoráđđá-dallamiin. 2 mb áigges atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja bissovaš ráhkkanusat eai beasa šaddat. Dalle ii maiddái leat gažaldat meahcceguovlolága dárkuhan geavahan-vuoigatvuoda luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas.

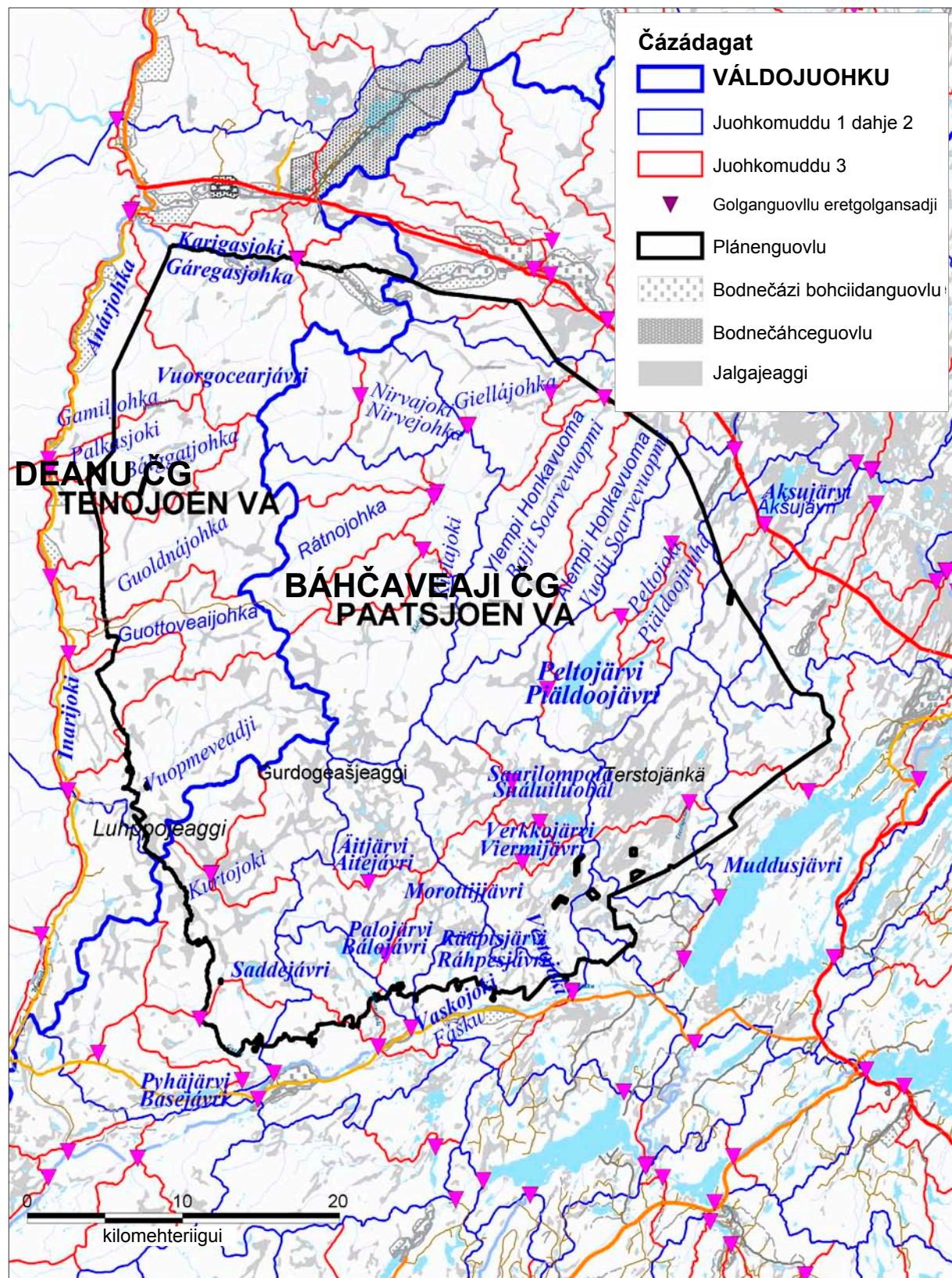
+li nuppástus plánii.

+Lasihuvvon máinnašupmi.

+Lasihuvvon plánii.

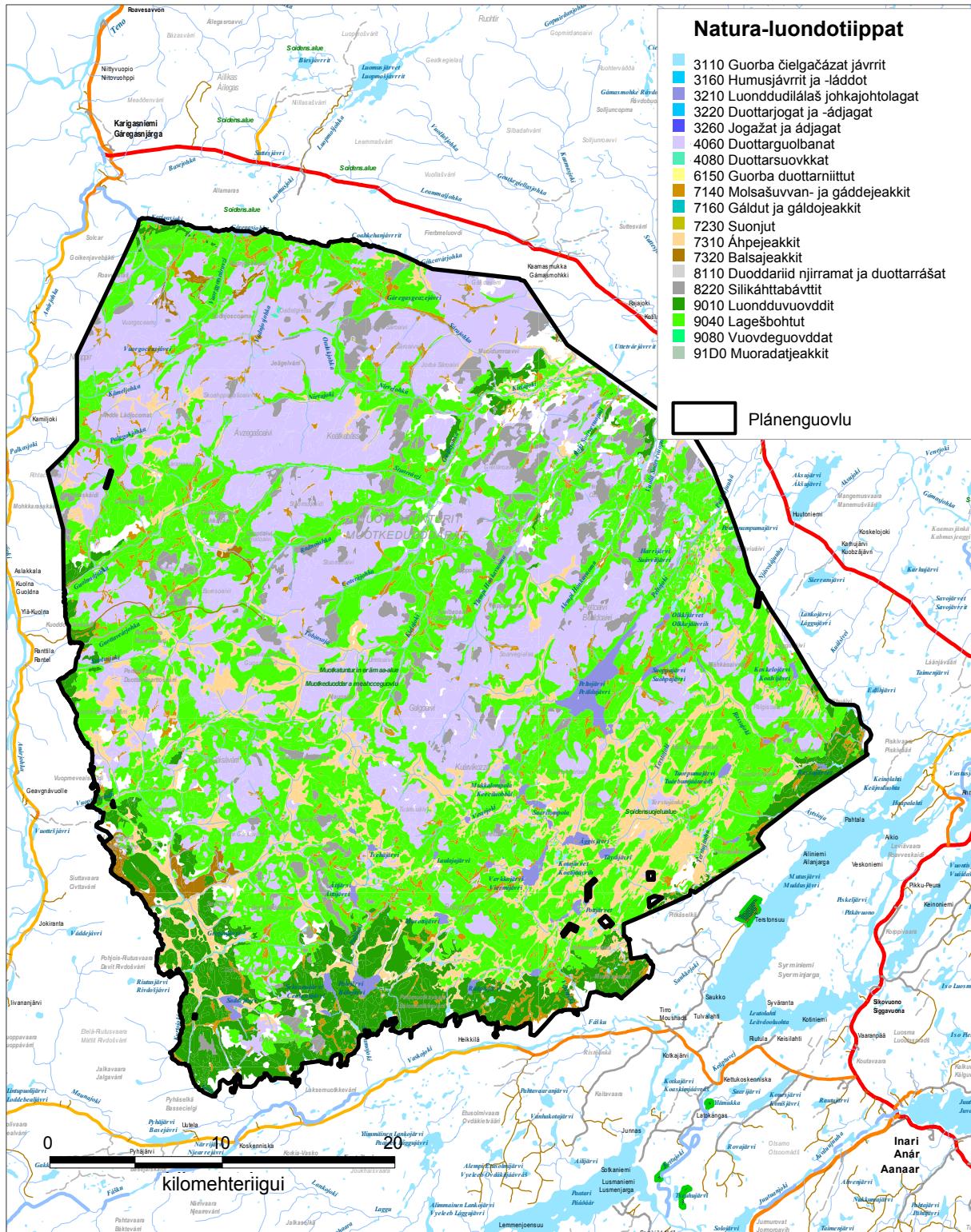
Muotkeduoddara meahcceguovllu čázádagat ja golggiidanguovllut

© Meahcceráđđehus 2008, © Genimap Oy Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008. čg = čázádaganguovlu.

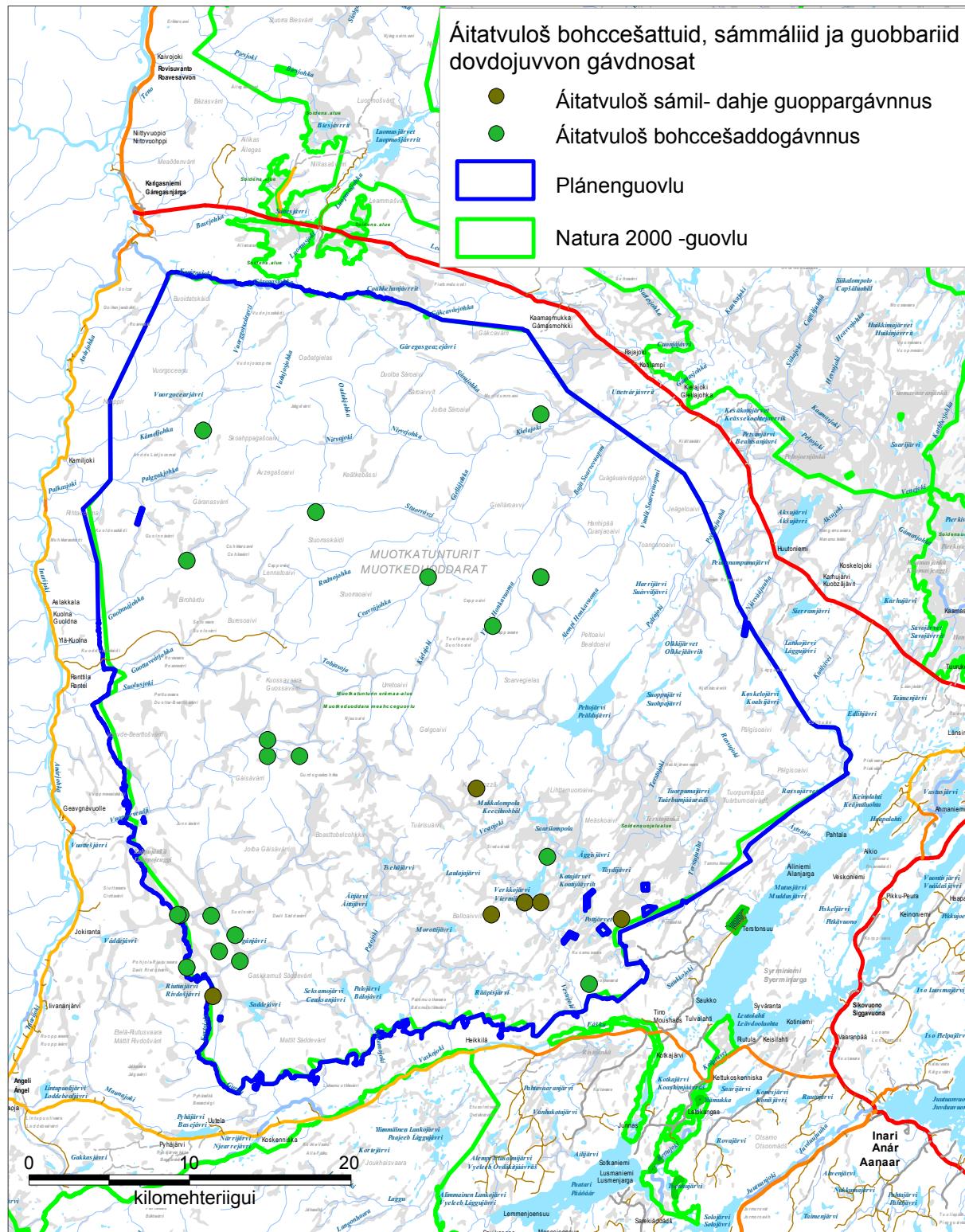
Muotkeduoddara meahcceguovllu Natura-luonddutiippat

© Meahcceráđdehus 2008, Genimap Oy, Lohpi L5293.

Muotkeduoddara meahcceguovllu ja lagasguovllu áitatvuollášaš bohccešattuid ja sámmáliid dovddus dihttonsajit

© Meahcceráđđehus 2008, Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

Muotkeduoddara guovllus gávdnon áitatuollásáš ja geahčuvuollásáš ja maiddái guovlludásis áitatuollásáš lottit

Visot dát šlájat eai besse álbmotmeahci siste. Áittavulošv. = Áittavulošvuohluohkká 1990: E = earenoamáš áitatuollásáš, St = geahčuvuollásáš, Sh = vátnon, hárvenaš. IUCN = IUCN-luohkká 2000 (Rassi je. 2001, www.ymparisto.fi – guovloguodilis áittavulošvuodaárvoštallan). Oanádusat: CR = sakkamusat áitatuollásáš, VU = váravuollásáš, NT = geahčuvuollásáš, LC = riikkaviidosaččat eallinávcalaš muhto guovlludásis áitatuollásáš šlájat. RT = guovlludásis áitatuollásáš. Guovlu 4c: Davviboreála Vuovde-Lappi, 4d: Duottar-Sápmi. * = earenoamážit suodjaleami gáibideaddji šlájat. Guovlo = Guovloguodilis áittavulošvuhta. D = Lodde-direktiivva lavtta I.

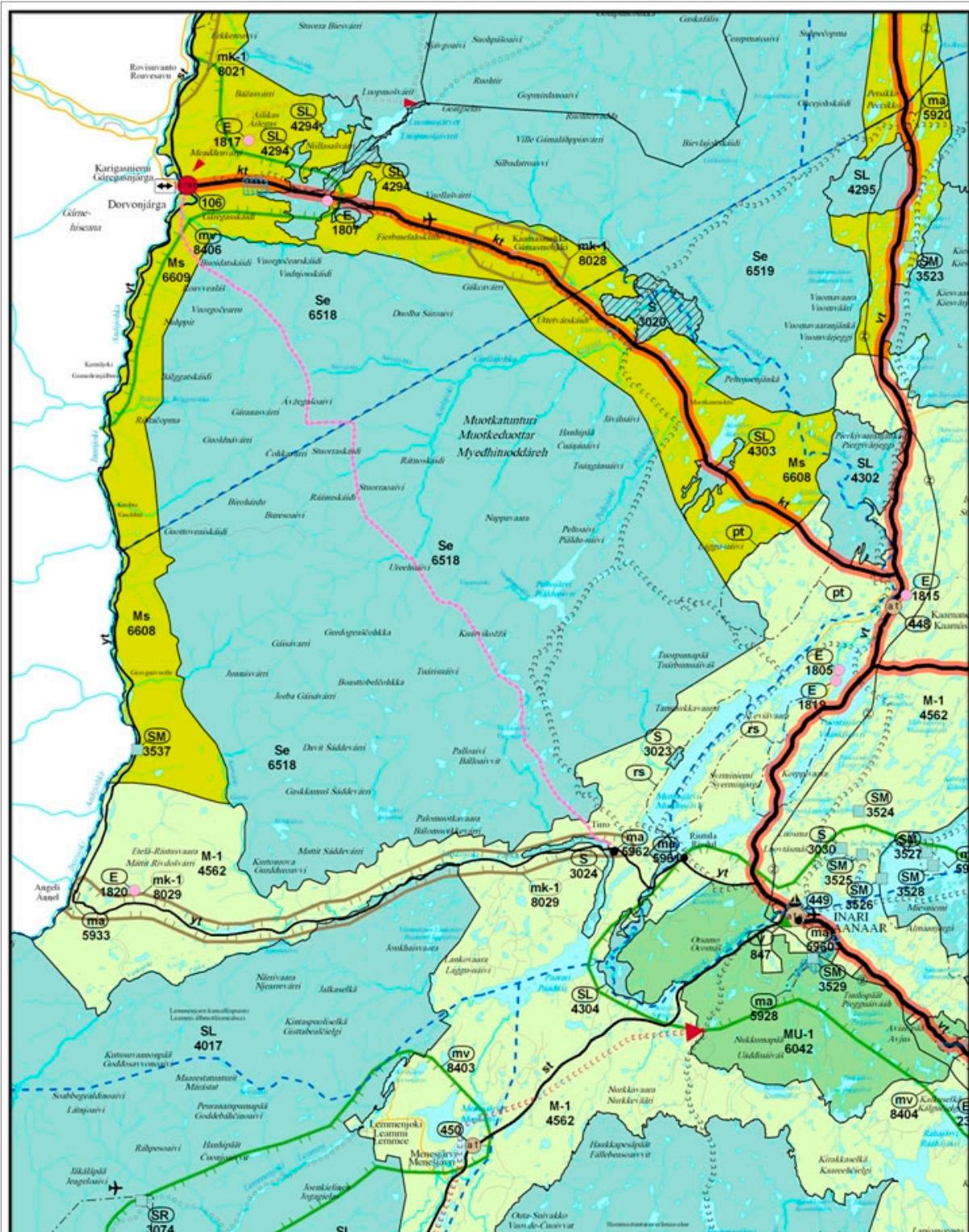
Dieđalaš namma	Sámegielat namma	Áittavulošv.	IUCN	Guovlo	D
<i>Eremophila alpestris</i> *	ruošaállat*	E	CR		
<i>Aythya marila</i>	stuorrafehtat		VU		
<i>Calidris temminckii</i> *	guolbbaviroš*		VU		
<i>Dendrocops minor</i>	uhcačáihni		VU		
<i>Falco columbarius</i>	cizásfálli	St	VU		x
<i>Jynx torquilla</i>	gieđabiigá		VU		
<i>Larus fuscus</i>	sildegáiru		VU		
<i>Larus ridibundus</i>	gahperbáiski		VU		
<i>Phylloscopus collybita</i>	guossavizar		VU		
<i>Anser fabalis</i>	čuonji		NT		
<i>Cinclus cinclus</i>	guoikgarit	Sh	NT		
<i>Circus cyaneus</i>	jeaggehávut		NT		x
<i>Cuculus canorus</i>	giehka		NT		
<i>Falco tinnunculus</i>	bieggafálli	St	NT		
<i>Gavia stellata</i>	gáhkcor	St	NT		x
<i>Lanius excubitor</i>	skirri		NT		
<i>Limicola falcinellus</i>	suotnjoliráš		NT		
<i>Limosa lapponica</i>	ruksesguškil	Sh	NT	RT4c	x
<i>Melanitta nigra</i>	njurggu	St	NT		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	geađgerásttis		NT		
<i>Pandion haliaetus</i>	čiekčá	St	NT		x
<i>Parus cinctus</i>	gaccepaš		NT		
<i>Perisoreus infaustus</i>	guovssat		NT		
<i>Philomachus pugnax</i>	rávgguš		NT		x
<i>Picoides tridactylus</i>	čáihni		NT		x
<i>Saxicola rubetra</i>	miesttaskilki		NT		
<i>Sturnus vulgaris</i>	stárra		NT	RT4cd	
<i>Tetrao urogallus</i>	čukčá		NT		x
<i>Charadrius morinellus</i>	láfol		NT	RT4c	x
<i>Anthus trivialis</i>	muorracivkkan		LC	RT4cd	
<i>Asio flammeus</i>	loađgu		LC		x
<i>Cygnus cygnus</i>	njukčá		LC		x
<i>Gavia arctica</i>	dovtta	St	LC		x
<i>Grus grus</i>	guorga		LC		x
<i>Luscinia svecica svecica</i>	giellavealgu		LC		x
<i>Melanitta fusca</i>	skoarra		LC	RT4cd	
<i>Mergus albellus</i>	górgogoalsi		LC		x
<i>Phalaropus lobatus</i>	bávgguš		LC		x
<i>Pinicola enucleator</i>	stálobeibboš		LC	RT4c	
<i>Pluvialis apricaria</i>	bižus		LC		x
<i>Sterna paradisaea</i>	čearret		LC		x
<i>Strix nebulosa</i>	ránesskuolfi		LC		x
<i>Surnia ulula</i>	bigán		LC		x
	ruonájuolčoavžžu				
<i>Tringa glareola</i>			LC		x
<i>Vanellus vanellus</i>	vuoktaláfol		LC	RT4c	
<i>Apus apus</i>	leahttospálfu		LC	RT4c	
5 šlája*					

Oktiigeassutabealla njiččehasain, mat dihttojit Muotkeduoddara meahcceguovllus

Áittav. = Áittavulošvuohta: CR = sakkamusat áitatuollásáš, EN = earenoamáš áitatuollásáš, NT = geahču-vuollásáš. EU = EU-kriteria, direktiivašlápja+lavta. Muddledalli = Muddledalli láhk. * = earenoamážit suodjaleami gáibideaddji šlájat. Meahccebivdol., r. = Meahccebivdoláhka, ráfáidatek. Vástu = Suoma vástušlápja.

Šládja	Dábálašvuohta	Áittav.	EU	Muddledalli	Vástu
Vuovdevánddis	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Nuortavánddis	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Dorrevánddis	Vánis			Luonddusuodjalanláhka	
Čáhcegoašku	Vánis			Luonddusuodjalanláhka	
Davvenáhkkesoadjá	Hárvenaš		D-IV	Luonddusuodjalanláhka	
Oarri	Vánis			Meahccebivdoláhka	
Goddesáhpán	Molsašuddá			Luonddusuodjalanláhka	x
Ruksessealgi	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Luostesáhpán	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Čáhcesáhpán	Vánis			Meahccebivdol., r.	
Bisamroahttu	Hárvenaš			Meahccebivdoláhka	
Bealdomuolddat	Dábálaš			Meahccebivdol.,r.	
Dábálaš sáhpán	Dábálaš			Meahccebivdol.,r.	
Njoammil	Dábálaš		D-V	Meahccebivdoláhka	
Gumpe	Soaiittáhat	EN	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Rieban	Dábálaš			Meahccebivdoláhka	
Guovža	Vánis	NT	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Buoidda	Dábálaš			Meahccebivdoláhka	
Nirpi	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Miŋka	Vánis			Meahccebivdoláhka	
Neahti	Vánis		D-V	Meahccebivdoláhka	
Geatki	Vánis	EN	D-II	Meahccebivdoláhka	x
Čeavrris	Vánis	NT	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Albbas	Soaiittáhat	NT	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Njálla	Soaiittáhat	CR	D-II,IV	Luonddusuodjalanláhka*	x
Sarvva (ealga)	Dábálaš			Meahccebivdoláhka	
Boazu (goddi)	Dábálaš			Boazodoalloláhka	

Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas

OTE POHJOIS-LAPIN MAAKUNTAKAAVASTA
Valtioneuvosto vahvistaput kaavan 27.12.2007

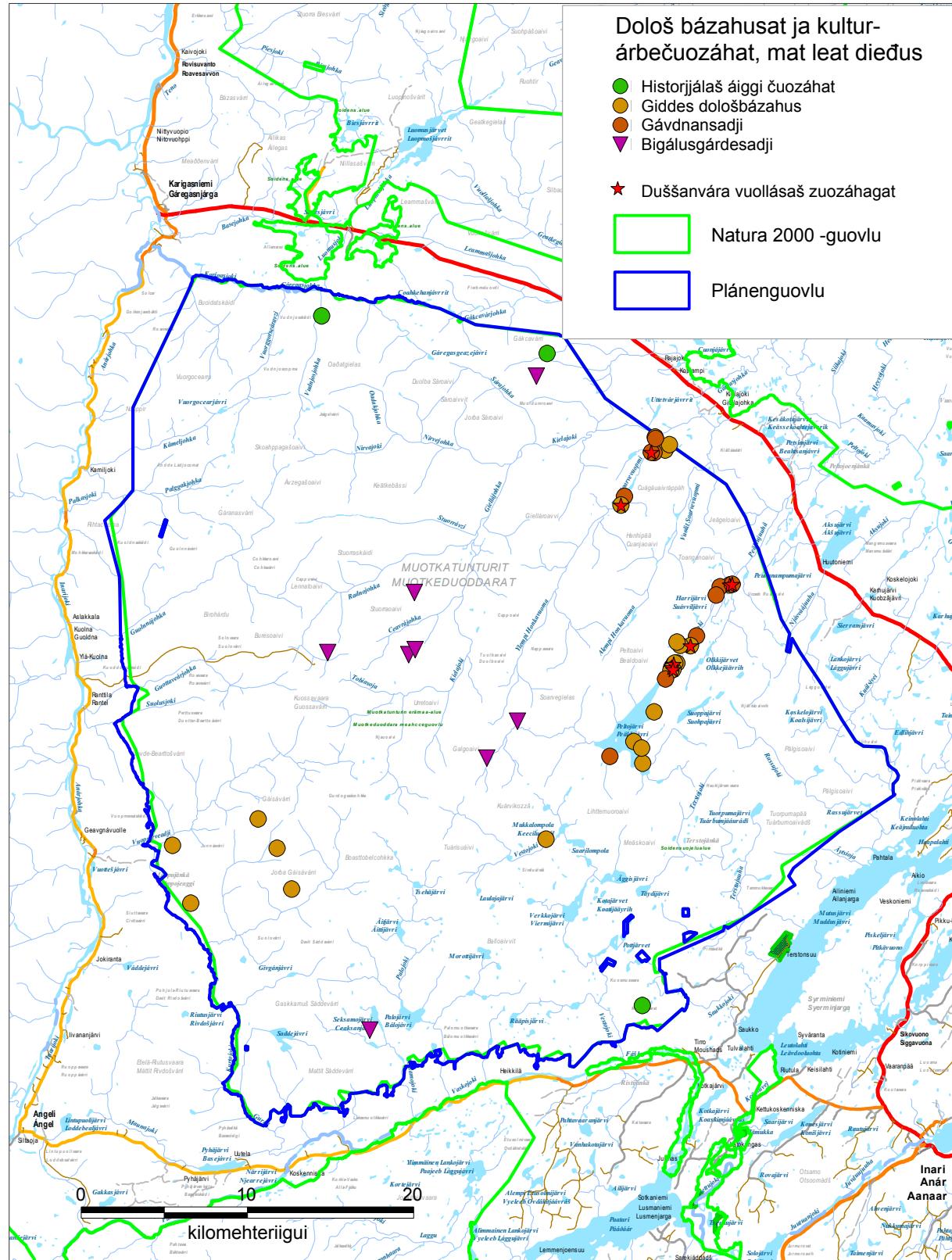
MK 1:250 000

BOVANIEMELIÄ 21.4.2008

JUHA PIIISLÄ
ALUESUUNNITTELIJA

Muotkeduoddara meahcceguovllu bissovaš dološ bázahusat, mat leat dieđus

© Meahcceráððheus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Museadoaimmahat, lohpi nr 34/005/2005, © Suoma birasguovddáš 2008.

Birasministerija nannenbreivi

**BIRASMINISTERIIJA
YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT**

Bvm Dnr

16.12.2010 YM19/5741/2008

Meahcceráððehus
PB 94
01301 VANTAA

MEAHCERÁÐÐEHUS
07.01.2011
mr 5826/623/2008

Čujuhus	Meahcceráððehusa reive birasministerijai Dnr 5826/623/2008/19.12.2008
Ášši	Muotkeduoddara mehcceguovllu ja Dearstojeakki jeaggesuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

Ášši válmmaštallan

Meahcceráððehus lea 19.12.2008 sádden birasministerijai Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannema várás mehcceguovlolága (62/1991) 7 § vuodul. Seammás meahcceráððehus lea vuoluštan ministerija nannemii Muotkeduoddara mehcceguovllu siste gávdnovaš Dearstojeakki jekkiid-suodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána. Dn. jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodðduuvvon jekkiidsuodjalanguovlluin addojuvvon lága (851/1988) vuodul, ja jekkiidsuodjalanguovlluin addojuvvon ásahusa (852/1988) 4 § vuodul guovluiide dárbbu mielde gárvistahtti dikšun- ja geavahanplána nanne birasministerija.

Birasministerija lea ráddehusa mehcceguovloláhkii guoskevaš evttohusa vuodušusaid vuhtiiváldimiin bivdán Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšun- ja geavahanpláanas sierra ministerijaid ja guovddášvirgebáikiid ja dasa lassin Bálgoiid ovttastumi ja sámedikki cealkámušaid. Fidnejuvvon cealkámušaid mielde plána leat atnán eanas buorre vuolggasadjin Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšuma ja geavaheami lágideapmái. Ohcejoga gielda gidde cealkámušastis fuopmášumi ee. luondduealáhusa meroštallamii, guollebividvuoigatvuodaide, sápmelaččaid kultuvrra ollašuhtima vejolašvuodaid dorvudeapmái ja velá sáme-gielat dikšun- ja geavahanplána váníumii. Anára gieldda cealkámušas giddejít fuopmášumi plána čuoggás 16.5.1 čilgejuvvon ng. Harakanpesä-nammasaš bartta vejolaš joatkkaatnui meahcceráððehusa hálddus. Gieldda mielde bartta anu ovddos-guvlui luohpadeamis galggašii dáhkidot sámekultuvrii gullevaš visot ealáhusaid ovdduid. Sámediggi earret eará oaivvilda, ahte Ohcejogas ja Anáris orru sápme-laččaide, geaid dondološ návddašanguovlun lea Muotkeduoddara mehcceguovlu, galgá mieðehit meahcce- ja guollebividui gullevaš vuoigatvuodaid ja johtinlobiidi seamma ákkaiguin go báikki olbmuide dábálaččat, vaikko sii ásašedje sápmelaččaid ruoktoguovllu olggobealde. Dasa lassin evttohuvvo, ahte dikšun- ja geavahanpláanas adnojuvvošii njuolgguslaččat tearbma "gieldda olmmoš", mii lea meroštallon čielgasit ovttaláhkai gieldalágas (365/1995). Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahan-vuoigatvuodaid luohpadeapmi galgá boahttevuodasge eavttuheamit rájáiduvvat

dušše sámekultuvrra dárbbuide ovdal go IIO 169 –soahpamuš lea rátifierejuvvon Suomas.

Birasministeriija lea 24.11.2010 lágidan sámedikkiin sámediggelága 9 § mielde ráddadallamiid, main leat giedħallan earret eará Muotkeduoddara meahcceuovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

Plánema guovddášulbmilat ja -vuoduštusat

Meahcceuovllu dikšun- ja geavahanplánas gessel linjjáid guovddášdikšumii ja -atnui ja šihttet oktasaš doaibmavuodđojurdagiin. Plánas eai ovdemustá mearret geavada operatiivvalaš doaimmain; ovdamearkka dihte doaimmaid áigemerii, ovttat geavahanvuoigatvuohhtasoahpamušaid dahkamis, ráhkkanusaid dárkes sajádagas ja lobiid lohkumearis jna. Máñggat doaibmabijut gáibidit iešguđet dáhpáhusas sierraárvvoštallama ja dárkilut plánema ja de daid vuodul mearrādusaid. Meahcceuovllu dikšun- ja geavahanplána ii maiddái vuodđut maidege vuogat-vuodaid muhto stivre meahcceuovllu geavaheami. Plána vuolggasadji lea ekologa-laččat, sosiálalaččat ja ekonomalaččat suvdilis dili bisuheapmi dahje buoredapmi guovllus dain osiin, go meahcceuovloláhka addá dasa vejolašvuodaid.

Vuodđolágas dáhkiduvvon ealáhusdoaimma friddjavuodas ásahuvvo dárkileabbot Lágas ealáhusain bargama vuogatvuodas ja maiddái eanageavahanlágain (nugomat meahccejohtaluslágas, boazodoallolágas, meahccebivdolágas ja guollebivdolágas). Meahcceuovllu dikšun- ja geavahanplánas lea ovdamearkka dihte giedħallon dušše stáhttii gullevaš čáziid geavaheapmi, muhto ii guolástanlágua vuodul guollebivdu mudden priváhta čáhceviidodagain. Meahcceuovlolága riikkabeaigiedħallama oktavuodas vuodđoláhkaváljogoddi celkkii dikšun- ja geavahanplánas, ahte das eai livčée guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrādusat, muhto dat guoskkašii dušše fal plánejuvvon eiseváldedoaimmaid. Váljogoddi lei dan mielas, ahte plána ii eastte báikkálaš olbmuid bargamis meahccebivdduin, guollebivdduin ja boazodoaluin iige daidda bálddastahti earáge árbevirolaš guovlo-geavahanvugiin (VuVC 6/1990 rb s. 1).

Meahcceráddehus lea gárvistian Muotkeduoddara meahcceuovllu dikšun- ja geavahanplána guldalemiin báikkálaš ja guovllu intreassajoavkkuid ja guovllu geavaheaddjiid. Báikkálaš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusaiguin bargiid vuogatvuodaid ja sin doaimmaid vuodđojurdagiid leat suokkardan viidát. Válmmaštallamis plána lea ráhkadan nu, ahte dat nu bures go vejolaš oadjudivčii Muotkeduoddara meahcceuovllu áidalas meahcceluondu seailuma ja maiddái sáme-kultuvrra ja luondduealáhusaid vejolašvuodaid. Daiguin gilvaleaddji eana-geavahanvugiid leat ráddjen.

Meahcceuuvlui leat meroštallan guokte geavahan- ja dikšunavádaga (boaittoavádat ja áhpásmahittinavádat). Boaittoavádat gokčá plánaguovllu viidodagas measta 98 proseantta ja dan seailluhit luonduviđádilis nu bures go vejolaš, ja dohko eai ráhkat odđa bálvalusrusttegiid. Boaittoavádagas eai leat merkejuvvon johtolagat ja daid ii leat dárkuhus ráhkaditge. Davvi-Lappi eatnangottelávvii merkejuvvon boares Itnetvárrí-Gárigasnjárga –kulturbálgá sáhttá goittotge dárbbu mielde merket odđasit. Meahcceuovlu seailu nu measta ollásit boazodoalu ja eará luondduealáhusaid anus. Viskkosmahttinavádat rájáiduvvá eanas kilomehterbeali govdosaš

avádahkan doppe gávdnovaš mohtorgielkámáđiija birrasiidda. Dasa lassin áhpásmahttinavádahkii lea ráddjejuvpon gielkámáđiija ja Fierbmejárvri ja Suololuobbala gaskasaš guovlu ja maiddái ng. Lahtis-bartta biras. Pláns meroštallon avádagat ráddjejit ja stivrejtit guovllu sierralágan geavahanvugiid oppalašvuoda ektui vuogálaččat ja dan mearis go dat lea vejolaš meahcceuovlolága vuodul dikšun- ja geavahanplánas.

Meahcceuovllus leat lagamustá boazodoalu ja luondduealáhuslága ruhtadanlága (45/2000) ja boazodoallolága (848/1990) dárkuhan visttit ja eará ráhkadagat ja dasa lassin Anár-Ohcejoga poliisadoaimma bearráigeahčobarta ja priváhta searvvi barta. Májggabealát luondduealáhusdoaibma lea oppalaččat oassi báikkálaš kultuvrás. Dikšun- ja geavahanplánas ovdanbuktet sápmelaččaid earenoamáš vuogatvuodaid deattuheami. Plána logu 16.5.2 mielde earenoamáš ovduu geavahanvuogatvuodaid luohpadeapmi doarjjabáikki ásaheami várás gáibida, ahte ohcci berre leat báikegotti olmmoš ja bargat sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin. Seamma vuodđojurdaga árvalit ollašuhttit vuodđun, go dahket boares visttiid atnuvuogatvuhtasoahpamušaid, muhto dán oktavuodas namuhit sierra sámekultuvrii gullevaš ealáhussan meahccebivddu, guollebivddu ja luomečoaggima. Priváhta bartta láigosooahpamuša eai šat joatkke, go láigoáigodat nohká.

Plánain lea figgamuš stivret mášenfámuin čađahahti meahccejohtalusa dihto johtolagaide sihke dálvet ja earenoamážit geasset. Jo gávdnovaš mohtorgielkámáđiija sáhttet vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. Turismma ja olgobáikegotteolbmuid áhpásmahttingeavahusas meahcceráđdehus lea čuvvon várrugas linjjá. Olgobáikegotteolbmuide eai dábálaččat miedet geasseáigášaš meahccevuodjinlobiid. Visot máksovođuštuslága vuodul gustovaš doaibma márssi vuostá lea unnitlágan ja lobivuollásaš.

Plánen oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttimä

Muotkeduoddara meahcceuovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu stáhta-eatnamat gullet Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii (FI1300202). Luondu-suodjalanylága (1096/1996) 65 ja 66 §:s ásahuvvon riekteváikkahuusat leat guovllus fámus. Jos fidnu dahje plána jogo okto dahje suokkardallamiin ovttas eará fidnuiguin dahje plánaiguin navdimis dovdomassi fuonida Natura-guovllu luondu-árvvuid, de ferte fidnu ollašuhtti árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Virge-oapmahaš ii oaččo miedehit lobi iige dohkkehít plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja gulaskuddanmeannudeapmi čájehit, ahte fidnu dahje plána dovdomassii headjuda Natura-guovllu luonduárvvuid (LsL 66§).

Ovddabealde mánnašuvvon luonddusuodjalanylága mearkkašahti fuonideami šielbmá ja dan árvvoštallan namalassii Natura 2000 -fierpmádahkii laktima vuoduštussan gávdnovaš luonduárvvuid seailluheami ektui dahká vejolažžan dábálaččat guovllu vuogálaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanhkii vuodđuduvvon ollašuhttimis ovttat dáhpáhusas ii eará čuovo. Muotkeduoddara meahcceuovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttinvuohkin lea meahcceuovloláhka ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu oasis luonddusuodjalanhkka ja maiddái ág. jekkidođjalanguovllu gáhttenmearrásusat. Meahcceuovlolágas leat meroštallon mihttomearit, mat stivrejtit guovllu geavaheami, ja guovllu laktin Natura 2000 -fierpmádahkii ii buvtte dán áššái geavadis nuppástusaid. Dán leat gávnahan stáhtarádi mearrásusas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 -fierpmádat-

evttohusas dohkkeheamis ovdamearkka dihte guollebivddu, meahccebivddu ja eará luondduealáhusaid hárrái.

Meahccerádđehus lea laktán Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánii birasváikkahuusaid árvvoštallama ja maiddái árvvoštallama plána váikkuhusain guovllu Natura-luondduárvvuide. Daid vuodul birasministeriija atná, ahte dikšun- ja geavahanplána sisdoallá vuoduštusaid ja kriteriaid ng. Natura-árvvoštallama dárbovhikkedallamii. Daid mielde sáhttá árvvoštallat, ahte plánain eai dagat dakkár váikkuhusaid, mat dovdomassii headjudivčče Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuid. Sáhttá árvvoštallat, ahte plána ovddida luondduárvvuid seailuma ja dat oasistis ollašuhtá Natura 2000 -fierpmádaga suojanulbmiliid juksama ja maiddái dikšuma ja geavaheami doibmiibidjama.

Nannen ja joatkkadoaimmat

Meahcceguovloláhka figgá Lappi álgovuđoleamos ja mihtilmasamus ain gávdnovaš meahcceluondu seailluheapmái nu bissovažžan go vejolaš. Juksanmearrin lea maiddái dorvudit luondduealáhusaid ja sámekultuvra ollašuhtima lunddolaš vejolašvuodaid ja dasa lassin ovddidit luondu máŋggabealát geavaheami ja dan eavttuid nugo ovdamearkka dihte guovluid vánddardan- ja áhpásmahttinatu- vejolašvuodaid. Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čilgehusosiigun lea máŋggabealát ášsegirjeoppalašvuhta, mii addá buorre vuodu meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ordnemii. Plána ovddida birashehttehusaid ovddalgihtii eastadeami ja maiddái čilge ja stivre guovllu geavaheami, mas lea miedas váikkuhus maiddái guovllu Natura-luondduárvvuide.

Birasministeriija lea suokkardallan dikšun- ja geavahanplána dasa gullevaš guovluide guoskevaš seadžahusaid ja dain čuovohahtti juksanmeriid ja maiddái ministerijai gullevaš vihkkedallanválldi vuodul dan viidodagas go dat meahcceguovluide guoski dálá láhkaásheami vuodul lea vejolaš. Dikšun- ja geavahanplána vuodul ii sáhte mearredit lassegeatnegasvuodaid iige nuppe dáfus maiddái dálá vuogatvuodaid dahje ovdduid gáržedemiid gieldda ássiide ja guovllu eará geavaheaddjiide, jos dain ii livčii mearreduvvon ág. meahcceguovllu ja jekkiid-suodjalanguovllu vuodđudanseadžahusain dahje jos dain ii lea soahpamušvuodđu. Dán oktavuođas sáhttá earret eará gávnnahit, ahte Alimus duopmostuolu mearrádusa 21.1.2010 (ADS 523/1/09 vuorkkus 125, guoská Gálldoaivvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannemii) mielde atnuvuogatvuhta-soahpamušaid dahkan etnihkalaš boahtimuša vuodul ii leat vejolaš ja doarjjabáikkii miedeheamis ii sáhte rátkit dan, leago ohcci sápmelaš vai suopmelaš.

Meahcceguvlui čuohcci lobiid miedeheapmi ja eará eiseváldemearrádusaid dahkan dáhpáhuvvá sierra lágaide gullevaš lohpevuogádagaid olis, geavadis dikšun- ja geavahanpláanas čujuhuvvon vuodđojurdagiid mielde. Nu ovdamearkka dihte sáme-dikki cealkámušastis ovdanbuktin gáibádusaid olgosapmelaččaid ruoktobáike-vuoigatvuodain sáhttá dárbbu mielde čoavdit duše láhkaásheami dárkkál-mahttimiin. Ministeriija gidde goittotge Meahccerádđehusa fuompášumi dikšun- ja geavahanpláanas adnojuvvon báikegoddelaš-meroštallama dulkonvulošvuhtii, man dihte livčii dárbu vihkkedallat, livčiigo dásduohko vuoduštuvvon atnit Ruoktogiieldalága (1994/201) 2 § mielde gustovaš meroštallama (ruoktogielda).

Birasministeriija oaivvilda, ahte dikšun- ja geavahanplána nannen lea meahcceguvollága ulbmiliid mielde heivvolaš ja dat ovddida lága doibmiibidjama. Danin birasministeriija nanne Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiid-suodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána manjjeleabbos namuhuvvon cuigemii-guin dakkárin go dat boañahtá ovdan Meahccerádđehusa čujuhusreivve (Dnr 5826/623/2008/19.12.2008) laktagiin.

Birasministeriija deattuha Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšuma ja geava-heami ollašuhttimis bearráigeahču ja váikkuhusaid árvvoštallama ja daid vuodul čađahuhti doaibmabijuid mearkkašumi. Ministeriija gidde earenoamáš fuopmášumi boazodoalu eanageavahuslaš sierra dárbbuide, mat leat sámekultuvrra ollašuhttin-vejolašvuodđaid hárrái guovddážis mehcceguovllus. Ovdamearkka dihte go vihkke-dallá luondoturismadoaimma fálaldaga lági ja meari ja maiddái dasa gullevaš lobiid ja atnuvuogatvuohatasoahpmušaid, de berre boazodoalu oainnuid váldit earen-oamážit vuhtii. Dasa lassin lea dehálaš, ahte boazodollui gullevaš guodđohan-ritmatihkká váldojuvvo vuhtii ovdamearkka dihte meahccejohtalusa vuodjinlobiin mearredettiin.

Birasministeriija sáhttá ákkastallon sivas dohkkehít dikšun- ja geavahanplána meahcceguvollága dárkkuhusa ovddideaddji vejolaš nuppástusevttohusaid, jos láhkaásahuslaš dahje guovlluid hálddašeapmái ja geavaheapmái laktáseaddji vuodušusat nuppástuvvet eará go meahcceguvollágas boahti sivain, dahje áššiid ovdaneapmi muđui addá suja plána dárkkisteapmái. Ovdamearkka dihte meahcce-vuodjináššit ja dálkkádatnuppástus sáhtte dagahit albmonumiid ja váikkuhusaid, maid dihte dikšun- ja geavahanplána sáhttá leat dárbu muhtin osiin nuppástuhittí dahje dárkkistit. Birasministeriija sádde plánas ovdal fidnejuvvon cealkámušaid Meahccerádđehussii diehtun ja heivvolaš osiin vuhtiiváldima várás Muotke-duoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuhttimis.

Birasministeriija

Paula Lehtomäki

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi EJB-guovddáš
Anára ja Ohcejoga gielda
Lappi liittu
Sámediggi
Muotkeduoddara ja Báíšduoddara bálggus
Lappi luonddusuodjalalanbire

LAVTTAN: váiddačujuhus

Váiddavirgeoapmahaš

Dán mearrädussii duhtamehttun oažju ohcat dasa nuppástusa alimus hálddahusrievttis čálalaš váidagiin. Váiddačirji čujuhuvvo váiddaeiseváldái ja dan galgá doaimmahit váiddaáiggi siste alimus hálddahusrievtti čálihanregisterii.

Váidináigi

Váidaga galgá dahkat 30 beaivvi siste mearrädusa diehtunoažžumis. Váiddaáiggi rehkenasttedettiin diehtunoažžunbeaivi ii valdojuvvo lohkui. Jos váidináiggi majemuš beaivi lea bassebeaivi, lávvardat, iehčanasvuoda-beaivi, válborgbeaivi, juovlaruohtta dahje mihcamarrohuottha, de váidináigi joatkašuvvá ain čuovvovas árgabeaivvi.

Diehtunoažžunbeaivvi čájeha diehtunaddin- dahje fidnenduođaštus. Dallego jearaldagas lea sadjášaš diehtunaddin, de mearrädusa atnet fidnejuvvon diehtun, jos eará ii čájehuvvo, goalmmát beaivve diehtunaddin- dahje fidnenduođaštusa čujuhan beaivvis. Virgereivve atnet boahán virgeoapmahačča dihtui dan boahinbeaivve.

Váidaga sisdoallu

Váiddagirjis galgá almmuhit

- váidi nama ja ruoktoorrungieldda
- mearrädusa, masa ohcet nuppástusa, main čuhcosiin mearrädussii ohcet nuppástusa, maid nuppástusid dasa gáibidti dahkkot ja maid ákkaiguin nuppástusa ohcet
- poastačujuhusa ja telefonnummira, maidda áššai guoskevaš almmuhusaid sáhttá doaimmahit.

Jos váidi hállanválddi geavaha su lágalaš ovddasteaddji dahje áššeolmmái dahje jos váidaga gárvvisteaddjin lea soames eará olmmoš, de váiddagirjis galgá almmuhit maiddái dán nama ja ruoktigieldda.

Váidi, lágalaš ovddasteaddji dahje áššeolmmái galgá vuolláicállit váiddagirjji.

Váidaga laktagat

Váiddagirjái galgá laktit

- mearrädusa, masa ohcá nuppástusa, álgoálgoosažžan dahje kopijan
- duodaštusa das, man beaivvi mearrädus lea addon diehtun, dahje eará čilgehusa váidináiggi álginaigemearis
- áššeolbmá váldegirjji, jos áššeolbmán ii leat ášševuodđi dahje almmolaš riekteveahkeheaddji
- eará áššegirjjiid, maidda váidi dorvvasta gáibádusas doarjan, jos daid eai leat jo ovdal doaimmahan virgeoapmahažžii.

Váiddagirjji doaimmaheapmi mearrebáikái

Váiddagirjji sáhttá doalvut váidi ieš dahje su válduhan áššeolmmái. Dan sáhttá iežas vásttuin sáddet maiddái poastta bokte dahje doaimmahit sáttatolbmo vehkiin dahje elerávdnjepoastta bokte. Postii váiddagirjji galgá guođdit nu áiggil, ahte dat joavdá mearrebáikái váidináiggi majemuš beaivvi ovdal rabasoallanáiggi nohkama. Alimus hálddahusrievtti sisačálihanregistara rabasoallanáigi lea 8.00–16.15.

Váidis berrojuvvo alimus hálddahusduopmostuolus riektegeavvanmáksu 223 euro (924/2008). Duopmostuoluid ja muhtin riektehálddahuseiseválddiid doaimmahusain bearahahti márssiin addojuvvon lágas (701/1993) lea sierra ásahuvvon muhtin dáhpáhusain, main máksu ii berrojuvvo.

Alimus hálddahusrievtti

poastačujuhus PB 180, 00130 Helsset
uksačujuhus Unioninkatu 16
telefonmolssa 0100 86310
telekopijja 010 36 40382
e-poastačujuhus korkein.hallinto-oikeus@oikeus.fi

Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat

Ráidu A

- No 186 Mattus, I. 2010: Itä-Inarin paikannimistö. 278 s.
- No 187 Rantala, O. & Haanpää, M. (toim.) 2010: Luontolomia kaupunkikohteessa. Luontomatkailun kehittäminen Rovaniemellä. 69 s.
- No 188 Haanpää, M. & Rantala, O. (toim.) 2010: Vieraskirjat palvelujen kehittämisen välineenä. Ulkomaiset matkailijat Urho Kekkosen kansallispuistossa. 66 s.
- No 189 Milovidova, N., Alexeeva, N., Lentsman, N. & Halinen, A. (eds.) 2010: Assessment of the Management State and Needs of Regional Protected Areas in the North-West Russia (Arkhangelsk Region, Vologda Region, Leningrad Region, Murmansk Region, Republic of Karelia, St. Petersburg). 112 s.
- No 190 Наталья Миловидова, Надежда Алексеева и, Наталия Ленцман Арья Халинен (ред.) 2010: Оценка состояния управления и потребностей региональных особо охраняемых природных территорий на Северо-Западе России (Архангельская Область, Вологодская Область, Ленинградская Область, Мурманская Область, Республика Карелия, Санкт-Петербург). 114 s.
- No 191 Yliniva, M. & Keskinen, E. 2010: Perämeren kansallispuiston vesimakrofytit. Peruskartoitus ja näytteenottomenetelmien vertailu. 66 s.
- No 192 Juutinen, R. ym. 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Kasviyhteisöjen ja ympäristön rakenteen tarkastelu. 59 s.
- No 193 Juutinen, R. (toim.) 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Hyönteislajiston tarkastelu ja koko hankkeen yhteenvetö. 133 s.

Ráidu B

- No 141 Laakso, J. 2010: Kilpisjärven luontotalon asiakastutkimus 2009. 44 s.
- No 142 Sarlin, A., Nygrund, S. & Meriruoho, A. 2010: Företagsundersökning i världsarvet Kvarkens skärgård 2009. 46 s.
- No 143 Sarlin, A., Nygrund, S. & Meriruoho, A. 2010: Merenkurkun saariston maailmanperintöalueen yritystutkimus 2009. 48 s.
- No 144 Hyttinen, R. & Kortelainen, T. 2010: Pyhä-tunturi luontokeskuksen asiakastutkimus 2008. 48 s.
- No 145 Airaksinen, S. & Kuusiniva, M. 2010: Syötteen luontokeskuksen asiakastutkimus 2008–2009. 39 s.
- No 146 von Boehm, A. 2010: Nuksion kansallispuiston kävijätutkimus 2009–2010. 60 s.
- No 147 Laukanen, M. 2010: Kolin kansallispuiston yritystutkimus 2009–2010. 67 s.
- No 148 Leinonen, K., Seppänen, M., Raasakka, N. & Magga, A. 2011: Urho Kekkosen kansallispuiston kalastus- ja retkeilyselvitys 2008. 36 s.

- No 149 Metsähallitus 2011: Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien tilinpäätös ja toiminta-kertomus 2010. 62 s.
- No 150 Mäkelä, M.-H. 2011: Leivonmäen kansallispuiston kävijätutkimus 2011. 62 s.
- No 151 Sarajärvi, K. 2011: Syöteen kävijätutkimus 2010. 55 s.
- No 152 Sarajärvi, K. & Virkkunen, V. 2011: Syöteen yritystutkimus 2010. 47 s.

Ráidu C

- No 87 Laukkanen, M. 2010: Kolin–Ruunaan alueen luontomatkailusuunnitelma. 39 s.
- No 88 Metsähallitus 2010: Pyhä-Häkin kansallispuiston ja Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttö-suunnitelma. 104 s.
- No 89 Metsähallitus 2011: Lätäsenon–Hietajoenoidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 136 s.
- No 90 Pulkkinen, E. 2011: Idän Taigan luontomatkailusuunnitelma. Hossa, Kalevalapuisto, Ystävyyden puisto. 49 s.
- No 91 Metsähallitus 2011: Kalevalapuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 143 s.
- No 92 Metsähallitus 2011: Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 166 s.
- No 93 Virkkunen, V. 2011: Syöteen luontomatkailusuunnitelma 2011. 59 s.
- No 94 Virkkunen, V. 2011: Sustainable Tourism Development Strategy 2011, Syöte National Park. 60 s.
- No 95 Metsähallitus 2011: Lietveden ja Luonterin Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttö-suunnitelma. 102 s.
- No 96 Metsähallitus 2011: Öjenin hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2020. 51 s.
- No 97 Metsähallitus 2011: Kallinkankaan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 41 s.
- No 98 Metsähallitus 2011: Etelä-Kuusamon suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma 2009–2018. 97 s.
- No 99 Alatossava, S. 2011: Oulangan kansallispuiston luontomatkailusuunnitelma 2011. 49 s.
- No 100 Metsähallitus 2011: Paistunturin erämaa-alueen ja siihen liittyvienoidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 186 s.
- No 101 Metsähallitus 2011: Jonkerinsalon hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s.
- No 102 Metsähallitus 2011: Pohjoislahden–Tiilitehtaanmäen hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2023. 58 s.
- No 103 Metsähallitus 2011: Skötsel- och användningsplan för Norrfjärden–Tegelbruksbacken 2010–2023. 58 s.
- No 104 Metsäntutkimuslaitos & Metsähallitus 2011: Elämänmäen vanhojen metsien suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 38 s.
- No 105 Pulkkinen, P., Partanen, T., Kiiskinen, A. & Laakkonen, M. 2011: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kalavesien hoito- ja käyttösuunnitelma. 2. korj. p. 39 s.

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njaððojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-878-7 (njaððojuvvon)
ISBN 978-952-446-879-4 (pdf)

Olggosattus lea lohkanlákai čujuhusas:

www.metsa.fi/hks

Meahcceráððehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 106
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 106